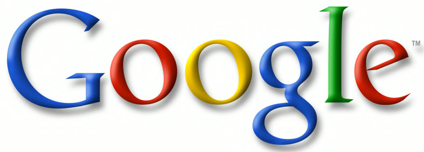

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08246568 7

Joris

BTE

HISTORISCHE STUDIËN.

HISTORISCHE STUDIËN

DOOR

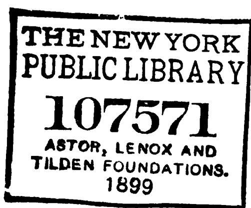
Dr. THEOD. JORISSEN
IN LEVEN HOOGLEERAAR TE AMSTERDAM.

TWEEDE, GOEDKOOPE DRUK

V

LORD CHESTERFIELD EN DE
REPUBLIEK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

HAARLEM
H. D. TJEENK WILLINK.
1894

I

LORD CHESTERFIELD.

LORD CHESTERFIELD

EN DE

REPUBLIEK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

I

Chesterfield kent ieder: ten minste bij name. Staatsman, redenaar, hoveling, philosoof van de groote wereld, treedt hij bijkans op elk gebied van het Engelsche leven zijns tijds ons te gemoet. Hij was bekend en bevriend met Voltaire, Montesquieu, Pope, Swift, Bolingbroke en Addison; hij is onbeleefd geweest jegens Johnson, die het hem ruimschoots vergolden heeft. Hij heeft geschitterd in het parlement, zijn naam verbonden aan belangrijke politieke verbintenissen, en in dagen van beslissend gewicht Ierland in onderwerping aan Engeland gehouden. Ten spijt van dit alles dankt hij zijn bekendheid bij het nageslacht hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, aan een hoopje brieven, zonder eenige berekening op roem, in de eenzaamheid van zijn binnenkamer geschreven.

Het zijn de *Letters to his son*, zijn eenig kind: een natuurlijken zoon, op wien hij alles, wat er aan liefde in zijn hart was, heet geconcentreerd te hebben. Wat hem ook vervult, welke politieke zorgen hem ook bezig houden, voor dat kind heeft hij altijd ruim den tijd. Om dien zoon tot een man, comme il faut, te maken, overstroomt hij hem met de vruchten van zijn kennis, overlaadt hem met raadgevingen van den meest uiteenloopenden aard, en stort hij de resultaten van een in velerlei opzichten rijk leven voor hem uit. Zijn hoogste doel is, dezen jongen man in staat te stellen, om met behulp van vaders kennis en vaders ervaring een plaats in de wereld zich te veroveren, die de vaderlijke eerzucht, zoo zijne eigene al in gebreke blijft, voor hem wenscht.

Sedert Johnson zich op den schrijver wreekte door de uitspraak, dat de *Letters to his son* „de moraal van een gemeene deerne en de manieren van een dansmeester prediken," zijn er voor en tegen vrij wat lansen gebroken. Het is volkomen juist, dat het cynisme, vooral ten aanzien der vrouw, ergerlijk is. Maar even waar is het dat Chesterfield weinig anders deed dan de praktijk van den tijd in woorden brengen. In dagen, waarin een eerste minister van Engeland tot belooning van een langdurige politieke werkzaamheid de verheffing in den adelstand van zijn natuurlijke dochter kon vragen en verkrijgen, was de gevoeligheid der publieke opinie noch fijn noch teer.

Chesterfield is in deze brieven de grootmeester van de hoofsche beschaving des tijds. Weinig ouders zouden genegen zijn, aan hun kinderen het onderwijs te schenken, dat hij aan zijn zoon gaf, maar dit geldt van tal van zaken, waarover de meeningen van vroeger dagen van de onze verschillen. De kwetsing onzer zedelijke begrippen

maakt het kenmerkende niet van Chesterfield's *Letters* uit. Afgescheiden van den lossen, vrijen vorm, ontleenen zij hun hooge en blijvende waarde aan de fijnheid van opmerking en den rijkdom van maatschappelijke ervaring, die hier is neergelegd. Er spreekt dikwerf weinig hart uit de feitelijk zoo bittere ontleding; de spelingen van zijn vernuft en de geestigheid van zijne opmerkingen wekken dikwerf het gevoel op, dat zij ongepast en misplaatst zijn, doch Chesterfield heeft er nooit aanspraak op gemaakt, als zedemeester te gelden; hij geeft zich niet beter, dan hij is. Hij legt als 't ware aan zijn zoon een kleine biecht af, opdat deze er zijn voordeel mede doe, de misslagen vermijde, die hij begaan heeft, en daardoor het even ver, zoo niet verder brenge dan hij. Zijn zoon moet worden wat de vader is, de volmaakte man van de wereld: hij moet zich onderscheiden par les manières, la tournure, les grâces d'un galant homme et d'un homme de cour. Dat is het hoogste, gelijk de maatschappij, waarin Chesterfield zich beweegt, het voor het hoogste houdt. Alles, wat van een ideale levensopvatting getuigt, wordt hier als daar gemist.

De vader, die zijn zoon voor de maatschappij wil opleiden en opvoeden, leidt hem in 't leven in. Hij rukt de bedekselen af, die het wezen der dingen verbergen of vervalschen, en verschoont niets van de illusie, waarmede de jeugd, zoo zij niet door ontijdige rijpheid is bedorven, de maatschappij binnentreedt. Het is zeer gemakkelijk, hem ruw en cynisch te noemen — hoe menige fijne opmerking ook het tegendeel schijnt te bewijzen — omdat hij geen eerbied gehad heeft of voor den overmoed of voor het onvermogen, dat onbekendheid met de wezenlijk heerschende krachten pleegt te baren. Maar het verwijt moet

minder hem, dan den tijd, dien hij beleefde en de maatschappij, waarin hij werkte, treffen. Hij was haar kind, niet zij het zijne. Hij maakte er geen de minste aanspraak op, beter te zijn dan zij.

Het tijdperk, waarin Chesterfield's leven valt, is de aanvang van de parlementaire regeering en van de Hannoversche dynastie in Engeland. Als elke periode, waarin de wortels van het oude zijn losgewoeld en afgescheurd, zonder dat het nieuwe zich heeft gezet en het aanzien verkregen, dat aan elke gevestigde orde van zaken wordt geschonken, vertoonen de eerste vijftig jaar der achttiende eeuw een onzeker en weifelend zwenken op het terrein van het publieke leven, dat voor alle karakters, niet gestaald door een onwrikbare overtuiging, gevaarlijk en verleidend was. Dat de loopbaan van Chesterfield al de politieke kleurschakeeringen van den tijd bloot legt, dat de heftige Whig van 1716 in later jaren de verdachte vriend van Bolingbroke was en de beschuldiging van volslagen politieke beginselloosheid ook tegen hem, evenals tegen de meesten zijner tijdgenooten wordt ingebracht, kan moeilijk verwondering wekken. De kleinzoon van Halifax, den trimmer, had met de moedermelk te veel twijfelzucht, te veel scherpheid van opmerking en bovenal te veel sarcasme ingezogen, om voor de eenzijdigheid van een vaste overtuiging vatbaar te zijn. Slechts weinige oogenblikken merken wij oogenschijnlijk in dit lange leven op, waarin van eenige geestdrift voor iets ideëels sprake is. Het is aan de Universiteit van Cambridge, als de klassieken hem bedwelmen en hij een korte wijle gelooft, dat zij alles schenken, wat nuttig en noodig en sierlijk is, en hij 't modern gewaad zou willen afleggen, om de toga virilis aan te nemen. Maar de droom is spoedig voorbij en komt nimmer terug. In

den jongelingsleeftijd, waaraan gewoonlijk opgewonden geestdrift voor wat waar, groot en edel is eigen wordt geacht, vinden wij hem zich vermakende met den ernst en het vuur van een heilige overtuiging, zooals zij zich uitspreken door den mond van een bejaard man. Hij wordt er niet door medegesleept: het is hem slechts een voorwerp van vermaak. En gelijk hier in het huis van den Engelschen gezant in den Haag, vertoont hij zich bij oppervlakkige beschouwing in zijn geheele leven. Toch is die indruk onjuist. Chesterfield's trouw en nauwgezetheid aan zijn ambtsplichten, zijn roemvol stadhouderschap in Ierland, zelfs zijn houding als secretaris van staat bewijzen, dat er meer ernst in hem leefde, meer plichtbesef en overtuiging, dan voor het uiterlijke zich deed gissen. Maar zijn snijdend en minachtend sarcasme, zelfs te midden van het goede dat hij tot stand brengt, bederft steeds den indruk. Hij persifleert niet minder zich zelf, dan anderen. Als hij de aanneming van den Gregoriaanschen kalender heeft weten te bewerken, glijdt zijn oog vol spot over de rijen der edele Lords, die in goeden gemoede meenen, dat hij hen van de deugdelijkheid van den maatregel heeft overtuigd. Hij heeft er niet aan gedacht: hij heeft er slechts naar gestreefd om hun te behagen, overtuigd, dat zij dan zijn voorstel zouden aannemen

„Van der jeugd af was het mijn doel de mannen voor mij in te nemen, en de vrouwen op mij verliefd te maken," — schreef hij in later dagen. — „Ik ben er dikwerf in geslaagd, maar hoe? Door groote moeite te doen." Het is de waarheid. Hij heeft niets verzuimd, om door de gunst van mannen en vrouwen zijne kansen op de schitterende loopbaan te versterken, waarop zijn geboorte, zijn hooge maatschappelijke rang en zijn fortuin hem aan-

spraak schenen te geven. Toen hij kind was, las een bezoeker der grootmoederlijke woning, waar hij een groot deel zijner jonge jaren doorbracht, de zucht tot onderscheiding, die in de glinsterende oogen van den knaap schitterde. Hij gaf hem een zeer eenvoudige levensles mede. „Sta steeds vroeg op, opdat gij in de morgenuren den tijd voor u zelven vindt, die uwe betrekkingen op den dag u ter wille van anderen rooven zullen." Hij had de les opgevolgd en bleef er steeds getrouw aan. „Niemand heeft meer dan ik zich aan vermaken en uitspanningen overgegeven," getuigde hij in later jaren, „maar ik verzeker u dat ik steeds den tijd voor ernstige studiën heb gevonden: wanneer ik ze langs geen anderen weg kon vinden, dan ontnam ik ze aan den slaap; hoe laat in den nacht ik ook naar bed ging, ik stond steeds vroeg op. Gedurende meer dan veertig jaren ben ik gewoonlijk, behalve wanneer ik ziek was, vóór acht uur op geweest." Aan dat uitkoopen van den tijd heeft hij het gebruik gepaard. Toen hij Lord-Luitenant van Ierland werd, aanvaardde hij een betrekking, waarvan een zijner voorgangers had verklaard, dat zij juist bezigheid genoeg gaf om niet in slaap te vallen en niet genoeg om wakker te blijven. Van Chesterfield wordt gezegd, dat hij niets onafgedaan liet en niets aan anderen overliet. Toen hem eens gevraagd werd, hoe hij zoo velerlei zaken kon afdoen, was zijn antwoord: „omdat ik nooit tot morgen uitstel, wat ik heden kan doen." En dit was geen vrucht van jarenlange oefening, maar kenmerkte hem steeds. „Ik zou weinig gelezen hebben, indien ik anders gehandeld had. Een boek is een refuge voor een verstandig mensch: niet die prullen, die dwaze en behoeftige schrijvers voor het amusement van dwaze en onkundige lezers in de wereld werpen; gooi die

weg. Certum pete finem: heb een bepaald doel voor die oogenblikken van vermaak, en jaag het na, tot gij het bereikt hebt. Zoolang ik in Cambridge vertoefde, was eloquentie mijn hoofdstudie. Als ik schoone stukken van welsprekendheid las, schreef ik de schitterendste passages af, en bracht ze zoo goed en schoon als ik 't kon, in het Engelsch over; of, indien het Engelsch was, in het Latijn. Dit heb ik verscheidene jaren achtereen gedaan; het heeft niet alleen mijn stijl gevormd en verbeterd, maar in mijn geest en geheugen de beste gedachten van de beste schrijvers geprent."

Eloquence and manners — de macht van het woord en de macht van de vormen — van die twee machten wachtte Chesterfield alles. Zij waren de toovernimfen, die hem de genegenheid der wereld en zijne heerschappij over haar zouden verschaffen. De eerste was door studie en oefening te verwerven, de laatste de vrucht van volhardende inspanning en strijd. Door de eerste zou hij de mannen voor zich winnen, en zich de groote rol verzekeren, die hij in het parlementaire leven wilde spelen. Door de laatste zou hij de gunst der vrouwen verwerven, onmisbaar in het leven. Pour plaire aux hommes, il faut savoir plaire aux femmes. Van dien stelregel uitgaande, was niets kleins voor hem klein. Tot de geringste punten van het toilet toe werden voorwerpen van zorgvolle verpleging. Spotters beweerden, dat hij vier uren van den dag er aan wijdde. En welk een studie, welk een beleid en overleg, om aan de eischen van het maatschappelijk verkeer te voldoen.[1] Welk een schat van levenswijsheid, die de kunst om zich beminnelijk en welaangenaam voor te doen, van menschen te ontzien en van menschen in te nemen, bijkans tot een wetenschap verhief. De volmaakte meester der wellevend-

heid en der welgemanierdheid overtrof, naar men verzekerde, toen hij het toppunt van zijn roem had bereikt, zelfs den onovertrefbaren Bolingbroke, tot wien hij in den aanvang met schaamte, zich zijner zwakheid ootmoediglijk bewust, had opgezien. Terwijl zijne vijanden — zooals Horace Walpole — aan zijne welsprekendheid hun hulde niet konden weigeren, was Chesterfield voor allen, die in de vormen van het uiterlijke leven den hoogsten en den echten proefsteen van ware beschaving vonden, het model zonder weerga. Wie de moeite wilde nemen, uit zijn geschriften al die kostelijke voorschriften omtrent wellevendheid, den omgang met mannen en vrouwen, het geheim van beminnelijk te zijn, bijeen te garen; en een klein man van nog niet middelmatige grootte, met schitterende, spotzieke oogen, onberispelijk toilet, rustigen, kalmen gang, zachte stem en hoffelijken glimlach zich voor te stellen, aan wiens lippen deze gulden lessen ontsnappen, hij zou eenigszins in staat zijn den edelen lord zich voor te stellen, zooals hij in de kringen zijns tijds optrad.

Doch niet volkomen. Want Chesterfield geeft zich beter, dan hij is, of juister gezegd, hij heeft zijn wijsheid niet altijd tot zijn beschikking gehad. Hij heeft ze verworven door ze te betalen.

Tot het erfdeel, dat hij van zijn vader had ontvangen, behoorde heftige hartstochtelijkheid. Hij had ze, verzekert hij ergens, bedwongen en het suaviter in modo, fortiter in re zich ten regel gesteld. Doch deze voorstelling is eenvoudig zelfbedrog. Chesterfield's hartstochtelijkheid openbaarde zich door zijn geheele leven heen in een groot gemis aan ingetogenheid op velerlei gebied. Slechts in enkele oogenblikken en niet dan tijdelijk heeft hij zijn luimen en lusten bedwongen. Matigheid in spot en sarcasme

heeft hij nooit beoefend. Te Cambridge, meenende, dat het tot een goede opvoeding behoorde, was hij een rooker en drinker geworden; ofschoon hij noch van wijn noch van tabak hield. Toen hij den eersten keer in den Haag was, als tourist, bij het verlaten van Cambridge, was hij in handen gevallen van een troep vreemdelingen, die hem hadden leeren spelen. Chesterfield was een hartstochtelijk speler geworden en is het steeds gebleven. Tijdens zijn bestuur van Ierland beheerschte hij zich, maar toen hij het secretarisschap van staat had neergelegd, was het eerste, wat hij te doen had, naar White's te ijlen, om aan zijn hartstocht bot te vieren. Voeg daarbij uitspattingen van sensueelen aard, evenmin — zijn dorst naar vermaak was steeds even groot als zijn eerzucht — hem ooit vreemd geworden, en het is volkomen duidelijk, dat deze gepassioneerde persoonlijkheid nog andere trekken heeft, dan het portret van zijn eigen hand ons bij voorkeur te zien geeft.

Lord Hervey, die hem bitter haatte en hem met slijk overstroomt, zegt ergens, dat hij geen oordeel had en slechts geest. Het getuigt niet voor Lord Hervey's oordeel en nog minder voor zijn geest, dat hij ons deze dwaasheid wil wijsmaken. De schrijver van de *Letters to his son* had meer verstand in zijn pink, dan de kwaadsappige Hervey in zijn hand.

„Leg alle boeken neer voor goed gezelschap; de wereld is het boek, dat gij steeds lezen moet," ried Chesterfield zijn zoon. Doch de kunst van lezen moet ook geleerd worden; en veel, wat Chesterfield later zelf in dat groote boek las, had hij er aanvankelijk niet in opgemerkt.

Vol jongensovermoed, als een absoluut pedant, gelijk hij zelf zegt, was hij van Cambridge gekomen. Om de

schoolsche vormen af te leggen en zijn eeuwig citeeren van Martialis, Ovidius en Horatius af te leeren, was hij naar het continent gezonden. Den Haag, Parijs en Italië zouden den toekomstigen Lord Chesterfield de gemakkelijkheid leeren om in de wereld te verkeeren en een man van fatsoen te zijn. In den Haag werd hij door zijne nieuwe bekenden om zijn pedanterie en schoolgeleerdheid braaf uitgelachen en tot een speler gemaakt. In Parijs namen vriendelijke vrouwenhanden de taak zijner volmaking op zich. Hij vertelde later zelf hoe linksch, lomp, verlegen hij toen was, en hoe zijn jongensblooheid overwonnen en hij gefatsoeneerd werd. Tot zijn ongeluk stierf koningin Anne. Zijn vader was een Tory, werd zelfs verdacht Jacobiet te zijn. Zijn overige familieleden waren vurige Whigs. Hij was ook Whig en dankte den hemel voor den dood der oude vrouw, die juist bijtijds was gestorven, toen Engeland à deux doigts de l'esclavage was. Hij werd lord of the bedchamber van den prins van Wales en kort daarop lid van het parlement.

Het ware voor Lord Stanhope — want dien naam droeg hij nog tot 1726, toen zijn vader stierf — beter geweest, zoo hij zijn reis op het continent had voortgezet en niet om de troonsbeklimming van George had afgebroken. Hij zou in het groote boek der wereld nog eenige bladen hebben gelezen, wier inhoud hem zeer te stade ware gekomen. Thans, onervaren en overmoedig als een 24-jarige, had hij het ongeluk over personen en toestanden een oordeel te vellen, dat voorbarig en onjuist was en hem tot onvoorzichtigheden verleidde, die voor zijn geheel volgend leven rijk aan gevolgen zouden zijn. Hij wekte gevoeligheid en antipathie op juist daar, waar hij om de droomen zijner eerzucht te verwezenlijken, steun en sympathie behoefde.

Ofschoon zij te zamen naar Londen waren gekomen, waren George en zijn zoon, de prins van Wales, op weinig vriendschappelijken voet met elkander. De verwijdering, die reeds in Hannover gesmeuld had, barstte in Engeland in openlijke tweedracht uit. De twist tusschen vader en zoon, tusschen koning en kroonprins, sleepte de leden van beider hofhouding mede en bracht tweedracht in de gelederen der Whigs. Chesterfield was te jong en te heftig om zich, zelfs indien het mogelijk ware geweest, onzijdig te houden. De lord of the bedchamber trok met warmte partij voor zijn meester. Ook in het parlement brachten beide partijen hun strijd over, en Chesterfield onderscheidde zich onder de tegenstanders van Robert Walpole, den minister des konings. Zoolang hij in het Lagerhuis vertoefde, maakte de bestudeerdheid zijner redevoeringen, die tot persiflage verlokte, weinig indruk; voor zijn welsprekendheid was het Hoogerhuis, dat hij in 1726 binnentrad, het eigenlijk tooneel. Daar inzonderheid troffen en wondden zijne spotternijen en zijne schimpscheuten die te ruimer vloeiden, naarmate de tegenpartij krachtiger en onbuigzamer was. De koninklijke wil boog niet voor sarcasme. Met uitzondering van een korte periode, was Chesterfield gedurende de geheele regeering van George I in hooge ongenade bij het hof.

Geestigheid is een gevaarlijk wapen, dat niet zelden hen, die het hanteeren, scherper wondt dan de schijnbaar getroffenen. Chesterfield maakte zich veel vijanden onder de tegenstanders van den prins van Wales en weinig vrienden onder de zijnen. Overgegeven aan zijn vermaken en zijn studie, waartusschen de tijd, die hem gelaten was, werd verdeeld; steunende op de vriendschap van het kleine wonderlijke kereltje, dat straks de opvolger van George I zou

zijn, meende hij onbezorgd voor de toekomst te mogen zijn. Als de oude koning het hoofd zou neerleggen, zou zijn ster opgaan. Om zeker te zijn van den toekomstigen George II, won hij de gunst van diens zonderlinge maitresse, mistress Howard. Het zal te allen tijde als een treffend bewijs van menschelijke kortzichtigheid gelden, dat de scherpzinnige hoveling, die het leven van het hof en de hoogere standen heeft gekend zooals weinigen, en de karakters der personen, in de hoogste rangen der maatschappij geplaatst, zooals zij onder den invloed van hun onderlinge verhoudingen zich ontwikkelen, met zoo fijne hand ontleed, zijn eigen politiek en maatschappelijk leven met een misslag heeft aangevangen zoo groot als de zijne. Als een gewoon oppervlakkig hoveling beeldde hij zich in, dat de maitresse, mistress Howard, den kroonprins beheerschte, invloed op hem had. Haar maakte hij het hof, terwijl hij de aanstaande koningin verwaarloosde. Robert Walpole peilde den prins van Wales en zag, welk een diepen eerbied hij voor zijne begaafde en beleidvolle vrouw had, met wie hij nooit een andere, zelfs in gedachte, gelijk zou stellen, al nam hij voor de bluf een maitresse. Chesterfield, die dagelijks met hem omging, zag niets van dat alles. Hij meende de gunst van Caroline van Brunswijk zoo weinig noodig te hebben, dat de betrekkelijk weinig lompe gezegden, die van hem bekend zijn, toevallig juist alle aan haar gericht zijn. Wel heeft deze levenswijze man zijn kennis gekocht! Zoo het met het doel van dezen arbeid overeenkomstig ware, het zou noch onleerrijk noch onvermakelijk zijn, uit Chesterfield's geschriften de schuldbekentenissen saam te lezen, neergelegd niet in woorden, maar in raadgevingen. Hier ter plaatse moge de vingerwijzing volstaan.

In den zomer van 1727 werd George I op den weg van Delden naar Osnabruck door een beroerte getroffen. Slechts zijn lijk bereikte de stad. De prins van Wales was koning van Engeland.

Zijn vrienden en aanhangers juichten; thans was hun uur gekomen. Maar zij hadden gerekend buiten de talentvolle vrouw, die de kroon van Engeland met George dragen zou. Caroline van Brunswijk hield Walpole staande.

Deze onverwachte loop der regeeringsverandering was een bittere teleurstelling voor allen, die op Walpole's val hun eigen grootheid hadden gebouwd. Niet het minst voor Chesterfield. Welk een haat hij in de omgeving der koningin zich had opgegaard, leerden de memoires van haar kamerheer, lord Hervey. "Chesterfield," zegt hij, "was de geestigste tafelcauseur van den tijd. Zijn talent van belachelijk maken, waaraan hij met onuitputtelijke geestigheid en zonder verschooning bot vierde, maakte hem gezocht en gevreesd, gewild en toch niet geliefd door de meesten van zijn bekenden: geen sekse, geen verwantschap, geen stand, geen macht, geen aanzien, geen beroep, geen vriendschap, geen verplichting beschermde voor dat scherpe, schitterende wapen, dat schijnbaar slechts glinsterde voor de oogen van den toeschouwer, maar inderdaad diep wondde wien het aanraakte. Al zijne bekenden waren zonder onderscheid en beurtelings de voorwerpen van zijn spot en dienden tot voedsel voor dien onverzadelijken lust om alles te beschimpen wat op zijn weg kwam. Ik herinner mij twee regels uit een satire van Boileau, die volkomen op hem passen:

Mais c'est un petit fou qui se croit tout permis,
Et qui pour un bon mot va perdre vingt amis."

Welk een stroom van sarcasmen zal Chesterfield over het

hoofd van dien Hervey hebben uitgestort, die zoo diep gewond was!

Toen na de regeeringsverandering de rollen werden verdeeld, en oude en nieuwe vrienden beloond, wilde George ook iets voor Chesterfield doen, die zoo trouw zijn partij had getrokken. Robert Walpole, zeer gewillig om den scherpen en geestigen vijand te verwijderen, nam er genoegen in, dat Townshend de ambassade naar Holland hem aanbood. Chesterfield, na zijn vijandige houding jegens Walpole, die zoo ongedacht en onverwacht in het volle bezit van zijn macht bleef, begreep, dat een tijdelijke verwijdering hem slechts baten kon. Zich te scharen onder de leiding van den staatsman, dien hij eenmaal verlaten had en vervolgd met zijn scherpe aanvallen, lachte hem even weinig aan, als het voortzetten van den strijd. Reculer, pour mieux sauter.

Zoo werd Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield, buitengewoon ambassadeur in de republiek der Vereenigde Nederlanden. In Mei 1728 kwam hij in den Haag, „het schoonste dorp van de wereld," aan.

II

De politieke hemel was in den zomer van 1728 donker en bewolkt.

De vrede van Utrecht, in 1713 gesloten, om de worsteling tusschen de huizen van Bourbon en van Habsburg te doen eindigen, had slechts gedeeltelijk het doel bereikt. De krijg had opgehouden, maar geen verzoening was tot stand gekomen. De Duitsche keizer weigerde afstand van zijne aanspraken te doen en den Bourbon op den troon van Spanje te erkennen.

Moederlijke eerzucht deed eerlang de smeulende vlam op nieuw opflikkeren. Elisabeth van Parma, die aan de hartstochtelijkheid der vrouw de energie van den man paarde, maakte op den troon van Spanje den haat der Italiaansche en de eerzucht der vorstin tot leidende politieke gedachten. Bijgestaan door het genie van Alberoni, poogde zij haar nieuw vaderland uit den doodslaap op te richten, om voor haar eigen geslacht een grootsche vesting in Italië te verwerven. Te kwader ure liet zij zich door persoonlijke gevoeligheid verleiden tot een voorbarigen strijd. Oostenrijk, door de groote mogendheden gesteund, werd niet overwonnen: Spanje werd op het oorlogsveld en in het kabinet geslagen. De triple en quadruple alliantie drukte door haar overmacht de herleving van het eertijds zoo machtige rijk neder.

Doch geen Europeesch verzet deed de hooge vrouw haar dynastieke plannen prijsgeven. Toen de Fransche regeering den Spaanschen trots, door de smadelijke terugzending der Infante; die bestemd voor den jongen Lodewijk XV, in Frankrijk werd opgevoed, diep had gekwetst, en de keizer, door de oprichting der Compagnie van Ostende, den onwil der zeemogendheden had wakker geroepen, bood de spaansche vorstin aan den Duitschen keizer de hand van verzoening en vriendschap Te zamen zouden zij verwerven, wat ieder afzonderlijk tevergeefs had nagejaagd. Karel VI eischte en verkreeg het leeuwendeel. Spanje erkende zoowel de Compagnie van Ostende als de Pragmatieke Sanctie, door den keizer voor de opvolging zijner dochters in zijne erflanden vastgesteld. Voor zoo belangrijke concessiën was het een schamele vergoeding, dat de keizer afstand deed van zijne aanspraken op de staten van den Spaanschen koning, die hij niet had kunnen behouden en

nog minder, wist te veroveren. Voor het overige betaalde hij Spanje met uitzichten en toezeggingen. Aan den oudsten zoon van koningin Elisabeth, wien de opvolging in Toscane, Parma en Piacenza was toegezegd, werd het uitzicht geopend op de hand van Maria Theresia, de oudste dochter van Karel VI. Spanje en Oostenrijk verbonden zich tot weerzijdsche verdediging en hulp: de laatste staat beloofde zijne goede diensten, om de teruggave van Gibraltar en Minorca, nu in handen der Engelschen, te verkrijgen.

De tractaten van Weenen (1 Mei 1725) werden slechts gedeeltelijk bekend gemaakt. Des te sterker was de algemeene onrust, die zij wekten, vooral toen langzamerhand allerlei geheime bepalingen nopens het huwelijk van don Carlos, aangaande Gibraltar en Minorca enz. uitlekten, en het bestaan van nog andere werd gegist.

Geheel Europa kwam in beweging. Over de Spaansche successie was jarenlang onderhandeld en gestreden. Men ontzegde den keizer het recht, eigenmachtig de Oostenrijksche opvolging, voor het evenwicht der mogendheden van geen minder gewicht, te beslissen en te regelen. Het verbond van Weenen was een volslagen breuk met het oud systeem, op de samenwerking van Oostenrijk met de zeemogendheden gebouwd. Het scheen Europa met de herstelling van de Spaansch-Oostenrijksche suprematie te bedreigen, die in het Munstersch vredesverdrag, naar men meende, voor goed gebroken was. Gibraltar en Minorca waren zegeteekenen van den roemvollen strijd, door het Engelsche volk tegen de wereldmonarchie van Lodewijk XIV gevoerd. Hen prijs te geven, om de verzoening van Spanje en Oostenrijk te betalen, scheen een schending der nationale eer, een verloochening van den volksroem. De Compagnie van Ostende bedreigde het maritiem en mercantiel

overwicht der zeemogendheden. De versterking der keizerlijke en katholieke macht was een gevaar voor de vrijheid en zelfstandigheid van de Protestantsche staten in Duitschland en voor de Protestantsche successie in Engeland.

Tegen zoo groote en zoovele gevaren scheen slechts één redmiddel: aaneensluiting der bedreigden. In de alliantie van Hannover (3 Sept. 1725) verbonden zich Frankrijk, Engeland, Pruisen en de Republiek tegen de geallieerden van Weenen.

Een Europeesche krijg dreigde. Beide groepen van verbondenen, die van Weenen en die van Hannover, zochten en vonden bondgenooten.

In Febr. 1727 trok Spanje het zwaard uit de scheede: het sloeg het beleg voor Gibraltar. Maar het voorbeeld verleidde niet tot navolging. De zeemogendheden schrikten voor een nieuwen krijg terug, en in Frankrijk regeerde Fleury, noch door leeftijd, noch door karakter oorlogzuchtig. „Quieta non movere" — de leus van Robert Walpole — scheen ook zijn politiek programma. Engeland nam de noodige maatregelen, om Spanje zijn overmoed te doen gevoelen en Gibraltar in staat van verdediging te stellen. Voor het overige wendden de verbondenen van Hannover alle krachten aan, om den keizer van deelneming aan den krijg af te schrikken. Toen het Duitsche rijk hem alle ondersteuning weigerde en ook zijne overige geallieerden ongeneigd bleken hem terzijde te staan, moest Karel VI, om zijne Belgische provinciën te redden, het hoofd buigen. Bij de preliminairen te Parijs (31 Mei 1727) bewilligde hij in de schorsing van de Compagnie van Ostende en in de samenkomst van een congres, dat de hangende verschillen zou vereffenen.

De koningin van Spanje, ofschoon de keizer haar zijn diplomatieke ondersteuning op het aanstaande congres be-

loofde, was weinig geneigd de pas opgenomen wapenen neer te leggen. Toen in de Junimaand onverwachts koning George I overleed, hoopte zij op een opstand, zoo niet revolutie, in Engeland, die den Stuart zou herstellen en haar de gelegenheid verschaffen om, als prijs voor de verleende hulp, Gibraltar te verwerven. Maar George II besteeg de troon, zonder door opstand der revolutie belemmerd te worden. De vredelievende Fleury wist terzelfder tijd de gevoeligheid van het Spaansche hof, nog altijd om het gebeurde met de Infante bitter vertoornd, te verzoenen. Aan de beleedigde eer werd genoegdoening verschaft door de opoffering van een paar personen en door eenige officieele formaliteiten. De twee takken der Bourbons reikten elkander de hand. Onmiddellijk wendde Fleury zijn invloed aan, om de koningin tot het congres te doen toetreden. Niettemin verliep de geheele winter, voordat zij toegaf. In Maart 1728 werd eindelijk de Conventie [2] geteekend, die de deelneming van Spanje aan de diplomatieke samenkomst besliste. In Juni zouden de vertegenwoordigers der mogendheden te Soissons bijeenkomen, om zoo mogelijk den vrede te verzekeren, door de verschilpunten uit den weg te ruimen.

Het was in deze ernstige politieke omstandigheden, dat lord Chesterfield in de Republiek aankwam, om zijne diplomatieke loopbaan aan te vangen. Weinig kon hij in die dagen voorzien, dat hij bij de beslissing der vragen, die Europa in twee kampen verdeeld hielden, eenige rol van beteekenis zou vervullen.

Op de onderhandelingen, die tot het congres van Soissons hadden geleid, had hij geen invloed geoefend. Sedert hem de ambassade in den Haag was toegedacht, mocht hij

bekend zijn geworden met de stukken, die gewisseld werden, de beslissing was van zijn oordeel niet afhankelijk gesteld. Hij kwam in de Nederlanden als leerling en vriend van Townshend, zijn „patroon." Deze beval hem in warme bewoordingen aan den raadpensionaris Simon van Slingelandt aan, als een gezant, goed gezind voor de samenwerking der beide Staten. In later jaren heeft Chesterfield zich steeds hoogst ongunstig over het tractaat van Hannover [3] uitgelaten en de buitenlandsche staatkunde van Engeland, door dit tractaat ingeleid, scherp afgekeurd. Hij lachte om de vrees voor het Spaansch-Oostenrijksch overwicht, en zag in de Hannoversche alliantie slechts de politiek van een Duitschen keurvorst, die zijn Engelsche kroon gebruikte en misbruikte, om zijn Duitsche belangen te beschermen en te bevorderen. Al naar gelang Hannover het scheen te vereischen, werd het staatsroer van Engeland voor of tegen den keizer van Duitschland gericht.

Het is niet te betwijfelen, dat Chesterfield in deze jaren nog niet zoo oordeelde. Anders ware de ambassade in de Republiek hem stellig niet door Townshend, ondanks diens vriendschappelijke gezindheid, toevertrouwd. De omkeer van zijn zienswijze is de vrucht van zijn verblijf in de Nederlanden geweest.

In 1728, toen Chesterfield naar de Republiek kwam, scheen, ondanks den ernst der buitenlandsche verwikkelingen, de ambassade meer een post van persoonlijk vertrouwen dan van politiek gewicht. De ware diplomatieke onderhandelingen werden elders gevoerd; den Haag was er niet meer de zetel van. Een vertrouwd man, volkomen gezind, om de goede verstandhouding met de Republiek te bevorderen, zoodat de samenwerking van beide staten op politiek terrein niet verbroken werd, had Engeland in

den Haag noodig. Een man, die in staat en genegen was, om kleine gevoeligheden te voorkomen en zoo noodig uit den weg te ruimen. De inzichten zijner regeering moest hij voorstaan bij een bondgenoot, uit den aard zijner geringer kracht gevoelig zelfs voor den schijn van veronachtzaming, maar voor de Hannoversche dynastie onmisbaar, omdat de Republiek eigenlijk de eenige bondgenoot was, op wien zij in alle omstandigheden kon rekenen. Hij moest de tusschenpersoon zijn tusschen zijne regeering en den raadpensionaris van Holland, die zeer zijne eigenaardigheden had, onder den invloed zijner wankelende gezondheid tot menige klacht over heftigheid en humeur rechtigde, maar niettemin de leider der buitenlandsche staatkunde en de vriend van Townshend was. De Engelsche staatssecretaris correspondeerde zelf met Slingelandt; en de gezant bezorgde de briefwisseling. Van zijn zelfstandig politiek inzicht werd door Townshend geen inspanning gevergd, voor zoover het de Europeesche staatkunde betrof. Een diplomatiek agent, tevreden met de bescheiden rol, die de omstandigheden hem aanwezen, niet belust om zelfstandig in te grijpen, of een richting te wijzen, maar genegen de richting te volgen, die hem gewezen werd: op een belangrijken post geplaatst, maar die hem vooreerst weinig kans op persoonlijken invloed gaf. Voor die rol was Chesterfield in 1728 de geschikte persoon. Bekend met de vriendschap van Townshend en Slingelandt, was voor hem het gewicht, dat aan Slingelandt's adviezen te Whitehall werd toegekend, een prikkel om al wat aan persoonlijke innemendheid te zijner beschikking stond aan te wenden, ten einde den staatsman voor zich te winnen, wiens hand de Republiek op het Europeesche staatstooneel leidde. Het kóstte hem geen zelfoverwinning, omdat hij in Slingelandt

en diens trouwen medewerker, den griffier Fagel, mannen vond, die beiden hem achting en eerbied inboezemden. Tegenover hen gevoelde de 33-jarige, anders niet zeer gewoon de meerderheid van anderen te erkennen, zich den mindere. Over hen komt geen enkel spottend woord, geen enkele geestige opmerking, zooals zij dikwerf ten aanzien van anderen hem ontsnappen, zelfs niet in zijne meest vertrouwelijke brieven voor. Niets dan woorden van hulde, die hij jaren later, nadat zij sedert lang van het staatstooneel en van het leven hadden afscheid genomen, hun brengt. In Fagel roemt hij de grondigste kennis en het gezondste oordeel, dat hij ooit heeft aangetroffen, maar hij mist in hem dien snellen blik, die als bij intuitie tot den grond der dingen doordringt. Dezen bezat Slingelandt. „Hij was de bekwaamste minister en de rechtschapenste man, dien ik ooit kende. Ik mag hem naar waarheid mijn vriend, mijn meester en mijn gids noemen; ik was nog jong in de politiek; hij leerde, beminde, vertrouwde mij." [4] Dat was het getuigenis, dat hij meer dan twintig jaar later aangaande hen aflegde.

Onmiddellijk na zijn komst in de Nederlanden zag hij voor allerlei belangen zijn hulp ingeroepen. De Oost-Indische Compagnie bepleitte bij hem haar rechten, opdat hij ze aan zijn regeering mocht aanbevelen. Eischen, uit het barrière-tractaat voortvloeiende, werden hem met gelijk doel voorgehouden. Gewillig beloofde hij zijn steun om de aanspraken, die de republiek in Oost-Friesland deed gelden, aan de gevolmachtigden te Soissons op het hart te binden, al heeft hij waarschijnlijk van de voorspraak van Engeland bij den koning van Pruisen zich niet veel vruchten beloofd. Met meer instemming kon hij in andere opzichten zijne diensten bewijzen. Te Altona was een O. I. Com-

pagnie opgericht, voor wier dreigende mededinging men in Engeland, naar hier te lande werd uitgestrooid, volkomen onverschillig was. De Engelsche gezant bewees de valschheid der beschuldiging, door zelf met een der Hoogmogenden de nota te stellen, die aan den resident van Denemarken voor de bedreigde belangen van Engelsche en Hollandsche kooplieden werd aangeboden. [5]

Doch deze werkzaamheden ontleenden hun beteekenis aan staatkundige verwikkelingen, waarvan hij weinig meer dan gewoon toeschouwer was. Zij waren aanhangsels van onderhandelingen, waarop hij geen invloed oefende. De depêches, die hij voor deze en dergelijke zaken te stellen had, waren noch inspannend, noch tijdroovend genoeg, om zijn aandacht van het eigenlijk terrein zijner volgende werkzaamheid af te trekken. Zij lieten hem integendeel ruim den tijd, om zich bekend te maken met den nieuwen kring zijner omgeving en met het vreemde land, waarin hij geplaatst was. Nauwkeurige bekendheid met de politieke toestanden in de Republiek mocht hij noch voor zijn persoon noch voor het doel zijner zending onverschillig achten.

Gedurende de drie eerste maanden van zijn verblijf voerden, als vóór zijn komst, Townshend en Slingelandt een vrij drukke briefwisseling, die door zijn handen ging. Zij schonk hem, ofschoon slechts tusschenpersoon, het voordeel, meer dan wellicht anders het geval zou geweest zijn, in persoonlijke aanraking met den raadpensionaris te komen. Zij dwong hem bovendien zich op de hoogte te stellen van onderwerpen, die tot dusver geen punten van zijne bijzondere belangstelling waren geweest.

Chesterfield vond in den Haag een reeds bejaard man, James Dayrolles, als resident van Engeland. Met hem, en inzonderheid met diens neef geraakte hij op vriend-

schappelijken voet, die hun geheele leven heeft voortgeduurd en den laatste zeer ten goede is gekomen. De oude Dayrolles, sedert jaren in de Republiek gevestigd, zal wel in staat zijn geweest den vreemdeling in de kronkelwegen van den republikeinschen staatsvorm de eerste wegwijzing te geven. Maar Chesterfield, hier door zijn betrekking ook met staatsrechtelijke verhoudingen van het Duitsche rijk in aanraking gebracht, gevoelde behoefte aan meer wetenschappelijke voorlichting. Hij zocht een bevoegd persoon om hem in de geheimen van het jus publicum en het jus gentium in te leiden. De hand van Slingelandt zal in de aanwijzing wel herkend moeten worden, waar wij Chesterfield zich tot den Leidschen hoogleeraar Vitriarius, den ouden leermeester van den raadpensionaris, met het verzoek om zulk een gids zien wenden. Vitriarius wees hem iemand aan, die door den gezant in zijn woning werd opgenomen.

De naam van den persoon wordt nergens genoemd [6]; desniettemin is er grond tot twijfel of Chesterfield, ten minste wat het staatsrecht der Republiek betreft, veel aan hem te danken heeft. Wanneer wij hem aan zijn zoon hooren vertellen, dat volgens de constitutie dezer landen voor alle besluiten, in de stedelijke vroedschappen zoowel als in de staten der provinciën, unanimiteit werd vereischt, dan zijn wij zoo vrij te gelooven, dat dit de vrucht is òf van verkeerd begrijpen van Slingelandt's mededeelingen, òf van onjuiste inlichtingen, door een onbevoegde hem gegeven.

Doch al is de samenstelling en werking der staatsmachine hem niet in al hare deelen duidelijk geworden, vreemdeling op het gebied der Republiek is hij niet geweest. Ook hij heeft den wondervollen invloed onder-

vonden, dien de aanschouwing van een volk met een groot en rijk verleden, zij het ook te midden van zijn verval, op den bezoeker uitoefent. De namen en daden van de mannen, aan wier werkzaamheid de verleden roem is te danken, wekken belangstelling, ook bij den vreemde, hechten zich in 't geheugen. Eigenaardigheden, die hen kenmerken en voor een meer of minder deel het geheim van hun beteekenis bevatten, worden vastgehouden. Van Johan de Witt [7] vermeldt Chesterfield, als een zeker kenmerk van een superieuren geest, hoe hij door doelmatige verdeeling den tijd voor alles vond, zoodat hij, na den ganschen dag den last des bestuurs te hebben getorst, de avonduren aan gezellig verkeer en zijn avondbrood in vroolijk gezelschap nemen kon. Heinsius [8] wordt ten voorbeeld gesteld als de staatsman, die beter dan een der levenden, zijn hooge plaats zich bewust was en zijn waardigheid ophield. „Altijd kalm, altijd rustig, las niemand in verandering van gelaat of houding den indruk der gebeurtenissen. Hij wist te weigeren met meer gratie, dan waarmede anderen toestaan. Zelfs zij, die hem verlieten, ontevreden met de zaak zelve, waren persoonlijk met hem ingenomen en eenigermate door zijn wijze van handelen verzoend."

Tegenover de aantrekkelijkheid van het verleden was de indruk te ongunstiger, dien de tegenwoordige toestand der Republiek op Chesterfield maken moest. Ook al ware hij niet gewoon geweest, uit karakter en uit berekening, scherp om zich heen te zien, zijn betrekking zelve dwong hem er toe. Engelands vertegenwoordiger had niet alleen te maken met de rol, die de Republiek op het tooneel der Europeesche staatkunde speelde: haar inwendige toestand moest een voorwerp van zijn belangstelling zijn. Niet alleen

omdat toen, als steeds, de invloed van elke buitenlandsche mogendheid voor een aanzienlijk deel afhing van de meer of minder onbetwiste kracht, waarmede zij, die de teugels des bewinds voeren, weten te regeeren, maar ook om een bijzondere reden. In de Republiek was nevens het belang van den Engelschen staat dat der regeerende dynastie te behartigen.

Toen het Hannoversche vorstenhuis op den troon van Engeland werd geroepen, had het die verheffing aan zijn religie te danken. De Protestantsche dynastie was geroepen de traditie van 1688 voort te zetten, de uitsluiting der Stuarts en de onderwerping der Katholieke kerk aan den staat te bestendigen. Verloochening van dien grondslag van zijn bestaan, zou de trouw der natie hebben ondermijnd, de vastheid van den troon doen wankelen. Toen de hand van den jongen Lodewijk XV aan Anna van Hannover werd aangeboden, mits deze tot het katholiek geloof overging, werd daarom de voorslag afgewezen. Het aanbod kon niet worden aangenomen: het zou de dynastie ten val hebben gebracht.

Dezelfde politieke overwegingen, die het voorstel van Frankrijk deden afslaan, deden aan een voorstel van gelijke strekking bereidwillig het oor leenen, dat van andere zijde werd gedaan. Het opende voor de aanstaande koningsdochter een uitzicht, veel minder schitterend dan dat der Fransche kroon, maar strookte met de belangen van het Hannoversche huis. Het was de weduwe van Johan Willem Friso, den in 1711 verdronken stadhouder van Friesland, die aan koning George I de hand van zijn kleindochter Anna voor haar jeugdigen zoon, Willem Karel Hendrik, vroeg. De verbintenis met den onaanzienlijken prins lachte èn George I èn George II toe, omdat hij een Oranje was.

Het was een nieuwe schakel in den band, die hun huis aan 1688 verbond.

Reeds voordat Chesterfield in de Nederlanden kwam, had er over deze ontworpen huwelijksverbintenis gedachtenwisseling plaats gegrepen.

Het was in Februari 1728, te midden der besprekingen over het aanstaande Congres, dat lord Townshend, de Engelsche staatssecretaris voor het noorden, in een particulier schrijven aan Simon van Slingelandt de zaak ter sprake bracht. Er liepen in de Republiek geruchten, alsof op dat oogenblik over zulk een huwelijk werd onderhandeld. De koning van Engeland had, naar men zeide, beloofd aan den jongen prins de orde van den Kouseband te schenken. Men wilde echter te Londen in deze zaak niet handelen, zonder het advies van de twee hoofden der Republiek te hebben vernomen. „Sa Majesté" — schreef Townshend aan den raadpensionaris [9] — „Sa Majesté, qui se communique à V. E. sur toutes les affaires publiques de l'Europe, à plus forte raison aura garde de manquer de vous faire part d'une affaire aussi intéressante aux deux nations. C'est pourquoy j'ai ses ordres de donner à V. E. et à monsieur le Greffier des éclaircissements sur le véritable état de cette affaire." Die inlichtingen luidden aldus:

Gelijk aan den raadpensionaris en den griffier bekend was, had de prinses van Nassau—Friesland nog bij het leven van den vorigen koning op dit huwelijk aangedrongen. Na de troonsbestijging van George II had zij haar aanzoeken vernieuwd en den Kouseband voor den jongen prins gevraagd. Z. M. was gunstig voor de zaak gestemd, maar had ze voorloopig uitgesteld. Meer dan dit was er niet geschied. „Vous savez que feu le Roy approuvait fort ce mariage, et Leurs Majestés d'à présent sont à cet égard dans les

mêmes sentiments, mais comme c'est une chose très délicate et où vos sentimens et ceux du Greffier leur peuvent être très utiles, j'ay ordre de vous prier dans la dernière confidence de me faire savoir ce que vous en pensez, et si après la paix faite, et lorsque les affaires publiques seront solidement rétablies, un tel mariage ne conviendrait pas au bien des deux nations. Je sais bien la situation où vous et M. le Greffier êtes à l'égard d'une telle ouverture: mais comme le secret sera inviolablement gardé, et que vous ferez un grand plaisir au Roi en lui communiquant vos idées, je veux bien me flatter que j'aurai la satisfaction de les recevoir: et vous ne sauriez douter que si vous souhaitez d'avoir encore quelques éclaircissements de ce côté ici, je ne vous les donne avec toute la franchise et toute la sincérité possible."

De raadpensionaris was in deze dagen ongesteld: zijn gewone kwaal, jicht, had hem weder nedergeworpen. Pas den 6en April schreef hij zijn antwoord. [10] Na korte vermelding der ongesteldheid komt hij tot de zaak. „La rechûte, dont à peine je suis remis, m'a empêché de répondre plutôt à la lettre de V. E. du 27 février v. s. Je m'en acquite à présen, en vous communiquant, Mylord, sous le sceau du secret, que des principaux membres de la province de Hollande m'ont sondé dans le temps que j'ai été choisi pensionaire, si je pensais, que l'on pouvait maintenir la forme présente du gouvernement, et que je leur ai répondu que je n'en désespérois pas pourvu qu'on voulût se prêter aux moyens, que l'on pourrait proposer et m'assister cordialement, ce qui m'ayant été promis et m'étant laissé persuader à accepter le poste, je puis bien, en cas que je suis mal secondé, et que je trouve que mes efforts sont sans succès, demander ma démission, à moins que

ceux à qui je me suis expliqué, conviennent avec moi de changer de plan ou de système pour le plus grand bien de l'Etat, mais je ne crois pas que je puisse en conscience ni en honneur tenir la main à des choses, qui tendent naturellement à changer la constitution présente.

„Outre que je m'aperçois de plus en plus, et je dois en avertir V. E., que le soupçon, dont bien des gens sont imbus, que la Grande Bretagne favorise les vues de la maison de Nassau-Frise, et qu'il y a un mariage entre le Prince de Nassau et l'ainée des Princesses Royales sur le tapis, refroidit le penchant, que naturellement l'on devrait avoir pour la Grande Bretagne, et serait capable de les porter à se jetter sans trop de ménagement entre les bras de la France, s'ils voyaient que ce qui jusqu'à présent n'est qu'un soupçon, était une vérité."

Het duidelijke antwoord maakte te Whitehall niet volkomen den indruk, dien Slingelandt wenschte. Hoe vleiend voor zijn persoon de bewoordingen ook luidden, waarin de Engelsche staatssecretaris hem dank betuigde, het plan werd volstrekt niet opgegeven. „Je ne peux différer plus longtemps à vous rendre grâces, au nom de Sa Majesté même, de la grande confiance et franchise avec lesquelles vous avez bien voulu vous ouvrir, en m'exposant d'une manière si cordiale vos pensées les plus secrètes au sujet du mariage en question. — — Le Roi est pleinement convaincu que dans l'état où se trouvent les choses, il n'y a rien au monde qui puisse conserver la forme présente du Gouvernement, en remédiant avec succès aux abus qui s'y sont glissés, que la sagesse connue et la fermeté de V. E. et les expédiens judicieux, que Vous seul pourrez trouver pour y réussir. Et V. E. est trop persuadée des véritables intentions du Roi à l'égard de la République,

pour ne pas être convaincue que S. M. souhaite très-ardemment que ce grand ouvrage se puisse effectuer à la gloire de V. E. et au bien de l'Etat. Cependant je croirais manquer à la confiance, dont la longue et intime amitié que j'ai eue avec V. E. m'autorise de me servir envers Elle et que celle même de V. E. envers moi dans cette occasion semble m'exiger, si je ne prenais pas la liberté de lui dire, que tant le Roi lui même, que tous ceux, qui ont la moindre connaissance de l'état présent des Provinces Unies, se doutent beaucoup qu'on puisse trouver des moyens capables d'assurer le Repos, l'Ordre et l'Union dans la République, sans être obligé d'avoir recours à un Stadhouder. Vous jugez bien, Monsieur, que ce n'a été qu'en suite de cette opinion que Sa Majesté a pu entretenir jusqu'à la moindre idée de ce mariage.

„Au reste je dois dire à V. E. que S. M. s'est proposé avant toutes choses dans le mariage des princesses ses filles, c'est le bien et le soutien de la Religion Protestante. Et qu'il n'y a eu que cette résolution de ne pas faire une chose qui y pût apporter le moindre préjudice, qui ait empêché qu'on ne donnât les mains à une proposition qui eût assuré à la Princesse Royale le meilleur parti de l'Europe.

„Pour ce qui est des soupçons, que V. E. dit être répandus, je puis vous assurer, Monsieur, que les mêmes raisons, qui ont porté S. M. à demander votre avis sur ce sujet, La porteront toujours à n'y rien faire sans vous consulter, et l'empêcheront de se jeter d'une manière précipitée dans des mesures, qui intéressent à un tel point la République, dont elle a résolu de cultiver l'estime et de mériter l'affection par toutes les preuves possibles d'une amitié la plus distinguée." [11]

Deze briefwisseling was niet langs officieelen weg gevoerd, en ook niet, naar Townshend verzekerde, aan den toenmaligen gezant Finch, noch aan diens aanstaanden opvolger Chesterfield medegedeeld. Toen de laatste, warm aanbevolen door Townshend, weinige weken later zijn betrekking aanvaardde, poogde Slingelandt van tijd tot tijd hem te polsen, door zich nu en dan over de loopende geruchten aangaande het huwelijk op weinig gunstige wijze uit te laten. Maar Chesterfield vermeed het onderwerp. Het duurde tot November, [12] voordat het punt ronduit tusschen hen ter sprake kwam.

Het was naar aanleiding van een courantenbericht, dat de jonge Prins den Kouseband zou krijgen. Is dat waar? vroeg Slingelandt aan den gezant. Deze antwoordde, dat hij het niet wist, maar zeer natuurlijk vond, omdat de meeste prinsen van Oranje het blauwe lint hadden gehad en de Koning veel achting voor dat vorstenhuis gevoelde. Als het gebeurde zou het een eenvoudige beleefdheid zijn. De raadpensionaris merkte op, dat het volk de zaak geheel anders zou beschouwen, en er verkeerde gevolgtrekkingen uit maken. „Reeds het gerucht, dat de jonge prins eerlang naar den Haag zou komen, had sensatie gemaakt; die indruk zou versterkt worden, indien hem zulk een hooge onderscheiding, een bewijs van 's konings gunst, ten deel viel. Wat in den tegenwoordigen toestand der Republiek het meest gevaarlijk was, een stadhouder te hebben of niet, dat kon hij niet zeggen. Een stadhouder zou volkomen nutteloos zijn, indien hij niet voldoend gezag had om de misbruiken, waaronder de Republiek zuchtte, af te schaffen. Doch indien hij dat had, kon hij er zelf evenveel aan toevoegen. Maar het was nu de tijd niet, om over dergelijke punten te beslissen."

Chesterfield, die met den raadpensionaris langzamerhand op minder officieelen voet geraakte, begreep zeer goed dat de ongewone openhartigheid van Slingelandt volstrekt niet zonder bedoelingen was. Te meer, omdat hij zelf het gesprek had trachten af te leiden, door aan de gift van den Kouseband alle politieke beteekenis te ontzeggen en ze zeer onschuldig als een bloote daad van hoffelijkheid voor de Oranjes voor te stellen.

Er was één man in den Haag, met wien hij gewoon was ronduit de belangen van het Oranjehuis te bespreken. Het was de heer van Lynden, de burggraaf van Nijmegen, een der hoofden van de Oranjepartij; "een eerlijk en een bekwaam man, die den Prins even hartelijk genegen is, alsof het zijn eigen zoon is. Hij stelt" — zegt de gezant — "het volste vertrouwen in mij en houdt mij op de hoogte van elken stap, die in 's prinsen belang gedaan wordt." Met hem ging hij de opmerkelijke openhartigheid van den raadpensionaris bespreken. Van Lynden was het volkomen met Slingelandt eens, schoon natuurlijk op andere gronden. Ook hij oordeelde dat het nu het geschikte oogenblik voor een opzienbarend eerbetoon niet was. Eerst moesten andere plannen, die in 't geheim werden voorbereid, geslaagd zijn. De Kouseband zou den goeden uitslag tegenwerken door onrust wakker te roepen.

De overeenstemming dezer twee mannen, wier belang en politieke wenschen zoozeer uiteenliepen, deed het Chesterfield, die de geheime plannen van zijn hof kende, geraden oordeelen, er zijn regeering van in kennis te stellen. Hij meende, dat het advies van den raadpensionaris voor Townshend even nieuw en verrassend zou zijn, als voor hem.

Het schijnt, dat Slingelandt in Februari niet voldaan had aan Townshend's uitnoodiging, om ook den griffier

Fagel met de zaak in kennis te stellen. Chesterfield kreeg nu, in antwoord op zijn depêche, bij een privaat schrijven van den staatssecretaris, last, om aan Fagel het plan van het huwelijk mede te deelen en hem tevens te polsen over den invloed, dien het vermoedelijk op de herstelling van het stadhouderschap hebben zou. Deze opdracht verbaasde Chesterfield: [13] daar hij niet wist, wat voorafgegaan was, begreep hij niet, waarom men juist het oordeel van Fagel zoozeer op prijs stelde.

Er was intusschen in de verloopen dagen iets gebeurd, wat hem deed besluiten, niet onmiddellijk aan den last te voldoen, maar liever een poging te wagen, om zijn regeering van den „faux pas", dien zij op 't punt stond te begaan, terug te houden.

Nadat Slingelandt eenmaal het ijs had gebroken, was het stadhouderschap herhaaldelijk tusschen hen besproken. De raadpensionaris liet zich onbewimpeld over den toestand der Republiek en de ellendige tegenwerking uit, die zijne plannen vonden. Een dier gesprekken vond Chesterfield zoo belangrijk, dat hij onmiddellijk, toen hij thuis was gekomen, den hoofdinhoud op 't papier bracht. [14]

„De kanker der republiek," had Slingelandt gezegd, „lag in de eenparigheid, die voor beslissing der hoogste belangen werd gevorderd. Dit zou de tegenwoordige staatsinrichting ten val brengen. Hij had bij zijn benoeming de verbintenis aangegaan, om noch rechtstreeks noch zijdelings tot eenige verandering in den vorm des bestuurs mede te werken. Hij zou aan die belofte getrouw blijven, maar hij voorzag, dat de gebreken en misbruiken ontwijfelbaar tot een stadhouder zouden leiden, die met geweld, door een opstand van 't gemeen, als indertijd Willem III, zou worden opgedrongen."

„Maar als dat gebeurt" — viel Chesterfield in — „dan zal die Stadhouder uw Koning worden.

„De raadpensionaris geloofde het ook. Hij had het aan de aanzienlijkste regenten en de vurigste republikeinen nadrukkelijk voorgehouden. Hij had een plan van hervorming ontworpen en hun voorgelegd als het eenige middel, om het gevaar af te wenden. De stadhouder was oorspronkelijk de spil, waarom het gouvernement draaide. Wilde men er geen hebben, dan moest men zorgen, dat hij overbodig was. Een stadhouder was onmisbaar, zoolang er unanimiteit voor staatsbesluiten werd geëischt: zijn invloed alleen kon dan het regeeren mogelijk maken. De eisch van unanimiteit moest dus wegvallen. Maar bovendien moesten allerlei misbruiken worden afgeschaft; die in het krijgswezen waren zoo groot, dat zij alleen voldoende waren om een stadhouder in 't leven te roepen. Het leger en de zeemacht moesten bruikbaar gemaakt worden, wat zij nu niet waren. Deze en dergelijke punten had hij aan de regenten voorgelegd, hopende, één van beiden te verkrijgen: of hervorming van de misbruiken, vooral afschaffing van de absurde eenparigheid, waarvoor een meerderheid of hoogstens $^2/_3$ der stemmen kon in de plaats treden, of een schikking met den Prins van Oranje en de opdracht aan hem van het stadhouderschap, onder strenge beperkingen van zijn gezag en krachtige waarborgen der vrijheid. Maar zij hadden noch van het een noch van het ander willen hooren. Het eerste streed met de bijzondere belangen van het meerendeel der aanzienlijken, wier macht en voordeel op de misbruiken steunde. Het tweede streed te zeer met de heftige hartstochten en vooroordeelen van de heeren van Obdam [15], Boetselaar [16], Halewijn [17], en van andere aanzienlijke hoofden der republikeinsche partij."

Chesterfield merkte op, dat het duidelijk uit zijn eigen woorden bleek, niet alleen dat er weer een stadhouder zou komen, maar bovenal, dat hij dringend noodig was.

Slingelandt antwoordde op dit laatste niet, maar zei: „Zeker zal er weer een komen, en gij zijt jong genoeg, om het te beleven. Ik hoop, dat ik vóór dien tijd weg ben, maar als ik dan nog leef, zal ik wel uit mijn post zijn en het overschot van mijn leven in rust mogen doorbrengen. Ik wensch alleen, dat onze nieuwe meester, wanneer wij hem krijgen, ons zacht wordt opgelegd. Mijn vriend, de griffier, acht een stadhouder volstrekt noodig, om de Republiek te redden. Zoo denk ik er ook over, wanneer zij het redmiddel, dat ik aan de hand doe, niet willen toepassen. Maar wij zijn in zeer verschillende positie: hij is door geen beloften gebonden, ik wel."

Hij vroeg toen in vertrouwen aan Chesterfield, of hij eenige instructiën had, om de belangen van den Prins van Oranje te bevorderen.

„Neen" antwoordde deze, „dat niet, [18] maar ik zal het toch doen, voor zoover ik kan, doch kalm en niet officieel. Gij hebt mij zelf overtuigd, dat het in het voordeel der Republiek is: bovendien zal zij dan licht voor Engeland een bondgenoot zijn, die eenige waarde heeft, wat nu niet het geval is." De raadpensionaris sprak het niet tegen: „ik moet erkennen, dat wij tegenwoordig noch kracht noch geheimhouding noch spoed kennen."

Lachende merkte in het verder gesprek Chesterfield aan, dat hij hem, Slingelandt, voor den grootsten vijand van den Prins van Oranje hield. De heftige en driftige tegenstanders waren eigenlijk diens beste vrienden, want zij beletten, dat hervormingsplannen werden aangenomen, die den prins alle kans zouden rooven. Slingelandt viel hem

in de rede: "ne craignez rien, Milord, de ce côté là: mon plan blesse trop l'intérêt particulier, pour être reçu à présent que l'amour du public n'existe plus."

Het kon natuurlijk niet anders, of dergelijke gesprekken en de houding van den raadpensionaris moesten dikwerf een onderwerp van bespreking tusschen Chesterfield en de hoofden der Oranjepartij zijn. Slingelandt stak zijn meening niet onder stoelen of banken, en uitte ze menigmaal tegenover de regenten op zeer krasse wijze. De Oranjepartij meende zijn tegenstand tegen hun wenschen te moeten verklaren uit de vrees, dat hij bij een verandering van bestuur zijn macht zou verliezen. Doch in dit oogenblik was zij het volkomen met hem eens: een stap van eenige beteekenis ten gunste van den Prins van Oranje was thans geheel ongeraden.

Toen Chesterfield, geheel onder den indruk van deze gesprekken en inlichtingen, den last van den koning ontving, om Fagel met het huwelijksplan bekend te maken en hem verder te polsen, zag hij onmiddellijk het verkeerde van den maatregel in. Het was onmogelijk te bereiken, wat men wenschte, en men zou verkrijgen, wat men niet begeerde, scherper tegenstand en verzet. Op de verhouding der beide staten kon de zaak invloed hebben. Bij een persoonlijkheid als George II, zoozeer gewoon zijn eigen belangen met die van Engeland te verbinden en te verwarren, waren de gevolgen moeilijk te voorzien, wanneer, zooals onvermijdelijk zeker was, de mededeeling aan Fagel de oorzaak werd van een scherper optreden van Slingelandt.

Chesterfield beantwoordde daarom het private schrijven van den minister met een missive, [19] waarin hij hem zijne

bezwaren uiteenzette en hem zoowel als den koning het onvoorzichtige van de mededeeling poogde te doen gevoelen. Het was onvoorzichtig, Fagel alleen in 't geheim te nemen en Simon van Slingelandt voorbij te gaan. „Ik acht het mogelijk, dat sommige dingen in vertrouwen aan den raadpensionaris worden medegedeeld, die hij niet vertellen zal aan den griffier. Maar het omgekeerde niet. Aan den griffier kan niets gezegd worden, wat hij niet dadelijk aan den raadpensionaris zal overbrengen. Uwe Lordschap kan daaruit zelf beoordeelen, of zulk een bijzonder bewijs van vertrouwen, den een geschonken, den ander, die het toch verneemt, niet verbitteren zal. De raadpensionaris is toch reeds zeer afkeerig van dit huwelijk en dit zal het hem nog meer maken. Hij zeide mij eenigen tijd geleden, dat hij nog liever dat van Don Carlos met de Oostenrijksche aartshertogin zag."

De staatssecretaris, naar Chesterfield meende, leefde te veel in herinneringen van vroeger tijden. Toen was Slingelandt nog zooveel jonger en vuriger in zijn politieke overtuiging aangaande de onmisbaarheid van een stadhouderschap, dan thans. Daarom vervolgde Chesterfield: „Ik moet Uwe Lordschap daarbij doen opmerken, dat de gevoelens van den raadpensionaris en van den griffier op dit punt zeer gewijzigd zijn, sinds U hen het laatste hebt gezien. Toen was Slingelandt slechts thesaurier en werd in alles door den toenmaligen raadpensionaris tegengewerkt. Nu is hij zelf raadpensionaris, en de heeren van der Heim en van Hoven (beiden verwanten en creaturen van den griffier) zijn thesaurier en secretaris van staat. De raadpensionaris en de griffier hebben het geheele bestuur in handen [20], zij oordeelen, dat zij wel kunnen verliezen, maar niet winnen door een stadhouder. Diensvolgens, zoo-

lang zij de zaken zonder een stadhouder kunnen drijven, zullen zij zoo sterk als iemand er tegen zijn. Ik ben overtuigd, dat, indien ik de zaak aan den griffier had medegedeeld, hij mij geen antwoord zou gegeven hebben, voordat hij den raadpensionaris had geraadpleegd. En even vast ben ik verzekerd, dat zij hun uiterste pogingen zouden aanwenden, om dit huwelijk, dat door iedereen, en terecht, als de zekere inleiding tot het stadhouderschap wordt beschouwd, te beletten.

„Laat ik Uwe Lordschap mogen mededeelen, wat omstreeks een maand geleden tusschen den heer van Lynden en mij over dit onderwerp is besproken. Ik vroeg hem of er eenig uitzicht was, dat de prins van Oranje stadhouder van Holland werd." „Zeker niet, dan na een jaar of twee, op zijn vroegst. Het kan niet beproefd worden, voordat hij zitting genomen heeft in den Raad van State, als stadhouder van Gelderland, wat niet vóór September kan geschieden, omdat hij nu nog te jong is." Op mijn vraag of een huwelijk, als waarvan sprake was, gunstig of ongunstig op die verheffing zou werken, antwoordde hij: „zeker gunstig." Dit blijkt mij ook duidelijk uit de vrees, die de anti-stadhouderlijke partij voor het huwelijk betoont; het zou zonder twijfel de vrienden van den prins zeer opwekken en bemoedigen, en de tegenpartij ontmoedigen.

„Bij een latere gelegenheid vertelde hij mij, dat er een plan bestond om den prins nog in eene andere provincie tot stadhouder te doen verkiezen; dit zou de meerderheid der zeven provinciën op zijn hand brengen en zijn verkiezing in Holland gemakkelijker maken. De slag moest in Maart geslagen worden, maar alles hing van geheimhouding af en van een weinig geld, te behoorlijker plaatse

besteed. Ik gaf hem toen eenige hoop, doch geen stellige belofte, dat zij eenige ondersteuning van Engeland zouden krijgen.

„Uit alles, wat ik waarneem, en ik heb geen gelegenheid verzuimd om goede informatiën te bekomen, komt het mij ontwijfelbaar zeker voor, dat de prins eens stadhouder van deze provincie zijn zal; maar hoe spoedig, dat is onmogelijk te gissen. Van het leger is negen tiende voor hem: de lagere standen zijn het unaniem. Zijne grootste vijanden zijn de stad Amsterdam en de voornaamste burgemeesters van de andere steden, wier onderdrukking, plundering en afpersingen zoo schreeuwend en ondragelijk zijn en dagelijks zoozeer toenemen, dat zij, binnen een niet al te kort tijdsverloop, het fatsoenlijke en denkende deel der Republiek zullen verplichten, tot een stadhouder als het eenig redmiddel de toevlucht te nemen. Gebeurt dat niet, dan zullen de lagere standen, die zuchten onder den druk en de willekeur der magistraten, door een algemeenen opstand een stadhouder hun opleggen. Ik weet, dat een lid der regeering aan Sir Matthew Decker [21] heeft geschreven, dat, indien er eenige stappen ten gunste van den prins van Oranje gedaan worden, de stad Amsterdam met de edelen en elf andere steden der provincie onmiddellijk den Prins van Nassau-Siegen tot stadhouder zullen verklaren. Men behoeft er geen vrees voor te koesteren, het is een verzinseltje van mijnheer Buijs, [22] om de vrienden van den prins hier af te schrikken, iets voor hem te bebeproeven. Daarvoor is het ook naar Engeland geschreven.

„Het komt mij op grond van dit alles voor, dat, indien Z. M. besloten is, de koninklijke prinses aan den prins van Oranje te geven, het beter is, gelijktijdig aan den raadpensionaris en den griffier het huwelijk als zeker

en beslist mede te deelen, maar het hun niet voor te stellen als een nog onzekere zaak. Want zij zullen minder beleedigd zijn, als het tot stand komt zonder, dan tegen hun goedkeuring.

„Ik onderwerp tevens aan Uwe Lordschap de vraag, of daarbij eenige melding van het stadhouderschap moet gemaakt worden; ik ben zeker, het zal hen zeer stuiten. En, of er van gesproken wordt of niet, het stadhouderschap is toch zonder eenigen twijfel vroeger of later het gevolg van het huwelijk."

Chesterfield had de voldoening, dat zijn advies te Londen niet alleen goed werd opgenomen, maar zoowel Townshend als den koning overtuigde. De staatssecretaris betuigde hem 's konings tevredenheid, dat hij aan de gegeven bevelen niet voldaan had. [23] Beiden berustten in den staat van zaken. Zoowel de kennisgeving van het huwelijk, als de gift van den Kouseband werd uitgesteld.

De loop van zaken in de Republiek leverde ten overvloede spoedig het bewijs, dat Chesterfield goed had geoordeeld. De regentenaristocratie betoonde, waar 't het behoud van haar invloed en macht gold, een wakkerheid, die alleszins heilzaam had kunnen werken, zoo zij ten dienste van den staat ware aangewend. In Slingelandt's denkbeelden van hervorming weigerde zij te treden, maar tegen de haar bedreigende herleving der stadhouderlijke partij waakte zij met kracht. Chesterfield was zoo bevreesd, dat zij zekerheid van de huwelijksplannen zou krijgen, dat hij zelfs zijn regeering opmerkzaam maakte op het gevaar, hetwelk in vertrouwelijkheid jegens sommige personen gelegen was. Gouvernante van de dochters van George II was lady Portland geweest. Zij was de weduwe van Willem Bentinck, [24] den vriend en gunsteling van koning Willem III.

Zoo eene, scheen deze vertrouwbaar; zij wel het allerlaatst zou een Oranje afvallen en diens belang schaden, vooral waar het den wensch van haar pupil Anne gold. Maar zij verkeerde op een te vertrouwelijken voet met den heer van Wassenaar Obdam, dan dat zij tegenover hem zou hebben kunnen zwijgen. Toen zij in Febr. 1729 onverwachts uit Holland naar Engeland reisde, gaf Chesterfield den raad, dat men zorgvuldig voor haar de zaak verborgen zou houden. [25]

Dit vertrek van de gewezen gouvernante der aanstaande prinses van Oranje trok te meer de algemeene opmerkzaamheid, omdat het juist plaats had op het oogenblik dat de prins van Oranje in den Haag verwacht werd. Reeds sedert maanden was de komst van den 17-jarigen prins, die te Utrecht studeerde, aangekondigd, doch steeds was de reis uitgesteld. Eindelijk zou zij in Januari plaats hebben; maar Slingelandt, dien de hoofden van den Oranje-aanhang steeds ontzagen, had te kennen gegeven, dat hij het liever in Maart had. Waarom, dit vond de groote minister niet noodig te zeggen. Om hem niet boos te maken, zou men hem te wille zijn geweest, doch een kleinigheid kwam tusschenbeide. Prins Willem van Hessen, oom van den jongen Frieschen stadhouder, berichtte aan Chesterfield, dat hij in de eerste week van Maart 's Gravenhage met zijn tegenwoordigheid zou vereeren. Daar de verhouding tusschen oom en neef veel te wenschen overliet, besloot men de reis van den prinselijken student te vervroegen. Van Lynden nam op zich, er Slingelandt kennis van te geven en het besluit te verontschuldigen. Het laatste behoefde niet. Tot zijn groote verbazing was de raadpensionaris er volstrekt niet boos over, maar er integendeel zeer mede ingenomen. „Ik kan dit nergens anders aan toeschrijven"

— meldde Chesterfield [26] — „dan hieraan: al zijn plannen stooten op krachtige oppositie in de Staten van Holland, en voornamelijk van de zijde van Amsterdam en de antistadhouderlijke partij. Hij vindt het niet kwaad, den prins hier te hebben, om die heeren een beetje schrik aan te jagen."

„Ik schreef Uwe Lordschap eenigen tijd geleden" — voegde hij er bij — „dat er maatregelen werden beraamd, om den prins nog in een andere provincie tot stadhouder te maken. Die provincie was Zeeland. Daar heeft onlangs in de magistraat van Vlissingen en Veere een geheele omkeering plaats gegrepen ten gunste der stadhouderlijke partij. Binnen twee maanden zal het, hoop ik, tot wat meer leiden."

Begunstigd door dit winterzonnetje, kwam in den nacht van den 17den Februari de jonge prins aan. De Oranjepartij handelde, alsof zij Slingelandt's plannen wilde steunen. Vier weken lang was het in den Haag eene aaneenschakeling van feesten en partijen ter eere van den jeugdigen pretendent-stadhouder. Het was als 't ware een groote wapenschouwing van den Oranjeaanhang. Het volk juichte, waar zij den drager van een geliefden naam, den representant van heilige volksherinneringen zag, en begroette in hem den aanstaanden verlosser uit den smaadvollen druk, waaronder het gebogen ging. De diplomaten vierden den jongen man, die wellicht, wie kon zeggen binnen hoe korten tijd, de houding der Republiek tegenover het buitenland zou bepalen. Chesterfield gaf feest op feest in de groote zaal, die hij dadelijk na zijn komst had doen bouwen. En niemand overtrof hem in weelde: nooit was in de Republiek een feest gevierd, zoo luisterrijk, zoo verkwistend, als het verjaarfeest van de koningin van Engeland, waarop Zijne Hoogheid verscheen met schouderlinten

ter eere der Engelsche vorstin. Het was voor de Oranjepartij een schitterende voldoening, na zooveel jaren van vernedering zich te baden in de weelde van haar bestaan, te genieten van haar populariteit en haar tegenstanders te zien, gedwongen in uitwendig eerebetoon aan de eischen der wellevendheid en der maatschappelijke verhouding te voldoen. Te sterker was het gevoel van tevredenheid, omdat er eenige vrees had bestaan. Er hadden zoo vreemde geruchten geloopen: toen de ziekte van zijn gouverneur, van Lynden van de Park, de reis in Januari had belet, hadden zijne vijanden uitgestrooid, dat de prins niet durfde komen. Niet durven — een, deze Oranje zou niet durven! In de plaats van een linkschen, verlegen knaap zag den Haag een vrijmoedigen jongen man, wien het volstrekt niet aan zelfvertrouwen ontbrak, optreden en zich bewegen in de scharen van voor- en tegenstanders, met de gemakkelijkheid van eenen, die zich volkomen zijn aanspraken bewust is en kalm de erkenning afwacht.

Reeds den volgenden morgen zond Chesterfield naar Londen bericht: „Ik bezocht den Prins van Oranje. Voor zoover ik oordeelen kan uit een conversatie van een half uur, heeft hij heel goede vermogens. Hij is zeer goed opgevoed, is beleefd jegens iedereen en heeft een gemakkelijkheid en vrijmoedigheid, die men alleen krijgt door veel in de wereld te verkeeren. Zijn gelaat is schoon, maar zijn gestalte niet zoo gunstig, als men wenschen zou, ofschoon in 't geheel zoo leelijk niet, als mij was voorgesteld. De toejuichingen van het volk waren luidruchtig en algemeen. Hij neemt geen de minste statigheid aan, maar is vriendelijk en innemend, zooals noodig is voor iemand, die zich in een gouvernement als dit wil verheffen." [27] De nadere kennismaking bevestigde dien eersten gunstigen

indruk: acht dagen later voegde Chesterfield er bij: „nu ik de eer heb gehad herhaaldelijk met den prins te praten, kan ik Uwe Lordschap verzekeren, dat hij beide, talent en kennis, heeft, niet alleen ver boven zijn leeftijd, maar zoo goed als ieder ander, en zonder U lastig te vallen met particulariteiten, durf ik wel zeggen, dat hij den grootsten zijner voorgangers zal evenaren in groote en goede eigenschappen, ik hoop ook in goed geluk." [28]

Aan de voorbereiding van dit laatste aarzelde Chesterfield niet, voor zoover hij kon mede te werken. Met den jongen prins had hij vele gesprekken over zijne belangen. Sinds deze eerste kennismaking blijft hij met hem in betrekking, 't zij rechtstreeks, 't zij door tusschenkomst van anderen. [29] Desniettemin was hij de man niet, om stoute plannen van den Oranje-aanhang te ondersteunen, die Slingelandt ten val zouden brengen. Met hem was hij, zoowel door zijn officieele betrekking, als voornamelijk na de breuk, die er tusschen Slingelandt en Townshend in Augustus 1728 plaats had, meer en meer op intiemen voet geraakt. Wat vroeger tusschen den Engelschen staatssecretaris en den Hollandschen raadpensionaris zelven werd behandeld, zonder dat de gezant er als 't ware iets mede te maken had dan dat hij de brieven over en weer bezorgen mocht, moest nu rechtstreeks tusschen hem en Slingelandt ter sprake komen. Zoo de laatste zijne denkbeelden bij Engeland wilde zien voorgesteld in het licht, dat hij wenschte, in elk geval niet op die wijze, dat zij *per se* werden verworpen, moest hij Chesterfield voor zijne staatkundige inzichten winnen. Dat hij daarin, niet wat ieder onderdeel aangaat, maar wat de hoofdlijnen betreft, geslaagd is, getuigt de geheele politieke carrière van Chesterfield. In de Nederlanden gekomen als geestverwant en vriend van Towns-

hend, is hij in zijn volgend leven de onverzoenlijke tegenstander van de Hannoversche staatkunde geweest, die in Townshend haar hoofd en in het tractaat van Hannover haar grootste zegepraal erkende. De vriendschappelijke voet, waarop Slingelandt hem behandelde, hechtte hem bovendien persoonlijk aan den staatsman, en deed hem zooveel hij vermocht mede waken, dat een groot man als Slingelandt niet door een volksbeweging, schoon hij de onvermijdelijkheid te eeniger tijd volkomen erkende, omvergeworpen werd.

Toen in Maart 1729 de jonge Willem den Haag had verlaten, bestond er onder zijne aanhangers een plan, om hem tijdens de Haagsche kermis te doen terugkomen. In dien tijd was de militie onder de wapenen en hadden gewoonlijk de exercitiën der troepen plaats. Van de geestdrift, die zijn tegenwoordigheid zou opwekken, hoopte men voor den een of anderen coup partij te trekken. Bij de opgewondenheid, die zijn pas geëindigd bezoek had gewekt, was het volstrekt niet onmogelijk dat de berekening zou slagen. Indien het leger met de Haagsche bevolking gemeene zaak maakte, was de bestaande regeering verloren. Slingelandt was er zeer voor beducht; hij sprak er ernstig met Chesterfield over, en verzocht dat de Engelsche koning den prins mocht bewegen om niet tijdens de kermis naar den Haag te komen. De gezant gaf er lord Townshend kennis van en wees, tot ondersteuning, op de vurige begeerte der bevolking naar een stadhouder en de veelvuldige bewijzen van genegenheid en liefde, door haar aan den Frieschen prins geschonken.

Lord Townshend, schoon gebrouilleerd met Slingelandt, was daarom niet genegen tot zijn val mede te werken. Daarvoor stond de Hollandsche staatsman te hoog in de

oogen van het Engelsche kabinet. Koning George voldeed aan Slingelandt's verlangen, doch niet zonder dat Townshend de belangrijkheid van den dienst, dien hij bewees, nadrukkelijk deed gevoelen.

„Z. M." — antwoordde Townshend aan Chesterfield [30] — „beschouwt, evenals zijn vader, de Staten als den eenigen bondgenoot, op wiens vriendschap hij in alle omstandigheden veilig kan vertrouwen. Daarom laat hij zich nooit tegenover hen door iets leiden dan door de zorg voor hun welvaart en bloei; en moeten zijne ministers in Holland zich buiten alle fractiën en kabalen houden. De koning heeft, gelijk de raadpensionaris weet, aan den prins van Nassau grond gegeven om op een huwelijk met een zijner dochters te hopen. Hierin heeft Z. M. gehandeld als een waar vriend, niet alleen van den prins, maar ook van de Republiek, want hij is overtuigd dat de verwarde toestand in de Nederlanden tot een stadhouder zal leiden. Doch verder is de koning tot dusver niet gegaan, alleen uit deferentie voor den raadpensionaris en den griffier. Want, om precies de waarheid te zeggen, de staat van zaken in de Republiek schreeuwt om een redmiddel tegen al de wanorde. De tweedracht en het bederf zijn zoo hoog geklommen, dat de staat aan zijne vrienden geen diensten kan doen noch zijne vijanden vrees of ontzag kan inboezemen.

„Om echter den raadpensionaris het meest sprekend bewijs van het vertrouwen te geven, dat in hem gesteld wordt, en van het gewicht, dat aan zijne denkbeelden en gevoelens wordt gehecht door den koning, die er niet aan twijfelt, of hij zal in zijn post zijne hoogste pogingen aanwenden om de Republiek met Z. M. te doen samengaan in alle gepaste maatregelen ten dienste der Europeesche aangelegenheden (wat de eenige voldoening is, welke Z. M.

hebben kan van den stap, dien hij thans doet), heeft de koning besloten van zijn gedragslijn af te wijken, om zich niet te bemoeien met iets, wat betrekking heeft tot het gouvernement der Republiek. Z. M. wil den wensch van den raadpensionaris vervullen en den prins trachten te bewegen, om niet naar den Haag tijdens de kermis terug te keeren.

„Uwe Excellentie zal wel een middel vinden, om, in het diepst geheim, den prins of iemand, die zijn vertrouwen heeft, bekend te maken, dat Z. M. hem ernstig raadt rijpelijk te overwegen, in hoe verre het voor hem raadzaam is, op dat tijdstip naar den Haag te gaan, welk een indruk zijn verschijning daar maken kan, en de kwade gevolgen, die uit mogelijke onlusten niet alleen voor de Republiek, maar voor Europa in deze oogenblikken konden voortkomen.

„Dit is de eerste gelegenheid, dat Z. M. poogt eenigen invloed op de houding des prinsen uit te oefenen. Met niemand uit zijne omgeving bestaat eenige vertrouwelijke betrekking, van welken aard ook. Hoe dit dus tot Zijne Hoogheid moet gebracht worden, moeten wij geheel aan U. E. overlaten; gij zult wel met uw gewoon beleid en omzichtigheid handelen."

Het zal Slingelandt niet onaangenaam geweest zijn, dat het afbreken van zijne briefwisseling met Townshend hem ontsloeg van de verplichting om op dit schrijven te antwoorden. Doch, hoe hoog deze inmenging van Engeland ten gunste van hem alleen, door Townshend hem ook toegerekend werd, de vriendschap met Chesterfield, aan wiens tusschenkomst hij ze te danken had, werd er te sterker door.

Wij weten van deze ontwerpen der Oranjepartij van

elders niets af, en kunnen dus niet beoordeelen, in hoe verre de latere Willem IV door dezen wenk van Engeland of in zijn plannen is gestuit of gesterkt in zijn natuurlijken afkeer van zelfstandig ingrijpen in den loop der zaken. Zoo hij wellicht, wat ik niet geloof, op zijn jeugdigen leeftijd meer lust tot initiatief heeft bezeten, dan hem later kenmerkte, zal de raad van koning George dien wel hebben bekoeld. Trouwens de houding zijner tegenstanders was niet geschikt om ze aan te wakkeren, en niet te prikkelen bleek de voorzichtigste politiek. De beweging in Zeeland, waarvan zijne vrienden zooveel hadden gehoopt, leidde tot niets, dan tot versterking der tegenpartij. En in Augustus 1729 nam Holland het besluit, dat het den toegang tot den Raad van State aan geen bijzonderen stadhouder zou vergunnen, dan na eenparige bewilliging van alle gewesten.

De bereidwilligheid van koning George om het bestaand bestuur in de Republiek te steunen, werd eerlang beloond, toen hij de hulp der Staten behoefde.

De koningen van Engeland en Pruisen waren zwagers, maar lagen steeds overhoop. George II haalde minachtend zijne schouders op over Friedrich Wilhelm, die onder den invloed van Oostenrijk zich aan het verbond van Hannover, waaraan hij aanvankelijk deel had genomen, onttrok; hem tegenwerkte in Mecklenburg; spotte met het congres van Soissons, waar hij zich niet vertegenwoordigen liet; en weigerde, wat Engelands koning meende dat zijn plicht was, zich vereerd te gevoelen met huwelijksplannen voor zijne kinderen, die hij met opoffering van zijne politieke inzichten en sympathieën zou moeten betalen. De prikkelbaarheid dezer zonderlinge zwagers, in persoonlijken wrok

en in strijd van politieke belangen gegrond, leidde in den zomer van 1729 tot een uitbarsting, die, hoe belachelijk ook op zich zelve, ras een ernstig karakter aannam.

George II bezocht voor de eerste maal, nadat hij koning was geworden, zijn geliefd keurvorstendom. Daar vernam hij, dat „des Heiligen Römischen Reichs Erzsandstreuer," gelijk hij Friedrich Wilhelm van Pruisen goedvond te noemen, zich veroorloofd had in Hannover lange soldaten, 's mans lust en leven, niet alleen te werven, maar te stelen. Dit was in vroeger jaren ook wel eens geschied, maar toen was George nog geen koning. Nu liet deze onmiddellijk eenige Pruisische soldaten, die toevallig door zijne landen trokken, in hechtenis nemen.

Bijna stom van verbazing vernam de Pruisische koning uit de couranten,[31] wat „sein lieber Bruder, der Comoediant" — zoo noemde hij gewoonlijk George — zich had vermeten. Hij gaf onmiddellijk last, een kamp aan de grenzen van het Hannoversche en een corps van 40,000 man in gereedheid te brengen, om de Duitsche landen van Z. M. van Groot-Brittanje te overstroomen. George wist niet beter zijn toorn te luchten, dan door zijn zwager tot een duel uit te dagen.

Voor de beslechting echter van den strijd waren andere wapenen noodig. George, in Herrenhausen, kon geen aanval afwachten, want troepen bezat hij niet. Hij riep daarom de tusschenkomst der geallieerden van Hannover in.

Het mocht twijfelachtig heeten, of dit een casus belli was, die hen tot hulp verplichtte. Maar niet, dat de oorlog tot elken prijs moest voorkomen worden. Terwijl Oostenrijk te Soissons het tot stand komen van elke behoorlijke schikking belette, stookte het te Berlijn het twistvuur aan. De krijg, om welke nietige voorwend-

selen ook aangevangen, kon Europa in vuur en vlam zetten.

In het laatst van Augustus deed Chesterfield verslag van het gebeurde aan H. H. M. Gedeputeerden voor Buitenlandsche zaken, en verzocht dat de Republiek tusschenbeide zoude komen en tevens door militaire bewegingen den Pruisischen vorst doen zien, „dat men in staat was, om van dezen kant een diversie te maken." Al had geen staatkundig belang het geëischt, Slingelandt kon er niets tegen hebben, om op zijn beurt den Engelschen koning, die hem de eer had bewezen peter van zijn kleinzoon [32] te zijn, een dienst te doen en hem uit de verlegen positie te redden, waarin zijn drift en onhandigheid hem hadden gebracht. De Staten verklaarden zich volkomen bereid, namen eenige militaire maatregelen, en richtten een zeer nadrukkelijke missive naar Berlijn om den koning tot vrede te vermanen. Zulk een twist kon geen object van een krijgsonderneming zijn, verklaarden zij, maar was een zaak voor arbitrage. Mocht hij anders oordeelen en geweld bezigen, zij zouden aan de gesloten tractaten getrouw, „praesteeren hetgeen zij volgens hare engagementen verplicht waren." [33] Na eenig heen en weerschrijven gaf Friedrich Wilhelm eindelijk toe, doch niet zonder zijn gevoeligheid over het gedrag en de taal der Staten uit te spreken. Het twistpunt werd aan arbiters onderworpen, die natuurlijk beslisten, dat beide vorsten ongelijk hadden en ieder hunner de gestolen of vastgehouden soldaten moest teruggeven.

Deze krachtige hulp der Republiek werd in Engeland aan Chesterfield's beleid dank geweten. Veelbeteekenend waren de woorden, waarin Townshend aan den gezant 's konings tevredenheid uitdrukte: „ik wensch Uwe Excellentie geluk, niet alleen met het succes, maar bovenal met de

gelegenheid, die zij gehad heeft, om aan Z. M. te toonen, van hoeveel belang het voor zijn dienst was, zulk een handig, waakzaam en ijverig minister als U in deze kritieke omstandigheden in den Haag te hebben." [34]

Die lofspraak namens George II deed Chesterfield op de vervulling van geheime verwachtingen hopen.

Hij had de ambassade in den Haag aanvaard, in de hoop spoedig tot die te Parijs bevorderd te worden. Ook op een secretarisschap van staat hadden zijne vrienden reeds vroeger voor hem het oog gehad. Maar de invloed van Robert Walpole was na de troonsbestijging van George II versterkt, in plaats van verzwakt. Zelfs het lint van den Kouseband, ofschoon door den koning, toen hij nog prins van Wales was, aan Chesterfield toegezegd, en later door hem uitdrukkelijk gevraagd, was hem tot dusver ontgaan. Thans, nu de koning met hem ingenomen was, scheen zijn kans beter te staan. Townshend, die met zijn zwager Walpole meer en meer op gespannen voet verkeerde, wenschte, om zijn aanhang in het kabinet te versterken, Chesterfield tot zijn ambtgenoot en gaf hem een wenk. De gezant vroeg, onder voorwendsel dat zijne private belangen zijn tegenwoordigheid dringend eischten, verlof om naar Engeland te komen.

Negen maanden, October 1729—Augustus 1730, bracht hij in Engeland door. Zijn hoop op een plaats in het ministerie werd niet vervuld, maar in andere opzichten verkreeg hij zijne wenschen. In Mei 1730 ontving hij den Kouseband, genoegzaam gelijktijdig met zijn benoeming tot Lord High Steward of the Household.

De hooge hofbetrekking mocht geen vergoeding zijn voor het staatsambt, dat hij gewenscht had, zij was belangrijk genoeg, om voorloopig te bevredigen. De grootmeester

van 's konings huis mocht hopen zijn doel, zij het ook op langeren weg, dan hij begeerde, te bereiken. De vijandschap der Walpole's zou wel eenmaal gedwongen zijn, met hem te rekenen.

Eigenlijk waren beide benoemingen reeds bewijzen, dat de tegenstand verminderde. Robert Walpole zou ze zeker belet hebben, indien hij Chesterfield niet noodig had gehad. Doch er hadden op het politiek tooneel gebeurtenissen plaats gegrepen, die den terugkeer van den vriend van den Hollandschen raadpensionaris noodzakelijk en zijn invloed in de Republiek onontbeerlijk deden achten.

III

Den 17den Juli 1727 werd Simon van Slingelandt tot raadpensionaris van Holland benoemd.

Sedert jaren behoorde hij tot de politieke hoofden der Republiek, die ook in het buitenland werden erkend. Als zijn voorganger vertrouwelijke mededeelingen van Engeland ontving, werd geheimhouding gevraagd, behalve voor hem en Fagel.

Dit aanzien dankte hij niet aan de hooge betrekkingen, door hem bekleed. Het was de vrucht van den diepen indruk, dien zijn karakter en bekwaamheid steeds hadden gemaakt.

Met velen der Engelsche staatslieden had hij in betrekking gestaan; thans, in 1727, waren de meesten reeds van het tooneel afgetreden. Eén hunner was over: Townshend, secretaris van staat.

In den aanvang van zijn politieke loopbaan had de edele lord den gezantschapspost in den Haag bekleed en was een warm vriend der Republiek geworden. Vooral aan zijn in-

vloed had zij te danken gehad, dat Engeland in 1709 zich verbond, om haar de barrière te verzekeren. Met Simon van Slingelandt, toen secretaris van den Raad van State, was een vriendschappelijke betrekking ontstaan, die beiden mannen de gelegenheid tot briefwisseling schonk, als staatkundig belang ze vorderde. „Mijn ouden en vertrouwden vriend" noemde Townshend den raadpensionaris van Holland.

Op het oogenblik dat Slingelandt zijn ambt aanvaardde, was het nog onzeker of George II, die weinige weken vroeger (21 Juni) zijn vader was opgevolgd, Townshend als secretaris van staat zou handhaven. Toen de beslissing gunstig was uitgevallen, wenschte de raadpensionaris zijn vriend en zich zelven geluk. „J'ai appris" — schreef hij hem [35] — „avec la joie la plus sensible, que le Roi vient de confirmer Votre Excellence dans son poste, et je ne vous célerai point, mylord, que l'intérêt s'y mêle, car je suis très-persuadé qu'un des plus fâcheux contretemps qui eût pu arriver dans mon nouveau ministère, eût été de vous voir déplacer du vôtre. Continuez-moi, je vous en supplie, votre confiance, et comptez sur mon attachement et sur mon zèle."

In warme en hartelijke woorden dankte Townshend: „Comme vous connaissez depuis longtemps la vénération que j'ai pour votre personne, vous ne doutiez pas, j'espère, que je ne fûsse très-sensiblement touché des marques, que vous m'avez bien voulu donner, dans cette lettre, de votre estime et de votre amitié. Vous jugez bien combien je dois avoir le coeur pénétré de la bonté que le Roi a eue pour moi en daignant accepter la continuation de mes services, et je vous assure, que la grâce que S. M. vient de me faire, m'est d'autant plus précieuse, en ce qu'elle me met en état de cultiver la correspondance, dont V. E. m'a

honoré depuis longues années, et que j'estime au delà de ce que je ne saurais exprimer. V. E. peut compter, que j'agirai toujours avec Elle avec la plus grande ouverture de coeur et que je n'aurai rien de caché pour Elle. Les intérêts du Roi mon maître et ceux de la République sont inséparables: S. M. les regarde ainsi et Elle m'a ordonné de vous assurer de sa part, qu'Elle tâchera par sa conduite de vous convaincre qu'il n'y a rien qu'Elle souhaite plus ardemment, que de faire cause commune en tout ce qui regarde le service de L. H. P., et de vivre avec Elles dans l'union la plus parfaite." [36]

Hoe oprecht gemeend de persoonlijke verzekeringen van Townshend ook waren, Slingelandt was de man niet, om zich in het waar karakter van de politieke vriendschap van koning en minister te vergissen. Het tractaat van Hannover had Engeland, Frankrijk en de Republiek verbonden. Voor weinige weken had de keizer, zoo voor zich als voor Spanje, de preliminairen van Parijs geteekend en daarbij in de samenkomst van een congres bewilligd. Zoodra de Spaansche koningin, die voor 't oogenblik niets dan hinderpalen opwierp, haar tegenstand zou laten varen, zou het congres plaats hebben, dat naar Slingelandt hoopte, den vrede aan Europa zou teruggeven. Doch zouden de verbondenen van Hannover tegenover de hoven van Weenen en van Madrid dezelfde gedragslijn volgen? Waren hunne inzichten en belangen dezelfde?

De leiding der buitenlandsche aangelegenheden berustte in Engeland in handen van twee secretarissen van staat, lord Townshend en den hertog van Newcastle. De laatste, ofschoon reeds sedert 1720 in het ministerie, werd in de diplomatieke wereld als een figurant beschouwd: men rekende hem niet mede. Lord Townshend was, zooals de

gezant van Oostenrijk aan zijn meester schreef, proprie auctor et anima negotiorum. [37] Hij was een heftig en onverzoenlijk tegenstander van Oostenrijk. Hij was de ware vader van de alliantie van Hannover, waardoor hij gelijktijdig aan zijn eigen antipathie en aan de keurvorstelijke lusten van den Engelschen koning had voldaan. Door zijn overredingskracht had hij den koning van Pruisen tot de toetreding bewogen, waarop deze, tot groote verbittering van koning George, spoedig was teruggekomen, om de vriendschap van Weenen boven die van Hannover te stellen. Geen der Engelsche staatslieden was zoo Hannoversch gezind als hij: geen zoo genegen om Engeland's invloed ten dienste van den Duitschen keurvorst te gebruiken.

In Slingelandt leefde nog de herinnering van het Groot Verbond, dat hij bij den aanvang van zijn publiek leven, in volle kracht en werking had gezien. Al had hij, gelijk de Republiek en zelfs het meerendeel van Townshend's ambtgenooten, in de alliantie van Hannover berust, die de Engelsche staatsman genoegzaam alleen had tot stand gebracht en aan zijn land en de Republiek als een fait accompli opgelegd, in Slingelandt leefde geen onverzoenlijke wrok tegen Oostenrijk. Hij betreurde, niet het minst uit een religieus oogpunt, den druk, dien de keizer op het Duitsche rijk oefende, maar zag voor de Republiek en voor het Protestantisme een gevaarlijker vijand in Frankrijk. Aansluiting van de zeemogendheden aan Oostenrijk scheen hem beter waarborg voor den Europeeschen vrede dan de politiek van Hannover tot dusver was gebleken.

Dit groot verschil van politiek inzicht kon slechts langzamerhand zich openbaren. In 1727, toen beide staatslieden aan den aanvang hunner nieuwe ministerieele loopbaan stonden, hadden zij hetzelfde doel voor oogen: het

tot stand brengen van het congres. Van de enkele brieven uit de eerste acht maanden, die wij kennen, is dat ééne punt de hoofdinhoud. Townshend raadpleegt den raadpensionaris over de bezwaren, die de Spaansche koningin oppert, en vraagt raad. Slingelandt poogt hem over te halen, dat hij ze slechts als kwestiën van vorm beschouwe. Engeland moet zich om de gros mots van de Spanjaarden niet bekommeren. Hij heeft het geluk te slagen: „Uwe Excellentie ziet, dat Zijne Majesteit uw advies heeft gevolgd," schrijft hem Townshend. [38] Na maanden tobbens worden eindelijk alle belemmeringen uit den weg geruimd. In het begin van Maart (1728) teekent de Spaansche regeering in het Pardo de overeenkomst, waarbij zij tot het congres toetreedt. Sinds wordt de correspondentie drukker en belangrijker. Het congres zelf, de regeling der punten, daar te behandelen, het doel, dat men voor oogen te houden heeft, worden er de onderwerpen van. Nu is het onmogelijk, dat het verschil van staatkundig inzicht niet aan den dag zal komen. Het zal blijken, dat de twee oude vrienden, die wel geen strijdige, maar toch verschillende belangen voorstaan, het noch in uitgangspunt noch in einddoel eens zijn. Op hun persoonlijke verhouding zal het den meest noodlottigen invloed hebben. De oude vriendschap zal er onherstelbaar door geknakt worden.

In menig opzicht is de briefwisseling van Slingelandt en Townshend voor de personen kenmerkend. De Engelsche staatssecretaris is bij zijne ambtgenooten in Whitehall zeer weinig geliefd. Door zijn eigenmachtige handelingen, door zijn heerschzucht en drift prikkelt en verbittert hij hen, zoodat zij eerlang tegen hem samenspannen, om hem ten val te brengen. Van die onvriendelijke eigenschappen is hier niets te bespeuren. Jegens den Hollandschen raad-

pensionaris is Lord Townshend hoffelijk, ja vleiend. Slingelandt is beleefd, maakt zich aan geen vergrijp tegen den vorm schuldig, maar evenmin aan bijzondere hoffelijkheid. Het is niet alleen, omdat zaken hem boven personen gaan, maar ook uit politieke omzichtigheid. In al zijne brieven aan Townshend komt slechts één plaats voor, die naar iets gelijkt, wat men een compliment noemt. In waarheid is het niets dan een vriendschapsuiting. In September 1727 wordt Townshend ernstig ziek, zoodat men voor zijn leven vreest. Hop, de gezant te Londen, zendt aan Slingelandt berichten, omdat hij „l'amitié particulière, qui existe entre vous et lui," kent. Als Slingelandt in 't laatst van December voor de eerste maal sedert maanden een brief krijgt, door Townshend zelven geteekend, spreekt hij zijn blijde verrassing uit en voegt er bij: „Dieu soit béni qui vous a rendu aux voeux de toutes les honnêtes gens, et je Le prie que ce soit dans le dessein, comme je l'augure, de continuer de se servir de votre ministère pour le bien, non seulement de votre patrie, mais de toute la Chretienté, et en particulier de la Republique, que j'ai l'honneur de servir." [38] De wensch, in hoe bijzonderen vorm ook, van den hoogen raadpensionaris is voor Townshend een verkwikking, en hij beantwoordt hem met een oprecht gemeende hulde. Ook Slingelandt is ongesteld geweest, weer podagreus, doch is nu beter. Dit geeft Townshend aanleiding om te schrijven: „Tous ceux, qui sont les véritables amis des deux nations, doivent souhaiter du fond de leur coeur, que le bon Dieu conserve V. E. pendant une longue suite d'années: car, sans vous faire compliment, la perte d'un ministre si consommé comme l'est V. E. ne sauroit être reparée." [39]

Uitboezemingen van soortgelijken aard zijn bij Slinge-

landt ongewoon, bij zijn correspondent komen zij aanhoudend voor. De raadpensionaris ontvangt ze, maar beantwoordt ze zelden en niet dan met algemeenheden. Hij neemt de ministerieele verzekeringen van het onbepaald vertrouwen, dat koning George in hem stelt, en van diens vast voornemen, om steeds bij alle gelegenheden hem zijne geheimste gedachten bloot te leggen [40], zeer bedaard, als de meest natuurlijke zaak der wereld aan. Hij gevoelt zich volstrekt niet bijzonder geëerd, wanneer zijne adviezen door koning en minister worden geroemd als „l'ouvrage d'un ministre, qui pense toujours avec justesse et qui va au fond des choses" [41]; of zijne gevoelens geprezen, als „les sentiments d'un ministre, si zêlé pour le bien public et qui fait voir tant de solidité et de netteté dans toutes ses pensées." [42] Hij leest dergelijke lofspraken, als niet lezende, totdat ze hem vervelen. Dan maakt hij er een eind aan. „J'ai l'honneur de recevoir — met deze woorden vangt een schrijven van Slingelandt van 8 Juni 1728 aan — „la lettre de V. E. du 14me Mai V. S. Le plaisir, qu'elle m'a donné eût été encore plus grand, si elle ne m'eût fait faire de nouveau une observation, que déjà plus d'une fois je n'ai pu m'empêcher de faire sur vos lettres; savoir, que les louanges et les complimens y ont trop pris la place de cette franchise, que j'ai toujours regardée comme un des principaux agrémens de notre correspondance; correspondance d'ami plutôt que de ministre d'état. Continuons-la, Mylord, sur le vieux pied, je vous en supplie, et laissons les complimens aux courtisans de profession." [42]

Wat Townshend van geen zijner ambtgenooten zou verdragen, verdraagt hij van Slingelandt. Hij betoont zelfs geen gevoeligheid over de onverbloemde terechtwijzing, waarin de raadpensionaris als in 't voorbijgaan invlecht

hoe hij hun briefwisseling wilde beschouwd hebben. In zijn antwoord meldt hij, dat hij Slingelandt's brieven aan Z. M. had medegedeeld, "mais je n'oserais mander à V. E. ce que S. M. m'a ordonné de lui dire là dessus, de peur de m'attirer encore une fois des reproches, comme si je gâtais la franchise de notre correspondance par trop de louanges et de compliments." [43]

Niettemin is de staatssecretaris volkomen te goeder trouw, als hij zijn "old and intimate friend" het hof maakt. Hij ziet inderdaad tegen hem op: de vereering, waarmede hij zich teekent, openbaart zich niet vooral of uitsluitend in de lofspraken, zij spreekt zich uit in den doorgaanden toon zijner brieven, in de gemakkelijkheid, waarmede hij zich van sommige denkbeelden laat afbrengen en in de breedheid die de uiteenzetting van zijn meeningen en van Engeland's belangen kenmerkt. Townshend heeft Slingelandt noodig en hij rekent op hem.

Van het eerste oogenblik van zijn raadpensionarisschap af ondervindt Slingelandt dat. Hij heeft ternauwernood zijn betrekking aanvaard, of de Engelsche minister zendt hem namens zijn meester de meest vertrouwde stukken toe. [44] Koning George I had een testament nagelaten, dat zijn zoon zeer in zijn nadeel achtte en niet van plan was uit te voeren. Er hoorde nog een codicil bij, dat bij den hertog van Wolfenbuttel berustte. Om het dezen uit de hand te wringen, sloot George II een subsidietractaat met dezen vorst, zoo 't heette, voor militaire doeleinden, in waarheid om hem tot overgave der oorspronkelijke bescheiden te bewegen. Een jaarlijksch subsidie van 25000 p. st. scheen noch George noch Townshend een te hooge prijs. Van beide stukken, testament en tractaat, werd aan Slingelandt mededeeling gedaan, opdat hij op de hoogte

mocht zijn, als de keizer er soms misbruik van wilde maken. Slingelandt zond beide stukken, gelijk hem verzocht was, terug, met de eenigszins ironische opmerking, dat hij het gesloten tractaat „une très bonne affaire" vond. [45]

Naarmate de samenkomst van het congres zekerder werd, namen de mededeelingen van den Engelschen minister toe. Breedvoerig ontwikkelt hij zijne denkbeelden en inzichten, en ontvouwt hij de rechtmatige eischen van den koning-keurvorst, die te Soissons met hulp der geallieerden moeten gehandhaafd worden. Van wat hij doet en schrijft, van wat hij meent dat gedaan en geschreven moet worden, houdt hij Slingelandt trouw op de hoogte. Evenzoo van de berichten, die hij krijgt. Belangrijke brieven van Horace Walpole, den Engelschen gezant te Parijs, worden voor den Raadpensionaris gekopieerd. De Hollandsche staatsman stelt die mededeelingen en toezendingen op hoogen prijs, maar volgt het voorbeeld niet. Hij is minder rijk met woorden en armer aan toezeggingen; hij vermijdt alle verklaringen, die hem de handen binden. Het is voor Townshend een prikkel om nog eens te herhalen, wat Engeland's eischen zijn, en de stellige verwachting uit te spreken, dat de bondgenooten stipt en onbepaald hem steunen zullen. Hij doet het zoo herhaaldelijk en met zoo veel aandrang, dat hij het vermoeden wekt, er niet volkomen zeker van te zijn. Hoe zeer Engeland en hij dien steun der Republiek behoeven, dat spreekt hij met meer naïeve openhartigheid uit, dan men van een diplomaat verwacht. Ronduit erkent hij, dat Engeland de Nederlandsche Republiek als den eenigen bondgenoot beschouwt, op wien het in alle omstandigheden kan rekenen. Onbewimpeld komt hij er voor uit, dat, zoo de geallieerden op het congres niet krachtig medewerken, om Spanje's eischen o. a. van de

teruggave van Gibraltar af te wijzen, zijn ministerieel leven wordt bedreigd: „si les alliés n'aident pas le Roi et ses ministres de la manière qui peut plaire au Parlement et au public, nous ne pouvons réussir à conduire la barque ici, et Elle (c. à. d. Son Excellence le C. Pensionaire) conviendra que sans cela toutes nos affaires tomberont par terre." [46]

De edele lord is een openhartig en welmeenend man. Een minister van buitenlandsche zaken, goed vertrouwend in eigen inzichten en lichtgeloovig in personen, zoolang zij zijn ijdelheid ontzien. Voor hem is alles gewonnen, als Engeland's commercieele en politieke eischen, waarin hij ook de Duitsche aanspraken van den keurvorst van Hannover omvat, worden erkend en gehandhaafd. Hiervan hangt tevens zijn eigen positie tegenover koning en ambtgenooten af. Maar Slingelandt is een staatsman, die meer ziet dan de toevallige, tijdelijke botsingen der mogendheden. Zijn horizont is grooter en breeder, en omspant meer dan commercieele of keurvorstelijke ministerieele belangen. Persoonlijke consideratiën wegen bij hem lichter, dan politieke overwegingen. Zelfs de rechten der Republiek, die hij te handhaven heeft, zijn ondergeschikt aan algemeene belangen, die geheel Europa betreffen. Het grillig lot begunstigt hem in deze oogenblikken: de behartiging der eerste gaat met de bevordering der laatste ten nauwste samen. Slechts de vrede van Europa kan aan de Republiek den waarborg harer belangen bieden. Van dit alles ziet Townshend, in politieke vooroordeelen en antipathie geketend, niets. Slingelandt wacht geduldig zijn tijd af. Heuschelijk ontvangt hij mededeelingen en vertoogen, maar glijdt in zijn antwoorden over het meerendeel heen, en roert telkenmale slechts aan, wat hij in ieder oogenblik geraden oor-

deelt. Hij is sober in zijne verklaringen, vermijdt zorgvuldig zich tot iets te verbinden, en ontwijkt het telkenmale, tegenover den sterken aandrang van zijn Engelschen vriend. Ieder woord is gewikt en afgewogen, en het verzwegene geldt even zwaar als het gesprokene. Als de drang te sterk is, heeft hij huismiddeltjes bij de hand, om zijn vriend tevreden te stellen. Herhaaldelijk o. a. verzoekt Townshend, dat aan den Hollandschen gezant te Parijs en aan de gevolmachtigden der Republiek op het congres bevelen zullen gezonden worden, om in alles eenstemmig met Engeland te handelen en te spreken. „De constitutie van deze landen maakt dat onmogelijk," antwoordt Slingelandt. „Lord Townshend, die den vorm van het gouvernement hier kent, zal moeten toegeven. Bovendien zij, die aan het hoofd van een verbond staan, moeten, in menig politiek oogenblik, voorgaan, den grond peilen, de zaken voorbereiden, om ze daarna aan hunne verbondenen mede te deelen." [47] En lord Townshend spreekt niet tegen, dat hij den vorm van het gouvernement hier kent, en komt niet tegen een weigering op, in een zoo beleefde erkenning van Engeland's hoogeren rang ingekleed.

Er zijn voor deze houding van den staatsman der Republiek redenen. Wat zij van het aanstaande congres heeft te vragen, is weinig, in vergelijking van Engeland's eischen. Afschaffing van de Compagnie van Ostende, die de geheele opheffing insluit van den Zuid-Nederlandschen handel, en het behoud van haar garnizoen in Oost-Friesland, zoowel voor haar politieken invloed als voor haar militaire veiligheid vereischt. Het eerste punt is genoegzaam gewonnen. De raadpensionaris weet even goed als de keizerlijke gezant, en lang voordat deze het te Parijs heeft erkend, [48] dat de toegegeven schorsing geen herstel ver-

gunt, en de inleiding tot de geheele opheffing is. Ten aanzien der Oostfriesche zaken mag de Republiek niet hopen haar wenschen te verkrijgen, dan door toegevendheid van den keizer. De onverzoenlijkheid, die den Hannoverschen bondgenoot tegen Oostenrijk bezielt, is aan de Republiek door de eerste eischen van voorzichtigheid en belang verboden.

Nog minder dan de Republiek, heeft Frankrijk van het congres te vragen. De vredelievende Fleuri vraagt niets. Heeft de eerste minister van Lodewijk XV geen wenschen? Ook geen geheime bedoelingen? Heeft de staat van Lodewijk XIV geabdiceerd? Geen aanspraken op de suprematie meer? Horace Walpole, de Engelsche gezant te Parijs, heeft herhaaldelijk gesprekken met Fleuri, waarvan hij trouw verslag doet aan Townshend, die de brieven aan Slingelandt ter kennisneming toezendt. Het schijnt dat sedert de verzoening tusschen de Fransche en de Spaansche Bourbons — Juni 1727 — deze geallieerde van Hannover meer en meer de rol van bemiddelaar gaat spelen. De oude kardinaal laat zich weifelend en onzeker uit. Wantrouwend rust het oog van Slingelandt op dezen bondgenoot, die zich niet te allen tijde de alliantie schijnt te herinneren.

Maar Engeland! De vader van het verdrag van Hannover houdt den band streng vast, om allerlei belangen te handhaven. Gibraltar; het assiento-tractaat; de handel op de Spaansche koloniën; de teruggave van onrechtmatig geroofde schepen enz. Nevens deze zuiver Engelsche belangen gelden andere bij koning en minister even zwaar. Bremen en Verden, Mecklenburg, Holstein enz. vertegenwoordigen even zoo vele aanspraken, zoo niet rechten, van den keurvorst van Hannover, die, gesteund door het aanzien van

zijn koninkrijk Engeland, zijn invloed in het Duitsche rijk steeds uitbreidt.

Zal de Republiek voor deze allen in de bres springen en bereid zijn het lot van het congres van de inwilliging afhankelijk te stellen? Dit is het, wat Townshend verwacht en eischt, als hij voortdurend en herhaaldelijk op de onvoorwaardelijke samenwerking der Nederlandsche gevolmachtigden met die van Engeland aandringt. En juist dit is het, wat Slingelandt ongezind is te doen. Het aanstaande congres heeft in zijne oogen eene hoogere taak, dan het wegnemen van tijdelijke en ondergeschikte bezwaren. De verschilpunten moeten opgelost en weggeruimd worden op den eenigen weg, die tot een blijvende uitkomst leiden kan. Niet de vrede tusschen Weenen en Hannover, maar de vrede van Europa, die het oorlogsgevaar ook voor de volgende jaren wegneemt, moet de vrucht van het congres zijn.

Den 4den Maart 1728 trad Spanje, bij de conventie in het Pardo, tot het congres toe. Thans achtte Simon van Slingelandt het tijdstip gekomen om tusschenbeide te treden, en de Engelsche politiek, zoo mogelijk, in de richting te leiden, die hij de ware achtte. Aan aanleiding ontbrak het hem niet. Reeds herhaaldelijk en nog onlangs opnieuw had de staatssecretaris, ook namens zijn meester, hem verzocht, hun zijn gedachten over het congres mede te deelen.[49] Verschillende denkbeelden had Townshend van tijd tot tijd aan het oordeel van den raadpensionaris onderworpen. Zou het niet goed zijn, de geallieerden van Hannover door een nieuwe overeenkomst tot één zelfde gedragslijn te verbinden? Moet er niet een reglement worden vastgesteld, dat de orde van behandeling der verschillende

punten op het congres regelt? Moet de duur van het congres niet vooraf worden bepaald, opdat Spanje en Oostenrijk de zaken niet slepende houden? Welke moet onze houding ten aanzien van het huwelijk van don Carlos en de aartshertogin zijn? enz. Al deze vragen had Slingelandt tot dusver onbeantwoord gelaten. Thans, nu hij, schoon gemarteld door een nieuwen aanval van podagra, de pen opnam, om een memorie te schrijven ten dienste der Engelsche regeering, nam hij de denkbeelden van den Engelschen minister op, hetzij om ze te bespreken, hetzij om ze eenvoudig op zijde te schuiven. [50] Zonder inleiding, komt hij dadelijk ter zake. [51]

„Nu de hinderpalen, die de samenkomst van het congres vertraagden, door de conventie, in Spanje geteekend, zijn uit den weg geruimd, doet zich de vraag voor, of het niet goed zou zijn, dat de verbondenen van Hannover zich door een nieuwe overeenkomst tot stipte samenwerking verbonden. Aanlokkelijk is het denkbeeld bij het eerste hooren, maar het is aan te veel bezwaren onderhevig. Het getuigt van onderling wantrouwen, wat op zich zelf schadelijk is. Het is zeer twijfelachtig, of alle verbondenen ertoe bereid zullen zijn. Doch ook indien dit het geval is, werpt men een belemmering te meer op, om met de tegenpartij tot vrede te komen."

De voorslag om een reglement voor het congres te maken, wordt niet rechtstreeks bestreden, maar op zijde geschoven. „Het is onnoodig: Frankrijk, dat het meest buiten alle kwestiën staat, zal vanzelf de rol van bemiddelaar op zich nemen, en voor de formeele dingen zorgen.

„De uitslag van het congres hangt niet van de methode af, waarop de zaken behandeld worden, maar van de goede trouw en de vastheid, waarmede de bondgenooten elkander

steunen. Natuurlijk zal het nuttig zijn, dat ieder hunner aan zijn gevolmachtigden eenige voorschriften geve, qui tendent à entretenir ensemble une parfaite communication et correspondance."

Wat de opening en den duur van het congres betreft, Slingelandt verklaart zich daarmede niet te zullen ophouden.

„De hoofdkwestie, waarop alles aankomt, is deze:

„Wat is de taak van het congres?

„Twee opvattingen kunnen daaromtrent heerschen. Of het is bestemd, om over den handel op de Indiën en de andere punten, in de preliminairen vermeld, een regeling te treffen. Of het is geroepen, *à concilier les droits et les intérêts réciproques des puissances*, *et à établir sur un pied solide une pacification générale.*

„Beperkt men het congres binnen de eerste grenzen, dan zal het niet slagen. De verschillende mogendheden zullen niet geneigd zijn, recht te doen op de nu hangende verschilpunten, indien niettemin de staat van Europa even onzeker en dreigend blijft, als hij sedert het tractaat van Weenen is.

„Men moet beide opvattingen vereenigen. De vestiging van een algemeenen vrede moet het hoofddoel zijn. Il faut poser pour principe, que de la pacification générale dépendra l'ajustement des points particuliers.

„Welke weg moet daartoe ingeslagen worden?

„De vredesverdragen van Utrecht en van Rastatt, de Quadruple Alliantie bevatten de grondslagen, waarop de vrede van Europa is gevestigd.

„Die grondslagen zijn geschokt door de nauwer vereeniging van den keizer en Spanje, en door hunne overeenkomsten ten aanzien van de successie in de keizerlijke erflanden, en de vestiging van de Spaansche prinsen. De

vereeniging der keizerlijke erfstaten met de Spaansche monarchie kan daarvan het gevolg zijn. Zij is niet minder te vreezen, dan het gevaar, dat door de verdragen van Utrecht en Rastatt is voorkomen.

„De eendracht tusschen Oostenrijk en Spanje te willen breken, na de vergeefsche pogingen, daartoe aangewend, ne seroit apparemment que vouloir perdre du temps. De keizer kan meer aan de Spaansche koningin bieden, dan wij.

„Gibraltar, het assiento-verdrag enz., dont la cour d'Espagne fait grand bruit, par politique, zijn eigenlijk haar volkomen onverschillig. Haar groote doel is de vestiging van don Carlos en van de rest van haar familie. Diensvolgens zou men de algemeene bevrediging nu niet bevorderen, zooals sommigen meenen, en portant la Grande Bretagne à un accommodement touchant Gibraltar.

„La véritable" — in deze woorden drukte de raadpensionaris de kern van zijn advies uit — „la véritable, et peut être la seule voie de parvenir à une pacification générale et solide, et par là à une détermination raisonnable des points particuliers, compris dans les articles préliminaires, seroit, sauf meilleur avis, d'examiner et peser mûrement les précautions et limitations, sous lesquelles, s'il y en a de telles, les alliés de Hanovre pourraient avec une sûreté raisonnable convenir avec l'Empereur et l'Espagne touchant le règlement de la succession des États Héréditaires de l'Empereur, en cas qu'il décédât sans issue mâle, du moins par rapport au cas et aux circonstances présentes, et en même temps touchant l'établissement de don Carlos et autres Princes d'Espagne du second lit. Et que le cardinal prît en suite sur lui, de sonder l'Empereur et l'Espagne sur cette matière dans le dernier secret, pour être ensuite discutée par les alliés." Natuurlijk — dit voegt hij er

nog ten slotte bij — moet de onvereenigbaarheid van de Oostenrijksche erflanden met de Spaansche monarchie vaststaan, uitgezonderd de Italiaansche landen, die in de dagen van Karel II tot Spanje behoord hebben.

Bij den anti-Oostenrijkschen geest, die den Engelschen minister en koning beheerschte, kon Slingelandt niet verwachten, dat zijn hoofddenkbeeld instemming te Whitehall zou vinden. Het standpunt, dat de raadpensionaris innam, was te weinig eenzijdig Engelsch: het strookte te weinig met de oogenblikkelijke belangen van Engeland en de bijzondere inzichten van Townshend. Warmen lof bracht de Engelsche staatssecretaris ook namens zijn meester aan de memorie, en gaf verschillende zijner voorslagen willig prijs: zooals de nieuwe verbintenis der geallieerden, het reglement voor het congres enz. Trouwens, zonder Slingelandt's medewerking waren deze dingen toch niet tot stand te brengen. Hooge ingenomenheid ook werd betuigd met zijn uiteenzetting van het doel van het congres. De algemeene vrede was zeker zeer wenschelijk, maar Z. M. geloofde niet aan de mogelijkheid. Sedert het tractaat van Weenen, is de toestand in Spanje zoo zeer veranderd, dat voor den keizer het huwelijk zijner dochter met don Carlos zeer weinig aantrekkelijkheid heeft: hij zal daarvoor geen concessiën aan de mogendheden doen. Het is diensvolgens nutteloos, hem met het oog op dit huwelijk over een garantie te polsen. Voor beide staten, Engeland en de Republiek, is het geraden zich voor het oogenblik met de vereffening der bestaande geschillen tevreden te stellen. Inmiddels zou men het denkbeeld van den raadpensionaris aan de koningin van Spanje kunnen inblazen en haar voorstellen, dat de bondgenooten niet onwillig zijn mede te

werken aan haar wenschen, indien zij medewerken wil om hun de waarborgen te verschaffen, die zij voor hun toestemming vragen. Eén van beide zal daarvan het gevolg zijn. Brengt de koningin de zaak te Weenen ter sprake en weigert de keizer, dan zal de eendracht tusschen de geallieerden van Weenen ophouden, en hun gevaarlijke plannen gaan dan in rook op. Slaagt zij daarentegen bij den keizer, "alors nous le verrons venir, et nous pourrons par là pourvoir à tout, et la pacification peut devenir générale fort amiablement et à la satisfaction et sûreté mutuelle d'un chacun." [52]

Stelde dit antwoord Slingelandt te leur? Niet waarschijnlijk. Hij kende de stemming te Londen te goed, dan dat hij ook maar een enkel oogenblik de aanneming van zijn voorslag zou hebben verwacht. Zoo de keizer met de zeemogendheden in onderhandeling trad, zou het van zijn zijde zeker niet zijn, om het huwelijk van don Carlos te verzekeren. Dit huwelijk was de wensch der Spaansche koningin, niet de zijne. Maar de successie beschouwde hij als een huiselijke aangelegenheid, waarmede Europa niets te maken had. Zoo lang hij op dit standpunt staan bleef, was hij gebonden aan Spanje, den eenigen staat, wiens belang het medebracht hem te steunen. Hij van zijn zijde zou, zoo ooit, slechts gedwongen de successievraag voor de mogendheden brengen. Doch die dwang bestond nog niet. Daarom kon het voorstel van Slingelandt, om nu den keizer te polsen, tot geen uitkomst leiden.

Dit alles wist Slingelandt even goed, zoo niet beter dan Townshend. En juist daarom had hij zijn voorstel gedaan. Engeland, dat niet wilde wat hij voorstelde, zou voorstellen, wat hij werkelijk wilde, al had het dat ook "waarschijnlijk tijdverlies" genoemd. Slechts door Spanje aan den

invloed van Oostenrijk te onttrekken, zou de keizer gedwongen worden tot de zeemogendheden te naderen. Of Engeland, als het zoo ver gekomen was, genegen zou zijn, zijn wrok tegen keizer Karel het stilzwijgen op te leggen, dat mocht een kwestie van later zorg worden geacht. Voor het oogenblik had Slingelandt de noodzakelijkheid der garantie stellig uitgesproken, en de Engelsche minister had zich aan geen tegenspraak gewaagd. Om dadelijke stappen, die tot verzoening met Weenen konden voeren, te voorkomen, deed Townshend, bij wijze van persoonlijke concessie aan den staatsman der Republiek, een stap in de richting, die Slingelandt wenschte. De raadpensionaris had reden tot tevredenheid.

Hij verklaarde dan ook in zijn antwoord, volkomen vrede te hebben met, zooals hij 't noemde, „l'amendement du point capital," maar gelijktijdig zette hij in korte, scherpe lijnen uiteen, wat de inhoud moest zijn van de voorstellingen aan koningin Elizabeth. „Men wilde haar niet aftrekken van het verbond met den keizer, voor zoover dit niet in strijd was met de bestaande tractaten en de rechten der geallieerden. Maar zij moest begrijpen, dat al de schitterende vooruitzichten, haar te Weenen geopend, elken vasten grond misten, omdat en de geallieerden en de Duitsche vorsten, geen enkele uitgezonderd, er zich tegen verzetten. Het aanstaande congres bood haar den meest zekeren weg, om haar doel te bereiken De geallieerden zouden niet onwillig zijn tot de vervulling van haar wenschen mede te werken, mits de noodige waarborgen voor hun veiligheid en het Europeesch evenwicht werden getroffen."

Opmerkelijk genoeg sprak hij geen woord over Townshend's denkbeeld, dat de Spaansche koningin den keizer

zou polsen. Hij verwachtte daarvan blijkbaar nu nog niets. Hij stelde ten slotte voor, dat Horace Walpole, de Engelsche gezant te Parijs, met den kardinaal Fleuri over de wijze van uitvoering van zijn voorstel zou spreken. Inmiddels moest men het congres openen en de bespreking der hangende verschilpunten aanvangen, in afwachting van den loop dien de geheime onderhandeling met de Spaansche koningin zou nemen.[53]

De memorie van Slingelandt werd, volgens zijn wensch, naar Parijs gezonden, om Horace Walpole tot leiddraad te strekken bij zijne samensprekingen met den kardinaal. Deze was aanvankelijk met het denkbeeld ingenomen, doch bekoelde langzamerhand. Niettemin werd er tusschen hen een verklaring in overeenstemming met Slingelandt's denkbeeld ontworpen, die Mr. Keene, de Engelsche minister te Madrid, namens de verbondenen van Hannover, aan koningin Elisabeth zou mogen afleggen.[54] Misschien werd langs dezen weg Spanje òf Oostenrijk afgetrokken, òf ertoe gebracht om de regeling der Oostenrijksche successie op het congres ter tafel te brengen. Was eenmaal het vraagstuk, door de mogendheden die er vertegenwoordigd waren, erkend een Europeesch belang te zijn, dat niet door een enkele, zij het ook de meest belanghebbende, eigenmachtig kon beslist worden, dan mocht men hopen tot een regeling te komen, die ook voor de toekomst het dreigend gevaar van een algemeenen oorlog voorkwam. Slingelandt hield zich vast overtuigd, dat de keizer zelf niet dan gedwongen de zaak op het congres zou brengen. Maar hij achtte dit geen overwegend bezwaar, omdat de verbondenen van Hannover gelijke redenen hadden om zich tegen de vereeniging van Spanje en Oostenrijk te verzetten, als de keizer met zijne verbondenen indertijd tegen die van Frank-

rijk en Spanje. Bovendien moest de Spaansche koningin toch wel begrijpen, dat al de beloften des keizers voor haar zonder waarde waren, als de zeemogendheden en Frankrijk ze niet waarborgden. [55]

Den 14den Juni 1728 werd het congres te Soissons geopend. De keizerlijke gevolmachtigde hield een toespraak, de Fransche minister antwoordde.

In de volgende weken werden eenige vergaderingen gehouden, ook nog in Augustus en September. Sinds kwam men maanden achtereen niet dan eens in de week, voor den vorm, bijeen. De ware onderhandelingen werden te Parijs en tusschen de verschillende kabinetten gevoerd.

Al zeer spoedig bleek het, dat het groot verschil van inzichten en belangen het tot stand komen van een afdoende regeling belette. De Republiek, geleid door Slingelandt, beschouwde een algemeenen vrede als het hoofddoel, waaraan alles ondergeschikt was. In Engeland werden de handelsbelangen en Gibraltar het voornaamste geacht. Spanje hechtte gelijke hooge waarde aan Gibraltar en de commercieele verschilpunten, en eischte van Engeland concessiën. De gevolmachtigden des keizers steunden krachtig Spanje en namen van den aanvang af de houding aan, dat de mogendheden niets te maken hadden met het vraagstuk der Oostenrijksche successie. Zij wilden er niet van hooren, dat het congres zich met deze zaak zou bemoeien. Gibraltar en Ostende, nevens de commercieele verschilpunten van Spanje met Engeland, werden de hoofdpunten, waaromtrent de verbondenen van Weenen elkander krachtig ondersteunden tegen Engeland en de Republiek,

Nog voordat het congres officieel was geopend, was er iets geschied, dat, bij den eersten aanblik, zeer bevorderlijk

voor Slingelandt's plannen scheen. De keizerlijke en Spaansche gezanten deden aan Fleuri, namens hunne regeeringen, mededeeling van het huwelijksplan van Maria Theresia met don Carlos. Het was aan den kardinaal alleen en onder belofte van stipte geheimhouding, dat dit vertrouwen werd geschonken. Fleuri beloofde het stilzwijgen, dat van hem gevraagd werd, en liet zich eenige woorden ontvallen, waaruit goedkeuring kon worden afgeleid. Bij nader overleg echter begreep hij, het geheim niet te mogen bewaren tegenover zijne medeverbondenen, en deelde het gebeurde aan de Engelsche en Hollandsche gevolmachtigden mede.[56]

De bedoelingen van den keizer van Duitschland met deze vertrouwelijke mededeeling aan den Franschen premier waren volstrekt niet duister. Terwijl zij de Spaansche koningin omtrent den ernst, waarmede het huwelijksplan te Weenen werd beschouwd, gerust stelde, diende zij tevens om de stemming van Frankrijk en diens geallieerden te polsen. Dat dit vertrouwen bij voorkeur aan den Franschen minister werd geschonken, was natuurlijk. Men mocht hopen, dat de Fransche koning tegen dit huwelijk van een Spaanschen Bourbon geen bezwaren zou hebben, misschien zelfs, ter wille van de grootheid van zijn huis, bereid zou zijn, er toe mede te werken.[57] Toen Slingelandt het gebeurde vernam, zag hij dat alles onmiddellijk in. In bedekte termen gaf hij zijn wantrouwen aan Townshend te voelen, zonder rechtstreeks Fleuri aan te vallen. „Laat nu de kardinaal" — stelde Slingelandt aan den Engelschen minister voor[58] — „bij Spanje en Oostenrijk er op aandringen, dat ook aan ons gelijke opening gedaan worde, of, als zij weigeren, laat hij dan zelf, op last zijns konings, de zaak in het congres ter tafel brengen. On empêcherait apparemment par là les ministres de l'empereur et de l'Es-

pagne de continuer leurs menées secrètes, et, s'ils ont l'intention de négocier tout de bon sur cette affaire, on les obligerait à s'expliquer sur les précautions ou les sûretés et autres conditions, dont dépendrait le consentement des alliés: et, par une suite naturelle et nullement forcée, on serait en état de tirer de la France une explication nette et précise sur les dites précautions et le reste."

Het wantrouwen, dat in deze woorden ligt verscholen, wijst de ware bedoeling van Slingelandt aan.

De eerste minister van Frankrijk, Fleuri, was een oud man, die bij uitstek vredelievend en zonder eenige eerzucht scheen. Hij was door zijn hoogen leeftijd weifelend, schreef Horace Walpole, en liep daardoor gevaar aan invloeden toe te geven, die hem van zijne verbondenen wilden scheiden. Maar hij zelf meende het eerlijk en was oprecht aan de alliantie van Hannover gehecht.

De raadpensionaris was minder vertrouwend en minder lichtgeloovig. Hij zag in de schijnbare besluiteloosheid van een oud man de politieke berekening van den staatsman, die onwillig was zich uit te laten. Slingelandt hield het er voor, dat Frankrijk en de kardinaal voor de huwelijksplannen der Spaansche Bourbons waren gewonnen. Daarom wilde hij Fleuri dwingen, om zijn zonderlinge houding, vertrouwde van beide partijen te zijn ten koste van zijne geallieerden, te laten varen. Als de huwelijksplannen en de Oostenrijksche successie onderwerpen van bespreking en onderhandeling op het congres werden, zou Frankrijk gedwongen zijn, voor zijne ware bedoelingen uit te komen.

Maar de poging mislukte. De Fransche staatsman weigerde hardnekkig het punt ter sprake te brengen, en schuilde steeds achter de toegezegde geheimhouding weg. Slingelandt drong herhaaldelijk bij Townshend er op aan,

dat hij den kardinaal niet zou loslaten. Maar ook hier slaagde hij niet. De Engelsche staatssecretaris had zijne redenen, om het Fleuri niet lastig te maken. Onder zijn invloed legde de Engelsche koning zich bij de weigering van den Franschen premier neder en berustte erin. [59]

Het persoonlijk belang van den Engelschen staatssecretaris bevatte het geheim van zijn groote inschikkelijkheid jegens Frankrijk.

Lord Townshend was sedert jaren geweest en was in eigen oogen nog het eigenlijk hoofd van het kabinet. Van George I was hij de boven alles vertrouwde minister geweest: de buitenlandsche aangelegenheden had hij met den koning genoegzaam alleen bestuurd. Toen George II den troon besteeg, veranderde de positie. Niet zijne verdiensten, maar die van Robert Walpole, den eersten lord van de schatkist, hadden de Whigs en hem aan 't bestuur gehouden. De steun der koningin, die Walpole bij haar echtgenoot staande hield, was ook Townshend ten goede gekomen.

Van die verandering in zijn positie had de secretaris van staat zich geen rekenschap gegeven. Hooghartig en driftig, vergunde hij aan zijne ambtgenooten geen inmenging in de zaken van zijn departement; zelfs niet aan zijn jongeren ambtgenoot, den hertog van Newcastle, die officieel het beleid der buitenlandsche zaken met hem deelen moest. Jaren lang had Robert Walpole hem ongehinderd op zijn terrein laten heerschen, zeggende, dat hij van buitenlandsche politiek geen verstand had. Townshend was in tweede huwelijk gehuwd met de zuster der Walpole's. Zoolang deze vrouw leefde, stond zij als een verzoenende engel tusschen haar eehtgenoot en haar broeder in, telkenmale bereid om de botsingen, die tusschen de beide heersch-

zuchtige mannen plaats grepen, te vereffenen. Doch zij stierf in 1726, en sinds werd elke vriendelijke bemiddeling gemist. In de eerste anderhalf jaar na haar dood bleef de verhouding, zonder intiem te zijn, redelijk. Het gemeenschappelijk gevaar waarmede de leeftijd van George I en de gevolgde troonsbestijging van George II hen bedreigde, hield hen verbonden. Toen Townshend in het najaar van 1727 gevaarlijk ziek werd, sprak Walpole met volle waardeering van zijn zwager en noemde diens gevreesden dood het grootste ongeluk, dat Engeland kon treffen.

Doch sinds was de verhouding ongunstiger geworden. De gewilligheid waarmede Townshend voortdurend de Hannoversche politiek des konings steunde, en niet terugschrikte om tractaten te sluiten, die Engeland tot hooge subsidiën verplichtten, ergerde Walpole, die het bovendien nooit verduwen kon, dat Townshend, zonder hem er in te kennen, de alliantie van Hannover had gesloten, die de eerste stap was geweest op den weg, die Engeland tot zoo groote financieele opofferingen dwong. Daarbij voegde zich bij den eersten lord van de schatkist het bewustzijn, dat hij, gesteund door koning en parlement, het eigenlijke hoofd van het kabinet was, en niet Townshend, wiens invloed bij beiden gering was. „Zoolang de firma was *Townshend en Walpole*, bestond de beste overeenstemming, maar toen zij *Walpole en Townshend* werd, gingen de zaken slecht en volgde scheiding." In deze woorden sprak later Robert Walpole het ware motief der verdeeldheid uit, die sedert het begin van 1728 de ambtgenooten en zwagers van elkander verwijderde en op steeds vijandelijker voet bracht. De eerste lord van de schatkist begon zich te bemoeien met de buitenlandsche aangelegenheden, en verzette zich tegen tractaten, die Townshend wilde sluiten. Hij vond

daarbij heimelijken steun bij hun beider ambtgenoot, den hertog van Newcastle, die, zijn onbeduidende rol moede en verbitterd over de eigenmachtigheid van Townshend, die ook hem buiten de zaken hield, in dezen drie-zwagersstrijd [60] op zijn zwager en mede-secretaris Townshend zijn merkwaardig talent van intrigeeren oefende, dat hij gedurende een lange reeks van jaren tegen allen, die zijn eerzucht in den weg stonden, met zoo zeldzaam goed gevolg zou bezigen.

In deze moeielijke verhouding, in dezen geheimen kamp met ambtgenooten, die zich tegen hem en zijn overwicht verhieven, was het voor Townshend een zeer gewenschte zaak, zich door een diplomatieke zege te versterken. Indien het hem gelukte, op eenigerlei wijze de geschillen met het buitenland te vereffenen, een einde te maken aan Engeland's verwikkelingen en aan het dreigend oorlogsgevaar, mocht hij hopen ook den strijd met zijne mededingers zegevierend te zullen eindigen. Daartoe bood Fleuri hem de gelegenheid aan, en daarom legde hij zich bij Fleuri's weigering rustig neder.

Doch hij zou de samenwerking met den Franschen kardinaal betalen. De breuk met Slingelandt was er de prijs van.

Onder de Fransche staatslieden, die het oor van den eersten minister hadden, was een partij, die de alliantie van Hannover met ongunstige oogen beschouwde. Geleid door Chauvelin, den grootzegelbewaarder, zocht zij den kardinaal voor het denkbeeld te winnen, om niet tot beslechting der bestaande geschillen mede te werken. Frankrijk moest de handen vrij houden, zich niet binden door eenige overeenkomst of belofte, opdat, als de keizer stierf, het zou kunnen handelen, zooals zijn belang het voorschreef. Deze raad kwam volkomen met de denkbeelden

van Fleuri overeen, die, hoe vredelievend ook, in hooge mate eerzuchtig was en Frankrijk's suprematie over Europa langs diplomatieken weg als zijn hoogste doel beschouwde. Dadelijk na de aanvaarding des bestuurs had hij de beide takken der Bourbons verzoend. Zijn vredelievende en verzoenende houding had hem tot den vertrouwde des keizers, in zake het huwelijk, gemaakt. Zijn invloed en weigering belette zijne medeverbondenen de Oostenrijksche successie tot een punt van onderhandeling te maken, die tot een schikking kon leiden, waaraan allen verbonden waren. Als hij er in slagen kon, de verschilpunten tusschen Engeland en Spanje tijdelijk van de baan te schuiven, zoodat de vrede verzekerd werd, dan behield Frankrijk zijn volle vrijheid van handelen voor het vervolg. Bij den dood des keizers zou het geen moeite kosten, zoo noodig, de twistpunten te doen herleven en Frankrijk tot den scheidsrechter, wiens diensten betaald moesten worden, tusschen Weenen en Hannover te maken.

Het kostte natuurlijk weinig moeite, „de onderhandelingen van Soissons", zooals men sprak, in die richting te leiden, dat een tijdelijke schikking de eenige mogelijke oplossing scheen aan hen, die naar een oplossing smachtten. Dit was met Townshend het geval, die voor niets meer bevreesd was, dan dat het congres slepende werd gehouden. De vredelievende Fleuri beval aan zijne bondgenooten het sluiten van een voorloopig verdrag aan en bood hun zelfs een ontwerp [61] aan, waarbij voor een zeker getal jaren ieder zijne rechten en aanspraken behield, maar alle maatregelen van geweld ophielden. Niets anders bleef over, zeide hij. De handelsgeschillen en Gibraltar lieten geen andere oplossing toe. Geen enkele Europeesche mogendheid verlangde naar oorlog; een vredesverdrag bleek onmogelijk. Zoo men

dus den krijg wilde ontgaan, behoorde men zich met het bereikbare, een tijdelijken maatregel, tevreden te stellen.

Er was moeilijk iets te bedenken, dat meer met de inzichten van Simon van Slingelandt streed, dan deze voorslag. Voortdurend drong hij er op aan, in al zijn brieven, dat men de regeling van de Oostenrijksche successie als het hoofddoel van het congres zou beschouwen. Hij twijfelde er volstrekt niet aan, dat een der beide belanghebbenden, Spanje of Oostenrijk, de zaak ter tafel zou moeten brengen. Hij achtte het volstrekt niet onmogelijk, dat keizer Karel zelf genoodzaakt zou zijn het te doen. De toestand van Spanje was van dien aard, dat hij er geen oogenblik op rekenen kon. Zonder subsidie en zonder bondgenooten kon hij geen oorlog voeren en zou dus wel gedwongen zijn, in onderhandeling te treden. Er was geen enkele grond voor overhaaste besluiten. Het voorloopig tractaat, door Fleuri aanbevolen, baatte niet.

Weinige weken te voren was Chesterfield als gezant in den Haag gekomen (Mei 1728). Wat tusschen hem en den raadpensionaris over deze zaak is gesproken, is volkomen duidelijk uit Slingelandt's brief aan lord Townshend. Hij had zijne bezwaren hem medegedeeld, maar de jonge diplomaat had er bij hem op aangedrongen, dat hij zelf den staatssecretaris schrijven zou. [62] Hij was er blijkbaar niet zeer op gesteld, de overbrenger van denkbeelden te zijn, die naar hij berekenen kon, Townshend zeer onaangenaam zouden zijn.

„Mylord Chesterfield" — schreef de raadpensionaris [62] — „a souhaité, même avec quelque empressement, que sans perte de temps j'informasse V. E. de mes pensées sur cet important sujet. Je vais le faire, Mylord, mais à condition que vous ne preniez ce que je dirai que pour les

pensées particulières d'un ami, qui ne tirent pas à conséquence.

"Er is geen reden, om zoo haastig in een voorloopig verdrag te bewilligen, dat alleen waarde heeft voor den keizer, die er door verlost wordt van het gevaar van een oorlog, welken hij, bij gebreke van eigen geldmiddelen en het ophouden der Spaansche subsidiën, niet voeren kan. Hij verlaat dan het congres als overwinnaar, omdat hij heeft weten te verhinderen, dat de zaak van het huwelijk en de successie er geregeld werd. De Duitsche vorsten, die op de geallieerden van Hannover vertrouwden, zullen oordeelen, dat dezen er aan wanhopen, om met goeden uitslag zich tegen Madrid en Weenen te verzetten.

"De grond, waarom de kardinaal een vrede onmogelijk acht en een voorloopig verdrag voorstaat, is de stemming in Spanje en in Engeland over Gibraltar en de handelsgeschillen.

"Sur le commerce peut-être se trouverait-il des expédients, car le Roi est trop juste pour vouloir, ni souffrir même, que l'abus du traité d'Assiento fût la ruine du commerce des Espagnols et même de celui de ses alliés et amis. Mais Gibraltar, étant devenu un point d'honneur, pourrait être l'écueil fatal, sur lequel la paix de l'Europe échouera, pendant qu'il sera pour la Grande Bretagne la source d'une dépense infinie et d'un trouble perpétuel de son commerce d'Espagne et d'Amérique.

"Est-il absolûment impossible, Mylord, de songer à des expédients pour sauver l'honneur du Roi et de la nation britannique et procurer en même temps à celle-ci des avantages plus réels? Je supplie V. E. d'y penser mûrement, et de reflèchir en même temps sur la répugnance de vos alliés, c'est à dire de la France pas moins que de la Ré-

publique, si en vertu des traités il faudrait tirer l'épée dans une guerre, dont Gibraltar serait la cause ou le prétexte."

Het is volkomen te begrijpen, indien dit schrijven, inzonderheid de laatste woorden, Townshend zeer onaangenaam verrasten. Te meer, omdat in de hoofdzaak hij het met Slingelandt eigenlijk eens was. Hij hechtte zelf aan Gibraltar niet veel waarde: weinige weken te voren [63] had hij zich bitter beklaagd over den "bijgeloovigen ijver, waarmede alle partijen tegen elk plan tot teruggave van Gibraltar, op welke voorwaarden ook, gekant waren." Het was de publieke opinie, de stemming in het parlement, die hem de handen bond. Niet alleen het ministerie, de dynastie werd bedreigd door deze kwestie. George I had indertijd een onvoorzichtigen brief geschreven, waarin hij aan Spanje het uitzicht op de teruggave van Gibraltar opende. Dien brief, waarop Spanje zich voortdurend beriep, hadden de ministers aan het parlement moeten overleggen. Hij had zulk een storm verwekt, dat elk rechtgeaard Engelschman het behoud van de rots van Gibraltar als een nationale eere- en levenskwestie beschouwde.

Doch om meer redenen nog moest het Townshend onaangenaam zijn, op dit punt door Slingelandt bestookt te worden. Het bleek, dat hij zijn ouden vriend niet had gekend noch gepeild. De Hollandsche gezant te Parijs, van Hoey, en ook Hop, de gevolmachtigde te Soissons, hadden zich herhaaldelijk over Gibraltar ongunstig uitgelaten. Townshend had dikwijls over hen geklaagd, maar nooit een bevredigend antwoord bekomen. Nu bleek het, dat hun houding niet in strijd was met de denkbeelden van den staatsman, die de buitenlandsche politiek der Republiek richtte.

Eindelijk: wat kon Townshend antwoorden? De persoonlijke redenen, die hem een voorloopig verdrag als een uitkomst deden beschouwen, kon hij niet opgeven. Daarvoor kende hij Slingelandt te goed, om niet te weten, dat zoodanige consideratiën bij hem zonder invloed waren.

Boos worden en boos schrijven bleef over. Maar daarvoor was het ontzag, dat de raadpensionaris hem inboezemde, nog te groot.

Hij beantwoordde Slingelandt's brief, maar vermeed de vraag, aan het slot gedaan. Breedvoerig besprak hij den toestand te Parijs, roemde zeer de eerlijkheid van den kardinaal, maar beklaagde zich over zijn zwakheid en den verkeerden invloed, dien anderen op hem oefenden. Daar lag de moeielijkheid, *niet in Gibraltar of in onzen handel.* Men maakt hem bang, dat, zoo hij het huwelijk van don Carlos tot onderwerp van bespreking maakt, het congres eindeloos zal duren of tot een oorlog leiden. „Als onze gezanten krachtig samenwerken, kunnen wij hem misschien de oogen openen voor de zwakheid van Spanje en Oostenrijk. Zoo niet, dan moeten wij tevreden zijn met het bereikbare en een voorloopig verdrag, welk een slecht pisaller het ook zij, zoo goed mogelijk trachten tot stand te brengen." [64]

Maar Slingelandt wilde niet tevreden zijn en was vast besloten, al het mogelijke te doen om Engeland van dit voorloopig verdrag te doen afzien. Had hij misschien nog iets anders op het oog? Kende hij wellicht de zwakheid van Townshend's positie?

Hoe dit zij — hij was onverbiddelijk en liet den staatssecretaris niet los.

„Après la lecture de la réponse de V. E. j'étais surpris, je l'avoue, que vous aviez passé sous silence ce que j'avais

écrit à la fin de ma lettre," met deze woorden vangt een missive van den raadpensionaris [65] aan, waarin hij dadelijk de vraag herhaalt: „comme la matière est de grande conséquence, je me sens obligé, Mylord, de répéter la prière, que je vous ai faite." [66]

Doch hij stelt zich daarmede niet tevreden. Tot dusver had hij steeds met veel omzichtigheid zich over Fleuri uitgelaten, zijn twijfel aan diens bedoelingen wel laten doorschemeren, maar niet rechtstreeks uitgesproken. Nu ging hij een stap verder. Townshend had de eerlijkheid van den kardinaal geroemd, en ook als 's konings overtuiging uitgesproken, dat Fleuri niet voor het Spaansche huwelijk gewonnen was. De raadpensionaris nam de vrijheid van gevoelen te verschillen, en voerde verschillende gronden aan, die zijns inziens het tegendeel bewezen. De kardinaal was voor het huwelijk van den Spaanschen Bourbon en weigerde daarom, de zaak op het congres te brengen. Hij poogde door een voorloopig verdrag de samenkomst der Europeesche mogendheden te doen eindigen, omdat, als het congres eenmaal uiteengegaan was, al de hinderpalen wegvielen, die het tegen het huwelijk kon opwerpen. Samenwerking was mogelijk, zoo lang zij te zamen waren. Was het congres eens gescheiden, dan was er niets, dat het huwelijk beletten kon."

Ditmaal verkreeg Slingelandt wat hij vroeg, een beslist antwoord. Niettemin is het twijfelachtig, of hij zulk een antwoord gewenscht had. Onmiddellijk na de ontvangst van den brief van den raadpensionaris nam Townshend de pen op. Reeds het begin beloofde weinig goeds en getuigde van den toorn des schrijvers:

„Si vous avez été surpris que j'ai touché si légèrement dans ma lettre du 12 Juillet les articles de Gibraltar et

du commerce, je ne saurais m'empêcher d'avouer ingénuement à V. E. que mon étonnement a été des plus grands de voir relever encore ces deux points si délicats à notre égard dans votre lettre du 29 N. S." Reeds door lord Chesterfield had hij hem doen mededeelen „l'impossibilité où le Roi est de toucher aucunement à cette corde de Gibraltar, s'il veut se conserver l'amour de son peuple et continuer par là d'être utile à ses amis et alliés." Slingelandt zelf was volkomen in staat om dat te beoordeelen. „Je me remets à V. E. qui connaît si bien la nature de ce gouvernement ici, si elle n'est pas convaincue elle-même du tort infini, qu'il ferait au Roi, si S. M. commençait son règne en rendant Gibraltar et en abandonnant les droits de commerce de ses sujets, et des grands préjudices qui rejailliroient sur l'état même, si S. M. affaiblissoit son crédit et ternissoit son honneur en sacrifiant ses possessions et les privilèges de son peuple."

Desniettemin had de raadpensionaris zijn vraag en aandrang herhaald. Daarom: „S. M. se trouve obligée de vous faire dire de sa part, qu'Elle risquera tout avant que de rendre Gibraltar, et qu'elle réclamera les engagements solemnels des Etats Généraux, pris par tant de traités faits et renouvelés, si Elle y est forcée par l'obstination déraisonnable de ses ennemis, et qu'en cela Elle ne demandera point une grâce de la République, mais seulement qu'on lui fasse justice. A l'égard du commerce, le Roi ne refusera pas de faire réformer tous les abus qui se trouveront y être commis: mais pour les droits et privilèges, qui sont clairement acquis à son peuple par des traités solemnels, approuvés et garantis par ses alliés, S. M. ne s'en départira jamais. Et S. M. a tant de confiance dans la justice et dans l'équité de la République, qu'Elle se promet d'en

être soutenu efficacement, surtout lorsque le Roi appuie si cordialement de son côté tous les intérêts de l'Etat." [67]

Het driftig schrijven van den Engelschen staatssecretaris werd door Slingelandt eenige dagen terzijde gelegd. Niet vóór den 13den Augustus zette hij zich ter beantwoording.

„De peine d'être suspect de trop de vivacité j'ai laissé passer plus d'un ordinaire sans répondre à la lettre de votre Excellence, laquelle m'a d'autant plus mortifié que le Roi parait l'approuver.

„A la vérité je ne pensais rien moins, Mylord, que de m'attirer une lettre si forte par des instances, faites avec beaucoup de circonspection à un ministre, avec lequel j'ai l'honneur d'être sur un pied de familiarité, simplement pour vouloir, en faveur d'un objet, si souhaitable qu'une pacification générale, songer à un expédient pour en écarter un des principaux obstacles. Et voici les raisons, pourquoi j'étais fort éloigné de le penser; raisons, que je soumets sans scrupule à votre discrétion:

„De kardinaal beschouwt Gibraltar als de groote hinderpaal voor een definitief vredesverdrag. Daarom heeft hij, Slingelandt, de vraag gedaan, ofschoon hij het met den kardinaal niet eens is en Gibraltar een voorwendsel acht, mais un prétexte fort spécieux et fort populaire; en zich overtuigd houdt que par rapport au commerce les expédients ne manqueront pas, dès que de part et d'autre on voudra tout de bon venir à un accommodement.

„Daar U. Exc. zelve een voorloopig verdrag slechts een fort mauvais pis-aller acht, je pensais ne pas pêcher le moins du monde, als ik U verzocht aan een hulpmiddel te denken, om het te voorkomen.

„Te meer, omdat ik meen recht te hebben, wanneer ik

Gibraltar, in mijn brief van 16 Juli, een lastpost voor Engeland noemde, die ontzettend veel zal kosten en voortdurend moeielijkheden met Spanje geven, en van geen ander expedient gewaagde, dan die de eer des konings en der natie redde, en meer reëele voordeelen gaf.

„Betwist u deze beschouwing van Gibraltar, of meent u dat die plaats het afbreken van het congres of een provisioneel verdrag, met al zijne gevolgen waard is, je prendrai la liberté de dire que je ne fais que suivre le sentiment du Roi défunt de glorieuse mémoire, qui certainement n'eût jamais écrit la lettre, que les Espagnols produisent en preuve, s'il avait eu de Gibraltar l'idée qu'on en a présentement chez vous, à moins qu'on ne veuille donner à cette lettre une interprétation forcée et peu digne d'un grand Roi.

„Daarbij komt, dat het vooroordeel van de hooge waarde van Gibraltar voor den handel zijn oorsprong dankt aan een partij, die oorspronkelijk meer krediet had in het Lagerhuis dan aan het hof: et qui depuis, comme il embarrassait alors le ministère par ce préjugé, a cru, depuis que les choses ont changé, devoir entretenir un préjugé, auquel il a donné naissance.

„Komt het opnieuw tot moeielijkheden, dan zal Spanje niet verzuimen, op de onverzettelijkheid der Engelsche regeering in zake Gibraltar te wijzen, als de eenige schuld voor de stoornis en verliezen, die de Engelsche handel lijdt.

„Engeland zelf bovendien behoefde geen voorslag van een expedient te doen; zijne bondgenooten zouden volgaarne het op het tapijt gebracht hebben. Zijn eer bleef dus ongeschonden.

„Ik heb niet in twijfel getrokken, of Frankrijk en de

Republiek verplicht zijn, Engeland in zake Gibraltar te ondersteunen. Rien n'est plus clair. Mais avouons néanmoins, Mylord, que ce serait un morceau de dure digestion pour nos provinces, si Gibraltar, après avoir été du temps de la Reine Anne la récompense de la dissolution de la Grande Alliance et d'une paix telle que la paix d'Utregt, fut présentement la cause apparente d'une guerre."

Na dezen geeselslag te hebben toegebracht, eindigt de raadpensionaris met twee vragen aan lord Townshend te stellen:

„Devais-je après tout cela m'attendre, Mylord, à tant de vivacité que vous montrez dans votre lettre, pour avoir demandé non au Cardinal de Fleuri, mais à Mylord Townshend, à qui je suis accoutumé de m'ouvrir dans la dernière confidence, *s'il est absolument impossible de songer à des expédients pour sauver l'honneur du Roi et de la nation brittannique, et procurer en même temps à celle-ci des avantages plus réels que Gibraltar?* Et ne serai-je pas obligé d'être à l'avenir plus sur mes gardes, en écrivant à Votre Excellence, quoique cela rendra notre commerce moins utile?

„Je vous en laisse le juge, et j'ai l'honneur d'etre avec toute la vénération et l'attachement possibles. . . ."

Lord Townshend gaf het antwoord met de daad. Hij antwoordde niet en schreef niet meer aan Slingelandt. Wat hij hem wenschte te doen weten en waarover hij ook zijn raad wilde inwinnen, het ging voortaan alles door Chesterfield. De briefwisseling tusschen de oude vrienden hield geheel op.

Het is geen zeldzaamheid, dat de persoonlijke verhouding van staatslieden ook op die der staten, welke zij

dienen, beslissenden invloed heeft. Zoo de breuk tusschen Townshend en Slingelandt die gevolgen niet had, het was aan velerlei oorzaken te danken. De bitterheid, waartoe verschil van gevoelen bij dagelijksche persoonlijke aanraking zoo dikwerf leidt, bleef hier achterwege. De gewilligheid waarmede Engeland in Maart 1739 aan de wenschen van den raadpensionaris tegenover de Oranjepartij voldeed, bewees, dat de staatssecretaris er niet aan dacht, door het opwerpen van moeielijkheden zich op Slingelandt te wreken. Diens aftreden trouwens zou slechts de bezwaren hebben vermeerderd, die hij te overwinnen had. Townshend was te weinig gelukkig in zijne ondernemingen, om niet voor nieuwe terug te schrikken. Zijne staatkundige inzichten werden door de uitkomst niet bekroond.

„Een provisioneel verdrag zal op geen minder moeielijkheden stuiten dan een definitieve vrede," had Slingelandt herhaaldelijk gewaarschuwd. De onderhandelingen, die er gevoerd werden, bewezen de juistheid van zijn inzicht. Tegen het ontwerp van den kardinaal Fleuri had Slingelandt zeer groote bezwaren. Hij vond, dat men de Duitsche belangen er in prijs gaf, en miste in de opsomming der vroegere tractaten, die bevestigd werden, dat van Westphalen. De termijn van schorsing van de Compagnie van Ostende, was zijns inziens te kort en noch in zaken van Oost-Friesland, noch ten aanzien van Mecklenburg of Gulik en Berg scheen hem het voorgestelde voldoende. Maar Townshend gleed over deze en dergelijke zaken eenvoudig heen. Geheel bevangen door vertrouwen in den Franschen premier, steunde hij op diens mondelinge verzekeringen, en jaagde naar niets meer, dan om door een schikking, hoe onbevredigend ook voor het overige, een einde te maken aan de onrust in Europa en aan Engeland's financieele op-

offeringen, die zijne ambtgenooten voorwendsel of reden gaven, om zich tegen zijne buitenlandsche staatkunde te verklaren.

Noch in het een noch in het ander slaagde hij. De winter van 1728 ging voorbij zonder eenige vrucht, dan tal van nota's en memoriën. Engeland wilde de commercieele voordeelen bij vroegere tractaten verworven, en de schepen, door de Spaansche kapers bemachtigd, niet prijsgeven. Ook Spanje was onbuigzaam en wilde van geen enkelen eisch afstand doen. De keizer steunde zijn bondgenoot en dreigde telkenmale het congres te verlaten, als er sprake was om het huwelijk of de successie ter tafel te brengen.

Een hernieuwing van den krijg scheen in menig oogenblik dreigende.

Ook in een ander opzicht ondervond Townshend niets dan teleurstellingen. Slingelandt's vermoeden, dat Fleuri meer aan de zijde van Spanje dan van zijn eigen geallieerden stond, werd steeds waarschijnlijker. Het was niet mogelijk, uit de schijnbaar weifelende houding van den premier op te maken, wat hij wilde of doen zou. Indien de krijg opnieuw uitbarstte, aan wiens zijde zou Frankrijk staan? De gevolmachtigden te Soissons werden steeds aangemaand, om de ware bedoelingen van Fleuri te ontdekken.[68] Maar elke poging was vruchteloos. De kardinaal der heilige Roomsche kerk glipte den diplomaten steeds uit de hand.

Een vol jaar verliep, zonder dat men een stap verder was gekomen. Men schreef Juni 1729 en had niets gewonnen.

Zulk een uitkomst van de politieke gedragslijn, door Townshend voorgestaan, was het ergste, wat hem over-

komen kon. Zij ondermijnde het vertrouwen der kroon, en schonk aan de hem vijandige ambtgenooten het welkome wapen, om zich rechtstreeks tegen hem te keeren. De persoonlijke verwijdering, die toegenomen in plaats van verminderd was, deed de gelegenheid om hem te treffen gretig aangrijpen.

Zij bood zich in Mei 1729 aan, toen koning George met lord Townshend naar zijn geliefd Hannover vertrok. In zijne afwezigheid trad Caroline van Brunswijk als regentesse op. Zij had langen tijd de breuk tusschen Walpole en Townshend trachten bij te leggen, maar toen alles onmogelijk bleek, kon zij in haar keus tusschen deze twee mannen niet aarzelen. De ministers stelden haar voor, dat een wending in de buitenlandsche politiek noodig was. „Er moet een einde aan den onhoudbaren toestand komen: indien wij in dezen zomer noch vrede noch oorlog krijgen, kan niemand voorzien, wat de winter zal brengen. Er is meer kans om met den keizer in schikking te komen, dan met Spanje. Dit is ook voordeeliger; dan zijn wij van al de Duitsche twisten en van de subsidiën af, en kunnen ons leger verminderen. Een oorlog met Spanje zal populair zijn, omdat het een strijd ter zee is." Zoo spraken de ministers, die in Engeland waren achtergebleven en adviseerden te besluiten: indien Spanje niet binnen een te stellen termijn het aangeboden tractaat aanneemt, vangt Engeland den oorlog aan. Om elken terugkeer op het eens genomen besluit onmogelijk te maken, voegden zij er bij: den Engelschen admiraal moet gelast worden, om, indien er onvoldoende antwoorden uit Madrid komen, onverwijld uit te zeilen en de krijgsoperatiën aan te vangen.

„Onze vriend in Hannover" — schreef Newcastle, die

dit advies van den ministerraad aan William Stanhope te Parijs berichtte [69], — „verschilt in meening toto coelo." Het kon niet anders. Lord Townshend, die den koning in Hannover vergezelde, zag zijn politiek onvoorwaardelijk veroordeeld, en wat hij het streugst afkeurde, toenadering tot Oostenrijk, als wenschelijk aangenomen. Een jaar lang had hij voor den vrede met Spanje gewerkt, en het einde was een oorlogsverklaring van Engeland, in zijn afwezigheid door den ministerraad besloten. In de afkeuring van de politiek werd de staatsman getroffen.

De koning, blijkbaar onder den invloed van koningin Caroline, die beslist de partij van Walpole had gekozen, vereenigde zich met het advies zijner ministers. Aan lord Townshend bleef niets over, dan de veroordeeling zijner eigen politiek te berichten.

Den 1sten Juli [70] zond hij aan Chesterfield bericht van 's konings wil, en gelastte hem met Slingelandt en den griffier in het diepste geheim de zaak te bespreken. Z. M. rekende er op, dat zij bereid zouden zijn, om met hem samen te werken, en een termijn te bepalen, na welks afloop men de krijgsoperatiën zou aanvangen. Tevens moest de gezant van hen vernemen, of het geheele eskader der Republiek [71] in Europa zou medewerken, of dat ook een deel aan den oorlog in de West-Indiën zou deelnemen. Het Engelsche kabinet toch wilde gelijktijdig de haven van Cadix sluiten en in de West-Indiën opereeren. De raadpensionaris en de griffier zouden zeker, zeide Townshend, geen bezwaar in de zaak hebben, omdat, als er goede tijdingen uit Madrid kwamen, zij toch zonder gevolg bleef.

In gelijken geest verklaarde hij naar Frankrijk geschreven te hebben.

Aan deze officieele depêche voegde lord Townshend een

vertrouwelijk schrijven toe, waarin hij zijn eigen gevoelen uitsprak en den maatregel als ontijdig afkeurde. "Ik blijf bij mijne meening, dat wij tot eene schikking met Spanje moeten zien te komen. Ik vind den besloten stap op dit oogenblik niet noodig. Maar nu die eenmaal is voorgesteld, zie ik niet in, dat onze vrienden in Holland iets wagen door toe te stemmen. Echter ben ik blij, dat deze zaak in de handen van u en van den raadpensionaris is, die wel zullen zorg dragen, dat er geen kwaad uit voortkomt." [72]

Sterker, dan deze schijnbaar kalme en gematigde woorden zouden doen vermoeden, trok Townshend zich de zaak aan.

Diep gevoelde hij den slag, dien Walpole en Newcastle hem toegebracht hadden. Hij sprak er van om zich terug te trekken en zijn ambt neer te leggen. [73] Maar hij kwam van het denkbeeld terug, vertrouwende, dat zijn invloed op den koning hem in staat zou stellen, om nog over zijne vijanden te zegevieren.

Voor Slingelandt's ijdelheid, indien zij een rol speelde in zijne staatkundige overwegingen, was in den loop van zaken iets bevredigends. Een zeker gevoel van voldoening ware te begrijpen geweest. De afkeuring, die de politiek van Townshend nu trof, was door hem het eerst, zij het ook op andere gronden, uitgesproken. Hij had de onvruchtbaarheid van Townshend's plannen voorspeld, welke thans aan diens ambtgenooten den grond of het voorwendsel tot hun vijandig optreden gaven.

Maar hij was te goed staatsman, om door zulke overwegingen zijn oordeel te laten leiden. Ditmaal stond hij geheel aan Townshend's zijde. Ook hij oordeelde, dat men te Whitehall te snel ging. Hij zelf had de zaak te Madrid

ter hand genomen en aan der Staten gezant aldaar bevelen gezonden, om krachtig met Engeland op de koningin van Spanje te werken. Er was thans meer grond dan te voren, om zich met een goeden uitslag te vleien.

De gezondheidstoestand van den koning van Spanje was slecht en deed het ergste vreezen. Overleed hij, dan kwam de prins van Asturië aan de regeering, die met zijn stiefmoeder op slechten voet stond. De belangen van haar kinderen zouden dan ophouden voor Spaansche belangen te gelden en als zoodanig door de regeering te worden voorgestaan. Koningin Elisabeth had dus alle reden, om een spoedige beslissing te wenschen. Haar was het persoonlijk onverschillig, met wier hulp zij slaagde. Zij had tot dusver de zijde des keizers gehouden, omdat zij van hem het meeste verwachtte. Maar in de laatste maanden was er verkoeling ontstaan.

De keizer was ontevreden, omdat de Spaansche subsidiën niet of slechts ten deele, en dan nog te laat, werden betaald. De hoop, om met Spanje's geld zijn leger op grooten voet te brengen, was ijdel gebleken. Tegen Frankrijk, Engeland en Holland de Compagnie van Ostende staande te houden, was onuitvoerbaar. Wat zou het hem baten, aan de wenschen der Spaansche koningin te voldoen, om haar voor goed aan Oostenrijk te hechten, indien de dood van den zwakken koning haar eerlang van alle macht en invloed beroofde?

Ook aan de zijde van Spanje werd de band losser. Bij de Weener tractaten was bepaald, dat twee der drie Oostenrijksche aartshertoginnen met twee infanten van Spanje in het huwelijk zouden treden. Karel VI had dien vorm gekozen, om vrij te blijven ten aanzien der oudste, de erfgename zijner landen. Niettemin leefde men in Spanje

in de stellige verwachting, dat Maria Theresia met don Carlos zou huwen. Op deze veronderstelling rustte hoofdzakelijk het Europeesch verzet tegen de alliantie van Weenen. De keizer zelf had de opvatting, op mondelinge toezeggingen steunende, nooit tegengesproken, veeleer begunstigd: nog in Juni 1728 was het plan van dit huwelijk van don Carlos aan Fleuri medegedeeld, zoowel om Spanje tevreden te stellen, als om de mogendheden door Frankrijk te polsen. Maar het keizerlijk hof achtte zich desniettemin tot niets gebonden en begon meer en meer in te zien, dat deze verbintenis bij den toestand, waarin Spanje verkeerde, geen enkel politiek voordeel beloofde. Toen de jongste dochter van Karel VI in 1727 was overleden, konden de dubbelzinnige bewoordingen van het tractaat niet langer dienen om er desnoods achter weg te schuilen. In Februari 1728 drong daarom koningin Elisabeth er nadrukkelijk bij den keizer op aan, dat hij zijne beloften zou vervullen en zijne twee dochters aan haar zonen ten huwelijk geven.

Men had zich te Weenen niet met het antwoord gehaast, dat na zorgvuldig overleg pas in December 1728 het levenslicht aanschouwde. [74] Onder voorwendsel, dat Maria Theresia nog te jong was, de tegenstand der mogendheden te algemeen en te dreigend, de staat van zaken in Europa van dien aard, dat elke beslissing in dezen oogenblik onvoorzichtig zou zijn, verdaagde de keizer de geheele zaak tot later dagen.

De ware zin van dit antwoord was volkomen duidelijk. Ook te Madrid bedroog men er zich niet in. Niettemin bleef de Spaansche vorstin trouw aan het Weener verbond, tot, in den volgenden zomer (1729), nieuwe teleurstellingen volgden.

In Parma was in 1727 de hertog gestorven. Zijn broeder en opvolger, schoon gehuwd, was kinderloos. Koningin Elisabeth wenschte reeds thans, ten einde hare aanspraken erkend te zien, bezit te nemen van de landen, die aan haar zoon waren toegezegd. Zij begeerde, zoo in Parma als in Toscane, de vaste plaatsen met Spaansche troepen te bezetten. Het keizerlijk hof, dat de stoute en overmoedige vrouw vreesde, was niet geneigd haar wenschen in te willigen. „Het is haar eenige bedoeling," meende Eugenius van Savoie, „vasten voet in Italië te zetten en dan haar verdere getrouwheid aan de bestaande tractaten afhankelijk te maken van het huwelijk van don Carlos en Maria Theresia, of, zoo zij hierin niet slaagt, de Oostenrijksche bezittingen in Italië te bedreigen." [75]

Het scheen daarom geraden ook in dit opzicht elke beslissing te verschuiven. De keizer antwoordde eenvoudig niet.

Het was duidelijk, koningin Elisabeth had niets van Weenen te hopen.

In dezen stand van zaken had Simon van Slingelandt geoordeeld, dat er uitzicht bestond, om eindelijk het lang beoogde doel te bereiken. Indien men aan de Spaansche koningin haar wrok, inzonderheid tegen Engeland, kon doen vergeten, zoo al niet afleggen, en haar overtuigen, dat zij meer van Hannover dan van Weenen had te hopen, mocht men zich vleien eindelijk het noodlottig verbond, dat sedert vier jaren den vrede uit Europa verbande, te verscheuren. Zoo ooit, scheen er thans, door de bejegening die de Spaansche vorstin van den keizer ondervond, kans tot slagen.

In dit oogenblik kwam het besluit van den Engelschen ministerraad. Hoe dienstig het wellicht was, om een mi-

nister ten val te brengen, die met Robert Walpole en Newcastle in twist leefde, de belangen van Europa dreigde het meer te schaden dan te baten. Geen wonder, dat het niet alleen bij Townshend, maar bij allen, die op de hoogte der zaken waren, afkeuring ondervond. „De raadpensionaris en de griffier" — schreef Chesterfield [76] — „zijn evenals ik ten hoogste verbaasd over dit haastig besluit, genomen op een oogenblik, waarin wij alle redenen van de wereld hebben, om een bevredigend antwoord uit Spanje te verwachten; en te meer verbaast het, omdat men het nagelaten heeft op een tijdstip, waarin er geen enkele grond voor zulke goede verwachtingen was. Blijkt het noodig zulke maatregelen te nemen, dan denk ik wel, dat de Republiek ten laatste zal meegaan, maar natuurlijk niet zonder de gewone restrictiën en voorzorgen."

Men behoefde er intusschen niet toe te komen. Koningin Elisabeth liet zich door de Engelsche en Nederlandsche gezanten te Madrid zoo verre overreden — trouwens wat bleef haar over? — dat zij de mogelijkheid begon aan te nemen, dat de geallieerden van Hannover werkelijk minder vijandig aan haar wenschen waren, dan zij meende. Zij liet den kardinaal de Fleuri polsen, die aanvankelijk, zonder de verbondenen te raadplegen, een ongunstig antwoord gaf: wat Slingelandt zeer in zijn wantrouwen tegen hem sterkte. Doch een tweede verklaring, na overleg gegeven, was gunstig. Engeland en Frankrijk stemden in het leggen van Spaansche garnizoenen in Italië toe. [77] Weinige dagen later verbond zich ook de Republiek, om „te accedeeren aan de engagementen, door Frankrijk en Groot-Brittannië aangegaan, om aan don Carlos de eventueele successie in Parma en Toscane te verzekeren." [78]

De eerste stap was in dezen, als gewoonlijk, de moeie-

lijkste en de beslissende. Op een vrede met Spanje was te hopen, zoodra de Spaansche vorstin inzag, dat de geallieerden van Hannover bereid waren haar te schenken, wat haar bondgenoot te Weenen haar weigerde. Dan kon men verwachten, dat zij ter wille van haar persoonlijke wenschen bereid zou zijn de eischen van den staat prijs te geven. Gibraltar en de Engelsche handelsbelangen zouden dan niet langer onoverkomelijke hinderpalen blijken.

William Stanhope, een der gevolmachtigden te Soissons, die herhaaldelijk gezant te Madrid was geweest, vertrok, om de onderhandelingen met Elisabeth van Parma te voeren. Alles beloofde een goeden uitslag, die den gelukkigen diplomaat de lang gewenschte verheffing tot pair van Engeland zou schenken. Den 20den September uit Parijs vertrokken kwam hij den 27sten October te Sevilla, waar het hof vertoefde, aan.

In diep geheim waren de onderhandelingen, die tot dezen aanvankelijken uitslag leidden, gevoerd. Maar het keizerlijk hof, dat de Spaansche koningin met argusoogen bespiedde, wist spoedig wat er gaande was. Met oprechten schrik werd het bericht te Weenen ontvangen. De keizer, die noch op Pruisen noch op Rusland noch op het Duitsche rijk kon rekenen, liep gevaar alleen tegenover vier mogendheden te staan. Zonder geld, om den krijg te voeren, zou hij elke voorwaarde moeten aannemen, die men hem wilde opleggen.

Wat Slingelandt steeds had voorspeld, geschiedde. Keizer Karel was gedwongen, de successiekwestie voor het congres te brengen. Hij liet te Soissons verklaren, dat hij bereid was over de opvolging in de Oostenrijksche monarchie met de mogendheden in overleg te treden. In al-

gemeene termen vroeg hij garantie van de successie, door hem vastgesteld.

Het bericht van dien stap werd met groote koelheid ontvangen. Al stonden de tegenstanders van Townshend het denkbeeld van toenadering tot Oostenrijk voor, daarom waren zij niet gunstig voor Karel VI gestemd. Aan zijn houding weet men èn de onvruchtbaarheid tot dusver van het congres, èn de overmoedige onbuigzaamheid, door Spanje betoond. Men hield zich overtuigd, dat het hem alleen te doen was, om hinderpalen op te werpen, die een schikking met Spanje konden voorkomen. Fagel was, naar hij aan Chesterfield [79] zeide, zelfs bang, dat het onredelijk gedrag van den keizer de bondgenooten zou dwingen, hem slechter te behandelen, dan hun eigen belang voorschreef. Van Townshend was natuurlijk niets te verwachten, dan tegenwerking. Zijn haat tegen Oostenrijk was door het vijandige besluit van den ministerraad, dat toenadering aanbeval, meer versterkt dan verminderd. Op het oogenblik, dat de aangevangen onderhandelingen te Sevilla een goede uitkomst van zijn politiek beloofden, zou zijn invloed wellicht groot genoeg zijn, om den voorslag des keizers, zoo al niet rechtstreeks af te wijzen, dan toch en bagatelle te behandelen, en als ontijdig, buiten de orde, ter zijde te schuiven.

Om dit te voorkomen, nam Slingelandt de pen op en schreef eene memorie, waarin hij het hoog belang der zaak uiteenzette en de houding aanwees, die zijns inziens moest aangenomen worden. Reeds vóór anderhalf jaar had hij het gevoelen voorgestaan, dat men moest trachten, met den keizer over de successie in overleg te treden. Townshend had er niet van willen hooren en slechts bewilligd in een nieuwe poging, om Spanje aan den invloed van Oos-

tenrijk te onttrekken. Slingelandt had ze goedgekeurd, uit berekening dat, zoo zij slaagde, Karel VI gedwongen zou zijn in onderhandeling te treden. Thans, nu eindelijk die uitkomst verkregen was en de keizer diensvolgens, hoe schoorvoetend ook, een eersten stap tot gemeenschappelijk overleg deed, was hij niet genegen de half toegestoken hand terug te wijzen, en het verkregen voordeel los te laten.

„Sedert twee eeuwen" — met deze woorden ving de raadpensionaris zijn betoog [80] aan — „strekken de Oostenrijksche erflanden voor de christenheid tot bolwerk tegen de Turksche macht; en tevens tot tegenwicht om tusschen de Europeesche mogendheden het staatkundig evenwicht te bewaren, waarvan aller veiligheid afhangt.

„Deze voordeelen, beide van gelijk belang, zouden verloren gaan, indien na den dood des keizers de Oostenrijksche erflanden door oorlogen van pretendenten, gesteund door buitenlandsche mogendheden, werden verscheurd en eindelijk verdeeld, gelijk de successie van de Spaansche Bourbons na den dood van Karel II.

„Tegen dit gevaar levert de garantie, die de keizer vraagt, het meest afdoende en natuurlijke voorbehoedmiddel.

„Het is onverschillig, dat de keizer, naar men gerustelijk mag aannemen, een geheel andere bedoeling met zijn voorslag heeft. Evenzeer, dat deze niet kan worden aangenomen, dan met vele wijzigingen en toelichtingen. De hoofdzaak is, dat het voorstel voordeelen aanbiedt, die niet te verwaarloozen zijn. De geallieerden van Hannover zouden zeer verkeerd doen, deze gelegenheid af te wijzen, om aan zich zelven en aan geheel Europa rust en vrede te verschaffen.

„Bij Engeland en de Republiek kan tegen het beginsel van garantie geen bezwaar zijn, want het stemt overeen met Artikel 1 van het barrièretractaat, door hen gesloten, ten minste voor zoover de Duitsche landen betreft.

„Voor Frankrijk gelden niet dezelfde redenen. Maar daar deze staat van de maximen, die sedert Richelieu Europa verontrustten, teruggekomen, en de tegenwoordige koning vredelievend is, behoeft men niet te betwijfelen, of ook Frankrijk zal willen medewerken, om deze belangrijke zaak in orde te brengen. Ten minste, men behoeft niet te vreezen, dat het zich verzetten zal, mits men zich tot niets verbindt, dat in strijd is met de verdragen, die tusschen de drie mogendheden bestaan: en de regeling der successie op die wijze geschiedde, dat Frankrijk er zijn rekening bij vindt.

„Er zijn echter bezwaren, en wel drie zeer voorname, die uit den weg moeten geruimd worden.

„De eerste is deze. Leenbepalingen, familieverdragen, reglementen, kunnen in de verschillende rijken en vorstendommen, die de Oostenrijksche erflanden vormen, de successie zoo verschillend hebben geregeld, dat een garantie, die zich over die geheele massa zou uitstrekken, er onvereenigbaar mede zou zijn.

„Maar dit bezwaar is op te heffen, wanneer de waarborg niet het recht van het bezit geldt. De weg in rechten blijft dan aan belanghebbenden open. De keizer zou zich waarschijnlijk wel tevreden stellen met een garantie, die aan zijne dochters het bezit der erflanden verzekerde, totdat zij of haar opvolgers door rechterlijke uitspraak er van ontzet worden.

„Daar de keurvorst van Beieren en de koninklijke prins van Polen (Saksen) de eenige zijn, die, naar het schijnt,

aanspraken kunnen doen gelden, zou men den keizer kunnen aanraden, om aan deze twee prinsen, ten minste aan den eerste, eenige provincie of provinciën, grenzende aan Beieren en Saksen te beloven, ingeval hij zonder mannelijk oir sterft. Hij zou zelfs ten gunste van Beieren een bepaling kunnen maken, die hem het uitzicht op opvolging opent, indien de aartshertoginnen zonder mannelijke nakomelingschap sterven.

„Tevens zou men de beide prinsen, ten minste Beieren, kunnen opmerkzaam maken, dat zij hun aanspraken nooit kunnen doorzetten, zonder een oorlog, waarvan de uitslag steeds onzeker is, zoodat zij verstandig zullen handelen het zekere voor het onzekere te nemen en zich tevreden te stellen met wat de bondgenooten voor hen bedingen kunnen.

„De tweede moeielijkheid is deze. De garantie zal het despotisme van den keizer in het Duitsche rijk bestendigen, en de Duitsche vorsten afschrikken, die aanvingen er zich tegen te verzetten en genegen schenen om met de geallieerden van Hannover de onmatige keizerlijke macht binnen de grenzen van het verdrag van Westphalen te beperken.

„Doch dit bezwaar beteekent veel minder, dan het schijnt, indien men er in slaagt, den keurvorst van Beieren op de aangewezen wijze tevreden te stellen. Zijn belang zou hem dan aansluiting aan de geallieerden voorschrijven, om zeker te zijn van de toegezegde voordeelen.

„Om de Duitsche vorsten, die niets te maken hebben met de Oostenrijksche successie, te ondersteunen in hun verdediging der Duitsche vrijheid, zou het voldoende zijn, als de mogendheden aandrongen op de hernieuwing van de garantie, die Frankrijk en Zweden aan den vrede van Westphalen hebben geschonken. Onder bijvoeging niettemin, dat ook Engeland onder de garandeerende mogendheden

moet worden opgenomen, omdat Zweden, waarop de protestantsche staten in het rijk niet minder gerekend hebben dan op Frankrijk, door het verlies van zoovele provinciën zeer veel van zijn beteekenis voor hen verloren heeft.

„Dat de koning van Engeland lid van het Rijk is, en als zoodanig niet bevoegd, om als borg op te treden, kan niet worden tegengeworpen, omdat ditzelfde met den koning van Zweden indertijd het geval was.

„Het derde bezwaar is niet het minste in gewicht. De staten van den keizer zijn zeer aanzienlijk vermeerderd zoo door het laatste verdrag met de Porte, als door de aanwinst van vele rijken en landen, die vroeger aan Spanje behoorden. De prins, die met de Oostenrijksche aartshertogin zal huwen, of een zijner afstammelingen, zou daardoor in staat zijn, het evenwicht omver te werpen, waarop de rust van Europa en de veiligheid van iederen staat is gebouwd.

„Dit bezwaar is te gewichtiger, omdat het het voornaamste motief is voor de alliantie van Hannover. Hetzelfde middel, dat is aangewend om de vereeniging van de Fransche en Spaansche monarchiën te beletten, kan hier baten. Men bepale slechts in de meest duidelijke bewoordingen en neme de meest strenge voorzorgen, dat nooit, in geen enkel denkbaar geval, de staten, wier opvolging thans wordt gewaarborgd, kunnen bezeten worden of geregeerd of zelfs bestuurd, onder welken titel ook, door de koningen of koninginnen van Frankrijk of Spanje, of hunne erfgenamen.

„Doch deze bepaling zou natuurlijk niet gelden ten aanzien van de landen in Italië, die bij den dood van Karel II aan Spanje behoorden. Deze uitzondering schijnt noodig, om de gevoeligheid van Spanje te verschoonen en den keizer te beletten, verkeerd gebruik van de bepaling te maken.

„Het zal bovendien noodig zijn, ter wille van Frankrijk, dat de acte van neutraliteit, indertijd aan den hertog van Lotharingen voor Lotharingen en Bar door den keizer en Frankrijk verleend, hernieuwd worde, opdat niet in geval van oorlog een der partijen, 't zij defensief, 't zij offensief, zich van die hertogdommen bediene.

„Meent men, dat deze oplossingen niet al de bezwaren wegnemen, die tegen de gevraagde garantie worden ingebracht, en dat er zelfs zijn, die hier niet worden besproken, men bedenke, dat al de moeielijkheden, die overblijven, niet te vergelijken zijn met de ernstige gevolgen, die weigering of vertraging van de onderhandelingen over de garantie zou na zich sleepen.

„De personen, voor wie deze memorie bestemd is, zijn te scherpzinnig, om zelve die gevolgen in te zien. Sommige zijn zoo teer, dat men ze niet aan het papier kan toevertrouwen. Maar daarom zijn zij niet minder verontrustend.

„In elk geval zou het beleidvol zijn, om niet sterker te spreken, dat de geallieerden van Hannover, en inzonderheid Engeland en de Republiek, qui au bout du compte pensent un peu autrement que la France sur le sujet de la succession de l'Empereur, de zaak zoo behandelen, dat, zoo zij mislukt, de geheele wereld overtuigd zij, dat niet aan hen, maar aan den keizer de schuld ligt.

„Hoe gewillig ook de mogendheden moeten zijn, om onder de vereischte voorzorgen aan 's keizers wensch te voldoen, zij behoeven hun eigen belangen niet prijs te geven. De keizer behoort hun recht te doen, op alle punten, semel et simul, die op het congres zijn ter sprake gebracht. Hij moet toestemmen in de maatregelen, die met Spanje werden beraamd om de opvolging in Toscane en Parma aan don Carlos te verzekeren. Eindelijk moet

hij met de geallieerden overeenkomen in zake Gulik en Berg, en de aanspraken van den koning van Pruisen. Een verdeeling tusschen den paltsgraaf en Pruisen schijnt daartoe de beste weg.

„Men is bij het stellen dezer memorie uitgegaan van de onderstelling, dat de onderhandeling met Spanje tot het begeerde doel leidt. Is de uitkomst een andere en blijft diensvolgens de band tusschen de Spaansche kroon en den keizer bestaan, dan kan er geen sprake zijn van eenigen waarborg, ten minste voor een tijd en totdat deze of gene gebeurtenis den stand der zaken opnieuw zal gewijzigd hebben."

De *Pensées impartiales* werden aan Chesterfield ter hand gesteld en door dezen naar Townshend gezonden. Niet als in vroeger dagen richtte de raadpensionaris zich rechtstreeks tot den Engelschen staatssecretaris of zond zelf hem zijn advies toe. De oude vrienden keken als 't ware elkander niet aan, maar wisselden van gedachten door tusschenkomst van Chesterfield.

Aan hem zond Townshend in antwoord een korte nota [81] zonder hoofd en onderteekening.

„Ik ben het geheel met den raadpensionaris eens wat betreft de noodzakelijkheid, die er bij den dood des keizers zijn zal, om een verdeeling der Oostenrijksche landen te voorkomen. Ook, dat een waarborg van de voornaamste machten, aan de successie geschonken, het doelmatigste middel zou zijn om zulk een verdeeling te voorkomen. Maar het is nu de tijd niet, om van onze zijde die kwestie aan te roeren. Frankrijk zal nooit, dan uit noodzakelijkheid of uit vrees voor een oorlog met de zeemogendheden, er in bewilligen. Een zoodanig voorstel, door Engeland

en de Republiek te Parijs gedaan, zou ons daar alle vertrouwen doen verliezen. Het zou Frankrijk nog meer in het belang van Spanje stemmen. Indien de Franschen, door te weigeren, gevaar liepen om in krijg te geraken met den keizer, zonder op de hulp hunner geallieerden te kunnen rekenen, zouden zij er misschien door bewogen worden, om het huwelijk van don Carlos niet alleen goed te keuren, maar zelfs te bevorderen, uit overweging dat, zoo men toch tot een garantie komen moet, het beter is die te verleenen ten gunste van een prins uit het huis van Bourbon, dan van eenen uit een ander vorstengeslacht.

„De zaken met Spanje moeten eerst in orde zijn gebracht, voordat wij de garantie in overweging kunnen nemen. Ik ben stellig van meening, dat wij van onze zijde zelfs dan deze zaak niet moeten ter sprake brengen, tenzij de keizer zelf aanbiedt om zich te vereenigen met de bepalingen, door ons met de koningin van Spanje ten gunste van don Carlos gemaakt; duidelijk verklaart, aan wien hij de hand der aartshertogin wil schenken; en niet alleen aan het Rijk, maar ook aan de mogendheden, die zijne naburen zijn, voldoende zekerheid geeft, dat noch hij noch zijn opvolger hen zal kwellen en plagen, zooals hij dat kortelings met zijn Reichshofrath deed. Want zoo die rechtspraak niet aan banden wordt gelegd, zal de keizer absoluut meester in Duitschland worden, en ook de staten, die grenzen aan het Duitsche rijk, zullen nooit rust of vrede hebben."

Niettemin verwierp Townshend het voorstel, dat Slingelandt juist met het oog op dien toestand van het Duitsche rijk had gedaan, als onpraktisch. „De katholieke vorsten in Duitschland zouden nooit in de garantie van Engeland bewilligen. Ik weet ook niet, voegde de staatssecretaris

er bij, of het parlement zou goedkeuren, dat Z. M. zoo wijd strekkende verbintenissen aanging.

„Eindelijk: keizer Karel is nog niet oud, en heel gezond. De keizerin daarentegen is heel zwak en zal het wel niet lang maken. Dan zal Z. M. wel hertrouwen en hij kan dan een zoon krijgen. Er is dus geen haast bij. Komt Z. M. te sterven, dan zullen natuurlijk de mogendheden, die nu zoo goed gezind zijn voor de garantie, trachten de aartshertoginnen bij te staan en de Oostenrijksche erflanden onverdeeld te houden. De verdragen, die met den keizer bestaan, kunnen dan hun tusschenkomst rechtvaardigen.

„De drie bezwaren, in het geschrift van den raadpensionaris geopperd, zijn met groote kracht en helderheid uiteengezet, gelijk ook de oplossing. Het een en ander zal van groot nut zijn, als de zaak ter sprake komt. Maar zij is nog niet rijp genoeg, om een punt van onderhandeling uit te maken. Ons zorgen voor het huis van Oostenrijk, meer en vroeger dan dit zelf het noodig achtte voor zich te doen, heeft, vele jaren geleden, de zeemogendheden schatten gelds gekost en wij hebben niets dan ondank geoogst."

Toen Chesterfield dit zonderlinge en bittere stuk ontving, stond hij gereed om de Republiek te verlaten en naar Engeland te gaan. Hij heeft, naar ik meen, nog even den tijd gehad, de nota aan Slingelandt te overhandigen en diens eersten indruk te vernemen. Dat deze niet gunstig was, sprak vanzelf. Te meer, omdat, naar 't schijnt, gelijktijdig aan Oostenrijk op de aanvrage om garantie een antwoord werd gegeven, dat door koelheid zeer geschikt was om van alle verdere pogingen af te schrikken. [82]

De verdeeldheid in het Engelsche kabinet was de reden van Chesterfield's reis naar Londen. Hij hoopte een plaats in het ministerie te verkrijgen.

Lord Townshend had de vijandige houding zijner ambtgenooten noch vergeven noch vergeten. Als gewoonlijk in dergelijke gevallen keerde zich de toorn van den beleedigde tegen dien zijner vijanden, wien hij het gemakkelijkst te treffen achtte. Walpole was te sterk door de gunst der koningin en den steun van het parlement. De hertog van Newcastle, de jonge zwager, die de verzenen tegen hem ophief, zou voor de schuld van allen boeten! Hij zou vallen. Sedert lang stond bij Townshend vast, wie de opvolger zou zijn.

Van zijn samenzijn met koning George in Hannover had de edele lord gebruik gemaakt, om den lof van den gezant in Holland te verkondigen. Het was in goede aarde gevallen, omdat Chesterfield door zijne handelingen in den Haag 's konings gunst had gewonnen. Toen George in Augustus naar Londen terugkeerde, gaf Townshend aan Chesterfield een wenk. Deze kwam naar Hellevoetsluis, om Z. M. zijn opwachting te maken en werd zeer gracieuselijk ontvangen. Nu spoedde hij zich naar Engeland, hopende te slagen. Townshend begeerde zijn opneming in het kabinet, om van Newcastle ontslagen te zijn en zijn eigen partij te versterken.

Maar hij rekende buiten den premier. De eerste maal dat Chesterfield aan het hof verscheen (24 October 1729), nam Walpole hem ter zijde en vroeg botweg: „Ik hoor, gij komt om een secretaris van staat te worden?" — „Zoo hoog vlieg ik niet," antwoordde Chesterfield, „ik houd van een gemakkelijker plaats. Ik leef maar voor mijn pleizier: het blauwe lint zal mij twee duim langer maken." „Zoo,

dan zie ik hoe het staat," bromde Walpole; "het is een intrigue van Townshend, maar het zal niet gelukken. Gij kunt geen secretaris van staat worden; en wat dien wensch van u betreft, de vervulling kunt gij aan niemand anders dan aan mij danken." [83]

Het plompe woord liet aan duidelijkheid niets te wenschen over. Trouwens, dat hij, die omhoog wil klimmen, zich niet moet vastklampen aan wankelende machten, was eeuwen vóór Talleyrand zoowel in theorie als in de praktijk reeds bekend. Aan Townshend had Chesterfield verplichting en hij was met hem bevriend. Maar zijn vertrouwen en sympathie voor de staatkundige denkbeelden van den eersten secretaris van staat waren in de Nederlanden zeer bekoeld. Hij had in den Hollandschen raadpensionaris een staatsman leeren kennen, wiens inzichten in breedheid en diepte verre die van den Engelschen staatssecretaris overtroffen. Terwijl Townshend slechts voor handelsprivilegiën, het twijfelachtig voordeel van Gibraltar's bezit, voor de belangen van een keurvorst en bovenal voor het behoud van zijn eigen positie werkte, hield Slingelandt op de vestiging van een Europeeschen vrede het oog gericht.

Onbekommerd om het nadeel, dat de zwakheid der Republiek, die niemand beter kende dan hij, aan de kracht zijner betoogen toebracht, was Slingelandt voor geen breuk met den leider van Engeland's buitenlandsche staatkunde teruggedeinsd, om hem van stappen te weerhouden, die dat groote einddoel konden verijdelen. Terwijl Townshend, ondanks de waarschuwingen van Slingelandt, zich verlokken liet door de ijdele hoop, om door een voorloopig verdrag een tijdelijke rust te verkrijgen, die geen de minste zekerheid voor de toekomst bood, waren al de voorspellingen van den Hollandschen staatsman verwezenlijkt. Met de

kracht van een superieuren geest, die alle persoonlijke gevoeligheid onderdrukt, was Slingelandt niettemin voortgegaan mede te werken. Na een jaar tobbens was Townshend geen stap verder gekomen, en het eenig resultaat, dat men eerlang hoopte te bereiken, was verkregen op den weg, dien de raadpensionaris had gewezen, en slechts, toen hij zelf er de hand aan sloeg. Tegenover den Engelschen staatssecretaris, die zijne politieke antipathieën niet te beheerschen wist, maar ze koesterde als een persoonlijken wrok en er met het onverstand van den hartstocht aan toegaf, stond de koele en scherpziende staatsman der Republiek, onbeneveld en onbewogen door persoonlijke consideratiën, onwrikbaar op het hooge standpunt van het algemeen Europeesch belang.

Chesterfield had een te helder verstand en een te scherp oog voor afmetingen, om bij de vergelijking dezer mannen te aarzelen. Als de denkbeelden van Slingelandt ingang en bijval, om welke onzuivere redenen wellicht, bij Walpole en Newcastle vonden, en tegen lord Townshend werden gehandhaafd, kon hij dan de zijde van den laatste kiezen?

Het was weinige dagen na zijn komst te Londen, dat hij een breedvoerig schrijven van den raadpensionaris ontving. Het was een vervolg [84] op de *Pensées impartiales*, in de vorige maand geschreven. Een antwoord was het op de nota van lord Townshend, doch, zoo al voor hem in de eerste plaats, zeker niet, evenmin als het vroegere vertoog, uitsluitend voor hem bestemd, noch uitsluitend door hem gelezen.

Met geen enkel woord wordt de aanleiding vermeld; zelfs geen aanduiding, geen aanhaling doet ze gissen. Slingelandt bespreekt de argumenten van Townshend niet, hij laat ze aan hun eigen onwaarde over. Hij komt niet

tegen de belachelijke hoogheid op, waarmede de Engelsche staatssecretaris van den keizer van Duitschland, als van een stouten jongen, in den vorm van een belofte van beterschap een schuldbekentenis vergt, voordat hij met hem spreken wil. Hij komt tegen het valsch beginsel op, waarvan Townshend uitgaat, en dringt daar tegenover zijn eigen gevoelen met kracht van redenen aan. Zij, die de nota van Townshend niet kenden, lazen in dit vervolg slechts de nadere uiteenzetting en ontwikkeling van een vroeger geuit denkbeeld; de staatssecretaris kon er tevens de weerlegging van zijn standpunt in lezen. Zoowel hoogheid als omzichtigheid had de pen van den raadpensionaris bestuurd.

„Hoe meer men de gevolgen van den dood des keizers overweegt, des te meer springt de noodzakelijkheid in het oog, dat de opvolging in zijn staten door gemeen overleg tusschen hem en de geallieerden van Hannover worde geregeld, en door de laatsten aan die regeling garantie geschonken.

„De Republiek wordt meer dan Frankrijk en Engeland door die mogelijke gevolgen bedreigd. Zij oordeelt daarom, dat de gelegenheid, die zich thans voordoet, niet mag worden verzuimd, om tot die regeling te komen en gelijktijdig tot een schikking der geschillen, die met Z. K. M. bestaan.

„De successie in de Oostenrijksche erflanden was de oorzaak van de bezorgdheid, die de alliantie van Hannover in het leven riep. De regeling van dit hoofdpunt scheen daarom de voorname taak van een congres, samengekomen om een algemeenen vrede tot stand te brengen. Op het congres te Utrecht was evenzoo de regeling van de Spaansche successie het hoofdpunt.

„Zij, voor wie deze memorie is bestemd, weten, dat er bij de opening van het congres personen geweest zijn, die van de zijde der geallieerden dit punt ter tafel wilden brengen.

„Men zal zich onthouden de gevoelens of de houding te beoordeelen van hen, die toen anders dachten op grond van het verzet van het Weener hof. Maar nu dit hof, onverschillig waarom, zelf de hand er toe leent, eischt ontwijfelbaar het belang der geallieerden de gelegenheid aan te grijpen, om aan Europa een blijvenden vrede te schenken en tevens aan ieder van hen een behoorlijke genoegdoening.

„Dit is zoo duidelijk, dat men zelfs beweren durft: het is niet mogelijk anders te oordeelen, sans avoir d'autres vues et même des vues bien suspectes.

„Niet al de geallieerden hebben een gelijk belang bij deze zaak. Daarom is het te vreezen, dat zij niet alleen verschillende, maar zelfs stellig opposiete wegen zullen inslaan, zoo zij het doel van het verbond van Hannover niet nauwgezet in het oog houden. Zoowel het verband, of liever de samenhang, die er bestaat tusschen de aanvraag des keizers en het doel van de alliantie en van het congres van Soissons, als het gevaar eener beschouwing, als had die keizerlijke aanvraag niets met de tegenwoordige onderhandelingen te maken, mag niet voorbij gezien worden.

„Ofschoon Engeland belang heeft bij het behoud van het Europeesch evenwicht en de algemeene rust, die er op gegrond is, wordt het, ten gevolge van zijne ligging. handel enz. minder dan de Nederlandsche Republiek door de verstoring van het evenwicht en andere mogelijke gevolgen van den dood des keizers bedreigd. Het kan daarom niet even warm voor deze zaak zijn en zou zelfs aan andere punten de voorkeur kunnen geven, zoo het niet nauw-

gezet het doel van het verbond van Hannover voor oogen hield.

„Erger zou het zijn zoo Frankrijk, dit doel uit het oog verliezende, het evenwicht zou willen verbreken, om in troebel water te visschen en zich uit te breiden ten koste zijner naburen, en daarom de garantie weigerde. Maar de houding van Frankrijk na Lodewijk XIV en de vredelievendheid van het tegenwoordig ministerie stellen ons gerust, dat het zulke eerzuchtige plannen niet koestert. Men mag integendeel van zijn voorzichtigheid verwachten, dat het de gelegenheid, die zich nu aanbiedt, zal aangrijpen om, zonder den dood des keizers af te wachten, zijn grens af te ronden en in zijn zwakke zijde te voorzien.

„Lotharingen en Luxemburg maken die zwakke zijde uit. De keizer is te zeer op de garantie gesteld en kent de waarde van Frankrijk's toetreding te goed, dan dat hij, indien de neutraliteit van Lotharingen en Bar onvoldoende is, niet bereid zou zijn om ze door andere opofferingen, zelfs door de slechting van de belangrijke vesting Luxemburg, te verwerven.

„De tegenzin van Frankrijk tegen de garantie mag dus niet onoverwinnelijk worden geacht. De Republiek, die, om niet volkomen afhankelijk te worden van zijn bondgenooten, groot belang heeft bij het behoud van het evenwicht en de vereffening zijner geschillen met den keizer, zou groot ongelijk hebben, indien zij niet al haar pogingen aanwendde, om den kardinaal te overtuigen, dat een garantie, geregeld op een der besproken wijzen, behoort tot het plan of het doel van de alliantie van Hannover, en dat zij ook met Frankrijk's waar belang overeenkomt.

„Zeker is de garantie in strijd met de oogmerken van het Spaansche hof, dat de aangevangen onderhandelingen,

hoe ver gevorderd ook, zou kunnen afbreken, zoo het vernam, dat de geallieerden geneigd waren om met den keizer te onderhandelen. Maar de aanvraag van keizer Karel behoeft nog zooveel toelichting, dat men hem zeer gemakkelijk door allerlei vragen in onzekerheid kan laten, tot de onderhandeling met Spanje is afgeloopen. Men kan bovendien Spanje wel doen begrijpen, dat de garantie voor de vervulling van zijn wenschen zeer bevorderlijk is.

„Indien Spanje, wat waarschijnlijk is, verdere plannen koestert en de geallieerden wil meesleepen in een krijg tegen den keizer, om de Quadruple Alliantie te vernietigen en te herwinnen, wat het diensvolgens heeft moeten afstaan, dan kunnen Engeland en Frankrijk volgens de daarbij aangegane verplichtingen niet anders, dan zich tegen Spanje te verzetten. Zij hebben den keizer reeds zijn staten gewaarborgd. De garantie waarvan nu sprake is, legt hun in dit opzicht geen nieuwe verplichtingen op.

„Personen, voor wie de schrijver dezer memorie hooge achting gevoelt, hebben een ander middel bedacht, om uit de moeielijkheden te geraken.

„Zij zijn overtuigd, dat men, ten gevolge van Spanje's plannen, eerlang verplicht zal zijn te kiezen tusschen een oorlog in Italië en de hernieuwing der garantie, die Frankrijk en Engeland bij artikel 3 der Quadruple Alliantie aan den keizer gaven. Om nu het eerste te voorkomen en tevens Frankrijk te winnen, vragen zij, of de keizer niet te vreden zou zijn met een garantie van Italië door de geallieerden van Hannover, en voor zijn overige landen met de reeds bestaande garantiën.

„Er is geen twijfel aan, dat de keizer dit weigeren zal. Want dan vallen zijn erflanden en de Nederlanden, na zijn dood, ten prooi aan allerlei pretendenten. Die be-

staande garantiën gelden wel voor den keizer en zijn erfgenamen en opvolgers, maar hebben geen betrekking op een reglement van successie. Bovendien, Italië zou dan in vrede blijven, maar Duitschland door oorlogen worden verscheurd. Het evenwicht van Europa zou toch verbroken zijn. De Spaansche koningin zou daarbij door zulk een garantie, rechtstreeks tegen haar gekeerd, meer verbitterd worden dan door eene algemeene, die zich over al de landen des keizers uitstrekt.

„Conclusiën:

„Zoo men de garantie aan den keizer weigert, gaat het congres uiteen, zonder eenig verdrag.

„De keizer zal in zijn wanhoop tot allerlei maatregelen komen, fort extraordinaires et qui sont surtout à craindre d'un Prince, qui a en main [85] de quoi tenter et d'ébranler la vertu et la constance même.

„Spanje is toch niet tevreden te stellen zonder een oorlog in Italië. Men behoort het dus niet verder te ontzien, dan door een voorzichtige leiding der onderhandeling.

„Om Frankrijk voor het denkbeeld der garantie te winnen, kan men op geen gunstiger omstandigheden, dan thans zijn, hopen.

„De Republiek zal bij weigering der garantie geen enkel zijner geschillen met den keizer vereffend zien. Voortdurend zal zij aan allerlei beleedigingen blootgesteld zijn, waartoe de Oostenrijksche Nederlanden en de barrière gelegenheid genoeg geven. Om niet te spreken van de moeielijkheden, waarin de keizer haar met Pruisen kan wikkelen. Zij zal dus verplicht zijn, wat haar rest aan krachten, op te teren, als in vollen oorlog, zonder op andere hulp dan die van Frankrijk te kunnen rekenen, omdat Engeland in vredestijd niet gewapend is, en noch

Pruisen noch de keizer veel te duchten hebben van haar zeemacht. Zij kan door een plotselingen inval te gronde worden gericht, voordat Engeland haar te hulp kan komen.

„Om dit betoog niet langer te rekken, slechts een paar vragen.

„Zou het niet hard zijn voor de Republiek, de garantie aan den keizer te zien weigeren, of wat zachter klinkt, maar op 't zelfde neerkomt haar *vreemd aan de tegenwoordige onderhandelingen* te hooren verklaren?

„Niet, omdat de keizer weigert in schikkingen te treden, maar omdat Spanje den oorlog met den keizer wil, omdat Frankrijk de handen vrij wil houden, ten einde later van den dood des keizers partij te trekken, als het dit in zijn belang acht en omdat Groot-Brittanje alles vermijden wil wat zijn verzoening met Spanje kan vertragen of belemmeren.

„Zou het niet verstandiger politiek zijn, den keizer en suspens te houden, tot het verdrag met Spanje gesloten is, dat, naar de berichten uit Sevilla luiden, niet lang meer duren zal?"

Wat beteekende dit betoog?

De raadpensionaris der Republiek weerlegde Townshend, die de garantie verkoos af te scheiden van de tegenwoordige onderhandelingen, door hem nadrukkelijk aan de oorzaken en het doel van het Hannoversch verbond te herinneren.

Hij prikkelde Engeland's vrees om zijn bondgenoot op het vaste land te verliezen, door den aanwas van Frankrijk's invloed in de Republiek als noodzakelijk gevolg der weigering te doen doorschemeren.

Zijn wantrouwen in Frankrijk's bedoelingen in de toekomst, zoo het thans niet gewonnen werd; zijn onbewim-

peld blootleggen van Spanje's eerzuchtige plannen, moesten de oogen openen voor het gevaar, dat in de anti-Oostenrijksche politiek van Townshend was gelegen.

Niettemin sprak Slingelandt zijn volle bedoeling niet uit. Dat Frankrijk in de garantie bewilligde, geloofde hij niet, al sprak hij van de mogelijkheid. Hij wilde Engeland bewegen om, ondanks Frankrijk, ze te geven. Hij bracht die slotsom niet in woorden, tevreden zoo hij tot die oplossing leidde. Engeland was in de laatste jaren zoo gewoon met Frankrijk samen te gaan, zijn politiek scheen zoo nauw verbonden aan die van Fleuri, dat er eenige tijd noodig was, om het denkbeeld van scheiding te doen zegevieren.

Van Townshend was geen medewerking te verwachten. Chesterfield had met hem een langdurig gesprek over de voorslagen van Slingelandt. De Engelsche minister verklaarde als altijd zich zeer voor een algemeenen vrede, maar weigerde stellig een enkele poging bij Fleuri te doen, om hem tot de garantie over te halen. Het zou de goede verstandhouding met Frankrijk slechts schaden, zonder eenig nut, want hij wist zeker, dat de kardinaal van geen garantie wilde weten. Om het groot belang der zaak voor de Republiek keurde hij echter zeer goed, als deze zelve beproefde, wat zij op Fleuri vermocht. [86]

Het was duidelijk: zoolang Townshend de leiding der buitenlandsche zaken in Engeland had, zou de raadpensionaris niet slagen.

In de laatste dagen van October was William Stanhope te Sevilla aangekomen, om de onderhandelingen met de Spaansche koningin te voeren. Zijn taak was een zeer gemakkelijke en in weinige dagen afgeloopen. Aan de

persoonlijke belangen van de koningin werden die des lands opgeofferd. In het verdrag van Sevilla (9 Nov. 1729) gaf de Spaansche regeering de Compagnie van Ostende en Gibraltar prijs en stond aan Engeland groote handelsvoordeelen toe. Daarvoor werd de opvolging in Parma en Piacenza aan don Carlos opnieuw verzekerd, en namen Engeland en Frankrijk, gelijk ook de Republiek, op wier toetreding gerekend werd, de verplichting op zich, om zes duizend man Spaansche troepen naar Italië over te voeren.

Een zegekreet ging in Engeland op, toen de diplomatieke overwinning bekend werd. Het monsterverbond van Weenen, dat sedert vier jaren den vrede van Europa verstoorde, was uiteengerafeld.

Niettemin was de geestdrift niet algemeen, al deden de afkeurende stemmen in den eersten oogenblik minder luid zich hooren. Chesterfield en velen met hem zagen in de dienstwilligheid, waarmede men zich tot het overvoeren der Spaansche troepen verbonden had, een nieuw bewijs van den Hannoverschen, antikeizerlijken geest, die Engeland's buitenlandsche staatkunde beheerschte.

Ook in de Republiek wekte die nieuwe bepaling, die een verrassing was, ernstig bezwaar. Wel voldeden de Staten, gebonden door hun vroeger besluit, aan de noodiging om toe te treden, [87] maar niet dan onder beperkende bepalingen, waarbij het bedrag van troepen en schepen, tot het dienstbetoon te leveren, werd vastgesteld. Het handelsbelang, dat de vernietiging van de Compagnie van Ostende eischte, was overwegend en deed de kansen op een krijg, die het tractaat nader bracht, wel niet uit het oog verliezen, maar als ondergeschikt op den achtergrond schuiven.

Reeds spoedig bleek het, dat zij niet gering waren.

Alles kwam op de houding des keizers aan. Zoo hij, hoe morrende ook, zich aan de bepalingen van Sevilla onderwierp, mocht men hopen, dat de wereldvrede niet verstoord zou worden. Maar keizer Karel dacht er niet aan. Hij protesteerde met woord en daad; beriep zich op vroegere tractaten, met wier inhoud dat van Sevilla strijdende was, en maakte zich gereed, met kracht van wapenen weerstand te bieden.

Tegen dit verzet riep de koningin van Spanje de mogendheden op, om aan de verplichtingen. te Sevilla aangegaan, te voldoen en den keizer tot toegeven te dwingen. Engeland, Frankrijk en de Republiek erkenden onverholen hun verplichting en verklaarden er getrouw aan te zullen zijn. Het uitbreken van den krijg scheen onvermijdelijk.

Doch toen het zwaard reeds halverwege de scheede scheen verlaten te hebben, brak tweedracht uit. Waar zou men den keizer aantasten?

Engeland en de Republiek wilden den krijg op Sicilië en tot Sicilië beperken. Spanje verlangde, dat de geallieerden in Italië zouden optreden. Frankrijk zag niet in, waarom men de Oostenrijksche Nederlanden en de Duitsche erflanden zou verschoonen. Terwijl Engeland en de Republiek ten aanzien der laatsten slechts defensief wilden handelen, verlangde Frankrijk juist hier een aanvallende houding te zien aangenomen, en weigerde aan andere aanslagen deel te nemen.

Zoo groot verschil van gevoelen aangaande het tooneel, deed een niet geringer aangaande het doel vermoeden. De zeemogendheden wenschten de politieke verhoudingen onaangetast te laten, slechts uitvoering te geven aan de besluiten van Sevilla, en de Spanjaarden in Parma en Piacenza te vestigen. De Spaansche koningin scheen het Europeesch

evenwicht niet verstoord te achten, als geheel Italië voor haar kinderen werd veroverd. En Frankrijk? De kardinaal en zijne raadslieden spraken voor 't oogenblik wel niet van een herziening van de kaart van Europa, maar zij lieten zich zoo onzeker, zoo onbeslist uit, dat uitstellen en tijd winnen hun eenig doel scheen, om bij een mogelijken dood des keizers volkomen vrij van alle banden te zijn, en alsdan een groot deel van den buit voor zich te nemen. Noch voor oorlog noch voor vrede was op den kardinaal te rekenen.

Deze uitkomst van het tractaat van Sevilla, bestemd om Townshend's positie te redden, eindigde met hem ten val te brengen. Zijne politieke inzichten hadden volkomen schipbreuk geleden. In plaats dat het tractaat van Sevilla den toestand vereenvoudigde, vermeerderde het de verwarring. De noodlottige bepaling van het overvoeren der troepen bedreigde de geallieerden van Hannover met een krijg, die alleen door hun nieuwe verbondene, Spanje, werd gewenscht. Minder dan ooit was, zoo men de wapenen opnam, te voorzien, welk een omvang en ontwikkeling de strijd wellicht nemen zou. Frankrijk's geheime plannen en de niet geheime eerzucht der Spaansche vorstin dreigden Engeland en de Republiek mede te sleepen in een krijg, waarvan niemand het einde of de mogelijke gevolgen berekenen kon.

In dezen verwarden stand van zaken wees het denkbeeld, door den raadpensionaris van Holland reeds in Maart 1728 aanbevolen, een uitweg aan. Herstel van den Europeeschen vrede, door garantie van de Oostenrijksche successie, was de leer, door hem sedert twee jaren gepredikt. Townshend had er niet van willen hooren, en alles, zelfs zijn vriendschap met den raadpensionaris, aan zijn goed vertrouwen

in den sluwen kardinaal opgeofferd. Thans zag hij de inzichten van Slingelandt door de uitkomst gestaafd en in zijn eigen omgeving diens denkbeelden veld winnen.

Doch niet dan langzaam, stap voor stap, kwam het Engelsche kabinet ertoe, den Hollandschen staatsman te volgen.

In de *Suite des Pensées impartiales* had Slingelandt het denkbeeld vermeld en bestreden, om aan den keizer de garantie zijner Italiaansche bezittingen aan te bieden.

Desniettemin werd in April 1730 door Engeland tot dien stap besloten. De Engelsche gevolmachtigden te Soissons werden gelast om aan Fleuri het volgende voorstel te doen: de geallieerden zouden den keizer aanbieden, de Italiaansche bezittingen aan de aartshertoginnen te garandeeren, mits hij in de Spaansche garnizoenen in Parma en Piacenza bewilligde en ook de andere verschilpunten met hen regelde. Als 't ware om de verantwoordelijkheid van deze daad van Engeland af te schuiven, schuilde Newcastle achter Slingelandt weg. „Daar de raadpensionaris" — schreef hij aan de gevolmachtigden — „het denkbeeld reeds voor eenigen tijd heeft geopperd, moeten Uwe Excellentiën de zaak zoo behandelen, dat de Spanjaarden niet meenen, dat het van Z. M. uitgaat, of dat Z. M. terugdeinst voor de vervulling van de met Spanje getroffen overeenkomst." [88]

Dit beroep op Simon van Slingelandt was slechts ten deele juist. De voorwaarden, waarvan Engeland de beperkte garantie afhankelijk maakte, waren door hem voor het verleenen der algemeene gesteld. Engeland, een denkbeeld omhelzende, door den raadpensionaris afgekeurd, verbond het met conditiën, die de aanneming bijkans onmogelijk maakten.

Niettemin was zelfs de aanbieding van een beperkte garantie een stap van toenadering tot Oostenrijk: een eerste stap op den weg, dien Slingelandt steeds had aanbevolen.

Niemand moest dit besluit meer grieven dan Townshend. Het was een nieuwe afwijking van de politieke gedragslijn, door hem steeds aanbevolen. Het vijandige besluit van Juli 1729 was door de omstandigheden onuitgevoerd gebleven; het was niet openbaar geworden. Dit besluit kon niet geheim blijven. Te Parijs, in den Haag, te Weenen zou men het opvatten, gelijk het beteekende.

Reeds sedert eenige maanden [89] was het zijn plan om af te treden. Hij was er niet in geslaagd, Newcastle ten val te brengen en door Chesterfield te vervangen. Bij den laatsten zelf had hij tegenstand ontmoet, zegt men. Chesterfield had geweigerd, op grond of onder voorwendsel dat de koningin tegen hem was. Hij kon geen den minsten lust gevoelen, zich te verbinden met zijn ouden vriend, wiens positie onhoudbaar was geworden. Townshend's verhouding tot Robert Walpole was thans van dien aard, dat zij niet langer in hetzelfde kabinet konden plaats nemen. Deze twee raadslieden der kroon hadden bij een twist — juist naar aanleiding van Chesterfield's benoeming, verhaalt men — zich zooverre vergeten, dat zij elkander in letterlijken zin naar den keel hadden gegrepen. Een van hen moest wijken. Wie het zijn zou, was niet twijfelachtig. Townshend, door zijn politiek bankroet gevonnisd, viel met de staatkunde die hij had voorgestaan.

Toen in April het besluit was genomen, dat geheel met zijne denkbeelden brak, nam hij zijn ontslag.

Sedert de scherpe briefwisseling in Augustus 1728 waren anderhalf jaar voorbijgegaan, waarin Slingelandt en Townshend elkander niet schreven. In Januari 1730 nam de

eerste de pen op, om voor 't eerst na zoo langen tijd zelf het woord tot zijn vriend te richten. Wij weten niet wat de aanleiding, evenmin wat de inhoud is geweest. De treurige toestand, waarin de papieren van den grooten raadpensionaris zich bevinden [90], draagt ditmaal niet de schuld. Onder de door watervlekken onleesbaren komt die van 13 Jan. 1730 niet voor. Uit het antwoord van Townshend schijnt te blijken, dat de inhoud over financiëele aanspraken der Republiek liep. Het verlies is te betreuren, want het ware belangrijk geweest, te zien, hoe een man als Slingelandt een verbroken band weder aanknoopte.

Het antwoord van den Engelschen staatssecretaris was niet onvriendelijk, maar getuigde toch van een spijtig gevoel. „J'ai reçu la lettre que Votre Excellence m'a fait l'honneur de m'écrire le 13 de ce mois N. S. Je puis vous assurer que je n'aurais jamais acquiescé à l'interruption d'une correspondance aussi agréable et aussi instructive pour moi, que la vôtre, si je n'eusse craint de mon côté de Vous être importun; surtout après que mylord Chesterfield s'était rendu à la Haye, qui ayant ma confiance et étant en même temps honoré des ouvertures les plus intimes de votre part, laissait devenir moins nécessaire un commerce particulier de lettres entre nous deux." [91]

Er sprak gevoeligheid uit die geheel misplaatste aanstipping van de intimiteit tusschen Slingelandt en Chesterfield. Dat zij niet de reden was van het staken der briefwisseling, wisten beide mannen maar al te goed. De verklaring van Townshend's woorden zal wel te vinden zijn in Chesterfield's weigering, om zijn lot aan het zijne te verbinden. De staatssecretaris zag in zijn vroegeren protégé een gewonnene voor de denkbeelden van Slingelandt.

Thans, drie maanden later, in Mei 1730 aftredende van

het politiek tooneel, dat hij niet meer betreden zou, nam hij schriftelijk afscheid van zijne diplomatieke correspondenten en vrienden. Ook van Simon van Slingelandt. Hij verontschuldigde zich, dat hij, „après tant de marques que nous nous sommes donnés d'une confiance réciproque dans le cours d'une si longue amitié", hem niet vroeger zijn besluit had bericht. „Les sentiments favorables que V. E. a toujours témoignés à mon égard, et la crainte d'essuyer des reproches qu'une pareille ouverture pourroit m'attirer d'un ami si partial envers moi ont été les seules raisons." Dit was natuurlijk de waarheid niet. Toch was er in de wijze, waarin Townshend hier hun oude, vriendschappelijke verhouding vermeldde, iets, wat Slingelandt treffen moest. Un ami si partial — had de hooge staatsman ooit de lofspraak verdiend?

Slingelandt's antwoord is hartelijk. Hij, die ook de gebreken van den ouden dag ondervindt en door zijn wankelende gezondheid met het denkbeeld van aftreden meer en meer vertrouwd raakt, kan ook zonder politieke nevengedachten, Townshend's besluit slechts goedkeuren: „je suis si éloigné de blâmer le parti que V. E. a pris, que tout au contraire je l'admire, et je serais très porté à imiter votre exemple, si des personnes pour lesquelles j'ai avec raison beaucoup de déférence, ne m'en détournaient par la considération que, quelque peu utile que je suis dans mon poste, je ne puis le quitter pour le présent sans préjudice du pays, que je sers." Doch de gedachte aan zich zelf overheerschte niet. Townshend mocht de voldoening smaken, dat de staatsman, tegen wien hij steeds had opgezien en die ook hem niet al te zacht had behandeld, met de verzekering van zoo warme vriendschap van hem scheidde, als zeker slechts zelden uit Slingelandt's pen is gevloeid.

„Tant que je vivrai, je penserai avec un plaisir extrême à un ami tel que vous: je vous supplie, Mylord, de songer quelques fois dans votre heureuse retraite, que rien ne diminuera jamais le moins du monde la vivacité des sentimens d'une véritable et très parfaite estime et vénération, que j'ai eu pour vous depuis le temps que mon bonheur m'a concilié votre connaissance et votre amitié, et qui se sont fortifiés et augmentés, à mesure que les affaires nous ont fourni les occasions de nous entretenir tant de bouche que par écrit." [92]

Was er een kleine schuldbekentenis in die laatste woorden verscholen?

Hoe het zij — bij 't afscheid voor het leven drukten de oude vrienden elkander trouwhartig de hand, vergetende en vergevende wat achter hen lag.

Het voorstel van Engeland om aan keizer Karel de garantie aan te bieden van de schikkingen, door hem voor zijne Italiaansche bezittingen te maken, mits hij toestemde in de Spaansche garnizoenen en de andere geschilpunten regelde, was door Frankrijk en de Republiek aangenomen. Door beiden op denzelfden grond: noch Fleuri noch Slingelandt, om hoe uiteenloopende redenen ook, wenschten of verwachtten de aanneming.

Den 27en Mei gaf Chauvelin, de Fransche grootzegelbewaarder, aan den graaf de Königsegg, een der Oostenrijksche gevolmachtigden bij het Congres, kennis van den voorslag der geallieerden. Gelijk Engeland had voorgesteld, droeg het eenigszins den vorm van een ultimatum. Het was, schreef Chauvelin, le dernier effort que la France, l'Angleterre et les États Généraux font pour assurer une conciliation générale. [93]

Oostenrijk werd er niet door verschrikt, en haastte zich niet te antwoorden. Toen in de tweede helft van Juli eindelijk het antwoord werd ontvangen, was het stellig weigerend. Keizer Karel wees den voorslag af, onder warme verzekering van zijn vredelievende gezindheid en nadrukkelijken aandrang op de garantie der geheele Oostenrijksche successie. Niet voor een deel, maar voor het geheel zijner landen wenschte hij zekerheid. [94] De verbondenen, die reeds weinig dagen later met hun repliek gereed waren, stelden zich tevreden om in korte woorden hun teleurstelling uit te spreken, maar tevens hun stellig voornemen om alle middelen te hunner beschikking tot vervulling der overeenkomst van Sevilla te bezigen. [95]

Zoo dergelijke zinsneden iets beteekenden, moesten zij voor een oorlogsverklaring gelden.

Robert Walpole en Newcastle hadden koning George II slechts met groote moeite tot opoffering van Townshend kunnen bewegen, en niet zonder in verschillende audiëntiën hem te verzekeren, dat zij niet minder Hannoversch-gezind waren, dan de man, wiens verwijdering zij eischten. Zij zouden daarom bereidwillig geweest zijn, om Engeland in een krijg te wikkelen, zoo Fleuri hun de hand had geboden. Maar daarop was minder kans dan ooit. De aftreding van den Engelschen staatssecretaris, die sedert zoovele jaren de vriend van Frankrijk was geweest, had te Parijs een diepen indruk gemaakt. Wat men ook aanwendde om hem van het tegendeel te overtuigen, Fleuri verkoos ze als een verandering van politiek systeem, niet bloot van personen, aan te zien. Minder dan ooit was hij genegen, om zijn politiek van uitstellen, van afwachten, van niets beslissen, om vrij te zijn voor alle mogelijke gevallen, te laten varen ter wille van een bondgenoot op

wien hij niet meer rekende. De kardinaal is vast besloten, schreef Horace Walpole den 12den Juli [96] uit Parijs, dit jaar niets te doen.

Zeer was men te Londen over deze weigering verbitterd. Opvolger van Townshend was William Stanhope, na het tractaat van Sevilla tot lord Harrington verheven. „Ik ben jarenlang" — schreef hij [97] — „ooggetuige geweest van de jammerlijke politiek der Fransche regeering, en ik dacht, dat ik mij over niets meer verwonderen zou, maar deze houding brengt mij in verbazing, want zij schijnt even weinig gezond verstand als eerlijkheid te verraden."

Even weinig als op Frankrijk, was op de Republiek te rekenen. Ook al ware zij minder machteloos geweest, Slingelandt, die steeds de garantie der Oostenrijksche successie had aanbevolen, zou nooit medewerken tot een krijg tegen den keizer. En wat vermocht Engeland in de Republiek zonder hem?

De eenige mogendheid, op wien men rekenen kon, was Spanje. Maar van haar krachteloosheid, welke zelfs die der Republiek overtrof, was geen hulp die eenige waarde had, te verwachten.

In deze verlegenheid stonden slechts twee wegen open. Walpole en zij, die met hem Townshend hadden doen vallen, konden terugkeeren tot de politiek van den verjaagden staatssecretaris. Als hij, konden zij Engeland op het sleeptouw van Frankrijk voort laten gaan, geduldig afwachtende, tot de kardinaal eens zou goedvinden een besliste houding aan te nemen, en inmiddels, als Townshend, Engeland in allerlei kostbare verbintenissen wikkelen. Zoo zij dit niet verkozen, omdat juist die politiek van Townshend de grond of het voorwendsel was geweest, die hem had ten val gebracht, bleef hun slechts één uitweg

over. Het was, toe te treden tot het denkbeeld, sedert Maart 1728 voorgestaan door den Hollandschen raadpensionaris.

Het kon niet twijfelachtig zijn, welke keuze Walpole doen zou. Hij mocht noch wilde Townshend de kroon op 't hoofd zetten.

De Engelsche gezant te Parijs, Horace Walpole, ofschoon gewoon voor de meerderheid van zijn broeder Robert te bukken, was in de buitenlandsche politiek een warm aanhanger van de staatkunde van Townshend, wiens aftreden hij als den val van een „groot man" betreurde. Trouwens, zijn brieven hadden zeer medegewerkt, om Townshend in zijn blind vertrouwen op den kardinaal te sterken. Hij begreep welk een wending nu te Whitehall voor de deur stond, en deed wat hij kon, om ze tegen te houden. [98] Men ging, zeide hij, veel te snel. Toenadering tot Oostenrijk was verkoeling met Frankrijk. Om ze te vertragen, gaf hij een raad, die bewees hoe weinig hij op de hoogte was, maar daarom niet minder beteekenend was. „Het komt mij volstrekt noodig voor, dat Z. M. volkomen op de hoogte zij van de gevoelens der Staten. Hij moet weten, wat zij den meest geschikten weg achten, om een einde te maken aan den onzekeren staat van zaken, hetzij door te onderhandelen met den keizer, nu dit met eer kan beproefd worden, hetzij door een volgend jaar met kracht op te treden. Daarom meen ik, dat lord Chesterfield een uitstap naar Holland moet doen om rechtstreeks de gedachten van den raadpensionaris uit diens eigen mond te vernemen, zoowel wat de gezindheid der Staten, als wat de houding betreft, door Engeland en de Republiek in deze kritieke omstandigheden aan te nemen." [99] Wat hij hoopte van die zending, verheelde hij niet. Indien de

Staten een krachtige, oorlogzuchtige houding aannam, zou Fleuri er door opgewekt worden, om stellige beloften voor een volgend jaar te doen: de onderhandelingen met Oostenrijk zouden dan voorkomen zijn. — "Ik hoop," voegde hij, veertien dagen later, [100] aan zijn broeder er bij — "dat lord Chesterfield geen tijd zal verliezen, om zich naar Holland te spoeden. Hij geniet zoozeer het vertrouwen van den raadpensionaris, dat hij zonder eenigen twijfel in staat is om diens ware gevoelens te vernemen. En zijn oordeel is zoo goed, dat hij een goed gebruik van die kennis zal maken. Het is absoluut noodzakelijk voor de twee volken, dat zij volkomen samenwerken. Ik hoop, dat de edele lord den raadpensionaris dringend zal opwekken, om de Staten tot een krachtig en beslist handelen te bewegen."

"Quantum mutatus ab illo!" had Chesterfield, als hij dezen brief had gelezen, kunnen uitroepen bij de herinnering, hoe deze zelfde schrijver, die hem thans lof toezwaaide en zijn hulp dringend noodig achtte, hem vroeger, toen er sprake was geweest om hem tot gezant te Parijs te benoemen, bitter had tegengewerkt. En met welk een ironischen glimlach zal Robert Walpole de raadgevingen van den goeden broeder hebben ontvangen, die in Chesterfield en Slingelandt bondgenooten zijner politiek zag!"

Toch werd de raad van den gezant opgevolgd, maar niet met zijne bedoelingen. Duo cum faciunt idem, non est idem.

Chesterfield had den geheelen winter — sedert October 1729 — in Engeland vertoefd en de ministerieele crisis, in al hare phasen, aangezien. Hij was met Townshend op vriendschappelijken voet gebleven, doch werd niet in zijn val medegesleept. Met Slingelandt had hij eenige briefwisseling gehouden, die, voor zoover leesbaar, weinig licht

verspreidt, deels omdat de diplomatieke omzichtigheid het bespreken van het belangrijkste verbood, deels omdat Slingelandt's brieven ontbreken. Het blijkt niet, dat hij op den gang van zaken eenigen invloed heeft pogen te oefenen. Zijn persoonlijke betrekking tot Townshend maakte dat ook moeielijk. Robert Walpole van zijn zijde was de man niet om aan een Chesterfield raad te vragen. En de Hollandsche raadpensionaris was niet gewoon, de huldiging zijner inzichten door persoonlijken invloed te bevorderen. Hij kon wachten. De ontwikkeling der gebeurtenissen zelve zouden zijne denkbeelden doen zegevieren.

Het was weinige dagen na de aftreding van Townshend, dat Chesterfield tot ridder van den Kouseband werd gekozen. Vier weken later — 19 Juni — werd hij tot Lord High Steward of the Household benoemd. Die opvolging van eerbewijzen, geschonken toen het antwoord van Oostenrijk nog onbekend was, bewijst, dat Walpole reeds de mogelijkheid voorzag, dat hij zijn ouden bestrijder zou noodig hebben. Hij zocht hem te winnen, omdat hij zijne hulp zou behoeven.[101] De gezant in de Republiek, die het vertrouwen van Simon van Slingelandt genoot, mocht geen tegenstander zijn op het oogenblik, dat men zich gereed maakte, de politieke leiding van den raadpensionaris van Holland te volgen.

Den 18den Juli werd het afwijzend antwoord van Oostenrijk ontvangen. Voor het einde der maand wist men, dat Frankrijk alle medewerking weigerde, om den keizer met geweld van wapenen tot onderwerping aan Sevilla te dwingen. Het oogenblik was gekomen, waarin men beslissen moest.

In het begin der Augustusmaand werd te Whitehall het besluit genomen, om aan het keizerlijk hof officieel te

berichten, dat Engeland bereid was de oude vriendschap met Oostenrijk te hernieuwen. Omstreeks 20 Augustus legde Robinson [102] te Weenen de verklaring af, die eerlang met tegenverklaringen namens den keizer beantwoord [103] werd. De oude Eugenius van Savoie, die nooit warm Spaanschgezind was geweest, begroette met oprechte blijdschap het uitzicht, dat de oude vriendschap werd hersteld met de zeemogendheden, in en met wier legers hij, de oude degen, in de jaren van zijn jeugd en van zijn mannelijke kracht zijn lauweren had veroverd.

Om de volkomen verzoening voor te bereiden en de voorwaarden vast te stellen, keerde Chesterfield naar 's Gravenhage terug. Den 20sten Augustus verliet hij Londen.

De instructiën, waarmede de Engelsche gezant in de Republiek wederkeerde, zijn onbekend. Niettemin blijkt van elders een deel van zijn last. De raadpensionaris, die het eerst den weg had aangewezen, die nu ingeslagen werd, was de gids wien Engeland volgde. Zijn invloed en die van den griffier Fagel werden zoo beslissend geacht, dat hun goedkeuring van het te sluiten tractaat die van den Staat waarborgde. Met hen alleen had Chesterfield te onderhandelen; met hen alleen moest hij de artikelen opmaken. Alle depêches, waarin Robinson, de gevolmachtigde te Weenen, mededeeling deed van zijn bespreking met het Oostenrijksche kabinet, werden aan Chesterfield, ter mededeeling aan den raadpensionaris, toegezonden. „Z. M." — verklaarde lord Harrington [104] — „zal de Pragmatieke Sanctie niet garandeeren, voordat hij van den raadpensionaris en den griffier de bepaalde verzekering heeft, dat, ofschoon de vorm van hun gouvernement hun niet vergunt het tractaat gelijktijdig met ons te teekenen,

Hij er stellig op rekenen kan, dat dit later zal geschieden."

Niettemin bleven er hinderpalen genoeg over, die moesten opgeruimd worden, voordat de onderhandeling tot den begeerden uitslag kon leiden.

De toelating der 6000 Spanjaarden in Parma en Toscane was een der grootste bezwaren. In Weenen wilde men er niet van hooren; in Madrid weigerde men elke toegefelijkheid, in de hoop de onderhandelingen te verbreken. Slingelandt deed al het mogelijke, om dezen steen des aanstoots uit den weg te ruimen. Het keizerlijk hof zocht hij tot inschikkelijkheid te bewegen; hij stelde zelf een ontwerp op, dat de keizer aan de geallieerden van Hannover zou kunnen aanbieden. [105] Met minder verschooning behandelde hij Spanje. Ziende, dat in Engeland eenig gewicht aan het verzet van Spanje gehecht werd, weerlegde hij in een breedvoerige memorie de pretensiën der Spaansche koningin, om op grond van een enkel artikel Europa in een oorlog te wikkelen. Met grooten nadruk en op heftiger toon, dan hem gewoonlijk eigen was, wees hij op de zeer ernstige gevolgen, indien onder zulke voorwendselen de vrede van Europa werd verhinderd. Engeland en de Republiek moesten, zonder zich om Frankrijk en Spanje verder te bekommeren, aan den dreigenden staat van zaken een einde maken en door de garantie der Pragmatieke Sanctie de rust van Europa verzekeren. [106]

Na weken arbeids en onderhandelingen mocht hij slagen. Engeland vereenigde zich met zijne inzichten en keerde aan de hand van den Hollandschen raadpensionaris tot het oud politiek systeem terug.

Over de mondelinge onderhandelingen van Slingelandt en Chesterfield met den Oostenrijkschen gezant, bij de vast-

stelling van hun ontwerp-verdrag, zijn geen bijzonderheden bekend. „Wij maakten met ons drieën het tractaat," verklaarde Chesterfield in volgende dagen. Indien het verhaal, dat hij, naar men zegt, van zijn ambassade in de Nederlanden heeft opgesteld, nog bestaat, kan het een belangrijke bijdrage voor het staatkundig leven en karakter van Simon van Slingelandt zijn. [107]

Bij het ontwerp, door hen ontworpen, [108] garandeerden Engeland en de Republiek de Pragmatieke Sanctie, terwijl de keizer de 6000 Spanjaarden toeliet en in de opheffing van de Compagnie van Ostende bewilligde. Slechts de hoofdpunten van het verschil waren hier geregeld; alle andere werden aan nadere besprekingen verwezen. Van de eischen, die George als keurvorst van Hannover te berde bracht, was geen melding gemaakt. De Engelsche koning was er zeer boos over, inzonderheid op den raadpensionaris. Chesterfield trok met warmte en scherpheid voor hem partij, en nam de schuld van het verzuim op zich. „Ik achtte het geheel ongepast, den raadpensionaris te verschrikken met een catalogus van pretensiën, die hem de geheele zaak als onuitvoerbaar zou doen beschouwen."

Trouwens, te Whitehall zorgde men wel voor de keurvorstelijke eischen. Toen het ontwerp, 15 Dec., naar Weenen werd gezonden, was het verrijkt met allerlei bijvoegselen, die Hannoversche belangen raakten. En Chesterfield en Slingelandt waren er zeer ontevreden over.

„De koning beschouwt de garantie als zulk een groote concessie, dat zij hem rechtigt alles te vragen," merkte de gezant [109] scherp aan.

„Het verdrag, voor zoover het Engeland en de Republiek betreft, is zoodanig, dat de keizer het moet aannemen. Maar in de keurvorstelijke eischen kan noch hij noch het

Duitsche rijk ooit bewilligen." Met grooten nadruk stond Chesterfield de inzichten van Slingelandt bij het Engelsche kabinet voor, en bepleitte ze met een kracht, die niet vrij van heftigheid was, schoon de vorm behoorlijk mocht heeten. „De raadpensionaris vreesde, ook zonder ze te kennen, dat de keurvorstelijke eischen bezwaren zouden geven. Hij hoopte, dat men ze naar een latere overeenkomst zou verwijzen. Wat zullen de gevolgen zijn, indien op deze punten, die noch Engeland noch de Republiek aangaan, de onderhandeling afbreekt? Het wantrouwen en de verdeeldheid onder de geallieerden zal alle samenwerking in het vervolg ondermijnen; wij zullen verplicht zijn aan Frankrijk waarborgen van onze trouw in de toekomst te geven. Zoowel voor den koning als voor het ministerie en de natie zullen de gevolgen noodlottig zijn."

Het werd eindelijk te Londen ingezien. Toen na twee maanden onderhandeling en na herhaalde herziening van het ontwerp, ondanks den invloed van een krachtige vredespartij te Weenen, aan wier hoofd Eugenius van Savoie stond, alles afstuitte op de keurvorstelijke eischen, besloot Walpole toe te geven. Het ministerie deinsde voor de verantwoordelijkheid terug, om ter wille van Hannover den vrede aan Europa te weigeren. De koning moest buigen. De gezant te Weenen kreeg last, om, zoo de hoofdpunten waren toegegeven, den vrede te teekenen, zonder zich door de nevenbezwaren [110] te laten weerhouden. Den 18den Maart 1731 werd het tweede tractaat van Weenen gesloten.

Het was een groote staatkundige overwinning, door de geallieerden van Hannover behaald, die het verbond van Weenen eindelijk hadden verbroken. Maar inzonderheid was het een zege van den Hollandschen raadpensionaris.

Met zelfvoldoening mocht Simon van Slingelandt op zijn werk terugzien.

Van den eersten dag, dat hij zijn betrekking had aanvaard, had hij voor deze uitkomst gearbeid. Stap voor stap had hij Frankrijk's invloed in Engeland tegengegaan, om het aan de bedwelmende vriendschap van Fleuri te ontscheuren. De kronkelwegen van den kardinaal had hij versmaad, maar eerlijk en oprecht steeds zijn hoofdbeginsel vastgehouden en gehandhaafd. Noch op de zelfzucht van een koning noch op het eigenbelang van een minister had hij zijn berekening gebouwd. Het belang van Europa alleen had aan zijn betoogen kracht geschonken. Aan zijne hand keerden de zeemogendheden tot de oude staatkunde van Willem III, aansluiting van Oostenrijk, terug.

Toen de moeielijkheden met het buitenland waren overwonnen, vingen die met het binnenland aan. Drie maanden waren aan de Republiek voor hare toetreding gesteld. Van den aanvang af deden zich tallooze bezwaren gelden. Betrekkelijk een der geringste werd door Slingelandt zelven geopperd. In het tractaat was het verbod van allen kolonialen handel in de Oostenrijksche Nederlanden vastgekoppeld aan de bepaling van een nieuw handelstarief. Slingelandt eischte de zekerheid, dat het eerste niet van het laatste afhankelijk zou worden gesteld. Engeland gaf bereidwillig de verklaring, door den raadpensionaris geëischt.

Ernstiger gevaar bood de tegenstand der regentenaristocratie. Frankrijk ving in deze dagen aan, den noodlottigen invloed in de Republiek uit te oefenen, die haar ten ondergang zou voeren. Met pamfletten zocht het de publieke opinie tegen het Weener tractaat op te zetten. De regenten verschrikte het door zijn weigering om de Pragmatieke Sanctie te waarborgen, en het uitzicht op een

krijg, na korter of langer tijd, dat het daardoor opende. De staatspartij, die de Republiek beheerschte, wist dat een krijg haar ten val zou brengen en het stadhouderschap herstellen. Beperkingen der opgenomen verplichtingen werden daarom door de regenten geëischt. Doch ook hiermede alleen werd de toestemming niet verkregen. Ook particuliere belangen moesten bevredigd worden, voordat het staatsbelang kon wegen. Het eerzame stedeke den Briel veroorloofde zich zijn goedkeuring te doen afhangen van de aanstelling van een zijner inwoners tot luitenant-kolonel.

Met diepe minachting zag Chesterfield het aan, hoe een man als Slingelandt met den verachtelijksten tegenstand had te kampen. Voor zooveel hij kon, ondersteunde hij hem. Hij riep de hulp van den jongen stadhouder van Friesland in, om de toetreding van dat gewest te verzekeren.

„Het is onmogelijk" — schreef Chesterfield in Juni 1731 naar Engeland — „voor iemand, die niet goed bekend is met den vorm van bestuur, die hier bestaat, zich een voorstelling te vormen van de zonderlinge vertragingen en absurde moeielijkheden, die bij deze onderhandeling zich hebben opgedaan, maar om er u een denkbeeld van te geven, wil u voorstellen een Engelsch minister, die de eene of andere zaak wil doorzetten op grond alleen van de verdienstelijkheid der zaak zelve, zonder zich van belooningen of straffen te bedienen, in een Huis der Gemeenten, wat onze patriotten een onafhankelijk en onbevooroordeeld huis zouden noemen, d. i. in een vergadering van menschen, staande onder elken invloed behalve dien van het hof, en oordeel dan, hoe spoedig en hoe gemakkelijk het gaan zou. Dit is het geval met den raadpensionaris en den griffier, behoudens dit verschil bovendien, dat hier unanimiteit

wordt gevorderd. Zonder den steun van beloften of bedreigingen, moeten zij al hun kracht inspannen om een groote massa hoofden tot één te brengen, waarvan er velen ongeschikt zijn om te oordeelen, maar er toch hardnekkig aanspraak op maken; velen niet in staat om goed te oordeelen, maar koppig en verkeerd oordeelen; en anderen die altijd zulke politieke zaken aangrijpen, om voordeeltjes voor hun steden, zich zelven en hun familie te verwerven. Het is inderdaad meer te verwonderen, dat hier nog iets tot stand komt, dan dat het lang duurt. Voor mijn part, als ik iemand de christelijke deugden van geduld, zelfbeheersching en lankmoedigheid wilde leeren, zou ik hem hierheen zenden om een tractaat te sluiten." [111]

Het duurde bijkans een jaar, voordat een vorm werd gevonden, waarin de goedkeuring zonder gevaar scheen gegeven te worden. In Februari 1732 werd eindelijk het tractaat van Weenen door de Staten-Generaal [112] goedgekeurd.

Het was het sein voor Chesterfield om te vertrekken. Toen hij in Augustus 1730 naar Holland was gekomen, had hij gedacht, Kerstmis weer in Engeland te zullen vieren. Tot niets meer had hij zich verbonden. De vertraging, die de goedkeuring van het tractaat had ondervonden, had hem een jaar langer doen vertoeven. Hij nam afscheid met eene missive, die hij den 25sten Februari 1732 aan Hunne Hoog Mogenden toezond. Hij had den Amsterdamschen leeraar Théodore Huet verzocht den afscheidsbrief voor hem na te zien en te verbeteren. [113] Diens redactie nam hij genoegzaam geheel over. Doch hij laschte er een zinsnede in, waarin hij den wensch uitsprak, dat "l'Arbitre suprême des evènemens" mocht "suspendre

le cours des infirmités humaines et étendre les bornes de la vie en faveur de ceux dont l'expérience, les talents et les travaux peuvent contribuer à la sûreté et à la gloire de la République." Wat hij met die woorden bedoelde en wien hij op het oog had, lichtte hij aan den steller der missieve toe. Het was een hulde aan Slingelandt en aan Fagel.

De waardeering was wederkeerig. Tusschen Slingelandt en Chesterfield was de officieele verhouding sedert lang een vriendschappelijke geworden. Was het alleen de overeenstemming hunner politieke inzichten, die den ouden man, ziekelijk en dikwijls lastig, maar niettemin altijd krachtig van geest en helder van hoofd, aan den zooveel jongeren boeide? Of was het de aantrekkelijkheid, die zelfbewustheid en jeugd, ook waar zij verbonden is met zooveel overmoed en lichtzinnigheid, als Chesterfield kenmerkte, steeds bezit, en dikwerf het meest voor hen, wier levenskracht wegvloeiende is? Voor een ernstig man, als Slingelandt, zijn hooge kracht zich bewust, maar tevens neergedrukt onder het gevoel van ziekelijkheid en van politieke onmacht, waartoe het meest schaamteloos eigenbelang ten koste van 's lands welzijn hem doemde, moest het een afleiding en een verkwikking zijn, bij wijle den verfrisschenden en opwekkenden invloed te ondergaan van een zelfvertrouwen, dat voor niets terugdeinsde en van een luchthartigheid, die in sarcasmen een uitweg voor zijn ergernissen zocht. Te meer, omdat deze jongere met zooveel ware reverentie zijn meerderheid erkende, en met zooveel oprechte eerlijkheid hem zijn dank voor de voorlichting zijner rijper ervaring en voor zijn vriendschap tevens betoonde.

Toen hij, in Oct. 1729 naar Londen vertrokken, van

Slingelandt de *Suite des pensées impartiales* ontving, besprak Chesterfield in zijn antwoord — het was blijkbaar de eerste brief na zijn vertrek — het onderwerp niet, voordat hij deze regelen deed voorafgaan.

„Je crois qu'il ne m'est nullement nécessaire de dire à V. E. ce que je pense de tout ce qui vient de votre part, ni de vous assurer des sentiments de reconnaissance que j'ai et que je conserverai toute ma vie des bontés et de l'amitié, que vous m'avez témoigné pendant mon séjour à la Haye, étant très persuadé de ce que V. E. me rend justice là dessus." [114] Diezelfde toon klinkt door al de brieven, die over zijn; geen enkele is er, die la parfaite vénération, waarmede Chesterfield gewoonlijk zich teekent, logenstraft. Ook na het nederleggen der ambassade en zijn vertrek voorgoed uit de Republiek verandert hij niet. Nauwelijks in Londen teruggekeerd, haast hij zich hem te schrijven: „V. E. voudra bien me permettre d'employer les premiers momens de mon séjour ici, pour vous témoigner ma reconnaissance de toutes vos bontés pendant celui que j'ai fait à la Haye." [115] Slingelandt antwoordt en zendt hem een brief, waarin hij hulde brengt aan zijne begaafdheden. Chesterfield wijst de lofspraken af en verklaart er niets in te willen lezen, dan een nieuw bewijs van de „partialité en ma faveur que j'ai si souvent expérimenté pendant mon séjour à la Haye, et qui indépendamment de ces grandes qualités qui vous ont acquises le respect et la vénération de tout le monde, m'oblige à vous considérer comme un ami et un protecteur, et (pardonnez moi le mot) à vous aimer et vous honorer comme un père." [116]

Aanvankelijk schijnt de briefwisseling te zijn voortgezet. Slingelandt merkte, na Chesterfield's vertrek, eenige verandering in den toon van Engeland op en vroeg inlichting,

naar 't schijnt. „Ik word buiten alles gehouden," antwoordt Chesterfield; „de ministers laten mij geen enkelen brief zien: ils m'ont caché même avec soin ce qu'ils ont communiqué avec indiscrétion aux autres." [117] Dit moest storend op de correspondentie werken; politieke voorzichtigheid kon ze ongeraden doen achten. Vooral nadat Chesterfield als een der hoofden van de oppositie tegen Walpole in het Hoogerhuis was opgetreden. Toch zien wij Chesterfield nog herhaalde malen aan Slingelandt schrijven, en steeds op hartelijken toon, en met opprijsstelling van zijn oordeel. Doch langzamerhand, als steeds, waar afstand en verschil van levenstaak scheidt, hield de vriendschappelijke aanraking op, en leefde alleen de herinnering voort. De woorden, twintig jaar later door Chesterfield ter eere van Slingelandt en Fagel geschreven, bewijzen, dat zij warm en blijvende is geweest.

IV

„Het zou mij zeer spijten, indien men mij bij mijn terugkomst met wantrouwen ontving, want ik verklaar plechtig dat ik zonder eenige booze bedoelingen kom. Ik wensch in vriendschap met allen te leven, die in 's konings dienst zijn," schreef Chesterfield, eenige maanden vóór zijn terugkeer naar Engeland. Het verblijf in de Nederlanden, dat hem de ellende van een legale anarchie deed kennen, was zeer geschikt om hem de voordeelen van een krachtig bestuur, door een mannenhand gevoerd, te doen waardeeren. Onder den indruk van wat hij in de Republiek had aanschouwd, maakte hij zich de illusie, genoeg kalmte en lijdzaamheid te hebben verworven, om voortaan te verdragen wat hij afkeurde. „Ik kom terug, goed voorbereid, om

met geduld te lijden, want ik ben hier in de school van geduld. Te moeten handelen met omstreeks tweehonderd personen van verschillend karakter en beroep is al even vermoeiend, als te handelen met een mooie vrouw, die minstens tweehonderd maal op een dag van humeur verandert." [118]

Doch de natuur is sterker dan de leer. De Earl of Chesterfield, die het verdrag van Weenen had helpen sluiten en de vertrouwde was geweest van den staatsman der Republiek, zag zich bij zijn terugkomst in Londen op den achtergrond geschoven. Het ministerie behandelde hem als een gewoon diplomatiek agent, te onbeduidend, dan dat zijn voorlichting waarde kon hebben. Chesterfield werd buiten alle zaken gehouden. Als ware hij op het terrein der Republiek niet beter thuis dan de meeste Engelsche staatslieden, werd hij noch om raad gevraagd noch in vertrouwen genomen. Had Robert Walpole hem willen winnen, hij zou er waarschijnlijk in geslaagd zijn, want Chesterfield had eerzucht en bekwaamheid, en kon diensten bewijzen. Maar de eerste minister, die niemand nevens zich duldde, stiet hem door geringschatting en verwaarloozing van zich af. Chesterfield mocht Lord High Steward zijn, hij was de man niet, om in de formaliteit van een hofambt bevrediging van zijn eerzucht te vinden. En evenmin om, ter wille van dien post, zijn gevoeligheid over de minachtende bejegening te onderdrukken of te verzwijgen. In de Nederlanden was zijn onwil tegen de Hannoversche politiek ontwikkeld: persoonlijke gevoeligheid scherpte, als steeds, het staatkundig inzicht. Beide vereenigd dreven hem in de rijen der oppositie terug, waartoe hij vóór zijn ambassade had behoord. Reeds na betrekkelijk korten tijd werd hij opnieuw tot de erkende tegenstanders van Walpole gerekend.

In het voorjaar van 1733 bracht de eerste minister de beroemde accijnsbill in 't Parlement in. Deze voordracht schonk een krachtig wapen aan de oppositie, om het volk in beweging te brengen, onder de leus, dat zijn vrijheid door de nieuwe belasting werd bedreigd. Als dikwerf waren het meer de gebreken van den mensch, dan de misslagen van den staatsman, die de rijen van Walpole's vijanden verbreedden. De wrok tegen den overmachtigen minister, die steeds zijn wil aan anderen oplegde, zonder eenige zelfstandigheid te dulden, herschiep zelfs vroegere volgelingen in onverzoenlijke vijanden. Zoo algemeen en dreigende werd het volksverzet, door de oppositie in 't leven geroepen, dat de regeering het wetsvoorstel moest prijsgeven.

Walpole, die tot dusver, twaalf jaar achtereen, Engeland had geregeerd, zonder op eenigszins ernstigen tegenstand te stooten, vergaf de nederlaag niet. Hoofden of leden der oppositie, in of buiten het parlement, werden gestraft door het ontnemen hunner betrekkingen. Een van hen was Chesterfield. Zijne broeders hadden in het Lagerhuis tegen de wet gestemd; in dezen als in andere feiten werd zijn invloed erkend. Toen eenige dagen na de verdaging der tweede lezing de Lord High Steward of the Household in 't koninklijk paleis kwam, werd hem namens Z. M. de witte staf, het teeken zijner waardigheid, afgeëischt. Chesterfield was ontslagen. Het was de straf voor zijn euvelmoed, zich tegen den eersten minister der kroon te verzetten.

Het jaar 1733 met de geschiedenis van den accijnsbill wijst het keerpunt in Walpole's politiek leven aan. Tot dusver de bijkans onbestreden meester van hof en parlement, had hij na 1733 met een steeds toenemenden stroom van tegenstanders te kampen. Jaren achtereen zag Engeland de worsteling tusschen dien éénen man, die het gezag

lief had als zijn persoonlijk recht, en de oppositie, die, hoe dikwerf ook verslagen, onvermoeid voortging hem te vervolgen, af te matten, om hem te verslaan.

Het eigenlijke tooneel van den strijd was, als gewoonlijk, waar het een ministerieel leven geldt, het huis der Gemeenten. Pulteney was daar de voorname aanvoerder; Chesterfield en Carteret waren zijn bondgenooten in het Hoogerhuis. Ofschoon de regeeringsaanhang onder de Pairs nog grooter was dan in de Gemeenten, wist Chesterfield door zijn groote redenaarsgaven, zelfs te midden van een meerderheid, die zijn inzichten niet deelde, zich voor de regeering geducht te maken. Menige rede wordt geroemd door tijdgenooten, die persoonlijk onwil of wrok tegen hem koesterden. Onslow, de speaker, een aanhanger der Walpole's, brengt, evenals de jongere Horace Walpole, [119] zij het ook met onwillige stem, hulde aan zijn groot talent. Hij noemt hem den geestigsten man van zijn tijd en een sierlijk redenaar. "Door zijn ambassade in Holland had hij eenige kennis van zaken; hij zorgde bovendien goed op de hoogte van zijn onderwerp te zijn, als hij aan het debat deelnam. Niemands redevoeringen werden ooit meer bewonderd en trokken meer gehoor, dan de zijne. Voornamelijk waren zij geliefd bij hen, die of van zijn geest genoten of er behagen in vonden, om de ministers aan de kaak te zien gesteld door zijn talent van ridiculiseeren, of de bitterheid van zijn ironie, een wapen, dat hij meesterlijk hanteerde en nooit naliet te bezigen. De ministers, die in het Hoogerhuis zitting hadden, waren bang voor zijne geestigheden. Maar bovenal was men bang voor zijn scherpe pen, want de scherpste stukken in eene der oppositiebladen werden hem toegeschreven." [120]

Het komt niet met de strekking dezer studien overeen,

dien achtjarigen strijd in bijzonderheden na te gaan. Debatten over den zevenjarigen duur van het parlement, over staande legers, over het ontslag van officieren wegens afkeuring van regeeringsvoorstellen, over de emancipatie der kwakers en over meer dergelijke onderwerpen zijn zelfs voor de wordingsgeschiedenis der parlementaire regeering, tot wier barensweeën zij behooren, van ongelijke waarde. De oppositie tegen Walpole bovendien ontleende te veel scherpte aan persoonlijke grieven om het recht steeds op haar zijde te hebben. De tijdgenooten beheerschen, zoodat niemand zich ter zijde kan stellen, maar ook niemand zich verheffen, om of als mededinger of als opvolger te kunnen optreden, is de niet zeldzame misslag van staatslieden, die gewoon zijn meer op den weg, door hen persoonlijk afgelegd, te letten dan op dien, welken de volksontwikkeling voortaan heeft te gaan. Walpole plukte met ieder jaar in de toenemende kracht der oppositie er de wrange vruchten van.

In November 1733 trad Chesterfield in het huwelijk met Melusina van Schulemburg, in naam de nicht, volgens de publieke opinie de dochter van de hertogin van Kendal, de oude maitresse van George I. Hij herstelde door dit huwelijk eenigszins zijn financieele krachten, die door zijn schitterende levenswijze in de republiek ernstig geleden hadden. Zijn verhouding tot het hof werd er niet beter door. George II had dit huwelijk lang tegengehouden op grond van Chesterfield's verslaafdheid aan het spel. De vroegere lord of the bedchamber kende den voormaligen prins van Wales te goed, om de teederheid van Z. M's. consciëntie niet op den waren prijs te stellen.

In deze positie vond de jonge Prins van Oranje, toen hij in het laatst van 1733 naar Engeland overkwam, om zijn huwelijk met Anna van Hannover te voltrekken, den

nog vóór korten tijd zoo invloedrijken ambassadeur in de Republiek terug. Op vijandigen voet met de regeering [121] en in ongenade bij het hof, had niettemin Chesterfield invloed genoeg, om, met hulp van den bisschop van Londen, zijn vriend en vroegeren huiskapelaan in den Haag, Richard Chenevix, tot kapelaan van de prinses van Oranje te doen aanstellen, ondanks het verzet van den minister, die in hem slechts een beschermeling en een werktuig van Chesterfield zag. [122]

De vijandige verhouding, die indertijd tusschen den tegenwoordigen koning als prins van Wales en diens vader George I had bestaan, herleefde tusschen George II en zijn zoon, zij het ook om geheel andere redenen. Ditmaal nam de verwijdering nog hatelijker karakter aan, omdat ook de moeder niet alleen er in werd betrokken, maar zelve heftig tegen haar zoon partij koos. Op haar sterfbed weigerde Caroline van Brandenburg zelfs zich met haar kind te verzoenen.

Gelijk onder den eersten George sloot de oppositie zich onder den tweeden aan den prins van Wales aan, en steunde deze haar door zijn hooge positie, zijn invloed en somtijds door zijn stem in het Hoogerhuis. Desniettemin slaagden de vijanden van Walpole er niet in, den gehaten tegenstander ten val te brengen, zoolang de buitenlandsche politiek de natie niet tegen den premier deed opstaan.

De onderwerping van Engeland aan de belangen van het Hannoversche keurvorstendom was de hoofdgrief, ook tegen Walpole's buitenlandsch beleid. Toen de Poolsche successieoorlog (1733—35) dreigde Europa in brand te ontsteken, nam de beschuldiging, die tot dusver een meer algemeene was en feitelijke bewijzen had gemist, het eerst, sedert het tractaat van Weenen, een stelligen, beslisten vorm

aan. De Nederlandsche Republiek, om den krijg te ontgaan, liet uit vrees voor de barrière, die Oostenrijk niet kon, Engeland niet wilde voorzien, door Franschen invloed zich bewegen tot een tractaat, waarbij de Oostenrijksche Nederlanden door Frankrijk neutraal werden verklaard. De oppositie beschuldigde openlijk de regeering, dat zij de Staten-Generaal tot dien stap had gedwongen. Ter wille van Hannover had zij in het geheim met Frankrijk geheuld, en aan den keizer en de Nederlanden de hulp geweigerd, waartoe zij volgens het Weener tractaat verplicht was. De regeering van Walpole wierp de beschuldiging verre van zich, en noemde de passieve houding van Engeland het gevolg, niet de oorzaak van het neutraliteitsverdrag, door de Republiek gesloten.

Voor Chesterfield, die zich als een der vaders van het Weener tractaat beschouwde, dat de oude verstandhouding tusschen Oostenrijk en de zeemogendheden had hersteld, was het een bittere grief, dat Walpole's inschikkelijkheid voor Hannoversche belangen op de nauwe betrekking tot de Republiek ongunstig werkte. Maar nog had de regeering de meerderheid, ook bij verkiezingen, voor zich.

Doch aan den politieken horizont vertoonden zich eerlang zwaarder wolken. Engeland geraakte met Spanje in twist (1737) over commercieele belangen, en het recht van scheepsonderzoek op zee, dat de Spaansche regeering zich toekende. De patriotten — de tegenstanders der Hannoversche, dynastieke politiek — beschuldigden den minister, dat hij onverschillig voor nationale eer en belangen was. De handelsgeest des volks verklaarde zich met heftigheid tegen Walpole en eischte oorlog met Spanje. In strijd met zijn eigen overtuiging liet hij zich tot een oorlogsverklaring aan Spanje verleiden.

Wat zijn vroeger verzet had aangevangen, voltooide de ongelukkige loop van den krijg. De groote schade, die de handel leed, werd aan de krachteloosheid geweten, waarmede Walpole den krijg voerde. Een algemeene kreet ging tegen den minister op, die Engeland's eer niet handhaafde en den handel berooven liet. Bij deze eerste grief voegde zich eerlang een tweede. Keizer Karel VI stierf (29 Oct. 1740), zoodat Engeland geroepen werd om de rechten van Maria Theresia volgens de opgenomen verplichtingen te verdedigen. Tot haar tegenstanders behoorde Frankrijk, als verbondene van Spanje en Beieren. Beducht voor een algemeenen Europeeschen oorlog zocht Walpole door subsidiën aan de Oostenrijksche vorstin aan Engeland's verplichtingen, en door onderhandelingen met haar bestrijders aan zijn persoonlijke zucht naar vrede te voldoen. Niettemin vertrok koning George, die zijn eigen bedoelingen had, naar Hannover, waar hij een legercorps zou bijeenbrengen, om Maria Theresia bij te staan. In waarheid zou het slechts dienen om Hannover te verdedigen, niet om oorlog te voeren, beweerde de oppositie. En de uitkomst scheen de juistheid der beschuldiging te bewijzen. Aangevallen door een Fransch legercorps, moest George in een verdrag (Sept. 1741) bewilligen, waarbij Hannover voor een jaar neutraal werd verklaard en beloofde geen ondersteuning aan de koningin van Hongarije te schenken.

Een kreet van ergernis ging tegen de regeering op, die noch Engeland tegen Spanje, noch Maria Theresia tegen haar vijanden wist te verdedigen. Al was Walpole aan het laatste verdrag volkomen onschuldig, het werd hem verweten. Van alle kanten namen de beschuldigingen en beschuldigers toe, terwijl de rijen zijner aanhangers en vrienden door vrees en verraad aanvingen te dunnen. New-

castle's toon, tot dusver onderworpen en volgzaam, werd hooger en aanmatigender, naarmate hij het oogenblik zag naderen, waarop hij Walpole ten val kon brengen, gelijk hij Townshend gedaan had. Toen de verkiezingen van 1741 zich tegen den premier verklaarden en zijn meerderheid was weggesmolten, liet zich eindelijk Walpole bewegen om den ongelijken strijd op te geven en voor de macht zijner vijanden en het verraad zijner ambtgenooten het hoofd te bukken.

Een juichtoon ging op, toen de val van den gehaten minister (Jan. 1742) bekend werd. De vrijheid van Engeland scheen gered; niet langer zouden Engeland's belangen door die van een keurvorstendom worden beheerscht.

De oppositie, die jaren lang Robert Walpole had bestreden, bestond uit de meest vreemdsoortige bestanddeelen, Jacobieten, Tories, Whigs, Katholieken, Ieren, enz. Welke namen zij ook voerden, de haat tegen Walpole was hun eenige band van vereeniging geweest. Toen deze verbroken werd, dreigde zij uiteen te spatten. Om een krachtig bewind mogelijk te maken, scheen het daarom raadzaam een ministerie op den meest breeden grondslag zoo samen te stellen, dat alle partijen zouden vertegenwoordigd zijn en de regeering steunen.

Doch ditmaal vond het denkbeeld nog geen bijval. Het kabinet, dat optrad, is in de parlementaire geschiedenis onder den weinig vleienden bijnaam van „the drunken administration" bekend. Het dankte dien aan een minder nobele eigenschap van den premier, lord Carteret. Hij is nooit nuchter, schreef een tijdgenoot. [123] Een begaafd en talentvol man, vol van stoute ontwerpen, slaagde Carteret er niet in, de partij, tot wier eminente hoofden hij jaren lang was gerekend, aan zijn ministerie te verbinden. Deze

heftige leider der oppositie bleek als minister niet bestand tegen de bedwelming van de hoflucht. Hij boog het hoofd voor koning George en werd een der gewilligste dienaren der Hannoversche politiek. Newcastle, Hardwicke en de andere ambtgenooten van Walpole, die bij des meesters val als de ratten het zinkende schip hadden verlaten, om over te loopen op vijandelijken bodem, zouden desniettemin het hem niet euvel hebben geduid, indien de vorstelijke gunst, die hij verwierf, ook hun ten goede ware gekomen.

In de laatste jaren van Walpole had William Pitt, de toekomstige Earl of Chatham, zijn roemvolle politieke loopbaan aangevangen. Als lid der oppositie had hij zijn eerste lauweren behaald. Noch hem noch Chesterfield, dien Pitt in deze jaren „den eenigen man, die Engeland kan redden," noemde, [124] was een plaats in het ministerie aangeboden. Aanvankelijk vond niettemin de politiek van Carteret bij hen goedkeuring. Hij brak met de halve maatregelen van zijn voorganger en deed Engeland krachtig optreden. Maria Theresia werd niet alleen met subsidiën ondersteund, maar ook met een leger, dat naar Vlaanderen werd gezonden. Om de Nederlandsche Republiek, die tot dusver een onzekere en weifelende houding had aangenomen, tot wakkere deelneming aan den krijg te verbinden, stak hij zelfs de zee over en bracht een bezoek aan den Haag.

Doch de aanvankelijke gunstige stemming veranderde spoedig.

De koningin van Hongarije werd, weinige maanden na Walpole's val, door Frederik II tot den vrede van Breslau (Juli 1742) gedwongen. Van dezen hoofdvijand bevrijd, richtte Maria Theresia al hare krachten tegen den keurvorst van Beieren, die zich veroorloofd had de Duitsche keizerskroon aan te nemen. Op den dag zijner kroning

in Frankfort viel zijn hoofdstad in Oostenrijksche handen. Beieren, met zijne bondgenooten, Frankrijk, Spanje, waren bestemd om Oostenrijk vergoeding te verschaffen voor het verlies van Silezië, dat aan Frederik II was afgestaan.

Aan deze politiek van wraak en wraakoefening, de vrucht van het diep gekwetst gevoel der vrouw en der vorstin, leende zoowel George II als Carteret bereidwillig het oor. Even traag als Engeland in den aanvang van den oorlog de Oostenrijksche vorstin had ter zijde gestaan, even gewillig schenen koning en minister thans, om haar bij haar stoute plannen te steunen. George II, bij wien de lust ontwaakte, om den gehaten mededinger van Pruisen tot de oude onbeduidendheid van een markgraaf van Brandenburg terug te dringen, en hem van zijne landen te berooven, ten einde die bij Hannover te voegen, voelde zijn ijdel klein hoofd gloeien van eerzucht, om de krijgslauweren van een Willem III te verwerven. Met voller harte wierp hij zich in den krijg, om roem en buit te behalen.

Engeland sloot met verschillende Duitsche vorsten verdragen, waarbij het eenige duizenden hunner onderdanen tegen goede guineas huurde of kocht. Ook George II, keurvorst van Hannover, verhuurde aan zichzelf als koning van Engeland [125] een 10.000 man, die de Engelsche regeering betaalde.

Deze politiek was het niet, die Carteret als hoofd der oppositie had voorgestaan. Tegen de vredelievendheid van Walpole was gestreden, omdat het tractaat van Weenen Engeland verplichtte Maria Theresia bij te staan. Maar de ontwikkeling, nu aan den krijg gegeven, was door niemand geëischt of gewenscht. Alle rollen werden diensvolgens verwisseld. De oppositie, vroeger oorlogzuchtig, pleitte thans voor den vrede. Het ministerie, vroeger vrede-

lievend, verdedigde thans den oorlog. Carteret deed in anderen vorm hetzelfde, wat aan zijn voorganger was verweten: hij schikte zich naar Hannover. Tegen hem, als tegen Walpole, keerde zich het verzet zijner vroegere medestanders, William Pitt bij de Gemeenten, Chesterfield in het Hoogerhuis. „Het is maar al te duidelijk" — riep de latere Chatham uit — „dat dit groote, dit machtige koninkrijk slechts als een provincie van een verachtelijk keurvorstendom wordt beschouwd." Maar Carteret, die een meerderheid in het parlement had, bekommerde zich niet om vroegere tegenstanders, of om den onwil, waarmede sommige ministers hem volgden. „Op de menschenmarkt van Europa," zooals Pitt sprak, huurde Engeland voortdurend troepen, om de eerzucht van den Hannoverschen koning en de stoute plannen van Maria Theresia te dienen. De publieke opinie verklaarde zich meer en meer tegen de oorlogzuchtigheid der regeering. „Geen Hannoversche koning!" was de dronk, die ook in royalistische kringen gehoord werd. Zelfs de overwinning, die George — de laatste der Engelsche koningen, die een leger aanvoerde — in 1743 bij Dettingen behaalde, bracht geen verandering in de stemming der natie teweeg. Maar Carteret hield standvastig vol. Een verdrag, in 't najaar van 1743 te Worms gesloten, verbond Engeland opnieuw aan Oostenrijk en Sardinië, en legde het nieuwe verplichtingen tot groote financieele opofferingen op.

Tot dusver hadden Frankrijk en Engeland slechts als bondgenooten, de eerste van Beieren en Spanje, de laatste van Oostenrijk, aan den oorlog deel genomen en elkander bestreden. In 1744 veranderde de toestand. Frankrijk zelf verklaarde aan Engeland den krijg. Sinds was de kans geringer dan ooit, dat de vredelievende politiek der

oppositie zou zegevieren. Doch wat het politiek beginsel niet vermocht, scheen persoonlijk belang te zullen bewerken.

Lord Carteret, die in 1744 door den dood zijner moeder Earl of Granville werd en onder dezen naam meer bekend is dan onder den eerste, telde zijne vijanden niet alleen onder zijne tegenstanders, maar ook onder zijne ambtgenooten. Voornamelijk waren het de Hertog van Newcastle en diens broeder Henry Pelham, eerste lord van de schatkist, die zich tegen zijn plannen verzetten. Het staatkundig verschil was bij Newcastle meer voorwendsel dan ernst. De beleedigende overmoed, waarmede Carteret zijne ambtgenooten, inzonderheid hen, de Pelhams, bejegende, deed hen de hand reiken aan de oppositie, aan Pitt en Chesterfield, om ontslagen te worden van het drukkend overwicht van den premier, wiens hooge gunst bij den koning hen zelven bedreigde. Een politieke intrige [126] volgde, die Granville (Nov. 1744) ten val bracht.

„De ministers zijn de koningen van het land," jammerde George II, toen hij gedwongen werd Carteret te ontslaan. Van een benoeming van Chesterfield en Pitt wilde hij niet weten. De eerste had hem diep gegriefd door een dier snijdende woorden, gelijk de edele lord dikwijls ten beste gaf. Eens, dat er sprake was van den pretendent, die met een inval dreigde, zeide Chesterfield spottende: „Het is heel gemakkelijk om met de Jacobieten vrede te sluiten. Laat Z. M. aan den pretendent Hannover afstaan. Engeland zal niet voor de tweede maal een koning van daar laten komen." Bovendien had hij onlangs een legaat, door George I aan de hertogin van Kendal gemaakt, doch door George II niet uitbetaald, opgeeischt en Z. M. met een proces bedreigd. Desniettemin moest de koning toegeven. Bij de samenstelling van het

kabinet, waarin thans allerlei elementen van de vroegere oppositie werden opgenomen — het dankte daaraan zijn naam: *the broad-bottom administration* — werd Chesterfield tot lord-luitenant van Ierland benoemd.

Hem werd echter een voorwaarde gesteld, om den koning eenigszins met de verandering te verzoenen. Voordat hij zijn hoog ambt te Dublin zou aanvaarden, moest hij naar de Nederlanden gaan, om de Republiek tot krachtige deelneming aan den krijg op te wekken. George was zoo boos op hem, dat hij eerst weigerde hem een afscheidsaudientie te geven en, toen hij ook hierin bewilligen moest, de nieuwe ambassadeur geen ander woord van hem ontving, dan dit: „gij hebt uwe instructiën, mylord." Chesterfield boog en ging.

Oogenschijnlijk was deze missie in onverzoenlijken strijd met de vredelievende inzichten, die Chesterfield tegen Carteret had voorgestaan. Hij heeft later zijn houding toegelicht op eene wijze, die volkomen bevestigd wordt door de sinds bekend geworden bescheiden. Toen hij in 1748 als secretaris van staat aftrad, zond hij een apologie van zijn gedrag [127] in het licht en besprak daarin ook deze dagen.

De grondslag zijner vereeniging met de Pelhams was de zucht naar vrede. De beide partijen — de ministerieele en de oppositie — kwamen overeen om, zoo spoedig als de omstandigheden het vergunden, den koning van de noodzakelijkheid te overtuigen, om een einde aan den krijg te maken, die niet voor de belangen van Engeland, maar voor die van Hannover gevoerd werd. De algemeene volksafkeer, de zware druk der subsidiën, die Engeland betaalde, en de onwil van Holland, om aan Frankrijk den oorlog te verklaren, zouden gronden genoeg aan de hand geven, om Z. M. tot verandering zijner politiek te dwin-

gen. Chesterfield noemde het don-Quichotterie, aan Oostenrijk een vergoeding voor Silezië te willen bezorgen en ontkende, dat Engeland daartoe eenige de minste verplichting had.

Deze voorstelling, jaren later gegeven, wordt geheel bevestigd door een officieel staatsstuk [128] uit de dagen zelve. De Pelhampartij in het ministerie bewerkte den val van Granville, door Z. M. de keus te laten tusschen het ontslag òf van hen zelven, òf van den staatsman, die den oorlog à tort et à travers doorzette. Zij boden den koning eene memorie aan, waarin zij de politieke houding, die zij verdedigden, geheel afhankelijk stelden van de rol, die de Nederlandsche Republiek zou willen spelen. „De grond, waarop de maatregelen van Groot-Brittannië berusten, is het vertrouwen, dat de Staten-Generaal, volgens de bestaande tractaten, cause commune met ons zouden maken. Daar Holland de eenige onzer bondgenooten is, die geen subsidie van ons krijgt, draagt Engeland den geheelen last van den krijg alleen. Wij hebben geen verdrag met Holland, dat de verhouding der krachten, ter zee en te land, bepaalt, of de sommen vaststelt, door beide mogendheden voor den krijg te leveren. De gevolgen van dezen toestand zijn voor onze oogen. Onze oude, natuurlijke bondgenooten gaan hun eigen weg; zij kunnen ons loslaten, zoodra zij maar willen. Het is daarom noodig, dat de Republiek tot een oorlogsverklaring aan Frankrijk gebracht worde, en met Engeland een verdrag sluite, dat de samenwerking regelt. Een minister van hoogen stand en bekwaamheid moet onverwijld naar de Nederlanden gaan. Indien hij echter niet slaagt en onze oudste en voornaamste verbondenen weigeren, zich met ons te verbinden, dan doet zich ernstig de vraag voor, of wij niet in ver-

eeniging met Holland naar een geschikt middel moeten uitzien, om tot een algemeenen vrede te komen."

Op deze grondslagen berustte het coalitie-ministerie, waarin Chesterfield als lord-luitenant van Ierland optrad. Natuurlijk kon het niet onmiddellijk een einde aan den krijg maken: de verbintenissen, die Engeland had aangegaan, en de krijg zelf, waarin men verkeerde, beletten elk overhaast besluit. Maar het vredelievend karakter van zijn politiek was openbaar. Pitt, die nog buitengesloten was, sprak het weinige weken later (Januari 1745) uit, toen het ministerie de middelen voor den krijg in Vlaanderen aanvroeg. Hoe ook gemarteld door jicht, die hem van zijn jeugd af vervolgde, trad hij op, om de aanvrage te ondersteunen. „Indien dit de laatste dag van mijn leven was" — sprak hij — „wil ik hem in het huis der Gemeenten doorbrengen, omdat ik oordeel, dat de toestand van mijn land nog ellendiger is dan die van mijn gezondheid." Nadrukkelijk wees hij er op, hoe de geldaanvrage nu een geheel ander karakter droeg dan in 't vorige jaar. Toen overheerschte een noodlottige invloed in 's konings raad; toen scheen het, dat men maar krijg op krijg, uitgave op uitgave stapelde, ten einde Oostenrijk in zijne avontuurlijke plannen, de herwinning der avulsa membra imperii, te steunen, zonder op het belang van Engeland te letten. „Nu daarentegen is het doel, om door een enge verbintenis met Holland, aan vrienden en vijanden een billijken vrede aan te bieden, zonder den krijg langer voort te zetten, dan onze eigen rechten en die onzer bondgenooten eischen."

Zou de Nederlandsche Republiek tot deze enge verbintenis te bewegen zijn?

Er was geen grond om het te verwachten. Het ministerie

hoopte het niet. Het wenschte integendeel, dat de staatslieden der Republiek zouden weigeren. Dan zou de koning moeten erkennen, dat Engeland, verlaten door zijne oude en natuurlijke bondgenooten, verplicht was om een einde aan den krijg te maken.

In de laatste dagen van Januari 1745 vertrok Chesterfield naar den Haag. Hij moest de Republiek trachten te bewegen, om openlijk den oorlog aan Frankrijk te verklaren en over de krijgsoperatiën een overeenkomst met Engeland te treffen. Dit was de tweeledige taak, die hem was opgedragen. Slechts de voorstanders van den krijg hoopten, dat hij slagen zou. Hij niet.

De Republiek der Vereenigde Nederlanden had sedert het uitbreken van den Oostenrijkschen successie-oorlog gewankeld tusschen raad geven en niets doen. Gelijk Engeland was zij door het tractaat van Weenen verplicht, om de Pragmatieke Sanctie te handhaven. Niettemin had zij zich twee jaar lang tevreden gesteld met het aanbieden van bemiddeling en het verleenen van subsidiën. In 1740 en 1741 was wel tot eenige versterking van het leger, ten minste op het papier, besloten, maar het was de Oostenrijksche vorstin niet ten goede gekomen. Vrees voor Frankrijk en Pruisen en de weifelende houding van Engeland werkten samen om de Republiek in een gedragslijn te sterken, die door de zwakheid van den staat en door den binnenlandschen toestand gebiedend scheen voorgeschreven. De heerschende oligarchie zag een oorlogsverklaring voor het einde van haar heerschappij aan, omdat zij tot de herstelling van het stadhouderschap en de verheffing van den prins van Oranje zou leiden. Eigenbelang en nationale zwakheid, wrange vrucht van de jarenlange

verwaarloozing van alle openbare belangen, scheen de onwaardige houding tot plicht te maken. De invloed van Frankrijk, sedert 1732 in de Republiek herlevende en stijgende, steunde krachtig de vredespartij. Toen, na Walpole's val, Carteret een leger naar de Oostenrijksche Nederlanden zond en de vestingen van Vlaanderen bezette, werd dit krachtsbetoon van den bondgenoot door Frankrijk als een wapen gebruikt, om de Republiek schrik aan te jagen en wantrouwen tegen de bedoelingen van Engeland te wekken. „Wij zijn er in geslaagd" — verklaarde in 1743 de secretaris der Fransche ambassade — „Holland tot een non valeur dans les comptes de l'Angleterre te maken."

Desniettemin dreef de gisting in de Republiek, de invloed der stadhouderlijke partij en de aandrang van Engeland de Staten tot maatregelen, die, gelijk steeds elke bascule-politiek, de tegenstanders niet wonnen en de eigen aanhangers ontevreden maakten. Een commissie uit de Staten van Holland, aan welke in het najaar van 1742 een onderzoek der tractaten werd opgedragen, besliste, dat de Republiek verplicht was de koningin van Hongarije met troepen en niet als tot dusver met geld alleen bij te staan. Doch tot een krachtiger en waardiger houding leidde ook dit niet. Een leger van 20.000 man werd uitgerust, maar kwam te laat om aan den slag bij Dettingen (1743) deel te nemen, en keerde na eenige marschen op Duitschen bodem terug, zonder iets verricht te hebben. De leiders der Republiek wilden aan den oorlog slechts deelnemen als bondgenoot van Oostenrijk, maar niet als vijand van Frankrijk. Zij meenden door dit voorbehoud zich voor de vijandschap van Lodewijk XV te vrijwaren en het oorlogsgevaar van de grenzen verwijderd te houden.

In het begin van 1743 stierf de kardinaal de Fleuri. Zijn dood effende de baan voor de oorlogspartij aan het Fransche hof, die voor het oogenblik Lodewijk XV medesleepte. In Maart des volgenden jaars verklaarde Frankrijk, dat tot dusver slechts als verbondene van Spanje en Beieren aan den krijg had deelgenomen, den oorlog aan Engeland en Oostenrijk. Wel verschoonde het nog de zwakke Republiek, maar blijkbaar alleen onder de stilzwijgende voorwaarde, dat zij als tot dusver zou voortgaan de speelbal van Frankrijk te zijn en niet wagen tegen te spartelen. Hoe ernstig elke daad, die van iets getuigde, wat men gewoon is zelfstandigheid van een volk te heeten, in Parijs werd opgenomen, bewees de ontevredenheid der Fransche regeering over het samenbrengen van een leger. Toen de Hollandsche troepen naar Duitschland vertrokken, vertrok ook de Fransche gezant de Fénélon [129], de zaken der ambassade aan den secretaris, den abt de Laville opdragende

Met de openlijke deelneming van Frankrijk aan den strijd, breidde zich niet alleen het oorlogstooneel uit, maar vermeerderden ook de moeielijkheden voor de regenten der Republiek. Nog vóór de oorlogsverklaring was Engeland met een inval van den Jacobietischen pretendent bedreigd, die met Fransche schepen zou worden overgevoerd. George II eischte van de Staten de hulp, door het tractaat van 1678 hun opgelegd. Twintig oorlogschepen en zes duizend man hulptroepen, uit de barrière in de Oostenrijksche Nederlanden gelicht, werden naar Engeland gezonden, ondanks de memoriën, door den abt de Laville er tegen ingediend. Door ditmaal eenigermate trouw aan de opgenomen verplichtingen te zijn, meende de Republiek geen rechtmatigen grond van bezwaar aan Frankrijk te

geven en tevens de gunst van Engeland, die men bij ernstig gevaar niet missen kon, zich te verzekeren. Doch hardnekkig weigerde zij den oorlog aan Frankrijk te verklaren, hoe sterk de drang van Engelsche zijde was en hoe krachtig ook de Oranjepartij zich voor een krijg uitsprak. Zelfs de kennisgeving van Lodewijk XV, dat de veldtocht van dit jaar zich naar de Oostenrijksche Nederlanden zou richten en ook de barrière niet langer verschoond kon worden, bracht geen verandering in het besluit teweeg, schoon de onrust groot en algemeen was, die het vooruitzicht wekte. Om het dreigend gevaar, zoo mogelijk, te bezweren en Frankrijk's vriendschap te behouden, besloten de Staten een buitengewoon gezant naar Parijs te zenden. Unico Willem graaf van Wassenaar vertrok, om voorslagen tot een algemeenen vrede te doen. De Republiek had, geheel buiten weten van Maria Theresia, preliminairen opgesteld, die aan Frankrijk werden aangeboden. Maar te Parijs dacht men evenmin als te Londen, waar Carteret nog regeerde, aan vrede; de voorslagen van Wassenaar werden geheel onaanneembaar verklaard. [130]

Te Parijs wilde men den oorlog en de verovering der Oostenrijksche Nederlanden. Binnen het verloop van weinige weken werden de barrièresteden door de Franschen bezet, in hun bewegingen niet gehinderd of belemmerd door de troepen der verbondenen, wier aanvoerders, naar Willem van Haren schreef, „elkander noch achting noch eerbied toedroegen, en er alleen op gevat schenen, om malkanderen tegen te spreken." [131] Ware de Oostenrijksche aartshertog Karel van Lotharingen niet onverwachts aan den Rijn verschenen, zoodat het Fransche leger grootendeels moest wegtrekken, om een inval van den vijand in Frankrijk zelf te voorkomen, reeds in dezen enkelen veld-

tocht van 1744 zou Maurits van Saksen de verovering der Oostenrijksche Nederlanden hebben voltooid.

Voor het oogenblik week het gevaar terug, doch het bleef dreigende. De regenten der Republiek konden voorzien, dat de legers van Frankrijk in een volgend jaar aan hare grenzen zouden staan, zoo niet nieuwe afleiding elders het voortzetten van den strijd in de Nederlanden belette of een vredesverdrag een einde aan den krijg maakte. De voorspoed der Fransche wapenen deed hen minder dan ooit tot een oorlogsverklaring neigen, die hen met een inval op eigen grondgebied en al de noodlottige gevolgen voor hun heerschappij bedreigde, welke de herinnering aan 1672 hun voor oogen stelde. Om dezen jammer te voorkomen, waren zij tot alles bereid. In den nazomer van 1744 nam Frederik de Groote, die Maria Theresia zich door verschillende verbonden steeds sterken zag, zoodat hij voor het behoud van Silezië begon te vreezen, in alliantie met Frankrijk en Beieren opnieuw de wapenen op. Om de rust in het Duitsche rijk, zoo het heette, tegen zijne verstoorders te handhaven, sloten Engeland, Saksen en Oostenrijk te Warschau een verdrag. Hieraan nam de Republiek, een paar weken vóór Chesterfield's komst, deel, en beloofde aanzienlijke sommen aan den keurvorst van Saksen voor de troepen die hij tegen den Pruisischen koning te velde zou brengen. [132] Tot geldelijke opofferingen was zij bereid, om de vijanden van Frankrijk te ondersteunen, en het krijgsgevaar zoo ver mogelijk te verwijderen.

In deze politieke omstandigheden bevond zich de Nederlandsche Republiek, toen Chesterfield in het begin van Februari 1745 in den Haag aankwam.

Veel was er in de laatste jaren veranderd. Van de

mannen, met wie hij gewerkt had, toen hij het tractaat van Weenen voorbereidde, waren slechts enkelen over. Simon van Slingelandt was sedert jaren dood. Zijn zoon was ontvanger-generaal van Holland, maar oefende geen politieken invloed. De achtingswaardige Fagel leefde nog, maar had, des levens en des werkens moede, zijn post neergelegd en was als griffier door zijn neef opgevolgd. De politieke mannen van den tweeden en derden rang, die vóór veertien jaar reeds of nog niet de eerste schreden op den maatschappelijken ladder hadden gezet, waren omhoog geklommen, al naar gelang de conventiën onder de regenten hun stijgen meer of minder snel hadden vergund. De man, met wien hij ditmaal voornamelijk zou te handelen hebben, was de raadpensionaris Anthony van der Heim. Chesterfield had hem in vroeger jaren zeker ook wel gekend, maar noch toen noch nu schijnt de indruk dezer persoonlijkheid van dien aard geweest, dat hij hem eenige vermelding in brieven of elders heeft waardig gekeurd.

Als Engelsch gezant in den Haag vond hij Robert Trevor, die in 1739 als envoyé was opgevolgd aan zijn beschermer [133] Horace Walpole, broeder van den vroegeren Engelschen premier, Robert Walpole. Sir Horace, die nooit van Chesterfield had gehouden en hem zijn bestrijding van zijn broeder niet vergaf, beval den Engelschen lord, toen diens zending naar de Nederlanden was besloten, op zeer eigenaardige wijze aan zijn protégé Trevor aan. „Ik hoop" — schreef hij [134] — „wanneer onze oude vrienden Chesterfield gelukwenschen dat hij in de regeering gekomen is, dat zij hem tevens beleefdelijk doen gevoelen, hoezeer zij zich verwonderen dat hij zoo lang in de oppositie is geweest; want hij is al dien tijd heel ijverig geweest om te verzekeren, dat onze familie geen krediet bij de Nederlan-

ders had." Dat Trevor aan dit vriendelijk verzoek heeft voldaan, is onwaarschijnlijk. Hij was gehuwd met Constantia Huybert, de dochter van den heer van Kruijningen, een oud vriend van Chesterfield. Indien de jongere Horace Walpole, de bekende briefschrijver, dezen Nederlandschen letterkundige gekend had, hij zou Chesterfield's vriendschap als een nieuw bewijs hebben aangevoerd, welk een bijzondere voorliefde de edele lord voor slechte auteurs had. Maar Trevor, later lord Trevor en viscount Hampden, heeft het zeker niet noodig gevonden, de goede verstandhouding met Chesterfield en den gezelligen omgang in het huis van zijn levenslustigen schoonvader te verstoren, door zich tot orgaan van de politieke gevoeligheid van een der Walpole's te maken. Wij vinden hem met Chesterfield samenwerken, zonder dat van eenige verwijdering blijkt. Trouwens, in hun politieke beschouwing schijnen zij het vrij wel eens geweest te zijn. En Chesterfield, hoe weinig hij zijn scherpe tong ook in toom wist te houden, legde, waar de politiek hem niet scherpte, zelden de hoffelijke innemendheid af, die, oorspronkelijk kunst, langzamerhand natuur was geworden.

In een secreet besogne van 8 Februari deed hij aan de Staten opening van den hem opgedragen last. Hij kwam, om een vast plan van samenwerking in de volgende campagne vast te stellen. Daartoe moest het getal troepen, door iedere mogendheid te leveren, de quantiteit artillerie, het aandeel in de kosten van den krijg worden afgesproken. Tevens wenschte Engeland de verhouding vast te stellen, waarin beide staten aan subsidiën, zoo zij noodig werden geacht, zouden deelnemen. De conventie, die deze punten zoude bevatten, zou tot grondslag dienen voor een alliantie met al de verbondenen, en tevens tot basis voor

het plan der krijgsoperatiën. Eindelijk was Chesterfield gelast nadrukkelijk aan te dringen op een onverwijlde oorlogsverklaring van de Republiek aan Frankrijk. [135]

Niemand verwachtte, ook Chesterfield zelf niet, dat deze voorslagen voetstoots door de Republiek zouden worden aangenomen. Zij had tot dusver van geen concert van maatregelen willen hooren, en nog voor weinige maanden aan Trevor's vertoogen, om tot een openlijke vredebreuk met Frankrijk over te gaan, nadrukkelijk weerstand geboden. Chesterfield kende den toestand der Republiek te goed, om het verband van haar buitenlandsche politiek met den binnenlandschen partijstrijd niet in te zien.

Op het oogenblik, dat hij in den Haag kwam, hield een nieuwe kwestie de gemoederen bezig.

Eigenlijk was het een oude. In 1742 waren zes vreemdelingen tot generaals benoemd, en niet naast, maar onder hen de prins van Oranje, stadhouder van Friesland, in den lageren rang van luitenant-generaal. Op gekwetsten toon had de prins geweigerd de benoeming aan te nemen. Zijn aanhang rustte niet en bleef voortdurend op zijn benoeming aandringen. Friesland had zelfs in 1744 verklaard, alle consenten te zullen inhouden, zoolang zij niet tot stand was gekomen. Zijne vrienden en voorstanders, ofschoon deze scherpe houding van Friesland geenszins allen goedkeurende, waren steeds onvermoeid bezig om den weg te effenen, en onderhandelden met invloedrijke leden van Holland, die niet allen onwillig schenen. Men vleide zich, in Februari 1745, den prins tot generaal van het voetvolk te zien aanstellen. Doch de benoeming, voorgesteld door den graaf van Rechteren, bleef achterwege, ditmaal, naar het schijnt, voornamelijk ten gevolge van de weigering des prinsen, om onder den prins van Waldeck,

die tot generaal en chef van het leger was aangesteld, te dienen.

Chesterfield keurde de onbuigzaamheid des prinsen zeer af. „De koninklijke prinses en de prins van Oranje kwamen van nacht in het huis in 't Bosch aan, en ik maakte heden mijn opwachting bij hen," — schreef hij den 21 Febr. N. S.[136] „De Staten-Generaal zullen hem spoedig tot generaal van het voetvolk benoemen en zijn commissie dateeren van den 2 Januari 1742, d. i. den dag van de aanstelling der vreemde generaals, wier benoeming zooveel beweging gemaakt heeft en Friesland de aanleiding geschonken (of misschien slechts het voorwendsel) om zich tegen alles te verzetten en niets te betalen. Ik hoop, dat de prins de commissie zal aannemen. Ik doe al mijn best, om er hem toe over te halen, maar ik twijfel er aan, of ik slagen zal. Ik durf zeggen, dat hij verkeerden raad volgt, als hij 't weigert, zoowel voor zijn persoonlijk als voor het algemeen belang."[137]

De aanstelling van Waldeck tot opperbevelhebber kwetste niet alleen den prins, maar vele anderen. „De benoeming van den prins van Waldeck heeft" — voegde Chesterfield er bij[138] — „velen van de oude generaals hier geërgerd; maar zij zijn van dat soort, dat het beter is hen te ergeren, dan te gebruiken. Door ieder ander wordt de keus goedgekeurd. Men heeft Waldeck gekozen als een wakker generaal, die in den volgenden veldtocht met kracht en energie zal optreden. Generaal Cronstrom zei vroeger, dat hij den dienst zou verlaten; nu bedelt hij, om gebruikt te worden. Ginkel spreekt op denzelfden toon, maar zal wel eveneens handelen. Alleen Pretorius zal, geloof ik, weggaan." Chesterfield gaf Waldeck den raad, geen moeite te doen, om Cronstrom en Ginkel te winnen:

het was beter als hij ze kwijt was. Cronstrom was maar een boutefeu, een lawaaimaker, een pen-en-inkt man, en daarbij op het geld verzot. Ginkel was een beschroomd man." [138]

Dit partijtrekken van den Engelschen ambassadeur voor den staatsgezinden opperbevelhebber tegenover den schoonzoon des Engelschen konings werd hem in Engeland niet euvel geduid. Want Waldeck berustte in een regeling, die de prins van Oranje zeker niet spoedig zou hebben toegegeven.

De ongelukkige campagne van het vorige jaar was voor een groot deel aan de oneenigheid der generaals geweten. De Staten-Generaal hadden daarom reeds in Januari, vóór Chesterfield's komst, Maria Theresia verzocht, om Karel van Lotharingen aan het hoofd van de geallieerde legers in de Nederlanden te stellen. De koningin van Hongarije weigerde het, maar bood aan, om generaal Königseck met het opperbevel te belasten. Chesterfield maakte er geen bezwaar tegen, offerde den meest impopulairen Engelschen generaal op, [139] en wist daarvoor te verkrijgen, dat het „commandement honorair en titulair" over de geheele krijgsmacht aan den hertog van Cumberland, den zoon van George II, werd opgedragen, schoon de graaf van Königseck als kommandant en chef ad latus het eigenlijke opperbevel zou voeren. Waldeck kwam dus onder de bevelen van den jongen Cumberland te staan, wat de prins van Oranje zeker stellig zou geweigerd hebben.

Weinige dagen voordat Chesterfield in den Haag kwam, hadden de Staten-Generaal een besluit genomen, dat een der hoofdpunten zijner onderhandeling werd. Van de twintig oorlogsschepen, die zij in 1744 naar Engeland hadden gezonden, riepen zij de helft terug. Te Whitehall weigerde men aanvankelijk hierin genoegen te nemen en beriep zich

op het tractaat van 1678. Maar Chesterfield, ofschoon hij volgens zijn last bij de Staten opkwam tegen het gevallen besluit, geloofde niet, dat het iets baten zou. „Ik heb de nevensgaande memorie over de schepen aan de Staten-Generaal ingediend, maar ik zeg niet en verwacht niet, dat zij eenig goed zal doen. Want op alles wat ik zeg krijg ik ten antwoord: het is noodzakelijk. Het is inderdaad waar, dat al hun admiraliteitscollegiën te zamen niet in staat zijn één enkel schip behoorlijk uit te rusten. Maar het is ook waar, dat het alles de vrucht is van hun langdurig slecht bestuur en van die ingekankerde misbruiken, die de Republiek bijna hebben vernield, en indien zij voortduren, gelijk ik meer waarschijnlijk acht dan dat zij zullen afgeschaft worden, haar geheel te gronde zullen richten." Toen de Staten op hun besluit bleven staan, gelijk Chesterfield verwachtte, schreef hij naar Londen: „Zij dringen er op aan, om tien van hun schepen terug te hebben, om voor convooy van hun koopvaardijschepen te gebruiken. Ik vrees, dat Z. M. zal moeten toegeven, want anders loopt hij gevaar, dat hij ze alle verliest; zij zijn in staat om ze alle twintig terug te roepen, als de tien hun geweigerd worden. Daar zij deze schepen zeggen noodig te hebben om hun handel tegen de Franschen te beschermen, heb ik de gelegenheid te baat genomen, om hun eens te vragen, waarom zij toch den oorlog niet aan Frankrijk verklaren, daar Frankrijk feitelijk dien aan hen heeft verklaard? Wat konden zij nog verliezen, door hem te verklaren, daar Frankrijk toch hun handel belemmert? Maar argumenten hebben geen kracht in deze anarchie, en zonder er iets tegen in te brengen, antwoorden zij niets, dan dat zij niet kunnen, omdat zij niet kunnen: of, dat zij niet willen, omdat zij niet willen." [140]

Hadden de regenten der Nederlandsche Republiek in het jaar onzes Heeren 1745 deze brieven kunnen lezen, het is niet waarschijnlijk, dat zij bijster met den Engelschen ambassadeur zouden ingenomen zijn geweest. De geringschatting, om niet het woord minachting te bezigen, die in de wijze der bespreking doorstraalt, is te groot, om niet onaangenaam aan te doen. In 1730 hadden Slingelandt en Fagel nog de eer der Republiek voor Europa opgehouden, maar thans was de tijd aangebroken, waarin het woord werd vervuld, door den gezant van Portugal bij den dood van den raadpensionaris gesproken: „De staat heeft zijn hoofd verloren; hij zal misschien, zoolang Fagel leeft, zich staande houden, maar als die sterft of zijn invloed verliest, zal het niets anders zijn dan onrust en verwarring."

Het was niets anders meer dan onrust en verwarring. Chesterfield, die het ten volle erkende, rekende er mede, en zonder hardnekkig na te jagen, wat hij begreep niet te kunnen verkrijgen en zelfs niet wenschte, stelde hij zich tevreden, te verwerven wat hij kon en moest, schoon hij het evenmin begeerde.

Op denzelfden dag, dat Chesterfield Londen had verlaten, was keizer Karel VII te Munchen overleden. Deze onverwachte gebeurtenis (20 Jan. 1745) veranderde den geheelen stand van zaken. Zij opende het uitzicht op een verzoening tusschen Beieren en Oostenrijk, daar het openvallen van de keizerskroon een der voornaamste redenen van Maria Theresia's onverzoenlijkheid wegnam. Oostenrijk, sedert eeuwen gewoon het hoofd zijner vorsten met de kroon van Duitschland gesierd te zien, mocht hopen ze voor Frans van Lotharingen, den echtgenoot der jonge vorstin, te winnen. De nieuwe keurvorst van Beieren

smachtte naar vrede en zou aan Maria Theresia, wier overmacht zijn vader zoo zwaar had ondervonden, geen hinderpalen in den weg werpen. De verzoening tusschen Beieren en Oostenrijk kon een groote stap tot herstelling van den vrede in Europa zijn. Groot was daarom de teleurstelling, toen het bleek, dat de aangeknoopte onderhandelingen ernstig gevaar liepen tot niets te leiden, omdat de Oostenrijksche vorstin goed vond, zeer hooge eischen aan den nieuwen keurvorst te stellen. Chesterfield en Trevor brachten het ongunstig bericht aan de Staten, en stelden hun voor, gemeenschappelijk een ernstig schrijven tot Maria Theresia te richten: de geallieerden rieden hunne bondgenoote aan, wat minder veeleischend te zijn, en integendeel liever door een kleinen afstand van grondgebied zich den vrede met Beieren te verzekeren dan den krijg te doen voortduren. Volkomen bereidwillig traden de Staten tot het denkbeeld toe. [141] Het scheen ook hun een groot voordeel, toen de vrede van Füssen eindelijk de wapenen tusschen de twee hoofdvijanden deed rusten.

Doch met dit vredesverdrag was de krijg niet ten einde. Het was slechts een eerste stap, die nog door vele andere moest gevolgd worden, voordat de ploeg van den landman weer de platgetreden velden zou doorklieven. Voor de Republiek inzonderheid was geen 't minste uitzicht op vrede. Frankrijk kwam onverholen voor zijn plannen tegen de Oostenrijksche Nederlanden uit, wier vermeestering het hoofddoel van den volgenden veldtocht zou zijn. Te Weenen bekommerde men zich niet om deze ver verwijderde gewesten, en dacht men er slechts aan, zich op Pruisen te wreken en vergoeding voor de geleden verliezen in Italië te zoeken. Maria Theresia liet de verdediging der Nederlandsche provinciën aan Engeland en de Republiek over.

De zekerheid, dat de zuidelijke Nederlanden eerlang het tooneel van den strijd zouden zijn, dwong de regenten der Republiek, om in Engeland's voorslagen, voor een deel, te treden. Men mocht van Frankrijk's vredelievende verzekeringen gelooven wat men wilde, ook deze vriendschappelijke vijand kon, als hij aan de grenzen der Republiek verscheen, de stadhouderlooze regeering ten val brengen. Om deze grootste aller denkbare rampen te voorkomen, werd er een overeenkomst met Engeland gesloten. De Republiek verbond zich om 60.000 man, de garnizoenen er onder gerekend, uit te rusten en te onderhouden: Engeland zou 40.000 man te velde leveren. De Republiek kreeg tien van de twintig oorlogsschepen terug, onder voorwaarde, dat zij de blijvende te Portsmouth behoorlijk zou uitrusten, zoodat zij ten minste zee konden kiezen, wat nu zelfs niet het geval was. Ook omtrent de te leveren artillerie, de betaling van belegeringskosten, zoo zij voorkwamen, enz. werden bepalingen vastgesteld. Ten aanzien van genoegzaam alle punten, aan Chesterfield ter behartiging opgedragen, kwam een overeenkomst [142] tot stand; slechts het hoofdpunt, de oorlogsverklaring aan Frankrijk, bleef onafgedaan. In een concert van maatregelen traden de leiders der Republiek: van een andere deelneming aan den krijg, dan als geallieerde van Oostenrijk en Engeland, wilden zij niet weten. Frankrijk, hoopten zij, zou hun de vrijheid, die zij namen, niet euvel duiden. De struisvogel-politiek, die zich niet kwetsbaar acht, omdat zij het gevaar niet in het aangezicht durft zien, scheen dezen staatslieden voortdurend de hoogste wijsheid.

Bijzonderheden over de onderhandelingen, die tot deze schikkingen leidden, zijn geheel onbekend. Het is trouwens te vermoeden, dat zij weinig belangrijks zouden be-

vatten. De conventie van 30 Maart 1745 had weinig te beteekenen. De houding van de Republiek werd er niet waardiger, de troepen werden er niet beter door. De oneer, die de slag bij Fontenoi op hare wapenen wierp, verloor er niets door aan gewicht.

Lord Chesterfield scheen geen haast te hebben, om naar Engeland terug te keeren. Niet vóór den 20sten Mei verliet hij de Republiek. Wat deed hij in dien tijd?

Terwijl hij in den Haag onderhandelde, was de veldtocht aangevangen. Er was besloten, zegt men [143], dat als de vijand een vesting aangreep, het leger der geallieerden een slag zou wagen: daarop wachtte Chesterfield. Hij behoefde niet lang te wachten. In het laatst van April werd Doornik door de Franschen berend: den 10den Mei had de slag bij Fontenoi plaats. De verbondenen werden geslagen, voornamelijk, naar de Engelschen zeiden, door het schandelijk gedrag der Hollandsche troepen. Het verwonderde Chesterfield niet en kwam hem niet ongelegen.

Hij had in de Nederlanden iets meer gedaan, dan met de officieele leiders der Republiek te onderhandelen. Hij poogde de diplomatieke vertegenwoordigers der andere mogendheden van de vredelievendheid van het Engelsche kabinet te overtuigen en stappen tot een algemeenen vrede voor te bereiden. Aan den Pruisischen gezant moest hij echter bekennen dat Engeland door het Warschauer verdrag de handen gebonden waren, zoodat hij aan zijn meester geen anderen raad kon geven, dan den krijg met kracht voort te zetten; slechts op het slagveld kon Frederik den vrede vinden. [144] Doch geheel anders was de verhouding tot Frankrijk, dat wel de Oostenrijksche Nederlanden wilde veroveren, maar geen belang had om door een krijg met

de Republiek de bestaande stadhouderlooze regeering ten val te brengen en zijn invloed in de waagschaal te stellen. Met den abt de Laville had Chesterfield kennis gemaakt en hij was met hem, ofschoon zijn diplomatieken vijand, op zoo vertrouwelijken voet geraakt, dat hij hem in later jaren „zijn ouden vriend" noemde en niet schroomde op hun vriendschappelijke betrekking een beroep te doen. „Wij waren tegelijkertijd vrienden en vijanden, toen wij in den Haag waren," — schreef Chesterfield [145] in 1749. — „Het heeft niet aan ons gelegen, zoo wij niet reeds voor vier jaar vrede gehad hebben." Op derde plaatsen ontmoetten de gezanten der krijgvoerende mogendheden elkander, en bespraken wat ieder hunner, om hoe uiteenloopende redenen ook, wenschte.

De vrucht dier besprekingen bleek twee dagen na Chesterfield's vertrek. Den 22sten Mei bracht de abt de Laville een bezoek aan den raadpensionaris van der Heim, om hem mondeling mede te deelen, dat de Fransche koning, ondanks de behaalde voordeelen, volkomen genegen bleef tot het aangaan van vrede op billijke voorwaarden. Deze opening werd in de volgende maand gevolgd door den voorslag van een vredescongres en van eenige punten, die tot preliminairen konden dienen. Door der Staten gezant in Londen werd aan het Engelsche ministerie daarvan kennis gegeven, en het denkbeeld van een diplomatieke samenkomst aangedrongen, voornamelijk op grond, dat het voor beide staten zeer zwaar zou zijn, den tegenwoordigen, zeer drukkenden oorlog voort te zetten. Doch ondanks Chesterfield's steun, zonder eenige vrucht.

De stemming te Whitehall was in zijn afwezigheid geheel veranderd.

De conventie van 30 Maart 1745 was in Engeland met

groote blijdschap vernomen. Voor de partij, die het ministerie had gevormd en steunde, scheen het een belangrijk feit, dat zij had tot stand gebracht, wat zelfs Carteret niet had vermocht. De Republiek had voor de eerste maal, sedert den aanvang van den oorlog, zich tot een stellige verbintenis laten bewegen. Chesterfield zag zich, om zijn groot diplomatiek beleid, met lofspraken overladen. „Een lid van het parlement, die niet tot zijn vrienden behoorde, paste op hem de karakteristiek toe, die Clarendon van Hampden geeft: „een hoofd, om groote dingen te bedenken; een tong, om er toe over te halen; een hand, om ze uit te voeren."

Men betreurde alleen, dat de overeenkomst slechts voor een enkel jaar, niet voor den geheelen duur van den oorlog was gesloten. „Ik ben overtuigd" — schreef Philip Yorke [146] aan den ouden Horace Walpole — „dat alles is verkregen, wat mogelijk was. De Staten waren zeker tot niets meer te brengen. Het is eigenlijk onbegrijpelijk, dat wij zooveel moeite hebben om hen tot iets te bewegen, wat voor hun eigen veiligheid en onafhankelijkheid volstrekt noodzakelijk is."

Chesterfield zelf was bij uitstek kalm over die zoogenaamde diplomatieke overwinning. Toen hij in Engeland terugkwam, na, gelijk hij zeide, het weinige goed te hebben gedaan, wat in zijn vermogen was, wees hij zijne ambtgenooten nadrukkelijk op de keerzijde der medaille. In het hoofddoel zijner zending was hij volstrekt niet geslaagd, had hij stellig schipbreuk geleden. De Republiek weigerde de oorlogsverklaring aan Frankrijk. Waar een man als hij, bekend en invloedrijk in de Republiek, zijn doel niet had kunnen bereiken, mocht men aannemen, dat een ander niet gelukkiger zou zijn. Het was thans de tijd, om, zooals bij de samen-

stelling van het kabinet was besloten, den koning op de noodzakelijkheid van den vrede te wijzen. [147]

Doch, hoe nederig en bescheiden de gezant ook wees op zijn geleden nederlaag, de meerderheid der ministers volgde hem niet. De liefde tot den vrede was met den persoon van lord Granville geweken. De hertog van Newcastle zag geen ander middel om den wrok des konings te overwinnen, dan door blindelings, gelijk Carteret, de oorlogzuchtige politiek van George II te omhelzen. Chesterfield mocht praten, wat hij wilde, het baatte hem niet. Hij had het ongeluk ten deele geslaagd te zijn, waar hij volkomen schipbreuk had moeten lijden, indien zijn vredelievende inzichten zouden zegevieren. Minder dan ooit dachten zijne ambtgenooten er aan, door het voorstaan van vredesonderhandelingen, den steun des konings aan het wankelen te brengen. Engeland, zoowel als Frankrijk, bereidde in Juni 1745 zich tot een krachtiger krijgvoering voor. In Amerika was Cape Breton aan de Franschen ontnomen; een groote expeditie derwaarts werd beraamd „Het scheen" — zoo spotte Chesterfield — „alsof twee deelen van den geest des gunstelings in de ministers waren gevaren." Niet vrede, maar vernedering, „kleinmaking" van Frankrijk, was hun leus geworden.

Even strijdlustig scheen de vijand, de regeering te Parijs. Zij bedreigde Engeland met een inval en een aanslag, om de kroon van Groot-Brittannië aan de Hannoversche dynastie te ontnemen.

Te midden van het hernieuwd wapengekletter was geen plaats voor vredelievende stemmen. Op den laatsten dag van de Augustusmaand verliet lord Chesterfield Londen, om als lord-luitenant van Ierland het gezag van Engeland's koning en volk over „green Erin" te handhaven.

V

Het jaar 1745 is in de geschiedenis van den Engelschen staat van blijvende beteekenis.

Karel Eduard, de zoon van .den pretendent, landde in Schotland, dat hem erkende. Gesteund door Frankrijk, drong hij tot in het hart van Engeland door. Een oogenblik waggelde de kroon op het hoofd van George II. Nooit heeft een volk krachtiger zijn trouw aan beginselen bewezen, dan de Engelsche natie in deze dagen. Zij had de George's niet lief en achtte hen zelfs niet. Maar zij had de beginselen van 1688 lief en steunde daarom de dynastie, die op hen rustte, ondanks de onwaarde der personen. Karel Eduard had alles in zijn voordeel, wat persoonlijk hechten kan, maar hij was de vertegenwoordiger van het regime der Stuarts, dat de natie na een eeuw van lijden had afgeschud. De voorliefde des volks voor politieke en religieuse vrijheid hield het Hannoversch vorstengeslacht staande.

Het was de laatste poging der Jacobietische partij, om op 1688 terug te komen, en het werk der groote omwenteling — revolutie zonder revolutionairen — te verstoren. Voor dit volksverdict boog de partij der Tories het hoofd. Van 1688 tot 1745 had zij geïntrigeerd met het verdreven geslacht. Na 1745 hield de verstandhouding op. De Tories, als de Whigs, omringden en steunden voortaan den troon, staatspartij slechts, niet meer de geheime bondgenoot van een vreemden pretendent en van een buitenlandsch kerkgezag.

Ook Chesterfield was dikwerf verdacht, met de Jacobieten te heulen. In 1741 had hij, zeide men, tegen Walpole hun steun ingeroepen. Zijn vriendschap met Bolingbroke

had de verdenking versterkt. Maar in 1745 werd hij niet gewantrouwd.

Weinige weken na den aanvang der worsteling was hij als lord-luitenant van Ierland opgetreden. Het is de roemvolste periode van zijn leven. Door rechtvaardigheid en vastberadenheid wist hij de bevolking, wier sympathieën uit geloofshaat voor den Stuart waren, in volkomen onderwerping te houden. Het Engelsch gezag werd geëerbiedigd, zooals het zelfs in gewone tijden niet altijd het geval is geweest Ofschoon zich volkomen bewust, dat de Ieren, gelijk hij zeide, nog altijd vol van de oude vooroordeelen van 1689 waren, liet hij zich tot geen onvoorzichtige, gejaagde maatregelen verleiden. „Mijn hand zal zwaar als die van Cromwell zijn, indien er onlusten komen," dreigde de lord-luitenant, en het volk geloofde én gehoorzaamde den kleinen man, die rustig en bedaard regeerde, en — eervolle uitzondering op voorgangers en opvolgers — voor zijn materieel welzijn groote belangstelling toonde. Toen de beweging in Schotland in bloed werd verstikt, had Ierland geen offers te brengen. Chesterfield's kloekheid en kalmte had het land voor de kroon, en de bevolking voor lijden bewaard.

Slechts zeven maanden bracht hij te Dublin door. Weinige weken nadat de slag bij Culloden de eindbeslissing der worsteling bracht, kwam hij (30 April 1746) te Londen terug. Het was zijn plan naar Ierland weder te keeren. Maar eerst een ernstige ongesteldheid, die hem naar Bath dreef, toen zijn optreden als secretaris van staat, deed zijn tijdelijk afscheid tot een blijvend worden.

De omstandigheden, waaronder hij een plaats in het ministerie innam, stonden in nauw verband met de gebeurtenissen van November 1744.

Slechts zeer onwillig had George II in het ontslag van Granville bewilligd. Den dwang, die hem aangedaan was, vergaf hij niet en weigerde hij te vergeten. Granville genoot bij voortduring zijn vertrouwen en bleef zijn geheime raadsman. Gretig zocht George II naar een gelegenheid, om zich van de Pelhams te ontslaan.

In het najaar van 1745 was hij in Hannover, toen de Jacobietische opstand uitbrak. Hij kwam terug, met onverminderden wrok. Zelfs de inspanning van zijn kabinet, om den troon voor hem te behouden, verzoende hem niet, omdat hij, onder den invloed van Granville, niet aan den ernst van het gevaar geloofde. Zijn houding jegens zijne ministers was van dien aard, dat zij hun val voorzagen en besloten hem te voorkomen. Toen zij in Februari 1746 nieuwe subsidiën van het parlement moesten vragen, waren zij overtuigd, slechts het werk voor Granville te doen. Als door hun invloed de gelden waren toegestaan, zou de koning hen wegzenden en zijn gunsteling terugroepen. Zij verrasten hem met een aanvraag om ontslag.

Het was midden in den strijd met Karel Eduard. Zoo ooit, nu had de Kroon een populair ministerie noodig. Toch waagde George aan Granville de opdracht van een nieuw kabinet te geven. Maar na drie dagen moest hij de opdracht terugnemen: noch ambtgenooten noch meerderheid in het Lagerhuis waren te vinden.

Voor de tweede maal was George geslagen en moest hij bukken voor zijn ministers. De Pelhams hernamen hunne zetels en William Pitt verkreeg een plaats in het ministerie.

Op niemand was George meer gebeten, dan op lord Harrington, die in 1730 aan Townshend als secretaris van staat was opgevolgd. Hij had er op gerekend, dat deze met Granville zou willen samenwerken. En juist deze

— toeval of slim beleid van Newcastle — was de eerste geweest, die zijn ontslag had aangeboden. Hem verweet de koning snoode ondankbaarheid; wat Harrington was en had, zijn fortuin en zijn carrière, hij had het alles aan hem te danken, zei George.[148] Sinds behandelde hij hem met beleedigende koelheid en kwetsende minachting.

Newcastle was de man niet, om voor een ambtgenoot, die 's konings toorn had opgewekt, in de bres te springen. Daarbij veroorloofde zich Harrington, van hem in gevoelen te verschillen. Hij was een warm voorstander van den vrede. In November 1744 was ook hij, Newcastle, vredelievend geweest, maar dit was lang vergeten. Nu, na Februari 1746, toen 's konings blijvende gehechtheid aan Granville was gebleken, werd hij, om George's gunst te winnen, even oorlogzuchtig als Z. M. Buiten de stralen van het hof kon hij, gehecht aan gezag en eer, niet leven. Hij aarzelde geen oogenblik zich tegen Harrington te verklaren, met hetzelfde gemak, waarmede hij steeds ambtgenooten den voet had gelicht. In October moest Harrington, door koning en ambtgenoot ondermijnd, de plaats ruimen. Hij was het zoenoffer, dat Newcastle aan George bood voor den dwang, waarmede hij zich zelf voortdurend als minister aan hem opdrong.

Terwijl George in den zomer van 1746 aan Harrington het leven ondragelijk maakte, was Chesterfield, vooral om de diensten in Ierland, in zijn gunst gerezen. Hij werd thans door hem aangewezen als opvolger van den gevallene. Newcastle had een ander ambtgenoot gewenscht, maar boog voorzichtig voor 's konings wil. Zoo hij bezwaar maakte, zou George wellicht Granville benoemen.

De lord-luitenant van Ierland, die te Bath vertoefde, kwam over en nam het ministerie aan.

Bij de vorming van dit coalitie-ministerie was hij een der onderhandelaars geweest, en in Februari had hij trouw de zijde der Pelhams gehouden, schoon hij hun stap niet goedkeurde. [149] Toch bestond er tusschen hen en hem groot verschil van gevoelen. Hij had de gewelddadige reactie in Schotland zeer afgekeurd en de oprichting van scholen, in plaats van schavotten, aanbevolen. Daarbij was hij een even warm en erkend voorstander van den vrede, als Harrington, wien hij opvolgde

Waarom nam hij dan de benoeming aan?

Chesterfield heeft herhaaldelijk èn toen hij nog secretaris van staat was èn na zijn aftreding, verklaard, dat hij slechts onwillig, gedrongen door anderen, zijn veel nuttiger en voordeeliger onderkoningschap voor het ministerie heeft prijsgegeven. Mijns inziens is hij bezweken voor de verleiding. Hij heeft, omdat hij door George zelven gekozen was, zich verbeeld sterker te zijn tegen Newcastle, dan zijn voorganger. Zoo hij er in slaagde den vrede tot stand te brengen, had hij den grondslag tot een groote staatkundige rol gelegd.

Geen wonder intusschen, dat zij, die zijne gevoelens kenden, zich verbaasden. Als steeds, waren de mannen, die het minst op beginselvastheid zich konden beroemen, het strengst in hun veroordeeling. De oude Fox schreef den 28sten October aan Sir Williams: „Chesterfield heeft zich meer open en vuriger dan iemand anders voor den vrede verklaard; hoe hij nu kan opvolgen aan iemand, die het niet houden kan, omdat hij tegen den oorlog is, dat verbaast menigeen, maar mij niet." [150]

Doch er is een ernstiger beschuldiger.

In een brief van Willem Bentinck aan den prins van Oranje den 4 Dec. 1746 noemt hij de benoeming van

Chesterfield een reden van onrust voor de vredemakers quovis modo. „Chesterfield et Newcastle sont unis et s'entendent. Tous deux sont dans le même système que le Roi." [151] Een half jaar later beschuldigt hij Chesterfield, zijn woord gebroken te hebben en, na zes weken lang het spoor van Newcastle te hebben gevolgd, zich tegen den oorlog verklaard te hebben. [152]

Toen Bentinck dit laatste schreef, lag hij met Chesterfield bitter overhoop. De volgende bladen zullen het aanwijzen. Bentinck, als gewoonlijk opgewonden karakters, geloofde spoedig, wat met zijn sympathie of antipathie strookte. Het geheele praatje zou daarom als een verzinsel van Newcastle te verwerpen zijn, indien niet ééne zaak bewees, dat er iets bij de optreding van den nieuwen staatssecretaris is voorgevallen.

Tusschen de twee secretarissen van staat was het buitenland verdeeld. De een had het Noorden, d. i. de Nederlanden, Duitschland, Polen, Zweden enz., de ander het Zuiden, d. i. Frankrijk, Italië, Spanje.

Bij Chesterfield's benoeming was er sprake van verandering. Newcastle, die het Zuiden had, wilde het Noorden nemen, om de onderhandelingen over oorlog of vrede te leiden. „De koning wenschte het" — schrijft Henry Pelham aan Horace Walpole [153] — „maar om redenen, die ik later wel eens vertellen zal, blijft alles, zooals het is."

Het komt mij voor, dat de reden zeer duidelijk is. Chesterfield wilde om dezelfde reden, waarom Newcastle het Noorden voor zich wenschte, het niet afstaan. Hij wilde niet verdreven worden van het terrein, waarop hij thuis was en zijn lauweren wilde behalen. Heeft hij het behoud van het Noorder departement met een politieke zinsverandering moeten betalen? Dit is niet waarschijnlijk.

Èn zijn houding in 1745, tijdens en na de missie in de Nederlanden, èn zijn houding als secretaris van staat, toen hij het hoofd der vredespartij in het ministerie was, zijn er onvereenigbaar mede. Bovendien, indien hij voor de oorlogspolitiek bukken moest, ware de verandering van departement hem welkom geweest. Zij ontsloeg hem van de verantwoordelijkheid. Ook al slaat men zijn beginselvastheid niet hooger aan, dan van de meesten zijner tijdgenooten, zijn gehechtheid aan eigen meening was grooter. Chesterfield heeft naar mijn opvatting in concessiën bewilligd, als het ontslag van personen, die het gevolg waren van Harrington's optreden, en voorloopig toegegeven, om niet te reageeren tegen tijdelijke maatregelen, die de zegepraal van Newcastle noodzakelijk vergezelden. Dat hij zich niet verbonden heeft, de oorlogzuchtige politiek van zijn ambtgenoot te ondersteunen, blijkt ook uit de voorwaarde, die hij bedong. Het zou hem vrij staan, zich terug te trekken, als langer blijven in het kabinet hem nuttig noch wenschelijk scheen, zonder dat dit terugtrekken als beleediging of onwil mocht worden opgevat.

Deze opvatting sluit chronologisch met Bentinck's beschuldiging, omdat juist in December 1746, zes weken na zijn optreden, zich het eerste verschil met Newcastle openbaarde. Doch hoe dit zij — het zou hem blijken, dat hij zijne krachten en zijn invloed te hoog had aangeslagen, toen hij meende den sluwen Newcastle te kunnen verschalken. De staatkundige gedragslijn, die Newcastle met den koning voorstond, zou hem beletten om tot stand te brengen, wat hij wenschte, en zijn eigen positie onhoudbaar maken. Dat de uitkomst van den krijg zijn inzicht rechtvaardigde, zou de eenige en schamele voldoening zijn, die hem wachtte.

Om zijn rol te begrijpen en de beteekenis van zijn ministerschap voor de Republiek, moeten wij naar het strijdtooneel en de worsteling der partijen in de Nederlanden terugkeeren.

De veldtocht van 1745 was met een nederlaag, die bij Fontenoi, aangevangen. Met dit begin was de verdere loop in overeenstemming. De geallieerden hadden noch den moed noch de kracht, om een nieuwen slag te wagen. Met zwakke verdediging van de aangevallen plaatsen stelden zij zich tevreden. Doornik, Gent, Brugge, Oudenaerden volgden, met kleine verscheidenheid in bijzonderheden, elkanders voorbeeld en gaven zich aan de Franschen over. In het najaar werd de toestand nog ongunstiger. Engeland, dat den opstand der Jacobietische partij onder Karel Eduard had te onderdrukken, riep zijn troepen terug, en eischte van de Republiek een hulpcorps van 6000 man, dat moest geleverd worden. In September voltooiden de Franschen door de inneming van Nieuwpoort de verovering van Vlaanderen.

De nadering der Fransche legers deed de verlegenheid en verwarring in de Republiek stijgen. De Oranjepartij eischte krachtige maatregelen, in de hoop dat de krijg tot de herstelling van het stadhouderschap zou leiden. De regentenaristocratie was tot niets minder genegen, dan om aan hare tegenstanders de baan te effenen en eigen val voor te bereiden. Zij smachtte naar het einde van den krijg, en zag begeerig op naar den olijftak, dien Frankrijk haar voorhield. Weinige dagen na den val van Nieuwpoort (5 Sept. 1745) hernieuwde de Fransche envoyé de Laville zijn voorslag om een vredescongres bijeen te roepen. In overleg met de voornaamste leden der Hollandsche

Staten zond de raadpensionaris van der Heim een zijner particuliere vrienden, een kolonel de Larrey, naar Parijs, om in het geheim met d'Argenson over de grondslagen van een algemeenen vrede te spreken Gelijktijdig vertrok de heer van Boetzelaer naar Londen, om het Engelsche ministerie de noodzakelijkheid van den vrede voor te houden en aan te dringen, dat men inmiddels de Republiek niet alleen met de verdediging der Oostenrijksche Nederlanden zou belasten, maar troepen uit Engeland zenden. Ook naar Weenen werd met gelijken aandrang een eensluidend verzoek gericht.

De Republiek, door Engeland en Oostenrijk als het ware eenzaam op het slagveld achtergelaten, om weerstand te bieden aan een vijand, tegen wien zij slechts als geallieerde van haar verbondenen streed, riep de hulp van hen in, om wier wille zij het strijdperk had betreden. Doch zonder te slagen.

Engeland wees op den opstand, dien het te onderdrukken had, als voldoende verklaring voor zijn geringe ondersteuning. „De veiligheid der Zuidelijke Nederlanden" — voegde lord Harrington erbij [154] — „is voor de Republiek een binnenlandsche, maar voor Engeland een buitenlandsche, schoon belangrijke, aangelegenheid. De Republiek heeft geen oorlog aan Frankrijk verklaard, zij geniet al de voordeelen van een ongestoorden handel, zij heeft dus ruim de middelen, om den krijg krachtig te voeren."

Dit antwoord van het Engelsche kabinet droeg de goedkeuring van de beide partijen in zijn midden weg. Newcastle hoopte, dat het de Republiek tot een oorlogsverklaring zou brengen. Pelham en Harrington zagen in het prijsgeven der Republiek een middel om tot den vrede te komen. In den Haag maakte het natuurlijk een zeer on-

gunstigen indruk. Trevor, die het standpunt zijner regeering moest verdedigen, had een moeielijke taak. Vooral de Oranjepartij was er verbitterd om. Zij voorzag de gevolgen.

Niet minder opmerkelijk was het antwoord van het keizerlijke hof. Zij was uitgeput, verklaarde Maria Theresia; zij kon haar leger niet versterken. Niettemin was zij wel bereid nog 21000 man te zenden, mits tegen behoorlijke subsidiën. Met fijne vorstelijke en vrouwelijke berekening op den koopmansgeest der Republiek, voegde de koningin van Hongarije er de verzekering bij, dat de heeren Staten nergens goedkooper zouden terecht komen, dan bij haar, omdat zij er niet aan wilde verdienen. [155]

Zulke antwoorden waren niet geschikt om te bemoedigen of de heerschende regentenaristocratie lust tot krachtige voortzetting van een strijd in te blazen, die haar dreigde ten val te brengen. Te minder, omdat de vijand van hunne geallieerden niet alleen den olijftak hun voorhield, maar ook het ontblote zwaard, welks scherpte zij maar al te goed kenden, dreigende tegen hen ophief. Het handelsverdrag van 1739 werd op den eersten Januari 1746 door Frankrijk ingetrokken. Het was een straf voor de ondersteuning van Frankrijk's vijanden, en tevens een waarschuwing, die weinige dagen later op nadrukkelijke wijze werd verscherpt. De Fransche maarschalk Maurits van Saksen had zijn troepen wel de winterkwartieren laten betrekken, maar gunde noch hun noch zich zelven rust. Plotseling, in het begin van Februari, verscheen hij met zijn leger voor Brussel en eischte de overgave. Na een beleg van luttele weken moest de hoofdstad der Oostenrijksche Nederlanden hare poorten (20 Febr. 1746) voor hem openen, en de bezetting, een Hollandsch legercorps van meer dan 8000 man, zich krijgsgevangen geven.

Zulke feiten waren argumenten, door geen breede betoogen te ontzenuwen. De bondgenooten lieten de Republiek aan eigen krachteloosheid over. Redding te zoeken, als in 1672, in de nationale gehechtheid aan het huis van Oranje, wenschte de Oranjepartij. Maar de regenten-aristocratie wilde geen afstand van haar gezag doen. Met Frankrijk kon men tot vrede komen, zoo de Republiek ophield Engeland en Oostenrijk te steunen. Kon er aarzeling zijn?

Nog voor het beleg van Brussel was aangevangen, hadden H. H. M. een gewichtig besluit genomen. Reeds in December had Dordrecht in de Statenvergadering het voorstel gedaan, om officieel vredesonderhandelingen met Frankrijk aan te knoopen, ten einde de gevreesde oorlogsverklaring te voorkomen. Toen in Januari de kolonel Larrey [156] onverrichterzake wederkeerde, werd den 1sten Februari Unico Willem, heer van Wassenaar Twickel, die twee jaar vroeger ook een missie te Parijs had vervuld, tot buitengewoon gezant aan het Fransche hof benoemd. Juist twee dagen na den val van Brussel kwam hij te Parijs aan.

De hoofden der Oranjepartij hadden alle mogelijke moeite gedaan om de zending tegen te houden. „Holland heeft ze voorgesteld en doorgedreven, ik ben er geheel onschuldig aan, ik deed alles om ze te voorkomen," schreef Willem Bentinck aan den prins van Oranje. [157] „Twickel zal alles doen wat hij kan om een onderhandeling aan te knoopen, waarvan ik vooruit zie, dat wij de dupe zullen zijn. Quelques ridicules et quelques déshonorantes que soient les propositions de la France, il y a ici des gens qui seront prêts à les accepter à belles baisemains et qui seront charmés de recevoir, quoi que ce soit qui aie seulement le nom de paix. Encore ceci est tout au mieux, car

ce que j'appréhende le plus, c'est que si Bruxelles est perdu, on ne veuille envoyer carte blanche en France. Ce qui seroit précisément le contraire de ce qu'il faudroit faire . . . ."

De warme aanhanger van het huis van Oranje zou zijn sombere beschouwingen niet gelogenstraft zien. De regentenaristocratie deinsde voor niets terug, om zich staande te houden.

Met het stijgen van den nood des lands steeg de strijd der partijen. Zij worstelden om de teugels van het bewind: de regentenaristocratie, om ze in handen te houden; de Oranjepartij, om ze aan den prins van Oranje over te geven. In Februari werden de generaals voor den volgenden veldtocht benoemd. De prins van Waldeck werd als generaal van de infanterie aan het hoofd van het geheele leger, de prins van Birkenfeld over de cavalerie gesteld (18 Feb.). Een heftig protest van Friesland volgde. [158] „In 1742 hadden vier van de zeven bondgenooten tot een promotie van generaals besloten, en daarbij zes vreemdelingen aangesteld. Holland's gedeputeerden hadden daartoe medegewerkt, ondanks dat Holland zelf den 25en April 1739 had verklaard, dat *na de gronden van de Regeering de promotie van generaals niet dan met eenparigheid van alle bondgenooten* kon geschieden. Nu had men opnieuw Waldeck en Birkenfeld benoemd, om in de aanstaande campagne te commandeeren. Het was een onrecht tegen de eigen generaals; het was een hasardeeren van de vrijheid en godsdienst des volks: van vrouwen en kinderen, huis en have." Ten slotte stelde Friesland den eisch, dat de prins van Oranje tot generaal bij de infanterie werd aangesteld.

Het heftige woord maakte indruk. Al werd aan het

verzoek niet voldaan, de Oranjepartij won grond. Het scheen dat ook bij H. H. M. en in den Raad van State sommigen aanvingen te weifelen.

Als gewoonlijk in stadhouderlooze tijden, was een Secreet Besogne met de leiding der buitenlandsche aangelegenheden belast. In de laatste dagen van Februari hield dit Besogne stormachtige zittingen. De berichten uit de Zuidelijke Nederlanden en de rapporten van den prins van Waldeck omtrent het lot, dat de Hollandsche bezettingen in de Belgische vestingen, zoo de vijand ze aanviel, wachtte, luidden zeer verontrustend. De aanhangers van Oranje wilden de geheimhouding, die de leden elkander hadden opgelegd, verbreken en opening van zaken aan de Generaliteit doen. De bedoeling was duidelijk. Gelijk men door pamfletten en gedichten de publieke opinie tegen de bestaande regeering in gisting bracht, wilde men haar openlijk, als het ware voor het oog der natie, de bekentenis laten afleggen, in welk gevaar haar wanbestuur den staat had gebracht. De verbittering des volks zou met onweerstaanbare kracht zich keeren tegen de heerschende aristocratie en de verheffing van den Frieschen stadhouder vorderen.

Te meer, wanneer men er gelijktijdig in slagen kon, den man, die haar beschermeling was, te treffen. In den prins van Waldeck hadden weinigen vertrouwen: het geloof in zijn militaire bekwaamheid was door de ongelukkige uitkomst van zijne campagnes in dienst van dezen staat, ondermijnd. Friesland en Groningen stelden daarom in het Besogne voor, dat men gedeputeerden van H. H. M. en den Raad van State naar Antwerpen zou zenden, om met Waldeck en de andere generaals te spreken en te overleggen. Ook de strekking van dit voorstel was duide-

lijk: die gecommitteerden „zouden meer bedacht wezen, om steenen tegen dien vorst te rapen, en hem te doen rappelleeren, als om te overleggen, wat voor 't gemeenebest zoude behooren te geschieden." [159]

Slechts met moeite werden beide dreigende besluiten voor het oogenblik voorkomen. Aan de Generaliteit werd geen rapport over de Belgische vestingen gegeven, de geheimhouding bleef gehandhaafd, geen buitengewone afgevaardigden te velde werden aan Waldeck toegevoegd.

Doch het gevaar bleef bestaan. De partij, die de regeering in handen had, moest, zoo zij staande wilde blijven, aan de tegenstanders de wapenen uit de handen slaan. Vrede, zij het ook een afzonderlijke, was het eenige redmiddel.

„Il n'est bruit en ville" — schreef Willem Bentinck, den 5 Maart 1746, aan den Prins [160] — „que d'une députation extraordinaire d'Amsterdam à l'assemblée de Hollande, dont chacun raisonne à sa guise. Ils n'ont rien dit dans l'assemblée touchant le sujet de leur mission; s'ils travaillent, c'est sous terre et à la sourdine. Je proteste que je ne suis pas de la confidence." Het was de waarheid. De Amsterdamsche regenten, die op den laatsten Februaridag de gewone deputatie kwamen versterken, sloten Bentinck van hun vertrouwen uit. Toch kon hij na weinige dagen het raadsel oplossen: zij komen om een afzonderlijken vrede met Frankrijk te bewerken.

In de vergadering van Holland traden de nieuwe gedeputeerden van Amsterdam met geen voorstel op. Zij sloegen een anderen weg in: zij zochten door onderhandschen invloed hun doel te bereiken. Zij poogden den raadpensionaris van der Heim te bewegen om aan Wassenaer te schrijven, „ten einde hij in zijn negotiatie wel wat verder zoude

kunnen gaan, als zijn instructie uiterlijk quam te melden," maar van der Heim weigerde zoo groote verantwoordelijkheid op zich te nemen. [161]

Doch zij gaven hunne pogingen niet op. Van der Heim, leerling van Slingelandt, was voor het verbond met Engeland. De Oranjepartij rekende eenigermate op hem en sprak vertrouwelijk en vrij uit met hem over het werken der "neutralisten", zooals zij de tegenstanders van den oorlog noemde. Maar van der Heim was geen krachtig man, als zijn groote voorganger. Toen de Amsterdamsche heeren hem, om te bewijzen, zoo 't heette, dat hunne denkbeelden bij de meerderheid van Holland sympathie vonden, voorstelden, met eenige andere leden der Staten te zijnen huize te beraadslagen, gaf hij zijn toestemming. Zoo vormde zich, als vanzelf, een "conjuratie of conclave", gelijk de leden zelve het noemden, dat bijeen kwam wanneer er iets bijzonders was; in wier midden hij, de raadpensionaris, mededeeling deed van de onderhandelingen te Parijs en Londen, en besprak, welke maatregelen genomen moesten worden. Dit conclave was in de volgende maanden het eigenlijk regeerend college. Het regeerde den raadpensionaris, en door hem Holland en den staat.

In het begin van Maart zond Wassenaer uit Parijs, als vrucht zijner onderhandelingen, een ontwerp voor een algemeenen vrede. Het bevredigde niemand; de voorwaarden voor Engeland waren van dien aard, dat de verwerping buiten allen twijfel was. Trouwens, ook indien zij gunstiger waren geweest, kon men op de aanneming te Londen niet hopen. Maar ook hier te lande bestond geringe ingenomenheid. Het ontwerp stelde niet alleen te leur, maar bevatte "harde conditiën." Het maakte den indruk, dat de conferentiën, die de graaf van Wassenaer met

d'Argenson had gehad, meest „hadden gediend om hem uit te lokken en daarmede zijn profijt te doen." Men had Wassenaer voorslagen laten doen, zoodat de Republiek gebonden, maar Frankrijk vrij was. Hoe vurig aanhanger hij ook was van de bestaande orde van zaken, hoe bereid ook om tot het uiterste, een separaten vrede, te gaan, zijn beleid scheen niet evenredig aan zijn ijver. Hij praatte wat veel [162] en verpraatte zich. Wat in andere oogenblikken onschuldig was, verhoogde thans het gevaar. Dit vredesontwerp kon men niet aannemen, en toch moest, zoo spoedig mogelijk, zoo al niet een definitieve vrede, dan toch door een voorloopig verdrag stilstand van wapenen worden verkregen. Anders stond men binnen weinige weken blootgesteld aan al de gevaren van een nieuwen veldtocht, die bij de zwakheid van den staat slechts een ongelukkigen loop kon hebben en ongetwijfeld tot een geheelen omkeer van zaken zou leiden.

Zij, die deze vrees koesterden, wisten zelve niet hoe nabij het gevaar was. Indien de Friesche stadhouder aan de wenken en inblazingen van sommige zijner raadsleden en vrienden had gehoor gegeven, de beweging van 1747 ware reeds een jaar vroeger uitgebarsten. Willem Bentinck, die het nadeel van een afzonderlijken vrede voor de wenschen der Oranjepartij zeer goed inzag, schreef aan den prins van Oranje dat, naar hij meende, de aandrang van Amsterdam weinig kans tot slagen had. Bij Holland — zoo meldde hij, den 14 Maart [163] — zijn verscheidene leden, zooals de Ridderschap en Leiden, die van geen negotiatie zonder Engeland willen weten. Frankrijk eischt de teruggave van Kaap Breton en zal anders noch Vlaanderen noch de Barrière loslaten. Maar het Engelsche ministerie zal daarin niet bewilligen. „Onze toestand is niet

alleen jammerlijk en kritiek, maar in de hoogste mate buitengewoon: wij kunnen noch vrede sluiten noch oorlog voeren zooals het behoort."

Doch ondanks deze schijnbare gerustheid, uitgesproken in een brief, die met de gewone post werd verzonden, richtte hij tot den prins andere woorden in andere missiven, wier onmiddellijke verbranding [164] hij verzocht. Wat hij schreef en wat hij wenschte, is blijkbaar uit 's prinsen antwoord. "Wat bedoelt men toch — vroeg deze [165] — met al die termen, qu'il faut profiter des circonstances opportunes, que toute longueur est mortelle, que tout delai est funeste et sans retour? Wil men dat ik overkom, dat ik mij onder u vertoon? Quelqu'éloigné que je sois de chercher mon avancement par une révolution causée par une révolte populaire, où la modération et la justice sont toujours mises de côté et il arrive souvent que d'innocentes victimes sont immolées à une passion effrénée que ne sait dans son acharnement les distinguer des coupables — je ne me soustrairai cependant jamais à paraître quand le bien de la patrie l'exigera et ce ne sera point dans ce cas que la crainte me retiendra. Je ne prétends pas profiter des rumeurs publiques ni fomenter les émeutes populaires, et tant que ce ne seront que des pasquilles où je serai nommé et des clameurs vagues de quelques bourgeois ou de quelque peuple qui m'appelleront, je resterai tranquillement dans ma solitude; mais si un nombre de gens de poids et sensés, pensant comme vous et du gouvernement avec vous, répondant à la voix du peuple, me désirent et m'invitent, je n'hésiterai point à me montrer et à leur faire connaître que j'ai toute la volonté du monde à servir utilement ma patrie. Et si les talens me manquent, le courage d'esprit avec l'aide de Die une me défau-

dra point pour tout entreprendre pour nous garantir des fers que la France nous destine. Et j'espère qu'en songeant à m'employer ces mêmes hommes songeront à me mettre en état à trouver avec eux des moyens pour soutenir la guerre ou obtenir une paix raisonnable."

En hierbij bleef hij. Bentinck mocht zijn aandrang eens, tweemaal herhalen, Willem bleef weigeren. „Je dois éviter qu'en cas de nonréussite on me reproche de l'étourderie, en m'embarquant dans une telle entreprise sans avoir aucun parti pour me soutenir ou du moins un nombre suffisant de gens en credit qui m'aient voulu appuier." [166]

Deze weigering van den prins van Oranje, om den stoot tot een volksbeweging te geven, schonk aan de „conjuratie" ten huize van den raadpensionaris vergaderende, den rustigen tijd, om het terrein in te nemen. Het concept van Wassenaer was naar Engeland gezonden. Voordat het antwoord werd ontvangen, kon niets beslissends gedaan worden.

Niettemin werd de tijd goed besteed en de grond voorbereid. Telken male, als de achterraad bijeenkwam, poogden de leden, in wier midden Jacob Gilles, de tweede griffier van H. H. M., zich door krachtige ondersteuning van Amsterdam's inzichten onderscheidde, den raadpensionaris tot hun meeningen te bekeeren. Herhaaldelijk verklaarde van der Heim met heftigheid en warmte, dat hij weigerde mede te gaan met hen, die zich van de bondgenooten wilden afscheiden; dat hij zijn vrienden niet irriteeren wilde, door zich in de armen van Frankrijk te werpen; dat hij aan Trevor stellig beloofd had, geen afzonderlijken vrede te zullen sluiten, en dat hij zijn woord zou houden enz. Maar met elke weigering scheen de kracht van zijn tegenstand te verzwakken en die zijner bestrijders te stijgen.

In de laatste dagen van Maart kwam het antwoord van Engeland. Het was zooals men verwacht had. Bij den raadpensionaris van der Heim vergaderde [167] het conclave. Amsterdam had gezorgd, dat het ditmaal krachtig gesteund werd: de vergadering was grooter dan ooit te voren: zij telde 15 personen. Het was een stormachtige zitting, die door het twistpunt, algemeene of particuliere vrede, werd beheerscht. Van der Heim verklaarde zich voor het eerste, de vergadering voor het laatste.

Na lang en heftig dispuut, en herhaalde weigering van den raadpensionaris, werd er eindelijk een middenterm gevonden, waarbij hij zich neerlei. De generale vrede stond daarbij op den voorgrond: het uitzicht van een particulier verdrag voor de Republiek werd geopend, doch ondergeschikt en afhankelijk, naar het scheen, van hoofdpunten, voor een algemeenen vrede vast te stellen. Met den griffier Gilles en twee andere leden van het conclave, die hem werden toegevoegd, maakte van der Heim een voorstel op, dat, door zijn tusschenkomst bij de Ridderschap aangenomen, namens haar in de vergadering van Holland werd ingediend, om, hier goedgekeurd (3 April), in naam der machtige provincie twee dagen later aan H. H. M. Gedeputeerden tot de Buitenlandsche aangelegenheden te worden aanbevolen, die op hunne beurt er zich mede vereenigden.[168] Ten einde over een nieuw ontwerp van vrede te onderhandelen, werd Jacob Gilles, „als een man van een bijzondere capaciteit" benoemd, om den heer graaf van Wassenaer aan het Hof van Frankrijk te gaan assisteeren.

Onder de raadslieden der Fransche kroon bestond geen overeenstemming van inzicht ten aanzien der Nederlandsche Republiek. D' Argenson, de minister van buitenlandsche

zaken, was het denkbeeld toegedaan, dat men haar zacht moest behandelen, om de herleving van het stadhouderschap en van den militairen geest, als in 1672, te voorkomen en den invloed van Frankrijk te versterken. De hofpartij, die hem bekampte en ten val zocht te brengen, noemde de herhaalde onderhandelingen der Republiek, in 1744 en nu in 1746, even zoo vele pogingen der Republiek, in overleg met Engeland, om Frankrijk om den tuin te leiden, en zoo mogelijk met zijne geallieerden in onmin te brengen. Een krachtig optreden tegen haar was het eenige middel, om haar uit nood tot een vrede te dwingen.

Deze strijd onder 's konings raadslieden dwong d'Argenson om zich met het plan van een particulieren vrede niet dan met veel voorzichtigheid in te laten. Zoo het mislukte, kon hij er door vallen. Gilles vond de stemming dan ook vrij wat minder rooskleurig dan Wassenaer, die in zijn opgewondenheid indertijd had geschreven, dat er van Z. M. tot de keukenmeid niemand in Frankrijk was, die niet den vrede verlangde.

Toen de griffier van H. H. M. den 18den April te Parijs aankwam, vond hij alles met de voorbereiding van den volgenden veldtocht bezig. Den tweeden Mei zou de koning naar de Nederlanden gaan. Gilles en Wassenaer vroegen en verkregen vergunning, om het hof te volgen, ten einde de onderhandelingen over een nieuw ontwerp-tractaat, zoo mogelijk, tot een goed einde te brengen, dat het dreigend gevaar van de Republiek kon afwenden. Bij de zwakheid van de geallieerde legers in de Oostenrijksche Nederlanden, was de uitkomst van de nieuwe campagne gemakkelijk te voorzien. En tevens, dat Frankrijk den bondgenoot van Engeland en Oostenrijk niet steeds zou ontzien. Trouwens, het werd aan de Hollandsche afgevaardigden duidelijk te

kennen gegeven. Toen Gilles en Wassenaer hun hoop te kennen gaven, dat de Fransche legers toch „den bodem van den staat" niet zouden betreden, werd hun uitdrukkelijk geantwoord, dat het Z. M. „vrijstond, volgens het recht des oorlogs, om zijne vijanden daarop te vervolgen, indien de geallieerde armee zich daarop zou willen retireeren; maar dat de zaak anders zou zijn, indien de staat zoodanig een retirade aan 's konings vijanden niet zou vergunnen". [169] Een verschooning, van zulk een voorwaarde afhankelijk gesteld, schonk geen de minste kans. Het was toch niet te verwachten, dat „de regenten, die in possessie waren van de principale directie van zaken" het wagen zouden, ook al waren zij in het bezit van de militaire krachten, ertoe benoodigd, om een geslagen of vluchtend leger der geallieerden, grootendeels uit de troepen der Republiek zelve bestaande, van de grenzen te weren, ten einde een nominale onzijdigheid te handhaven.

Den 18den Mei legden de Hollandsche afgevaardigden te Brussel de laatste hand aan het nieuwe ontwerp van vrede, dat zij na veel onderhandelingen met d'Argenson hadden opgemaakt. De bepalingen waren gunstiger voor de Republiek, dan die van het vorige. Ook Engeland kon, huns inziens, er genoegen in nemen. In elk geval scheen thans een grondslag gevonden, die een stilstand van wapenen kon rechtvaardigen.

Toen het concept in Whitehall werd ontvangen, leidde het tot breedvoerige beraadslagingen. De overwinning bij Culloden (17 April 1746), over den Stuart en Frankrijk behaald, had de regeering gesterkt en maakte Newcastle weinig genegen, in vredesvoorslagen te treden. De beide huizen van het Parlement hadden zich, bij de jongste aanvrage van gelden voor den oorlog in de Nederlanden, zoo

ongunstig over de houding der Republiek uitgelaten, dat men geen verzet van hen had te duchten. Wel drongen de voorstanders van een vrede, zijn eigen broeder Thomas Pelham en lord Harrington, er op aan, dat men de gelegenheid zou aangrijpen, omdat anders de Republiek tot een afzonderlijken vrede zoude komen, doch Newcastle wilde er niet van hooren. Dat Trevor, de gezant in den Haag, in gelijken geest schreef en nadrukkelijk op het gevaar van Holland's afval wees, liet hem koud. Noch dezen noch zijne ambtgenooten geloofde hij. Hij dreef door, dat men eenvoudig aan den raadpensionaris, die het ontwerp had toegezonden, mededeeling zou doen van de vele bezwaren, die men had, zonder zich verder tot iets te verbinden. Zonder zich stellig tegen verdere onderhandeling te verklaren, verschoof men de beslissing. Koning George II steunde geheel de politiek van Newcastle. Met zijn eigen koninklijke hand wijzigde hij het ontwerp-antwoord van Harrington en stelde in de plaats van uitdrukkingen, die hem al te toeschietelijk voorkwamen, anderen, die minder sprekend, minder belovend waren. Sterk door dezen steun des konings, ging Newcastle nog een stap verder. Zonder de toestemming der Republiek te vragen, zond hij de aangeboden vredesvoorslagen aan de hoven van Weenen en Turijn toe, wetende, dat hun oorlogzuchtigheid zich krachtig tegen het denkbeeld van een vrede zou verklaren. [170]

Deze houding van Engeland was voor de Republiek het ergste, wat haar overkomen kon. De onderhandelingen werden niet afgebroken, maar onbepaald verdaagd. En dat in oogenblikken, waarin iederen dag het gevaar vermeerderde en een dadelijke beslissing noodig scheen.

Terwijl Engeland naar de minst bindende zinsneden zocht,

om vrij te blijven, handelde Frankrijk. Den eersten Juni werd het kasteel van Antwerpen tot overgave gedwongen, onmiddellijk daarop het beleg voor Mons geslagen. Meenen, Ath, Oudenaerden waren reeds ontmanteld. Yperen werd met een gelijk lot bedreigd. De barrièresteden waren niet alleen in handen van de Franschen, maar werden door hen onbruikbaar gemaakt. Het was gemakkelijk te voorzien, dat als de Oostenrijksche Nederlanden geheel waren veroverd, de zwakke Republiek den vijand op haar grondgebied zou zien.

In deze zorgvolle dagen kwam het conclave herhaaldelijk bijeen. Van der Heim, zenuwachtig en prikkelbaar, zag het oogenblik komen, waarin hij den band met Engeland zou moeten loslaten. „Mijn oude vriend de raadpensionaris is een beste brave man, maar hij is noch een groot, noch een bekwaam minister," zei de oude Horace Walpole, [171] die evenmin het een of het ander was. Van der Heim was in een zeer moeielijke positie. Hij had zich, waarschijnlijk hopende dien te kunnen beheerschen, een achterraad laten ter zij stellen, die hem medesleepte, waarheen hij niet wilde. En toch, kon hij weigeren te volgen? Had Engeland de Republiek krachtig èn op militair èn op diplomatiek gebied ondersteund, hij zou zonder twijfel in zijn verzet tegen afzonderlijke vredesonderhandelingen hebben volhard. Bij de jongste besprekingen te Whitehall had Harrington een brief van hem overgelegd, waarin hij nadrukkelijk op het gevaar, dat men tot afzonderlijke onderhandeling zou moeten komen, opmerkzaam maakte. Newcastle had hem eenvoudig op zijde geschoven. Thans, na Engeland's antwoord, scheen er geen keus meer over. In het begin van Juni schreef van der Heim aan Boetzelaer, dat hij steeds tegen een separaten vrede was ge-

weest, maar het nu niet langer kon of wilde tegenhouden: de vijand stond aan de grenzen. "Ik houd de zaak voor beslist;" — meldde den 12den Juni Pelham aan Horace Walpole — "uit een briefje van Trevor zie ik, dat de raadpensionaris zich beklaagt, slecht door Engeland behandeld te zijn: hij zou gezegd hebben, dat hij niets meer met de secrete negotiatiën wilde te maken hebben, maar ze aan het Besogne overliet. Trevor leest in die woorden, dat van der Heim berust in een afzonderlijk vredesverdrag." [172]

De Engelsche gezant had juist geraden. Onwillig, tegenstrevende, zenuwachtig, prikkelbaar, bukte de raadpensionaris onder den overweldigenden aandrang van personen en feiten.

Verwonderen kan het niet. Terwijl Engeland, om de Republiek tot een oorlogsverklaring te dwingen, haar aan haar lot overliet, steunde Frankrijk zijne aanbiedingen, die in het eigenbelang der regenten-aristocratie haar warmste aanbeveling vonden, met zijn zeldzaam krijgsgeluk, en met bedreigingen, waartegen Engeland geen bescherming gaf noch aanbood. En daarbij vermeerderde het zijne diplomatieke pogingen, om den laatsten tegenstand te breken. Den 7den Juni kwam de markies de Puysieux [173] in den Haag, door d'Argenson gezonden, om van der Heim en wie met hem nog onwillig waren, te winnen. De raadpensionaris vond het zeer onaangenaam, maar kon toch niet weigeren, den markies, die niet heimelijk, maar openlijk optrad, te ontvangen en te hooren. En evenmin kon hij de kracht zijner argumenten zich ontveinzen. 's Konings raad was verdeeld, de helft vredelievend jegens de Republiek gezind, de andere helft verlangde den krijg. Zoo de laatste kans werd verzuimd, was het niet twijfelachtig,

wie zou zegevieren. Zoowel de vrees voor de opening der Schelde, die den handel der Republiek met een gevaarlijke mededinging bedreigde, als de beduchtheid voor een inval der Franschen deed zich gelden. Frankrijk was vast besloten tot het uiterste te gaan, om de Republiek van haar verbondenen af te trekken en tot een afzonderlijk verdrag te dwingen, indien haar bemiddeling niet bij machte bleek, om een algemeenen vrede te bewerken.

In gelijken geest sprak de griffier Gilles, die door H. H. M. Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken, op voorstel van den raadpensionaris, volgens besluit van het conclave, uit Parijs naar den Haag was geroepen. Breedvoerig wees hij op de vredelievendheid der Fransche regeering, die uit allerlei zaken bleek, maar tevens op haar vast besluit tot oorlog, „tenzij de Republiek verklare, als Engeland blijft weigeren, alleen den vrede te willen teekenen."

Reeds voor de overkomst van Gilles, onder den invloed reeds van de Puysieux' voorstellingen, was het besluit genomen, om een nieuw, nadrukkelijk schrijven tot Engeland te richten, en op de zending van een „behoorlijk geïntentioneerd en volkomen op alles geauthoriseerd" minister aan te dringen. [174] Hoe na het water ook aan de lippen kwam, Amsterdam, dat het conclave leidde, ontveinsde zich de groote bezwaren van een afzonderlijk vredesverdrag niet. Hoe zulk een vrede te sluiten, zonder de zaak in de provinciën of in de vroedschappen te brengen? Zoo Engeland medewerkte, behoefde men de Oranjepartij en haar verwijten over den vrede, schoon in strijd met haar berekeningen, niet te schromen. Doch daarop scheen geringe kans. En inmiddels drong de Puysieux, die spoedig wilde vertrekken, op antwoord aan.

Den 18den Juni namen de burgemeesters van Amsterdam het besluit, „dat men niet langer zich door Engeland moest laten ophouden en zonder verder trainure met Frankrijk vrede trachten te sluiten. Aan de Puysieux zou men te verstaan geven, dat, indien Engeland bleef aarzelen, de Republiek besloten was, het buiten haar te doen." [175]

Na ontvangst van dezen last drongen de Amsterdamsche gedeputeerden in het conclave er bij van der Heim op aan, dat Gilles naar Parijs mocht teruggezonden worden met zoodanigen last, dat hij geen anderen zou behoeven. De raadpensionaris weigerde: het was onmogelijk zulk een last te geven buiten machtiging en zonder kennis van Ridderschap, Steden en Provinciën.

Naarmate de beslissing naderde, nam de zenuwachtigheid van van der Heim toe. Hij deinsde terug, om „Engeland af te snijden." Eerst de Ridderschap, dan de Steden, dan de Provinciën voor een afzonderlijken vrede te winnen — „met veel ijver" verklaarde hij, dat „hij daartoe niet bekwaam was." Een paar dagen was hij ziek. Maar toen de koorts hem verlaten had, werd de aandrang vernieuwd. En als altijd, bukte hij. Er werd een uitweg gevonden: het Secreet Besogne zou de machtiging verleenen.

Den eersten Juli verraste hij H. H. M. Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken met het voorstel, om aan Gilles en Wassenaer volmacht tot het teekenen van een vredesverdrag te geven. Ofschoon het er niet met zoovele woorden in stond, was het een volmacht tot het sluiten van een afzonderlijken vrede. Na vele en warme discussiën nam de meerderheid der negen leden het voorstel aan. [176] Tevens werd besloten, van dit besluit aan Engeland kennis te geven, met verzoek om òf de gezanten van

de Republiek te machtigen, òf zelf een minister naar Frankrijk te zenden.

Den volgenden dag kwam er een kleine reactie. De vraag werd opgeworpen, hoe verre de griffier Gilles volgens de genomen resolutie zou mogen gaan? Er werd besloten, dat Gilles en Wassenaer nog bericht van Engeland zouden afwachten, binnen een postdag beloofd: voldeed Engeland aan het verzoek, om een minister te zenden, dan kon men gemeenschappelijk verder handelen. Voor het overige werd het genomen besluit gehandhaafd; het afbreken der onderhandeling mochten zij niet wagen; dan liever teekenen.

De meerderheid zag blijkbaar een weinig tegen de gevolgen op, schoon zij niet op haar stappen terugkwam. Zij waagde het niet, Engeland los te laten, dan in het uiterste geval, dat Frankrijk met het afbreken der onderhandeling dreigde. In elk geval meende men het doel nabij te zijn: met of zonder Engeland zou men vrede sluiten. „Hedenmorgen" — berichtten aan den avond van dien dag de Amsterdamsche gedeputeerden [177] — „is met onderling genoegen hetgeen, waar 't nu voornamelijk op aankwam, door den goeden ijver en de bekwame directie van den raadpensionaris gearresteerd."

Onmiddellijk na de samensprekingen met de Puysieux had van der Heim dringende brieven naar Engeland gezonden. De berichten van Trevor, ofschoon door Newcastle niet geloofd, steunden zijne vertoogen. Harrington en Henry Pelham behaalden eindelijk een overwinning: zij verkregen, dat er een stap van toenadering werd gedaan. Den 20sten Juni verklaarde Engeland zich bereid een minister naar de Nederlanden te zenden, om met gevolmachtigden van Frankrijk in onderhandeling te treden. [178]

In de eerste dagen van Juli, [179] te midden van de spanning door de „afspraak," gelijk de resolutie van 1 Juli werd geheeten, verwekt, kwam het bericht, dat Engeland had toegegeven en bereid was onderhandelingen aan te vangen. De voorstanders van een generalen vrede en zij, die in het afzonderlijk verdrag niet dan gedwongen en met innerlijk tegenstreven hadden bewilligd, waren gerustgesteld.

Voor van der Heim intusschen was de agitatie der laatste maanden te zwaar. Hij had zich door den invloed van Amsterdam en verlaten door Engeland, laten bewegen, een politiek voor te staan, waarmede hij eigenlijk geen vrede had of kon hebben. Toen hij den eersten Juli zijne medeleden van het Secreet Besogne, die niet in 't geheim der afzonderlijke beraadslagingen waren, eensklaps verraste met zijn voorstel tot machtiging [180] van Wassenaer en Gilles, kon hij zich niet ontveinzen, dat hij in lijnrechten strijd handelde met zijn verleden en met de politiek, door Slingelandt en Fagel voorgestaan. Hoe kon hij zich verdedigen tegen de verwijten van den heftigen Willem Bentinck, [181] die hem wel niet zullen gespaard zijn?

Toen in de zitting van den 2den Juli het Secreet Besogne de onbepaalde volmacht van den vorigen dag niet had ingetrokken, maar tijdelijk beperkt, vroeg van der Heim in de vergadering van Holland verlof, om naar Spa te mogen gaan. Hij was ongesteld; zijn ziekte sproot voort, verklaarde de medische faculteit, „uyt te veel occupatie van de geesten, gepaard met te weinig exercitie van het lichaam." Een verblijf te Spa gedurende vijf, zes weken zou herstelling geven.

Dat de raadpensionaris van Holland op zulk een kritiek oogenblik verlof vroeg en verkreeg, baarde verwondering. [182]

Maar 't bleek spoedig, dat de ziekte niet voorgewend was. Van der Heim keerde niet meer terug, hij bereikte zelfs Spa niet. Den 17den Juli overleed hij onverwachts en plotseling te 's Hertogenbosch. De stormen van den tijd hadden den zwakke neergeworpen.

Door de uitlegging, den tweeden Juli aan het besluit van den vorigen dag gegeven, en door Engeland's toetreding tot onderhandelingen, was voor het oogenblik de kans afgesneden, om bij afzonderlijken vrede het gevaar van Frankrijk's inval te voorkomen. Al gaf Amsterdam zijn plan niet op, er hadden gebeurtenissen plaats, die de moeielijkheden zeer vermeerderden en genegen maakten om van een congres te vragen, wat men niet zelve had kunnen of durven tot stand brengen.

Toen de onderhandelingen met Frankrijk waren aangevangen, hadden de leden van het Secreet Besogne tot de Buitenlandsche Zaken elkander op den eed, bij den aanvang hunner bediening gedaan, stipte geheimhouding opgelegd. Om de opvolging gemakkelijker en de schending moeielijker te maken, werd in de conferentiën nooit iets in geschrifte gebracht, dan de orders, aan de ministers buitenslands toe te zenden. Herhaaldelijk intusschen had de raadpensionaris vergunning verzocht en verkregen, om aan de heeren van Holland een geheim verslag van den stand der zaken te doen. Aan de andere souvereine provinciën werd zorgvuldig alle mededeeling onthouden; zelfs toen de eerste voorslagen van Frankrijk waren ingekomen, waren zij wel naar Engeland, maar niet naar de Staten der gewesten gezonden. [183]

Zoolang het denkbeeld van een generalen vrede heerschte, schijnen de Gedeputeerden der provinciën geen bezwaar in

de opgelegde geheimhouding te hebben gevonden. Doch toen meer en meer de partij domineerde, die op een separaten vrede drong, en vooral na het besluit van 1 Juli, veranderde de stemming. De "importantie van het geheim" en de overweging, dat de commissie "niet bekleed was met de autoriteit, om afzonderlijk en buiten het geven van communicatie aan de H. H. Staten, hare principalen, zaken van zoo groot een gewicht te behandelen," deed de Gedeputeerden, inzonderheid der stadhouderlijke gewesten, besluiten de geheimhouding op te heffen. Zij achtten zich daartoe gerechtigd, op grond van de mededeelingen aan Holland geschied. De afgevaardigden van Friesland, Zeeland, Gelderland en Overijsel gaven van het gebeurde en het gevallen besluit aan de Staten zelven of aan de invloedrijkste leden bericht.

Wat verwacht kon worden geschiedde. Met heftigheid kwamen de provinciën er tegen op, dat het Secreet Besogne, of liever eenige weinige leden zich aanmatigden voor de geheele Unie negotiatiën te voeren, zonder advies of consent der bondgenooten. In Overijsel werd den afgevaardigden ter Generaliteit aangeschreven, alles wat nopens den vredehandel voorviel, aan een secrete commissie van Overijselsche regeeringsleden over te schrijven. De heer van Rechteren werd daarop door Holland eenvoudig uit de secrete besognes gesloten. Een gelijk lot viel aan den gedeputeerde van Zeeland ten deel, toen zijne meesters ééne lijn met Overijsel trokken. Krachtig protesteerde Holland tegen de beoordeeling en de eischen der provinciën, en beriep zich op antecedenten, die de geheimhouding rechtvaardigden. De Staten-Generaal, waarin Holland's invloed boven dreef, keurde de handelwijze van 't Secreet Besogne goed, en verklaarde zich tegen de gewesten. De twist,

door de „afspraak" van 1 Juli in 't leven geroepen, duurde den geheelen winter voort, telkenmale aangewakkerd door de vrees, dat Holland eigenmachtig tot het teekenen van een afzonderlijken vrede komen zou. De strijd tusschen de regenten der Geünieerde Provinciën verzwakte de heerschende oligarchie in haar worsteling met de Oranjepartij. Dat zij geheuld had met den vijand en de bondgenooten had willen verlaten, was een der voornaamste beschuldigingen, die het volk in het voorjaar van 1747 tegen haar te wapen riep. De eigenmachtige houding der Hollandsche regenten was een der hoofdredenen, waarom de aristocratie in de andere gewesten kalm het hoofd boog voor de volkseischen.

Doch in Augustus 1746 kon niemand dien loop van zaken voorzien. Engeland had zich bereid verklaard een minister te zenden, om op een neutrale plaats met de Franschen in onderhandeling te treden. Na eenige besprekingen werd Breda als plaats van samenkomst vastgesteld. De Republiek zou vertegenwoordigd worden door Wassenaer en door Gilles, die, tot loon voor de warmte, waarmede hij de Amsterdamsche politiek had omhelsd, tot opvolger van van der Heim als raadpensionaris van Holland was gekozen. Frankrijk zond den markies de Puysieux, die met de tot dusver gevoerde onderhandelingen vertrouwd was. In Engeland had Newcastle, toen er het eerst van mogelijke onderhandelingen sprake was, aan Chesterfield gedacht, maar deze had de missie volstrekt en herhaald afgewezen. [184] Aan den gezant in den Haag, Trevor, die de vredelievende inzichten van Harrington en van zijn broeder Henry Pelham deelde, dacht hij natuurlijk niet. Die man was voor hem niet bruikbaar. De keus viel op John Montigu lord Sandwich, een jong

mensch. Waarom hij gekozen werd, vertelde Henry Pelham aan Horace Walpole. [185] „De koning schijnt zeer met hem ingenomen. Waarom, is mij heel duidelijk. Hij houdt hem voor een man, die kaap Breton niet zal opgeven, wat de Franschen eischen, en zonder wat er geen kans op vrede is. Hij is een jong man, geheel onervaren in zaken; dit is een geschikt voorwendsel om hem geen beslissende instructie te geven, zoodat alles ad referendum wordt gelaten. Z. M. heeft het dan altijd in zijn macht, om neen te zeggen, wanneer het met zijn belang of zijn luim overeenkomt. Ik hoop, dat ik mij vergis, maar ik vrees, dat mijn voorgevoel juist zal blijken: er komt niets van den vrede."

De schrijver dezer woorden, de broeder van Newcastle, was Chancellor of the Exchequier, en dus in naam hoofd van het kabinet. Maar zijn broeder verschoonde hem even weinig als zijne andere ambtgenooten, en gedroeg zich ook tegenover hem, als ware hij zelf de eigenlijke premier. Henry Pelham zuchtte al even hard als de anderen onder den druk van Newcastle. Aanhoudende twisten en kibbelarijen kwamen voor, waarin de zachte en bescheiden Pelham gewoonlijk het onderspit dolf. Aan de toevallige omstandigheid, dat hij uit denzelfden vrouweschoot was geboren, had hij het te danken, dat hij niet, als zoo veel anderen, sedert lang overboord was geworpen. Hij zelf was de man niet, om door een kloek besluit zich aan de afhankelijkheid te onttrekken en zijn post neer te leggen. Hij boog en volgde, zij het ook morrende en afkeurende.

Zijn leidzaamheid werd menigmaal op zware proef gesteld. Terwijl hij met Harrington de noodzakelijkheid van den vrede erkende, zag hij lord Sandwich tot gevolmachtigde op het congres van Breda benoemd, met een bedoeling,

die, naar hij zeide, niemand, der zake kundig, belust op die zending zou maken. Doch het zou nog erger worden.

In de laatste dagen van September vingen de samensprekingen te Breda aan. Frankrijk en de Republiek waren in de meening, dat zij alleen met Engeland zouden onderhandelen. De vrede zou gemakkelijker tot stand komen, wanneer zij met hun drieën het op de hoofdpunten eens waren geworden, dan wanneer men met de vaak uiteenloopende eischen en belangen ook van Spanje, Oostenrijk, Sardinië had te handelen. Doch aanstonds bleek het, dat men buiten Engeland had gerekend. Newcastle had reeds in Juni, zonder zich te bekommeren om de door Frankrijk geëischte geheimhouding, de vredesvoorslagen te Turin en te Weenen medegedeeld, en eischte nu toelating van ministers van Oostenrijk en Sardinië. Bij de bekende oorlogzuchtige stemming van Maria Theresia was het volkomen duidelijk, wat deze eisch beteekende. Het was een middel te meer, om aan het congres alle kans van slagen te ontnemen. Tot heftige tooneelen, bittere verwijten en groote verwarring leidde zij. Terwijl Frankrijk zich op hoogen toon beklaagde, misleid te zijn en op bedriegelijke wijze door de Republiek naar Breda gelokt, verklaarde Engeland slechts tot het congres te zijn toegetreden, onder beding dat Oostenrijk en Sardinië zouden deelnemen. De heeren van de Republiek wisten van dat beding niets, en legden de nota over, waarin Trevor in den Haag het besluit van zijn regeering van den 20en Juni had medegedeeld. Nu bleek het, dat de Engelsche gezant, hetzij uit eigen vredelievendheid hetzij om van der Heim genoegen te doen, de hem gegeven orders een weinig gewijzigd had medegedeeld. Vandaar de verkeerde opvatting der Staten, als rekende Engeland zich

vrij tot een algemeenen vrede over te gaan, zonder dat gezanten van de bondgenooten op het congres waren toegelaten. [186]

Toen de vergissing aan het licht was gekomen, stelde de Republiek voor, om aan den eisch van Engeland te voldoen. Maar de Puysieux weigerde het en verklaarde zonder nieuwe bevelen uit Parijs niet verder te kunnen gaan. Lord Sandwich van zijn zijde weigerde over andere punten in onderhandeling te treden, voordat het hoofdpunt, de toelating der bondgenooten, was afgedaan.

Zoo was, weinige weken na de eerste samenkomst, in het laatst van October, reeds het congres van Breda in zijn loop gestremd. Wat volgen zou, was gemakkelijk te voorzien. Hoe weinig vredelievend Oostenrijk gezind was, voor wiens toelating Engeland pleitte, bleek in deze zelfde dagen. De koerier, door de Puysieux naar Parijs gezonden, om nieuwe bevelen te vragen, werd bij Antwerpen door eenige Oostenrijksche huzaren van al zijne papieren beroofd en gevangen genomen, hoewel hij een pas vertoonde, die geteekend was door den raadpensionaris Gilles te Breda. „De Fransche gevolmachtigde is woedend" — schreef Henry Pelham [187] — „en zweert, dat het een streek van ons is, en schreeuwt om schadevergoeding. De Heer weet, hoe dit eindigen zal, maar ik geloof niet, dat die geschiedenis te Breda lang duren zal."

Lord Newcastle nam de dingen minder zwaar op, dan zijn ietwat zenuwachtige broeder. Bovendien, er was in den loop van zaken veel, dat hem aangenaam was. De misslag van Trevor was goud waard. Dat hij, na Sandwich's benoeming te Breda, niet gehandhaafd zou worden in den Haag, hadden zijne vrienden reeds dadelijk [188] begrepen. Maar nu was hij geheel onredbaar.

Hij zou echter niet alleen vallen.

Toen de vredesonderhandeling stokte, zette Newcastle zich, om alles voor een nieuwe campagne voor te bereiden. Hij ontwierp een plan, hoe groot het Engelsche leger zou zijn, hoeveel subsidiën Engeland zou betalen, enz. Hij deelde het aan den koning mede, die het dadelijk goedkeurde. Op diens last toonde hij het aan zijn broeder Thomas Pelham, aan zijn mede-secretaris, lord Harrington en aan den kanselier, lord Hardwicke. De laatste was het altijd met hem eens, de twee eersten waren vredelievend. Thomas Pelham morde wel, maar bukte toch voor zijn broeder. Harrington nam de nonchalante manier, waarop hij en de anderen ook nu wederom door Newcastle behandeld waren, kwalijk op en toonde humeur. De stemming van passieve berusting, die een ambtgenoot van Newcastle voegde, was van hem geweken. Hij had een ontdekking gedaan, die daartoe medewerkte. Newcastle hield een geheime briefwisseling met Sandwich. De staatssecretaris van het Noorden zag de ambtenaren, die van hem hun bevelen moesten ontvangen, in geheime correspondentie met zijn ambtgenoot. Hij was er bitter over ontstemd en toonde het. Toch meenden zijne ambtgenooten, dat hij, die zeer aan zijn post was gehecht, ook dit, als zoo veel meer, zou verdragen.

Misschien ware dit het geval geweest, indien hem de tijd ware gelaten om volkomen tot kalmte te komen. Maar hij liep in de val. Een paar dagen later moest hij bij George II zijn, om hem eenige stukken mede te deelen. Die kans meende hij te moeten waarnemen, om zich over zijn ambtgenoot te beklagen. Hij meende grond te hebben, sprak hij, om te gelooven, dat lord Sandwich, ofschoon tot zijn departement behoorende, in het geheim correspondeerde met den hertog van Newcastle. De koning

hield noch van den klager noch van den aangeklaagde, maar sedert het gebeurde in Januari had hij den grootsten hekel aan Harrington. Daarbij kwam, dat hij in deze dagen last van aambeien had, wat zijn humeur, nooit zeer beminnelijk, niet verbeterde. „Welnu" — duwde hij Harrington toe — „welnu, waarom mag ik niet correspondeeren met mijne ministers buitenslands, door wiens kanaal ik verkies?" Dit antwoord, waarbij George de verantwoordelijkheid van een particuliere correspondentie van Newcastle op zich nam, verbaasde Harrington; hij peilde onmiddellijk den grond en antwoordde: „Dus erkent U. M., dat het inderdaad waar is wat ik nog slechts vermoedde?" George zweeg; maar toen de minister hervatte: „Meent U. M. dat ik in dit geval u nog langer met eer dienen kan?" gaf hij ten antwoord: „Neen, inderdaad, Mylord, dat geloof ik niet."

Harrington ging weg, zonder iets aan iemand te zeggen. Toen Newcastle eenige oogenblikken later het kabinet binnentrad, vernam hij het gebeurde. Op zijn vraag, wie Harrington moest opvolgen? antwoordde de koning: „Dat moet, dunkt mij, lord Chesterfield zijn. Maar zal hij het aannemen?" Newcastle verklaarde het niet te weten; eenigen tijd te voren was hij onwillig geweest. „Welnu, vraag hem," zei George.

Chesterfield was te Bath, [189] toen deze dingen voorvielen. Hij kwam naar Londen en nam de benoeming aan. Door den koning zelf gewenscht, schijnt hij gemeend te hebben, dat hij meer kans van slagen had dan zijn voorganger. Natuurlijk kon hij niet dadelijk de ingeslagen richting wijzigen en moest hij berusten in veranderingen, die het onvermijdelijk gevolg van Harrington's aftreden waren. Trevor, de gezant in den Haag, die uit

overmaat van vredelievenden ijver te ver was gegaan, werd teruggeroepen. Lord Sandwich volgde hem op.

In de Nederlanden werd het bericht van Chesterfield's optreden met groote blijdschap vernomen. Een brief [190] van Wassenaer, uit Breda, sprak de vreugde in opgewonden termen uit. „J'ai vu avec la plus agréable surprise au bas des dépêches le nom de l'homme du monde, que je respecte, que j'admire, que j'estime, et permettez-moi de trancher le mot, que j'aime le plus, le nom de Chesterfield. Il m'a fallu quelques momens pour me reconnoître et débrouiller la confusion des idées, que cet événement a réveillées dans mon esprit. De quelque côté que je l'envisage, je n'y trouve que des sujets de joie et de satisfaction pour tout bon patriote Anglois et Hollandais. Vous possédez, Mylord, l'estime et la confiance des uns et des autres. Que n'avons nous point à espérer pour le bien des deux nations, et pour celui de toute l'Europe!"

Niemand beter dan Chesterfield wist, hoe weinig hij vooreerst aan die opgewonden verwachtingen kon beantwoorden. De politieke gedragslijn, die Engeland te Breda volgde, was den gezant voorgeschreven, toen de nieuwe staatssecretaris zijn ambt aanvaarde. Het zoogenaamd congres leidde tot niets en mocht tot niets leiden. „Ik heb nooit" — had Pelham reeds den 25 October geschreven [191] — „ik heb nooit eenige goede vrucht van Breda gewacht, nooit, sinds lord Sandwich daarheen ging; niet uit vooroordeel tegen hem of omdat ik zijn bekwaamheid gering schat, maar omdat ik wist, dat hij er heen ging met het plan, zich aangenaam te maken bij hen, die hem zonden. En hun bedoeling was meer, om het hof van Weenen te overtuigen, dat zij niets zonder zijn medeweten

en toestemming zouden doen, dan Holland tevreden te stellen, door werkelijk en bona fide er naar te streven, om aan dezen drukkenden, ongelijken en nutteloozen oorlog door een eervollen en betamelijken vrede een einde te maken." Chesterfield oordeelde evenzoo. "Ik geloof niet" — antwoordde hij aan een Franschen correspondent [191] — "dat de gevolmachtigden te Breda zullen slagen om ons den vrede te schenken. Gij zult ons dwingen om de onderhandelingen toe te vertrouwen aan 140.000 gevolmachtigden in Vlaanderen en aan 60.000 anderen in Provence. Ik twijfel er volstrekt niet aan, of gij zult hun een gelijk getal van ministers te gemoet zenden, die gij even knap denkt als wij de onzen. Ik denk, dat het resultaat van hun samenkomst belangrijker en beslissender zal zijn, dan dat van de conferentiën te Breda." [192]

De eisch, door Engeland gedaan, dat vertegenwoordigers van de koningin van Hongarije en van den koning van Sardinië zouden worden toegelaten, was de eerste belemmering voor alle vruchtbare werkzaamheid te Breda geweest. Hij bleef het al de maanden, dat het congres te zamen was. De Fransche gezant de Puysieux bleef hardnekkig weigeren, waarschijnlijk met meer hardnekkigheid dan d'Argenson wenschte, die hem uitdrukkelijk had voorgeschreven, wel vol te houden, maar in geen geval het congres onverrichter zake te laten uiteen gaan. [193] Engeland bleef even hardnekkig vorderen. De Republiek, die voortdurend zocht te bemiddelen en snakte naar vrede, zag al haar pogingen falen. Na een paar maanden nutteloos samenspreken, besloot men de hoven van Turin en Weenen te verzoeken, dat zij er genoegen in zouden nemen, niet vertegenwoordigd te worden; men zou hunne ministers trouw op de hoogte houden. Beiden wezen natuurlijk den

voorslag af, als in strijd met hun eer. Later schenen zij echter minder ongenegen te berusten in eene uitsluiting, die hun waardigheid hen verbood goed te keuren.

In Januari 1747 had er te Parijs een ministerieele verandering plaats, die niet zonder invloed op de vredesonderhandelingen bleef. D'Argenson — *la bête*, zooals hij om zijn gebrekkige hoofsche vormen geheeten werd — had steeds het denkbeeld van verzoening met de Republiek voorgestaan en de Hollanders verdedigd tegen het verwijt, dat al hunne onderhandelingen slechts ten doel hadden, om Frankrijk om den tuin te leiden. De invloed van Madame de Pompadour en van de hofkliek, die haar steunde, bracht hem ten val.

De Puysieux,[194] die te Breda onderhandelde, dankte aan de gunst der koninklijke bijzit het ministerie, dat hij als haar gewillig werktuig zou innemen. Hij haastte zich niet om een opvolger op het congres te benoemen, zoodat er een paar maanden voorbij gingen, zonder dat Frankrijk vertegenwoordigd was. Om de verwarring nog te vermeerderen, zond Spanje een minister, die toegang eischte, op grond, dat het nooit Frankrijk had gemachtigd, om voor Spanje te handelen.

In dezen stand van zaken was er voor Chesterfield's vredelievende plannen weinig kans tot slagen. Hoe onwillig ook, hij moest de lijn volgen, die voorgeschreven was, toen hij optrad. Even weinig als Newcastle de zelfstandigheid van zijn voorganger had verschoond, verschoonde hij de zijne. Ook Chesterfield moest zich veel laten welgevallen van den invloedrijken minister, die door den koning gesteund werd; veel, wat hij, evenzeer als Harrington, inbreuken op zijn terrein achtte. Newcastle leidde de buitenlandsche zaken, zonder, desnoods tegen

hem. Niet het minst griefde en verbitterde het hem, dat de geheime correspondentie tusschen Newcastle en Sandwich [195] werd voortgezet. Heftig verweet hij later openlijk den jongen ambassadeur, dat hij, die vroeger met hem, Chesterfield, een tegenstander van den oorlog was geweest, en met meer warmte en in forscher termen dan eenig ander pair de oorlogzuchtige politiek had bestreden, thans louter uit ambitie van gevoelen was veranderd; „geen beginselen hechtten, geen vriendschap bond, geen gevoel van dankbaarheid bedwong dien man," [196] verklaarde Chesterfield.

In het najaar van 1746 werden, ten gevolge van Newcastle's plannen voor den volgenden veldtocht, nieuwe conventiën met de bondgenooten ontworpen en gesloten. Chesterfield, hoe onwillig ook, moest bewilligen in maatregelen, die onverzoenlijk met zijne plannen streden. Maar hij had den troost, verzekert hij, dat hem de stellige toezegging werd gegeven, dat dit de laatste poging zou zijn, die aangewend werd. Slaagde men er ditmaal niet in om Frankrijk uit de Nederlanden terug te werpen, dan zou Engeland niet langer den vrede tegenhouden. Een leger van 140.000 man zou door Engeland, de Republiek en Maria Theresia worden bijeengebracht. De hertog van Cumberland, de zoon des konings, wien de overwinning van Culloden eenigen roem had geschonken, vertrok naar de Nederlanden, om weder het opperbevel te aanvaarden. Met de stoutste verwachtingen werd de nieuwe veldtocht te gemoet gezien.

Bitter was de teleurstelling. Het leger der verbonden mogendheden was het eerst in het veld, maar niet in staat krachtig te handelen. Tweedracht verlamde het. Noch de troepen van Engeland, noch die van de Republiek en van Maria Theresia waren behoorlijk toegerust. „Zoo be-

lachelijk zuinig" — schreef Chesterfield — "waren de gesloten legercontracten, en zoo karig waren de magazijnen voorzien, dat dit leger, dat in April sterk genoeg heette om offensief te werk te gaan, niet in staat was iets te doen, voordat het te laat was." Een flauwe beweging, die Cumberland tegen Antwerpen maakte, werd door den maarschalk van Saksen niet van genoeg belang gerekend, om er zich over te verontrusten. "Als mijn tegenstander zijn leger voldoende verzwakt heeft" — zoo had hij gezegd, naar men in Engeland vertelde — "zal ik hem leeren, dat het de eerste plicht van een generaal is, voor het behoud van zijne troepen te zorgen." Hij hield eerlang woord.

Den 17^{den} April 1747 ontvingen de Staten-Generaal een kennisgeving van den Franschen gezant, dat Z. M. zich verplicht zag zijne troepen op het grondgebied der Republiek te zenden, om de schadelijke gevolgen van de bescherming te voorkomen, die zij aan de troepen van Oostenrijk en Engeland verleenden. Bijkans terzelfder stonde rukten de Fransche troepen Staats-Vlaanderen binnen. De regenten-aristocratie, even onmachtig om oorlog te voeren als om vrede te sluiten, werd door het volk van de kussens geworpen. Als steeds, wanneer het vaderland in gevaar was, richtte de natie zich tot een prins van Oranje, om van hem redding uit den nood te vragen.

De verheffing van Willem IV, den schoonzoon van koning George, scheen een krachtige en energieke hernieuwing van den oorlog te waarborgen. Van hem, jong en populair, die steeds onverholen zijn gestrenge afkeuring over de krachtelooze houding van den Staat had uitgesproken, was de hoogste krachtsinspanning te verwachten. Hij zou de

Republiek willen redden en zich zelven met roem overladen, gelijk Willem III na 1672. Geen vredelievende politiek, maar een oorlogzuchtige zou hij voorstaan.

Het is te begrijpen, dat Chesterfield, met dit uitzicht voor oogen, de verheffing van Willem IV met weinig ingenomenheid begroette. Hij kende, beter dan eenig ander Engelsch minister, de innerlijke holheid en zwakheid der Republiek, en had de gelegenheid gehad, ook den prins van Oranje nader en beter te leeren kennen. Hij kon niet wenschen, ook indien hij het geloofde, dat Willem IV de man zou zijn om leven in de oude doodsbeenderen te wekken. [197]

In deze dagen — Mei 1747 — behaalde hij een kleine overwinning op zijn ambtgenoot, die voor hem groote waarde had. Met behulp van Pelham wist hij te bewerken, dat een zijner meest vertrouwde vrienden tot resident in den Haag werd benoemd. Het was Salomon Dayrolles, de neef van den ouden James Dayrolles, dien hij in 1728 in den Haag in gelijke betrekking had aangetroffen. Met dezen Salomon was hij zeer intiem geworden; hij had hem indertijd mede naar Ierland genomen, en hem daar aan zijn hof als ceremoniemeester gebruikt. [198] Dayrolles was een zeer vertrouwd man, die hij in zijne particuliere zaken, de opvoeding van zijn zoon raadpleegde. Geschikter persoon, om in den Haag een oog in 't zeil te houden, kon hij moeilijk vinden. Dayrolles had nog van vroeger verschillende relatiën, die hem thans dienen konden. Met den graaf van Welderen in Gelderland was hij bevriend. De heer van Kruiningen, ofschoon hij eerlang na den dood zijner vrouw zich meer en meer isoleerde, ontving hem. Inzonderheid met John Duncan, een van 's prinsen raden, die indertijd de huwelijksvoorwaarden van

Willem en Anne te Londen had opgemaakt, wenschte Chesterfield dat hij op vertrouwelijken voet zou zijn. Maar Duncan's plaats aan het hof was niet meer de oude. Sedert Willem Bentinck het vertrouwen van Willem genoot, was Duncan op den achtergrond geschoven. De prinses hield niet van hem en Bentinck evenmin. Hij werd niet meer geraadpleegd, maar gewantrouwd. Hij voelde dat zijn positie wankelbaar was, en wilde zijnen vijanden geen voet geven door een vertrouwelijk verkeer met Dayrolles, den vriend en beschermeling van Chesterfield. Hij stelde daarom aan den resident de voorwaarde, dat zij elkander slechts à la Nicodème, d. i. des nachts, zouden bezoeken, en dat in de briefwisseling tusschen Dayrolles en Chesterfield van hem slechts als van *l'ami* sprake zou zijn, maar nooit zijn naam zou worden genoemd. Eenige weken later gaf hij om het gevaar, waarin de briefwisseling hem storten kon, ze geheel op. „De post was niet te vertrouwen" — zei hij — „de brieven werden geopend. Gedurende vele jaren was dit in Holland niet geschied, maar men had het onlangs weer aangevangen." [199] „Zeg onzen vriend" — antwoordde Chesterfield — „dat, als hij zoo beloerd wordt, ik stellig wil, dat hij mij een tijdlang niet schrijft. Preek hem, namens mij, maar geduld te hebben; zijn beurt zal wel weer eens komen. Als hij een kanaal had, om op de prinses te werken, dat zou, geloof ik, het zekerst zijn. Voor u beiden intusschen is het het best, elkander zoo weinig mogelijk te zien, tenzij dan in het grootst geheim."

Politieken invloed door Dayrolles uit te oefenen zocht Chesterfield niet, ofschoon hij de gelegenheid niet versmaadde, om ook door zijn tusschenkomst den prins gunstig voor zich te stemmen. In de omgeving van Willem IV was men aanvankelijk van meening, dat Newcastle en Ches-

terfield, ééne lijn trokken: „tous deux sont dans le même système que le Roi" — schreef Bentinck nog in December 1746; en hij voegde er bij: „il est connu à V. A. S. comment Mylord Chesterfield a pensé sur votre sujet. Il pense encore de même: Mylord Sandwich est l'homme de Mylord Chesterfield et ce serait ici le dernier point sur lequel il se départirait de Chesterfield." Men ziet, Bentinck was niet volkomen op de hoogte. Het duurde intusschen niet lang, of hij was beter ingelicht. Want ook met hem was Newcastle in correspondentie. Chesterfield vermoedde het, nog voordat hij het zeker wist. Des te meer moest hij op prijs stellen, wanneer hij in de gelegenheid was den prins te overtuigen, dat hij volstrekt niet de bittere vijand was, zooals Newcastle c. s. hem teekenden. Indien zijn vredelievendheid kans zou hebben om te zegevieren, moest zij niet op persoonlijken wrok afstuiten bij den man, in wiens handen de leiding der buitenlandsche aangelegenheden der Republiek berustte. In de Junimaand was er sprake van, dat de zeemogendheden 30.000 Russen in soldij zouden nemen. De prins van Oranje schreef er herhaaldelijk over aan Chesterfield, die er zeer voor was, omdat hij meende dat het uitzicht op deze nieuwe vijanden Frankrijk vredelievender zou maken. Maar Newcastle wist het besluit te verschuiven tot het najaar, om inmiddels den loop der gebeurtenissen eens af te wachten. Chesterfield begreep, dat dit uitstel de kansen op een nieuwen veldtocht vermeerderde, en was er zeer ontevreden over. Op zijn verzoek liet de resident Dayrolles aan Willem IV een confidentieelen brief lezen, waarin hij onverholen zijn gevoelen uitsprak.

De inlichtingen, die Dayrolles hem van tijd tot tijd zond, versterkten Chesterfield in zijn beschouwing van den

staat van zaken. De generaal Ligonier, een Franschman, die de Engelsche cavalerie kommandeerde, had aan den resident het een en ander over de Fransche troepen, hun sterkte en inrichting verteld. „Er blijkt uit" — antwoordde Chesterfield — „dat de Franschen werkelijk de overmacht hebben, die ik vreesde. Ik zie de zaken in Vlaanderen donker in, want ik kan niet gelooven, dat de maarschalk van Saksen den koning in het leger zal hebben gebracht om parades bij te wonen; hij moet tegenwoordig zijn bij den een of anderen aanslag, waarbij de maarschalk rekent dat kans van slagen is." [200]

De edele lord had goed geraden. Weinige dagen later zette de Fransche maarschalk zich in beweging en voerde zijn leger naar Maastricht. De geallieerde troepen, die onder Cumberland, tot dusver weifelend en onzeker wat te doen, de bewegingen van den vijand hadden afgewacht, haastten zich hem te voorkomen en de bedreigde stad te dekken. Zij slaagden, maar raakten diensvolgens met den vijand handgemeen. Den 2den Juli werd het Engelsche leger, waarop voornamelijk de aanval en verdediging aankwam, bij Lafeld geslagen; de Oostenrijkers waren, zooals Lodewijk XV naar Parijs schreef, „welwillende toeschouwers" geweest; en de Nederlandsche troepen hadden òf niet aan den strijd deel genomen, òf waren gevlucht. Oneenigheid onder de generaals, jaloezie op Waldeck, ongeschikt slagterrein, werden onder meer als de oorzaken van den ongelukkigen uitslag opgegeven. Doch wat de ware oorzaken ook waren, de gevolgen dreigden ernstig te zijn. Tien dagen later sloegen de Franschen het beleg voor Bergen op Zoom.

Groot was de indruk van dezen nieuwen tegenspoed. De herstelling van het stadhouderschap bleek de troepen

der Republiek met geen nieuwen en beteren geest bezield te hebben: zij streden al even slecht als vroeger. De oneenigheid was evenmin verminderd. De bondgenooten lieten bij voortduring alles op Engeland aankomen. „Geef den Oostenrijkers alles wat ge verkiest" — oordeelde Chesterfield — „zij zullen altijd in gebreke zijn. De Hollanders mogen zulke krachtige resolutiën nemen als zij willen, zij hebben de middelen niet, geloof ik, om ze uit te voeren. Ook onze hulpmiddelen schieten te kort en onze bekwaamheid nog meer. Nous ne sommes pas montés sur le ton de conquête." [201] Zoo oordeelde hij, zoo oordeelden velen met hem. Ook in het Engelsche ministerie namen de stemmen toe, die op vrede drongen. Pelham, die meer en meer zich van de gevoelens van zijn broeder verwijderde, stond geheel aan Chesterfield's zijde. „Wij vechten en wij betalen, dat is de waarheid, maar wij worden geslagen en zullen bankroet gaan. Vijf campagnes hebben wij achter den rug, die wij verloren hebben. Verleden jaar hadden wij een beteren vrede kunnen bekomen dan nu, en nu kunnen wij nog een gunstiger krijgen, dan in het volgende jaar het geval zal zijn." [202]. Zelfs de kanselier Hardwicke, die gewoonlijk Newcastle blind volgde en zich tot zijn wolzak bepaalde, zag in, dat de toestand onhoudbaar werd. Men zette den krijg voort, maar zonder de krachtsinspanning, die alleen tot een goed einde kon voeren. „Wat bij mij het meest afdoet, is dit" — schreef hij aan Newcastle zelven [203] — „ik zie niet, dat wij de middelen hebben, òf om den oorlog voort te zetten òf om onze positie te verbeteren. Ik wanhoop er aan, om een beter plan de campagne te hebben, dan wij nu hadden, vroeger den veldtocht aan te vangen, of meer troepen bijeen te brengen. Ja, eigenlijk gezegd,

ik kan niet gelooven, dat wij ooit weer zulk een groot leger zullen hebben." Zoo spraken en dachten de meeste, ja alle leden van het kabinet. Maar Newcastle liet hen praten. De koning wilde er niet van hooren, en Cumberland steunde met al zijn invloed den oorlog.

Eén oogenblik scheen het, dat de laatste wankelde, en uit persoonlijke overwegingen geneigd was tot vrede mede te werken.

In den slag bij Lafeld was de generaal Ligonier gevangen genomen. Door Lodewijk XV nog op het slagveld ontvangen, had deze hem eenige woorden toegesproken, waaruit zijn wensch naar vrede sprak. De maarschalk van Saksen verzekerde hem, dat de koning en het Fransche ministerie zeer naar het einde van den krijg verlangden. Hij opperde zelfs het denkbeeld, of het niet mogelijk was, dat hij en Cumberland, de twee opperbevelhebbers, aan het hoofd van hunne legers den vrede zouden bemiddelen. Er volgde een briefwisseling, waarbij de maarschalk namens zijn regeering eenige voorslagen deed, die tot punt van uitgang konden dienen.

De hertog van Cumberland, hoe oorlogzuchtig ook, voelde zich verlokt door het grootsche uitzicht, dat het voorstel van den maarschalk opende. Aan zijne militaire lauweren die van den diplomaat toe te voegen, lachte hem aan. Ook George II scheen niet ongezind, den wensch van zijn lievelingszoon te vervullen.

Maar het ministerie oordeelde anders.

Toen de hertog van Cumberland nog een kleine jongen was, was hij eens stout geweest. Zijn moeder — koningin Caroline — had hem naar zijn kamer gezonden. Toen hij terugkwam, vroeg zij wat hij gedaan had. "Ik heb gelezen," was het antwoord. — "En wat hebt gij ge-

lezen? — „In den Bijbel," zei de knaap. — „En wat hebt gij in den Bijbel gelezen? — „Ik heb gelezen, dat Jezus tot Maria zei: vrouw, wat hebt gij met *mij* te doen." [204]

Deze veelbelovende bengel was een man geworden. De vraag, die hij als kind had gedaan, bracht hij als man nog dikwijls in toepassing: wat had men met hem te doen. Een heftig en driftig karakter, lag hij spoedig met ieder overhoop. Die zekere soort van eerlijkheid, die over ruwe drift een eigenaardig vernis werpt, kwam ook hem wel ten goede, maar zij kon toch niet beletten, dat „de slager van Culloden", zooals hij om de wreede reactie, die de onderdrukking van den Jacobietischen opstand in Schotland vergezelde, genoemd werd, nooit eigenlijk populair werd. En nog minder kon zij hem bewaren voor zoo menige moeielijkheid, als het gevolg van zijn onstuimigheid was.

Ook met zijn zwager, den stadhouder der Republiek, was hij spoedig in twist geraakt, en men zeide, dat hun tweedracht een zeer ongunstigen invloed op de militaire zaken had. Willem IV had niet, dan een paar malen als volontair, een campagne bijgewoond, maar hij achtte zich niettemin volkomen op de hoogte en bevoegd tot oordeelen, wat, ook indien hij het was, door Cumberland, die reeds aan zoo vele veldtochten had deelgenomen, natuurlijk niet werd toegegeven. Dat men een veldslag waagde, had Willem afgekeurd; de ongunstige uitslag van dien bij Lafeld versterkte hem slechts in zijn meening. „Je crois qu'on s'apercevra trop tard qu'on aurait mieux fait de suivre mon avis qui était de rester dans notre poste avantageux et de renforcer la garnison de Maestrigt," schreef hij aan zijne moeder. [205] Uit den aard der zake

had dit hun verhouding niet verbeterd. „Onze twee jonge helden kunnen het slecht samen vinden: de een is openhartig, oprecht, onverschrokken, misschien wat te haastig: de ander is aanmatigend, pedant, betoogend en koppig," zei Pelham.[206] Al schonk de minister het leeuwendeel van deugden aan den zoon zijns konings, hij kon moeilijk medewerken om hem een diplomatieke missie toe te vertrouwen. Noch het haastig karakter van Cumberland, noch diens verhouding tot den stadhouder der Republiek maakte het voorzichtig, hem met de leiding van vredesonderhandelingen te belasten. In dit opzicht waren alle ministers het eens. Cumberland werd als diplomaat zachtkens ter zijde geschoven, en Newcastle kon dus bij voortduring op zijn steun bij zijn vader rekenen, die over alle dingen verstandig kon spreken, zooals Pelham eens schreef, behalve over den vrede. Naast Cumberland, zoo het heette, maar in waarheid in zijn plaats, werd lord Sandwich aangewezen, om met den Franschen minister de Puysieux te spreken. In September zou hun samenkomst te Luik plaats hebben.

Sommige leden van het Engelsche kabinet waren zeer tevreden. Zij en met name Pelham meenden, dat Newcastle eindelijk tot hun gevoelen begon te naderen en minder onwillig werd, om tot den vrede mede te werken. Maar het zou hun spoedig blijken, hoe schromelijk zij zich vergisten. Newcastle, ofschoon hij niet rechtstreeks en openlijk de onderhandeling tegenwerkte, nam indirect zijne maatregelen, om het slagen te voorkomen.[207] Hij gaf de keizerin, den koning van Sardinië en den stadhouder der Republiek er kennis van, overtuigd dat hun geringe neiging tot vrede hem zou steunen, om den koning in zijn eigen meening en tegen den aandrang van Chester-

field en Pelham te sterken. De berekening slaagde; zoowel de keizerin als de koning van Sardinië verklaarden zich tegen den vrede, maar bovenal Holland.

In de Nederlandsche Republiek werd het bericht met oprechten schrik en ergernis ontvangen. De „nieuwe bondgenooten," zooals de nu heerschende partij zich noemde, waren door den jongsten tegenspoed volstrekt niet ontmoedigd, maar krijgslustiger dan ooit. De prins van Oranje werkte onvermoeid, en gunde zich rust noch lust, om alles voor een krachtiger krijgvoering voor te bereiden. „Sedert de Franschen voor Bergen op Zoom zijn, heb ik geen minuut voor mij zelf," schreef Willem IV. „Zelfs heb ik Zondag en Woensdag niet naar de kerk kunnen gaan." [208] Bergen op Zoom hield hem voortdurend bezig. „Bien que je n'y sois pas de corps, à mon regret, je ne laisse pas d'y travailler d'esprit et de la plume continuellement." — „Het zijn fatiguante dagen, vooral vandaag" — schreef hij den 5den Aug. — „van morgen om zeven uur kwam reeds een courier, dadelijk daarop had ik geheim militair besogne. Acht of negen depêches heb ik vandaag zelf geschreven. Niet voor tien uur kon ik eten. En toen kwam, om mij op te frisschen, de raadpensionaris over financiën spreken. Daarbij audienties en tot half vier in de vergadering van de Staten van Holland, où l'on a conclu l'armement des sujets et la levée de dixmille waertgelders."

Zoo was het eigenlijk alle dagen. „Cette semaine" — vertelde de prins aan zijne moeder, een paar dagen later — „j'ai été trois jours de suite que je ne suis revenu des Etats d'Hollande pour diner qu'un quart avant cinq heures, mais c'était à cause que nous avons travaillé à un projet de finances à rendre général sur toute l'Union

et qui pourra produire une trentaine ou quarantaine de millions qui pourront tous servir pour une campagne prochaine, si les Français ne nous veulent pas accorder des conditions favorables et aequitables."

Te midden van al die toebereidselen om manschappen en geld te vinden, ten einde den krijg voort te zetten, kwam het bericht van Engeland, dat men zou gaan onderhandelen. De Oranjepartij, die ternauwernood de teugels van het bestuur in handen had, kon niet zonder schrik aan een vrede denken, die haar beletten zou ten minste eenigermate aan de hooge verwachtingen te voldoen, die zij had opgewekt. Wat zou er van haar invloed worden, indien zij onmiddellijk gedwongen werd te doen, wat aan de gevallen partij tot verwijt was gerekend? Dat Engeland, en niet de Republiek, als tot dusverre, den draad der onderhandelingen in handen had, was al even weinig geschikt, om haar gunstig te stemmen. Welk een wapen voor de overwonnen partij, dat de eerste vrucht der zoo hoog geroemde revolutie deze was, dat Engeland en niet meer de Republiek met Frankrijk onderhandelde?

„De prins van Oranje protesteert zeer heftig tegen de negotiatie" — meldde Pelham den 30sten Juli aan zijn vriend Walpole; [209] — „hij heeft een heel boekdeel met pedante redeneeringen er tegen geschreven."

Lord Sandwich, die een week of vier te Londen had doorgebracht, juist in de dagen, dat over de onderhandeling met Frankrijk werd beraadslaagd, kwam in de eerste dagen van Augustus in den Haag terug. Volkomen op de hoogte van den stand der partijen in den ministerraad en geheel door Newcastle gewonnen, die hem het uitzicht had geopend, om Chesterfield op te volgen, wat de couranten reeds hadden publiek gemaakt, was hij volkomen

in staat, om èn gerust te stellen èn goeden raad te geven. Het gevolg was, dat tot de zending van Willem Bentinck naar Londen werd besloten.

De trouwe en opgewonden aanhanger van het Oranjehuis vond den toestand, zooals hij verwachtte. Er was een krachtige partij voor den vrede, waarvan Chesterfield de ziel was. Pelham vond hij vreesachtig en vol bezwaren, terugschrikkende voor de groote oorlogskosten; hij was door Chesterfield tegen de Republiek ingenomen.[210] De staatssecretaris zelf was overrijk in bedenkingen en tegenwerpingen. „Spot is zijn liefste wapen en hij weet er zich goed van te bedienen"[211] — schreef Bentinck aan den prins. — „Al had ik niets anders gedaan, dan aan de rest van het ministerie de argumenten aan te geven, om hem te antwoorden, dan nog zou ik meenen, dat ik mijn tijd goed besteed heb."

Het was voornamelijk met de beide staatssecretarissen en met Pelham, den premier in naam, dat Bentinck te handelen had.

Menig warm woord viel er in die samenkomsten. „Ik bemoei mij weinig met de dingen; ik voer de orders uit, die ik krijg, en geef zelfs geen raad. Dat zij, die ons in de verlegenheid hebben gebracht, er ons uit helpen, zoo zij kunnen. Op deze wijze win ik iederen dag aan invloed," had Chesterfield eenige weken te voren[212] aan Dayrolles geschreven. Dit mag vroeger en later zijn houding zijn geweest, tijdens Bentinck's bezoek was hij minder passief. Diens brieven bewijzen het. Trouwens scherpe personen verbeelden zich wel eens meer dat zij niets zeggen, als zij het meest snijdend zijn. De houding van Newcastle, die voortdurend het air aannam te aarzelen, niet te weten, wat hij wilde, zoodat zelfs zijn eigen broeder

dupe van hem werd, en de toon, dien Bentinck aansloeg, waren wel geschikt om iemand uit te lokken, die de kunst van zelfbeheersching wel zeer bewonderde, maar nooit getoond had te beoefenen.

Het doel van Bentinck was zeer eenvoudig. Hij kwam, om te beletten dat de vredesonderhandelingen, zoo hij ze al niet meer voorkomen kon, tot iets zouden leiden. Daarom zocht hij Engeland tot nieuwe krijgstoerustingen te bewegen, door namens de Republiek gouden bergen van medewerking en hulp te beloven. Chesterfield weerstond hem krachtig, en sprak al zijne groote beloften tegen. „De hulpmiddelen van de Republiek zijn uitgeput; zij kan zelfs nu den krijg niet meer voortzetten, nog veel minder een volgend jaar. Als Bergen op Zoom zal gevallen zijn, dan kunnen noch de stadhouder noch zijne vrienden tegenhouden, dat zij hollende een vrede sluit. De denkbeelden van den prins zijn heel mooi, maar onpraktisch en gelden niet meer in dezen tijd; het is don Quichotterie te meenen, dat alles te herwinnen is. Er blijft niets anders over, dan zoo goed mogelijk vrede te sluiten; anders zullen wij er later een moeten aannemen, die veel ongunstiger is." [213] Bentinck wilde er niets van hooren, en ontkende alles. „Geld? Wij zullen het hebben; wij zullen eerstdaags een zware kapitaalbelasting heffen, en de staat zal de posterijen zelve gaan besturen. Dat zal ons vele millioenen ponden sterling opbrengen. Bergen op Zoom? Men behoeft niet ongerust te zijn. [214] In het ergste geval, als wij het verliezen, dan zullen wij het leger terugtrekken op het eiland van Tholen, en ons door de rivier en door inundatiën verdedigen, tot de hertog van Cumberland ons te hulp komt." [215] Ook de oneenigheid tusschen den stadhouder en zijn zwager sprak hij stellig

tegen. [216] Meer bezwaar had het in, op andere punten Chesterfield en de zijnen tevreden te stellen. „De prins van Oranje was zoo zwak, dat hij zijne aanhangers, personen, die warm tot zijn verheffing hadden bijgedragen, liet vervolgen door zijne vijanden in de Republiek." Eigenlijk was Bentinck het geheel eens met hen, die deze aanmerking maakten; maar om de gevolgtrekking, die zij over de geringheid van 's prinsen invloed er uit zouden trekken, verdedigde hij zijn meester met veel vuur en warmte. [217] „Zwak?" riep Bentinck uit, „volstrekt niet, dat is nu juist ware politieke wijsheid. De geest van het volk is zoo gematigd; de prins wil zich niet van zijn volle gezag bedienen; hij gaat langzaam maar zeker zijn weg en bereikt daardoor zijn doel veel zekerder, dan wanneer hij anders handelde."

Natuurlijk overtuigde Bentinck hen, wier politiek het medebracht overtuigd te worden. Pelham, al stond hij vòlkomen sceptisch tegenover al die verzekeringen, had geen ongunstigen indruk van zijn persoon. „Hij schijnt een heel eerlijk man te zijn en goed geïntentionneerd; maar een vreeselijk enthousiast op zijn stokpaardje. Èn uit politieke overtuiging èn uit genegenheid is hij zeer gehecht aan den stadhouder, en beschouwt alle dingen, goed of slecht, practisch of onpractisch, uit het oogpunt van dat bijzonder belang," [218] schreef hij aan Cumberland. Van de geruststellingen aangaande Bergen op Zoom geloofde hij noch Chesterfield een enkel woord: „Cronström zelf heeft gezegd, dat de stad niet gered kan worden, dan door hulp van buiten, maar wij hebben geen troepen om er heen te zenden, ten minste niet genoeg, om iets te kunnen. Het leger van den hertog, dat al eens geslagen is in dit jaar, en veel zwakker dan dat van den vijand,

kan er niet aan denken, opnieuw een slag te wagen, om Bergen op Zoom te redden, en nog veel minder om het te heroveren, als het verloren is."[219] Even ongunstig oordeelde Chesterfield. „Ik geloof, als gij, dat de stad vallen zal, en wel spoedig. Het is onmogelijk, dat het leger oprukt om ze te redden, ten minste, de hertog van Cumberland is daarvan overtuigd, maar de prins is van een andere meening. Het is trouwens niet het eenige punt, waarin zij verschillen,"[220] schreef hij aan Dayrolles en voegde er bij: „ik zie, dat de belasting van 2 pCt. nog niet is aangenomen, ik twijfel, of de Staten het zullen doen, en dan nog, of zij haar heffen kunnen."

Dien twijfel sprak hij ook in de ministerieele kringen openlijk uit. Krachtig drong Bentinck er bij den prins van Oranje op aan, dat het financieele plan toch zou worden aangenomen. „Il faut que le projet des 2 p.ct. passe quovis modo. Votre honneur y est engagé. Si cela manque, tout votre credit tombera ici." Willem IV begreep het wel en wendde al zijn invloed aan. Bentinck juichte, toen de beslissing gevallen was. De indruk was diep aan het hof en Chesterfield zeer in zijn wiek geschoten, schreef hij den prins.[221]

In één opzicht slaagde Bentinck's zending goed en snel. Het denkbeeld, om 30.000 Russen voor gemeenschappelijke rekening in dienst te nemen, zag hij door het ministerie omhelsd. Chesterfield en de voorstanders van den vrede vereenigden zich ermede, gelijk zij het voorstel vóór eenige weken hadden gesteund, omdat zij rekenden, dat deze versterking van macht de vredesonderhandeling zou bevorderen.[222] Bentinck had ook in last te bewerken, dat Cumberland bevel kreeg, zijn leger tot het ontzet van Bergen op Zoom te gebruiken. Maar hierin slaagde hij

niet; men geloofde, waar het de mogelijkheid der onderneming gold, meer den zoon, dan den schoonzoon des konings. Men zond Cumberland geen bevelen toe, maar gaf hem alleen in overweging of hij niet volgens den wensch van Cronström met zijn leger Bergen op Zoom te hulp kon komen. Nog minder gelukkig scheen Bentinck te zullen zijn, toen hij zich officieel tot de regeering wendde, om inlichtingen over de zending van lord Sandwich te bekomen en de samenwerking van Engeland met de Republiek bij de onderhandeling naar zijn wensch te regelen. De memorie, die hij daartoe den 27sten Augustus [223] indiende, werd op een wijze beantwoord, die hem niet tevreden stelde. [224]

Op het eerste punt verwees men hem naar de mededeelingen, die lord Sandwich reeds aan den prins van Oranje had gedaan; op het tweede kreeg hij ten antwoord, dat de minister, die met den Franschen gevolmachtigde zou spreken, trouw aan al de bondgenooten, dus ook aan de Republiek, rapport zou doen. „Vous y remarquerez" — schreef Bentinck [225] bij de toezending aan den prins van Oranje — „un stile tournillé et néologique, dont Mylord Chesterfield a orné cette pièce, d'ailleurs très confuse et très peu methodique." Hij oordeelde het noodzakelijk, nadere inlichtingen te vragen, om Engeland tot beslissender verklaringen te nopen.

„De prins van Oranje eischt hulp op den toon van een veroveraar," schreef Pelham in deze dagen. [226] Diezelfde hooge toon viel ook in Bentinck's smaak. Hij diende den 8sten September een tweede memorie in, waarin hij er voornamelijk op aandrong, dat Engeland niet eerst met Frankrijk en dan met zijne bondgenooten, maar omgekeerd, eerst met de Republiek en zijne geallieerden zou spreken en

met hen de voorwaarden vaststellen, om daarna met Frankrijk in onderhandeling te treden. „Zoo Engeland anders handelde, zou het meer de rol van bemiddelaar spelen, dan als oorlogvoerende mogendheid optreden." Met grooten nadruk bepleitte hij, dat men zich krachtig tot een nieuwe campagne zou voorbereiden, als ware de voortzetting van den krijg stellig en ontwijfelbaar. Dit was het eenige middel, om van Frankrijk een zekeren vrede te krijgen. „Men begrijpt in de Republiek volstrekt niet, hoe men een oogenblik kan laten verloren gaan, zonder een plan èn voor den veldtocht èn voor een vrede vast te stellen, zoo men ten minste in het een of het ander wil slagen.... De Republiek heeft bij haar verbazende krachtsinspanning even zoo goed het behoud en de verdediging van de tegenwoordige constitutie van Engeland [227] als haar eigen behoud op het oog. De ondergeteekende wenscht daarom te weten, wat hij in Holland moet zeggen op de vraag, of Engeland de pogingen van de Republiek in alles zal ondersteunen?"

Zulk een toon, gevoerd namens den stadhouder van een Republiek, die aan den rand van haar ondergang waggelde, zou in andere oogenblikken door Engeland op nog hooger toon zijn beantwoord. „De heer Bentinck is hier gekomen" — spotte Chesterfield in deze dagen, naar Bentinck zelf verteld [228] — „pour dicter et donner la loi au Roi de la part du Prince Stadhouder." Hij stelde een antwoord op, dat zeer koel was. Maar Newcastle vereenigde er zich niet mede en veranderde het concept. Ook de koning voegde er wat aan toe. [229] Zoo kwam eindelijk een redactie tot stand, waarmede Bentinck genoegen moest nemen. Juist de zorg, die er aan besteed was, gaf er te meer kleur aan, en werkte mede, om Bentinck tot berusting te

stemmen, hoe weinig hij er ook mede ingenomen kon zijn. Na allerlei algemeene verzekeringen van 's konings vriendschappelijke gevoelens werd Bentinck's verzoek om voorafgaande samenspreking afgewezen door de verklaring, dat lord Sandwich niet belast was om voorstellen te doen, alleen om ze aan te hooren. Wat de oorlogstoeerustingen betrof, werden de vroegere verzekeringen van bereidwilligheid herhaald, op de reeds gegeven bewijzen gewezen, maar tevens werd nadrukkelijk de stellige verwachting uitgesproken, dat de Republiek niet alleen haar uiterste krachten zou inspannen, maar ook niet langer vertragen, om aan haar stellige verplichtingen te voldoen en den oorlog aan Frankrijk te verklaren.[230]

Bentinck, die maar al te goed wist, dat Willem IV volstrekt niet bij machte was om de Staten hiertoe te bewegen, vond het geraden met het verkregene tevreden te zijn.

Trouwens hij had er reden toe.[231]

Het werpt een eigenaardig licht op de zonderlinge toestanden in Engeland, dat de afgezant van den stadhouder der Republiek al zijne officieele stappen in geheim overleg met Z. M. George II deed. Toen hij zijn eerste memorie indiende, schreef hij aan den prins: „Ik heb van morgen in eene particuliere audiëntie deze memorie aan Z. M. voorgelezen; de koning zei, dat zij heel goed was. Ik heb hem toen verzocht, niet aan zijne ministers te zeggen, dat ik hem die heb laten zien: hij heeft het mij beloofd." Ook de tweede memorie las hij vóór de toezending aan George voor. De koning voelde zich door den hoogen toon volstrekt niet gekwetst: „Z. M. zei, dat ik tevreden zou zijn."[232]

Bij een zoodanige houding des konings behoefde Ben-

tinck zich niet bijzonder over de vredesonderhandeling te verontrusten. Reeds bij de eerste audientiën had George hem gezegd, dat lord Sandwich slechts last had, om de voorslagen van Frankrijk aan te hooren, maar volstrekt niets besluiten mocht Herhaaldelijk verzekerde hij hem, dat alles de concert met den prins zou behandeld worden. Bentinck was dan ook geen oogenblik bevreesd, dat Engeland een afzonderlijke negotiatie zou voeren of vrede sluiten. Wat er dus ook aan de officieele verklaringen ontbreken mocht, het werd door de officieuse voldoende aangevuld. Chesterfield was de voorname tegenwerker, omdat hij niet geloofde aan den ernst en aan de krachten van de Republiek. Hij maakte, zegt Bentinck, daarbij misbruik van een brief, dien de prins hem geschreven had.[233] Maar zijn invloed werd ruimschoots opgewogen door dien van Newcastle, die, 's konings geheimen wensch kennende, onder allen schijn van weifeling en onzekerheid, alle vredelievende plannen in den grond boorde, en in het geheim met den koning de buitenlandsche aangelegenheden leidde, zonder Chesterfield in meer dan strikt noodig was te kennen. „Newcastle is het geheel met ons eens ten aanzien van de noodzakelijkheid, om voor een nieuwen veldtocht voorbereidingen te treffen," verzekerde hij aan den prins.[234] En weinige dagen later kon hij een stellig bewijs leveren, hoe weinig men aan vrede dacht. „Het geheim comité voor de Indische zaken heeft een aanslag in de Indiën op het oog. Hiernevens het plan, mij onder stipte geheimhouding medegedeeld. Ik heb hun geantwoord, dat niemand er iets van weten zou, behalve Uwe Hoogheid, de raadpensionaris, de griffier en ik, benevens de leden van het geheim Comité in Holland, die ik hun heb opgegeven, namelijk de heeren Six, Vredenburg, Haak, van Citters

en de advocaat Hartmann. Afgescheiden van het gewicht der zaak zelve, is mijn eer bij de strenge geheimhouding ten nauwste betrokken. Het komt mij dringend noodig voor, dat men de Engelschen die expeditie niet alleen laat doen, zonder ons; te meer, omdat, naar ik hoor, men van plan is de keur van de Engelsche zeemacht, zoowel in manschappen als in schepen, te zenden. Als die onderneming slaagt, gelijk zeer waarschijnlijk is, dan is het van het hoogste belang, dat de Republiek deel heeft aan hetgeen in die streken geschiedt." [235]

Ofschoon het doel zijner zending, naar het scheen, door de belofte van de meest nauwe samenwerking bereikt was, bleef Bentinck nog eenige dagen langer te Londen, om de berichten aangaande Sandwich's onderhandelingen te Luik af te wachten.

Den 11den September dineerde deze daar in een klooster met den Franschen minister de Puysieux. Het Engelsche ministerie had voor hem een lastgeving [236] opgemaakt, die aan beiden, Pelham en Chesterfield, de overtuiging schonk, [237] dat het hoofddoel was, tot geen resultaat te komen. Dat doel werd uitnemend bereikt. Sandwich verklaarde onmiddellijk, dat Engeland niet zonder zijne bondgenooten zou handelen, maar dat het daarom niet onwillig was over hoofdpunten, Frankrijk en Engeland betreffende, te spreken. Hij wierp daarop tegen alle voorslagen van de Puysieux bezwaren op, om eindelijk, als een conditio sine qua non, de uitsluiting buiten Frankrijk niet alleen van den Jacobietischen pretendent, maar ook van zijn nakomelingschap in beide lijnen te vorderen. „Cela est pourtant bien fort et bien humiliant pour le Roi!" riep de Franschman uit. Maar lord Sandwich, zijn voorschriften en de geheime bedoelingen getrouw, was onverzettelijk. De Puy-

sieux begreep, zooals hij zeide, dat „de vrucht nog niet rijp was: er was geen neiging tot vrede;" om intusschen niet zonder eenig resultaat te scheiden, en eenige, zij het ook geringe, voldoening te geven aan de stemmen, die allerwege om vrede riepen, stelde Sandwich een congres voor, waarbij alle mogendheden zouden vertegenwoordigd worden. Engeland toch zou nooit buiten zijne verbondenen om vrede sluiten. [238]

Met hetzelfde wapen, waarmede Newcastle de Bredasche onderhandelingen had gestremd, had hij ook deze Luiksche besprekingen onvruchtbaar gemaakt.

Bentinck kon onbezorgd naar den Haag wederkeeren; de zoo gevreesde onderhandeling had tot niets geleid, dan tot den voorslag van een congres; een uitnemend middel, zooals de Fransche minister had opgemerkt, om de dingen op de lange baan te schuiven.

Doch genoegzaam gelijktijdig met de berichten uit Luik, werden andere in Londen ontvangen, die hem nog eenige weken deden vertoeven.

Sedert het midden van de Julimaand werd Bergen op Zoom door de Franschen belegerd. Den 16den September namen zij de stad bij overrompeling in. Ofschoon deze ongunstige afloop voor hen, die den waren toestand in de Republiek kenden, niet onverwacht kwam, was de indruk diep. De ontsteltenis was èn in de Republiek èn in Engeland groot. De voorbeeldelooze zorgeloosheid, waarvan de overrompeling der vesting getuigde, stelde het onvermogen van het „nieuw bestuur" in het helderste licht. Nu — zoo sprak men te Londen — bleek het, wat de „groote woorden en ijdele verzekeringen van den prins van Oranje," [239] wat de „stellige verklaringen van Bentinck, dat Bergen op Zoom

door wijze en onfeilbare maatregelen onneembaar was gemaakt, [240] te beteekenen hadden."

Chesterfield en zij, die eenstemmig met hem dachten, hadden niet anders verwacht. "Ik schrik om mijne brieven uit Holland te openen," had hij reeds in het begin van Augustus geschreven. "Waarom zendt men toch Waldeck niet binnen de liniën van Bergen op Zoom? Als hij zijn eigen leger vereenigt met de troepen, die daar zijn, is er een legermacht, sterk genoeg om de stad te redden; ieder corps afzonderlijk is daartoe veel te zwak." [241] De Engelsche staatssecretaris had volkomen recht: hij wist toen nog niet, dat de stadhouder juist in de oogenblikken, dat Waldeck eenig nut kon doen, hem had weggejaagd. De meest ongunstige berichten liepen er nopens het lot der Engelsche troepen; zij waren allen in de pan gehakt. Gelukkig bleken spoedig deze eerste tijdingen zeer overdreven, doch dit verzwakte den ongunstigen indruk zeer weinig.

Willem Bentinck liet er zich niet door uit het veld slaan. De prins had hem onmiddellijk na het gebeurde zijn broeder Charles toegezonden, met een brief, waarin hij den noodlottigen afloop voornamelijk aan eenige officieren weet, die niet waakzaam waren geweest. Nadrukkelijk had hij hem op het hart gebonden te waken, dat de gezindheid in Engeland goed bleef. In de Republiek zou men volharden. Ook in 1702 was men aanvankelijk ongelukkig geweest: "On débuta par Nimègue." [242]

Bentinck behoefde deze herinnering zeer weinig. Zijn toon daalde volstrekt niet. "Bergen op Zoom was eigenlijk geen verlies, eerder een voordeel, want het zou de natie prikkelen tot nog hooger krachtsinspanning. Al ging het nog erger, dit was slechts schijnbaar: al werd er nog één, zelfs twee provinciën verloren, het kwam er niet op aan:

met woeker zou men ze in het volgende jaar herwinnen." [243] De ministers vreesden, dat de Franschen hun overwinning zouden voortzetten en bijv. Breda aanvallen. Bentinck verzekerde op den meest stelligen toon der wereld, dat, als zij dit waagden, generaal Chanclos hen wel zou terugslaan: „Breda was in zeer goeden staat van verdediging. Men moest wel in 't oog houden, dat Breda niet onder de Generaliteit stond, maar rechtstreeks behoorde aan den prins van Oranje." [244]

Met deze geruststellingen strookte intusschen zeer weinig het bevel, dat, onder den eersten indruk van Bergen's verlies, H. H. M. aan den gezant Hop hadden toegezonden. Hij moest van Engeland „un prompt et efficace secours" vragen. Natuurlijk voldeed Hop aan zijn last. Maar Bentinck duidde het hem zeer euvel, klaagde over hem bij den stadhouder [245] en bestrafte hem zeer nadrukkelijk, dat hij het gewaagd had te gehoorzamen! Nu ja, zei Bentinck, H. H. M. vroegen hulp; maar dit was niet voor nu, het gold voor het volgende jaar. De Republiek had volstrekt geen hulp noodig, want zij was voldoende van troepen en geld voorzien.

„De Republiek" — schreef Chesterfield — „spreekt op stouten en hoogen toon, maar ik vrees dat de daden er weinig mede zullen strooken. En, hoe zij de gevaren van dit jaar willen afweren met de krachten van het volgende, dat verklaar ik niet te begrijpen." Ook Pelham was niet wijzer. „Het is mij een raadsel, zeide hij, hoe een land, vol van partijstrijd, terwijl het grootste deel van zijne grenzen door een machtigen vijand bezet is en een ander aanzienlijk deel van zijn grond onder water staat, in staat is, millioenen gelds op te brengen, en daarbij 30.000 nieuwe troepen te lichten." Doch niet alleen hierin, ook

in hun oordeel over Bentinck waren Chesterfield en Pelham het eens. „Hij spreekt over deze dingen (zei de laatste) zooals hij over alles doet. Hij oordeelt over alles, volgens zijne wenschen, zonder behoorlijk te onderzoeken, en zonder te letten op de krachten van zijn land." [246] Chesterfield dacht er juist zoo over: „Er is met dien man niet te praten. Sympathie of antipathie is zijn eenige maatstaf; hij luistert naar geen feiten of redeneeringen, die er mede strijden. Hij heeft wel eenige talenten, maar er is geen fonds in. Als de dingen tegen zijn wensch loopen, roept hij uit: dan moeten wij maar ondergaan! en zulke klassieke phrases meer, die heel goed passen in Thucydides, maar eenvoudig ongerijmd zijn."

Geen wonder, dat, wanneer Bentinck eens een enkele maal — gewoonlijk besprak hij alles met Newcastle alleen — Chesterfield moest spreken of toevallig met hem in aanraking kwam, er iets gespannens, iets geprikkelds in hun conversatie was. Zij konden elkander niet velen en nog minder samenwerken.

De Bentincks keerden in het laatst van October naar den Haag terug. Weinige weken later deed de Ridderschap van Holland in de Statenvergadering het voorstel, daar de treurige gesteldheid des lands de onmisbaarheid van een eminent hoofd bewees, om het stadhouderschap erfelijk te verklaren in de mannelijke en in de vrouwelijke lijn. Het bericht maakte in Engeland een zeer onderscheiden indruk. Het hof was er mede ingenomen, omdat het het huis van Oranje een stap nader bracht tot de vestiging van een dynastie en de koninklijke prinses voor zoo vele vernederende bejegeningen, als zij sedert haar komst in de Republiek had moeten verduren, in het vervolg scheen te vrijwaren. Maar de voorstanders van

den vrede zagen in het voorstel de verklaring van de houding der Oranjepartij; „het verlies van Bergen op Zoom diende tot voorwendsel, om het stadhouderschap in de vrouwelijke lijn te bevestigen, de stedelijke regeeringen te veranderen en hun de beschikking over de posterijen te ontnemen.” De prins van Oranje vond den oorlog het geschiktste middel, om zijn autoriteit uit te breiden, zei Chesterfield. [247] „Men schijnt daar aan den overkant” — merkte Pelham aan — „meer te denken, wie en wat de regeerders zullen zijn, dan aan het land en volk, dat te regeeren is.” [248]

Indien de particuliere brieven van den resident Dayrolles aan den staatssecretaris bekend waren, zouden wij, naar de enkele uittreksels te oordeelen, een hoogst belangrijke bijdrage voor de kennis dezer jaren hebben. De antwoorden van Chesterfield bewijzen, dat hij geen enkel oogenblik door de uiterlijke machtsvermeerdering van den prins van Oranje werd misleid. Hij zag vooruit, dat er een reactie volgen zou. „Het karretje van den stadhouder loopt nu zoetjes op een zandweg, maar ik vrees, dat het niet lang duren zal. De hoofden, die nu het roer in handen hebben, zijn te heet voor de ouden, die moeten gehoorzamen: de lijn zal zoo sterk gespannen worden, dat zij breekt. Ik voorzie groote ontevredenheid en twist in de Republiek, en dit zal hun den volgenden veldtocht de kracht rooven, die zij ons toezeiden en die wij zwak genoeg waren te verwachten. Uw politiek is geheel boven mijn bevatting, evenzeer als de onze. Wij hollen ons verderf te gemoet, door allerlei hersenschimmige en onbereikbare plannen na te jagen. Drift, vooroordeel en koppigheid drijft u in Holland voort: ons leidt, of liever misleidt onbekwaamheid.” Hij had van Dayrolles opgave ge-

vraagd van het leger der Republiek, van de troepen in haar dienst voor en na de verheffing des prinsen. „Alles wat gij mij schrijft van de krachteloosheid der regeering is waar: het wordt mij van verschillende kanten bevestigd. Veel praten en zeer weinig doen; dwaze overmoed zonder kracht; koppigheid zonder oordeel." [249]

Het verwonderde hem dan ook volstrekt niet, toen zijn correspondent hem in het begin van het nieuwe jaar (1748) schreef, dat Bentinck, blijkbaar naar aanleiding van het ontslag van den raadpensionaris Gilles, in moeilijkheid geraakte. „Beiden Z. H. en de griffier" — schreef Dayrolles — „zijn zeer ontstemd over Bentinck's uitvallen en beslissende manier van spreken; zijn gewone uitdrukking is, „dat als men den weg niet volgen wil, dien hij wijst, hij er zich niet meer mede bemoeit." Chesterfield, die zijn wrok tegen Bentinck nog niet vergeten is, trekt eenigermate, zij het ook niet op de meest vleiende wijze, partij voor Gilles. Wat gij van Bentinck schrijft, heb ik lang voorzien, daar ik zijn heftig karakter ken. De raadpensionaris is tienmaal meer man van zaken en meegaande genoeg. Hare Koninklijke Hoogheid zal zeker den meest meegaande verkiezen. Of dat hof voor vrede of oorlog is, is alleen een kwestie van tijd: want vrede moet er komen. Hoe spoediger des te beter. Want zoo men dien uit dwaze opwinding uitstelt, zal de nood dien opleggen. En dan zal het een duivelsch slechte zijn."

De plaats, die lord Chesterfield in het kabinet innam, was, hoe aanzienlijk ook voor het uiterlijke, geheel onbeteekenend. Hij oefende geen den minsten invloed uit. Newcastle had hem geheel in de schaduw gesteld en leidde met den koning de buitenlandsche zaken. Chesterfield er-

kende het volmondig, zoowel aan zichzelven als aan anderen. Hij was weinig meer dan „een commies." Hij verdroeg de inbreuken van zijn ambtgenoot op zijn departement, tevreden, naar het scheen, dat de algemeene bekendheid hunner verhouding hem van alle verantwoordelijkheid voor maatregelen ontsloeg, die hij onverholen afkeurde. Toch was het geen onmatige gehechtheid aan zijn hoogen post, die hem deed volhouden. Hij rekende er op, dat het eerlang zou blijken „wie goed, wie verkeerd zag." „De eenige persoon, die zwak en onwetend genoeg was om de wilde plannen van het stadhouderlijk bestuur in Holland te steunen," zou door de uitkomst worden beschaamd. „Velen denken, dat mijn broeder collega mijn geduld zal uitputten, zooals hij dat van bijna iedereen doet. Men vergist zich: ik heb een grooten voorraad; bovendien — het kan verkeeren." Nog in Augustus zag hij de toekomst voor zich niet donker in. „Lord Sandwich heeft zijn keus gedaan tusschen den hertog en mij. Hij meent goed gekozen te hebben. Het kan wel eens blijken, dat hij zich vergist heeft." [250]

Er was grond voor dat vertrouwen. Al scheen het oogenblik nog verre verwijderd, waarvan Pelham eens had gesproken, dat „sommige menschen tot hun verstand zouden komen, of het verstand tot hen kwam," er werden ernstige pogingen aangewend, om het te bespoedigen.

Onder de ministers was Newcastle de eenige, die voortging oorlogzuchtig te zijn. Al de anderen zagen de noodzakelijkheid van den vrede in, al bukten zij voor hem. De ambtgenoot van Chesterfield als staatssecretaris kon niet ademen, niet leven zonder de koninklijke gunst. De koning was voor den krijg, omdat hij voortdurend Oostenrijkschgezind was, Cumberland als militair.

Het verschilpunt echter kreeg in 1747 nog eene andere kleur. De coalitie der drie mogendheden — Engeland, de Republiek, Oostenrijk — was machteloos tegenover Frankrijk. Wilde men den krijg voortzetten, dan moest men een bondgenoot winnen, tegen Frankrijk bestand. Het was Pruisen. Of vrede, òf oorlog in verbond met Frederik den Groote. Dit alternatief stonden Chesterfield en Pelham voor. Maar koning George wilde er niet van hooren,[251] omdat hij den koning van Pruisen haatte, die Silezië aan Maria Theresia had ontroofd. Het oude systeem moest behouden blijven. Met den parvenu onder de groote mogendheden van Europa wilden noch George noch zijn schoonzoon, de stadhouder der Republiek, samengaan. Zij bleven de oude leer getrouw.

Tot de oude dienaren van de kroon behoorde Horace Walpole, de broeder van Sir Robert. Hij was nu bijkans een zeventiger en genoot het aanzien, dat der grijsheid toekómt. Met Pelham bevriend, ondersteunde hij vurig, bijkans heftig diens pogingen. Zoo men er in slaagde, Cumberland voor den vrede te winnen, zou diens invloed op zijn vader veel vermogen. Pelham èn Walpole deden herhaaldelijk pogingen, èn mondeling en schriftelijk, om den koningszoon tot hun denkbeelden over te halen. Geen lof werd hem gespaard, geen betoog, dat dienen kon, onthouden. De onmogelijkheid, om zonder Pruisen den krijg voort te zetten, de jammer, dien de oorlog over het uitgeputte Engeland uitstortte, het gering vertrouwen, dat op de Republiek was te stellen, werden hem breedvoerig voorgehouden. Op zijn geringe sympathie voor den prins van Oranje werd gerekend, om zijn eerzucht elders dan op militair terrein bevrediging te verschaffen. „Ik heb de eer" — schreef hem de oude Walpole[252] — „den prins

van Oranje te kennen; ik eerbiedig en vereer hem; zijne talenten, zijn ijver en zijn eerzucht zijn groot; en welke zijne inzichten ook zijn, hij zal ze altijd met krachtige en breedvoerige redeneeringen schragen. Maar zijne plannen zijn te grootsch, te wijdvliegend, te veel omvattend, om verwezenlijkt te kunnen worden. De Republiek kan in haar tegenwoordigen toestand geen tred houden met zijn levendige en vurige verbeelding; zij kan hem niet de middelen verschaffen om zijne vurige wenschen, die hij met zooveel ernst en welsprekendheid getrouw blijft, te verwerkelijken. De verstandige, bedaarde en welgezinde patriotten mogen zich rustig houden, maar zij weten dit alles wel. Zij kennen den ongunstigen staat der financiën en het gevaar, dat hun land bedreigt. En zij zullen gaarne bereid zijn, om onder de voorzichtige leiding van Uwe Hoogheid een plan van pacificatie te bevorderen. Het hoog gezag van Zijne Majesteit zal, als het noodig mocht zijn, bemiddelend tusschenbeide kunnen komen, om elk verschil van meening te beslissen en te vereffenen, dat een edele wedijver naar roem tusschen twee jonge helden zou kunnen in het leven roepen."

Waar de lijken vallen, scholen de roofvogels samen. De staatslieden der groote mogendheden zagen de toekomst vóór zich, waarin de Republiek, door tweespalt ontbonden, de kampplaats hunner intriges zou worden.

Maar Cumberland was de man niet, om de rol, door Walpole's fantasie — levendiger in dezen oude van dagen, dan bij menig jongere van jaren — hem toegedacht, op zich te nemen. Hij hoorde hem aan, las zijne brieven en bleef voorstander van den krijg, ook zonder Pruisen.

Thans richtte Walpole zich tot Newcastle zelven, hoe weinig bevriend hij ook met dezen, den verrader zijns

broeders, was. Hij zond hem de brieven toe, die hij aan Cumberland had geschreven, zelfs zonder de uitdrukkingen weg te laten, die de hertog met recht weinig vleiend voor zich mocht achten. Toen Newcastle over een der uitdrukkingen zich gevoelig toonde en zijn politieke gedragslijn kortelijk verdedigde, nam de oude Walpole de pen op en wierp hem heftig voor de voeten, „hoe hij, om Granville te verwijderen, over oorlog en vrede een politiek had bestreden, waarvan hij, nadat het doel bereikt was, de groote voorstander was geworden. En wat de aansluiting aan Pruisen betrof, om tot vrede te komen, Newcastle kon verzekerd zijn, dat al zijne ambtgenooten zich met hem zouden vereenigen, indien hij werkelijk het plan voorstond. De eenige reden toch, dat zij zich ter zijde hielden, was beduchtheid voor zijn macht, vrees om het lot van lord Harrington te deelen." [253]

Wij weten niet, of Walpole van deze juist niet zachtzinnige correspondentie aan Chesterfield mededeeling heeft gedaan. Het feit, dat ook deze tot de oude bestrijders van Sir Robert behoorde, maakt het onwaarschijnlijk. Maar zeker heeft de staatssecretaris al deze pogingen gekend, en kon haar onvruchtbaarheid niet anders dan hem versterken in het voornemen, dat langzamerhand bij hem ontwaakte.

Met het verlies van Bergen op Zoom was de veldtocht van 1747 gesloten. De Franschen betrokken de winterkwartieren, en de Hollandsche troepen zouden, zoo werd bepaald, in de omstreken van Breda zich legeren. De tijdelijke stilstand der wapenen en het ophouden van elk oogenblikkelijk gevaar oefenden hun gewonen noodlottigen invloed uit. „'s Zomers worden onze legers geslagen" — zoo teekende snijdend de oude Walpole den toestand — „zoodat het dwaasheid is, ons dan met de

hoop op redelijke vredesvoorwaarden van den vijand te vleien. 's Winters, in het eigenlijk seizoen voor onderhandeling, als het volk gereedelijk groote sommen opbrengt, en het parlement ze toestaat, dan zijn onze verwachtingen hoog gespannen en zijn wij vol frisschen moed. Op het papier maken wij dan allerlei groote plannen voor de vermeerdering onzer troepen en voor stoute, gelukkige operaties. Dan heet het onnoodig, ja verachtelijk, met een vijand te onderhandelen, die binnen kort aan onze genade zal overgeleverd zijn. Maar helaas! in den veldtocht, die volgt, spatten al onze grootsche verwachtingen als een waterbel uiteen. Zoo is het nu, jaar in jaar uit, gegaan. De Franschen breiden telken jare hunne veroveringen uit, en telken jare vermindert de waarschijnlijkheid, dat wij in staat zullen zijn, hun voortgang te stuiten. Zij worden steeds meer de meesters van het continent, en met schrik denk ik aan de noodlottige gevolgen voor ons land." [254]

Het najaar van 1747 logenstrafte de teekening niet. De vredesaanbiedingen, door den Franschen koning op het slagveld van Lafeld gedaan, hadden tot de samenkomst te Luik geleid, waar Engeland de kansen op den vrede in den grond boorde. De eenige vrucht was het voorstel van een vredescongres te Aken. Maar de traagheid der voorbereiding en de bezwaren, die opgeworpen werden, overtuigden Chesterfield, dat Aken bestemd was slechts een pendant van Breda te worden. Lord Sandwich zou er heengaan, niet, naar Chesterfield zeide, om den vrede te bevorderen, maar de onderhandeling te doen eindigen. En hetzelfde was blijkbaar het doel van het stadhouderlijk Bestuur. Eerst werd Bentinck, en daarna nog een tweetal, op diens aanwijzing benoemd om in gelijken geest als

Sandwich werkzaam te zijn. "Zij zullen" — spotte hij [255] — "even hard medewerken tot een generale pacificatie, als de maarschalk van Saksen tot de verdediging van Zeeland!"

Ook met Spanje was onderhandeld, naar het scheen, met ernstiger bedoeling. "Het zou de grootste diplomatieke zegepraal zijn, die te behalen was, indien men Spanje van Frankrijk kon scheiden," zoo sprak Newcastle, zoolang er geen kans op slagen was; maar toen het hof van Madrid aanneembare voorslagen deed, heette het, dat men niet zonder de bondgenooten vrede kon sluiten. [256]

Men wilde oorlog en geen vrede. Chesterfield zag het oogenblik naderen, waarin hij niet langer met toezien en berusten zich kon vergenoegen, maar opnieuw zou moeten toestemmen in maatregelen, die hij afkeurde. Reeds in September begon hij er daarom van te spreken, dat hij met genoegen in het ambtelooze leven zou wederkeeren; en in October antwoordde hij [257] aan Dayrolles, die hem schreef, dat het gerucht van zijn aftreden liep: "Dat is van hier naar uw kleine hof geschreven. Men wenscht, dat het waarheid is, en wellicht wenscht niemand het meer dan ik. Maar toch is het in niemands macht dan de mijne, om het waar te maken. Hoe spoedig ik daartoe kom, kan ik nog niet bepalen. Het is zeer onaangenaam te moeten roeien met iemand, die het roeien niet kent en het u belet. Ik geloof, dat ik reeds veel geduld gehad heb, en hoe lang ik het nog zal uithouden, weet God. Ik kan veel verdragen, als ik iets goeds kan doen, maar wanneer ik bevind, dat dit onmogelijk is en dat wij door onbekwaamheid te gronde worden gericht, dan acht ik mij niet verplicht mijn deel te dragen in verwijten, waarvan ik weet, dat zij mij onschuldig zullen treffen."

De eigenlijke reden van zijn volharding sprak hij ook voor Dayrolles niet uit.

Toen Caroline van Brunswijk op haar sterfbed lag, had zij George geraden, dat hij hertrouwen zou. „Neen, ik zal maitressen nemen," had de zielsbedroefde echtgenoot gesnikt.

Eene dezer, Lady Yarmouth uit Hannover, was in 1739 op verzoek van de ministers zelve, die een heerschappij van een der dochters [258] duchtten, naar Engeland gekomen. Zij was, afgezien van haar betrekking tot George, een zeer onschuldige vrouw, die aan de ministers veel diensten bewees en menige booze luim van Z. M. voorkwam of van zijn dienaren afweerde, door de staatsstukken hem op het meest geschikte oogenblik onder de oogen te brengen. Chesterfield had haar van het eerste oogenblik dat hij staatssecretaris was, zeer het hof gemaakt, en hoopte door haar invloed den koning langzamerhand voor zijne staatkundige inzichten te winnen. Maar de sluwe Newcastle, die ras het doel van Chesterfield's vele bezoeken, waarover deze nooit sprak, had begrepen, wist de achterdocht van George op te wekken. De nog altijd sluimerende tegenzin ontwaakte in de koninklijke borst tegen den edelen lord, die, in plaats dat hij zijn invloed zag stijgen, hem elken dag, zoo mogelijk, meer dalen zag. Toen — in October [259] — de koning aan een zijner bloedverwanten, een verdienstelijk militair, maar die zich ongunstig over 's konings beleid bij Dettingen had uitgelaten, een gewoon gunstbewijs, het verleenen van een regiment, weigerde, begreep hij dat de hulp der gunstelinge hem voor zijne politieke plannen niet baten zou.

De kans op hunne verwezenlijking werd met iederen dag geringer. Tegen het einde des jaars scheen alle uitzicht verloren. Terwijl men hardnekkig bleef weigeren

om Pruisen te winnen, vertrouwde het Engelsche Kabinet uitsluitend en onbepaald op de Republiek en de groote beloften van den prins van Oranje. Er werd een nieuwe conventie ontworpen, die een nog aanzienlijker legermacht op het krijgstooneel zou vereenigen, dan in den laatsten veldtocht. De keizerin zou 60.000, Engeland 40.000 en de prins van Oranje 66.000 man te velde brengen, behalve de garnizoenen in de vestingen. Bovendien nam de Republiek haar aandeel in de betaling van 30,000 Russen, die keizerin Elisabeth zou leveren, op zich. Tevergeefs protesteerde Chesterfield tegen den nieuwen veldtocht en herinnerde aan de beloften, hem bij de aanvaarding van zijn ambt gedaan. Toen de conventie gesloten was, stond zijn besluit vast. [260] Hij weigerde langer als kommies van Newcastle zijn hand te zetten onder maatregelen, die hij afkeurde, of te deelen in de schande van een ongunstigen vrede na een nadeeligen oorlog. Van Oostenrijk noch van de Republiek verwachtte hij iets. Cumberland schold de troepen der Staten „véritable canaille," dat niet vechten wou en door hun slecht voorbeeld de Engelschen bedierf. Hij vertrouwde alleen op de Russen, die, naar de prins van Oranje hem had verzekerd, reeds in Februari in Vlaanderen konden zijn. [261] Chesterfield vertrouwde noch op de Republiek noch op de Russen. Want zoo de laatsten al kwamen, de beslissing zou vóór hun komst zijn gevallen. „Wij kunnen" — verklaarde hij [262] den 12den Januari 1748 — „geen behoorlijke krijgsmacht hebben om de Franschen weerstand te bieden, vóór het midden der volgende campagne. Maar vóór dien tijd zullen de Franschen hun slag geslagen hebben, en de Republiek zal bedelen om vrede, in plaats van dien te weigeren."

Met dit ongunstig vooruitzicht voor oogen bood Chester-

field den 6^{den} Februari aan Z. M. zijn ontslag aan. Koning George was uitermate beleefd, verklaarde dat het hem zeer speet, maar was innerlijk zeer verheugd. De lastige tegenstander van den krijg ruimde het veld.

Slechts weinige weken waren verloopen, toen de profetie van Chesterfield letterlijk in vervulling ging.

Met blijde verwachting werd de veldtocht van 1748 te gemoet gezien. Het leger der verbonden mogendheden zou sterker zijn dan in 1747; zoodra de Russen zich met hen vereenigd hadden, zouden zij gemakkelijk de Franschen terugslaan. Als opvolger van Chesterfield had de hertog van Newcastle lord Sandwich gewenscht; maar deze was naar Aken, naar het congres vertrokken. In zijn plaats trad de hertog van Bedford op, van wien Newcastle niets duchtte. Om alle nieuwe moeilijkheden te voorkomen, nam hij thans het departement van het Noorden voor zich. De diplomatieke draden rustten dus ook wettelijk in zijne handen. Wat ook de strijd in Italië, grootendeels van Oostenrijk en Sardinië afhankelijk, zou opleveren, in de Nederlanden vleide men zich met schitterende resultaten. De prins van Oranje was, zij het ook met moeite, bewogen om in het oppercommando des hertogs van Cumberland te berusten. De overeenstemming tusschen het diplomatiek en het militair hoofd, en de krachtige steun der Republiek zou vruchten dragen, voor de voorstanders van den vrede beschamend.

In het laatst van Februari verliet Cumberland Londen, om naar de Nederlanden te gaan, waar hij nieuwe lauweren zou plukken. Reeds had hij de reis tot Harwich voortgezet, toen hij een tijding ontving, hem door het Engelsche gouvernement nagezonden.

Charles Bentinck, die in het vorige jaar na het verlies van Bergen op Zoom te Londen was verschenen, om den oorlogsmoed van het Britsche kabinet wakker te houden, was er thans opnieuw verschenen, doch met eene andere boodschap belast. Zij luidde aldus: „Nooit sedert haar ontstaan had de Republiek zich in een toestand bevonden, als thans. Nooit had zij meer gevaar geloopen, dan nu, om overweldigd te worden. Tallooze omstandigheden binnenslands verhoogden het gevaar van buiten. De duurte der levensmiddelen, het verval van de meeste takken van handel, de plunderingen en beroovingen van den vijand en van bevriende zeeroovers enz. werkten mede. De Republiek was uitgeput en machteloos om aan haar verplichtingen te voldoen; zij kon den krijg niet voeren en vreesde zelfs haar aandeel in de huur der Russen niet te kunnen betalen. Ofschoon de liberale gift meer opbracht, dan verwacht was; schoon men in Holland door een loterij nog acht millioen buitengewoon had geheven, toch waren de kassen ledig. De Republiek smeekte om een spoedigen vrede, die alleen haar redden kon en voorkomen, dat zij voor altijd onnut voor zich zelve en dus ook voor haar natuurlijke bondgenooten zou zijn. Daar het geldgebrek zoo groot was, verzocht men van de vriendschap van Z. M. van Engeland een leening van elf, twaalf of dertien honderdduizend pond sterling. Hollandsche particulieren hadden zoo menigmaal en zoo ruim aan Engelsche leeningen deel genomen, dat men niet twijfelde ze te zullen ontvangen ...." [263]

Het was een treurige, schaamtevolle bekentenis.

Verpletterend was de indruk. Wat Newcastle en Cumberland, onder voortdurend beroep op de mondelinge en schriftelijke verzekeringen van de leiders der Republiek,

steeds aan den koning had voorgehouden, het bleek alles logen en onwaarheid te zijn. De Republiek was machteloos en op het punt bankroet te gaan. Zoo nijpend was zelfs het geldgebrek van den staat, dat de vraag om een millioen pond sterling werd verminderd tot 300.000, zoo er ten minste honderdduizend onmiddellijk werden gegeven.

"De hertog van Newcastle is de eenige man in het kabinet, die tegen den vrede is." Dit unaniem getuigenis van Pelham, Chesterfield, Fox en Marchmont teekent de moeielijkheid van zijn positie in de oogenblikken, toen het bewijs voor hen lag, dat zij recht hadden en hij onrecht. In zijn nieuwen ambtgenoot zou hij geen steun vinden, zoo hij volharden wilde. Toen hij de memorie, door Bentinck ingeleverd, had gelezen, schreef de hertog van Bedford [264] aan Pelham een briefje, welks geheele toon bewijst, dat Newcastle in dezen broeder-secretaris niet een passieven tegenstander, als Chesterfield, maar een beslist actieven zou vinden: "De geheele strekking van deze memorie, in lijnrechten strijd met al de vroegere, is, om ons van den wanhopigen toestand der Republiek, zoowel inwendig als uitwendig te overtuigen. Zij schijnt op ons de schuld te willen werpen, ingeval aan den krijg niet dadelijk een eind wordt gemaakt, door duidelijk het absoluut onvermogen der Republiek uit te spreken, om zelfs aan de opgenomen verplichtingen te voldoen, tenzij wij haar een millioen pond sterling leenen, wat iedereen weet, dat onmogelijk is. En dat, terwijl zij terzelfder tijd, door denzelfden minister, die in last heeft ons dit te zeggen, ons poogt over te halen om, in vereeniging met haar, nieuwe engagementen met den keurvorst van Keulen over de Munstersche troepen te sluiten! Mij dunkt, wij kunnen er een nuttig gebruik van maken, om allen, die niet zoo

goed voor vredelievende maatregelen zijn gestemd als gij en ik, te overtuigen en tot ons inzicht te brengen, dat, daar Holland (ik meen, de stadhouder en zijn partij) het eerst begonnen is om vrede te roepen, Engeland, welks toestand weinig beter is dan die van Holland, verplicht is een niet minder vredelievenden toon aan te slaan. Daar wij in het begin van de volgende week te zamen komen, om over deze memorie te spreken, wilde ik u dit vooraf mededeelen. Ik verheug mij u te kunnen overtuigen, dat, wat men in de wereld ook van mij zegt, ik vast besloten ben, alles te doen, om een einde aan den oorlog te maken."

Wij hebben — het is jammer — geen verslag van den ministerraad, waarin eindelijk de groote kwestie werd beslist. Maar menige schimpscheut van Newcastle bewijst, hoe noode hij het droeg, door de uitkomst te zijn gelogenstraft. Toen aan koning George de memorie van Bentinck en het advies van zijne ministers werd medegedeeld, merkte hij kalmpjes aan: "Chesterfield zei mij, zes maanden geleden, dat dit gebeuren zou."

Als altijd sloeg het overgroot vertrouwen in overgroot wantrouwen over. Wie, in geldverlegenheid verkeerende, hulp inroept zegt zelden op eens de volle waarheid. Dat wist Cumberland ook wel, toen hij Newcastle na de eerste kennisgeving dezer memorie schreef: [265] "ik vrees, dat wij uit het schandelijk stuk, dat Bentinck heeft overgebracht, ons al even weinig een zuiver beeld kunnen vormen van de ware kracht en stemming des prinsen van Oranje, als uit den oorlogzuchtigen brief aan den koning, eenige maanden geleden."

Veel geneigdheid, om aan het geldelijk verzoek te voldoen, bestond bij Newcastle niet, te minder, omdat hij

er geen middel toe wist. "Zij schijnen daar in Holland" — schreef hij [266] aan Cumberland — "geen goed begrip te hebben van onze constitutie. Zij vragen, dat Z. M. die gelden zal voorschieten uit de toegestane middelen. Het is niet in onze macht ze voor een ander doel te bezigen, dan waarvoor het parlement ze toestond. De eenige weg voor een vreemde regeering om hier geld te leenen is, te onderhandelen met particulieren, mits dat men behoorlijke zekerheid geeft en hooge rente betaalt. Zij bieden zelfs in het geheel geen waarborgen en slechts een interest van 4 percent, wat nog een percent minder is, dan het publiek hier geeft. De prins wil bovendien niet handelen met particulieren, joden enz. Indien het hier bekend wordt, dat de Republiek in zulk een verlegenheid is om een sommetje van 100.000 p. st., dan zal het haar en de geheele alliantie in zulk een discrediet brengen, dat de ergste gevolgen te voorzien zijn. Reeds nu is het doel van Bentinck's commissie en de leening, in de eerste memorie voorgesteld, geen geheim meer. Het is duidelijk, dat het uit Holland geschreven is. U. K. H. kan daaruit zien, in wat handen de prins van Oranje is en hoe zijne geheimen worden bewaard.

"Zou U. K. H. de goedheid willen hebben eens ernstig met den prins en den griffier te spreken en hun uit te leggen, hoe onvereenigbaar het met onze constitutie is, om aan hun verzoek te voldoen; maar tevens hun te doen gevoelen, welk een schande het voor de Republiek zou zijn, indien zij niet het geld konden opbrengen voor de betaling van troepen, waartoe zij zich met Z. M. verbonden hebben, en dat nog wel een maatregel is, oorspronkelijk door hen zelven voorgesteld en ernstig aangedrongen. Welk denkbeeld moet dit geven van de zwakheid van de

Republiek, en — ik durf het er bij voegen — van de onvoorzichtigheid, om zich tot zulke kostbare ondernemingen te verbinden, als de Republiek in het laatste jaar deed, wanneer zij zelfs niet in staat is om een zoo onbeduidend gedeelte te betalen. Uwe Hoogheid moge al haar invloed aanwenden, dat de Republiek, nu zij hier het geld niet kan vinden, het elders beproeve, want anders zullen de Russische troepen hun marsch niet voortzetten, of Engeland zal verplicht zijn, volgens de bepalingen der overeenkomst, alles te betalen."

Tot dusver had Newcastle geschreven, als het ware ter inleiding, maar het groote woord moest er eindelijk uit. „Verlaten door de Republiek, in strijd met haar herhaalde verzekeringen, verzoekt Z. M. Uwe Kon. Hoogheid met den stadhouder te overleggen, welke instructiën aan de ministers te Aken kunnen gezonden worden, om een redelijk einde aan den oorlog te maken."

De hertog van Cumberland zou geen tegenstand meer bieden. Ook hij boog het hoofd voor de noodzakelijkheid. De staat van zaken in de Republiek was van dien aard, dat voor vertoogen geen plaats meer was. Vermoedelijk uit vaderlandsliefde zwijgt hij in zijne brieven over den toestand der Engelsche troepen, maar wat hij van de Republiek mededeelt werpt een treurig licht op haar. „Hiernevens de lijst van de troepen, die het contingent van de Republiek moeten vormen. Ik wou dat ik er kon bijvoegen, dat ze werkelijk bestaan; maar de kennis, die ik van sommige corpsen heb, doet mij vreezen, dat zij alleen op het papier leven. In de weinige dagen, dat ik hier ben, hebben wij eenige voorzorgen genomen, dat Breda niet bij verrassing genomen worde, maar ik vrees voor de veiligheid van Maastricht. In onzen jammerlijken toestand

kan ik daar niet voor instaan. Ons leger, voor de operatiën aan de Maas bestemd, is te veel verzwakt door de hulp, die wij hier moeten bieden; elf Britsche en acht keizerlijke bataljons moeten bij Breda blijven, tot de Hollandsche troepen uit alle deelen van de Republiek zijn aangekomen." [267] Een paar dagen later — hij was inmiddels ziek geweest — zond hij uit den Haag breeder inlichtingen aan lord Sandwich te Aken toe:

„Sedert ik hier kwam, en zelfs, terwijl ik ziek was, heb ik niet nagelaten, den prins van Oranje en ieder lid van het gouvernement, dien ik te spreken kon krijgen, het dringend gevaar voor te houden en de noodzakelijkheid, om het met inspanning van alle krachten af te weren. Ik zal niet beweren, dat zij niet naar mij luisteren, maar ik schaam mij toch te moeten zeggen, dat al die sterke betoogen geen het minste effect hebben. Als ik er op aandring, dat zij hunne generaals naar hunne posten zullen zenden, dan beloven zij het; maar als die generaals om bevelen vragen, stellen zij het tot den 15den dezer maand uit, in plaats van ze dadelijk weg te zenden. En dat, terwijl de vijand gereed staat om aan te vallen. Gij herinnert u hoe bij het einde der laatste campagne was afgesproken, dat de Hollandsche troepen onder den prins van Oranje bij Breda zich zouden vereenigen. In die afspraak is nooit verandering gemaakt. Desniettegenstaande en ondanks hunne constante verzekeringen, in den loop van den winter, verzekeringen, waarop onze maatregelen, om den oorlog nog een veldtocht voort te zetten, alle zijn gebouwd, is er geen enkele maatregel genomen, om de troepen, indien zij er hebben, binnen een behoorlijken tijd te zamen te brengen. Integendeel, nog op ditzelfde oogenblik kunnen zij mij niet de mogelijkheid bewijzen,

dat zij in staat zijn 10.000 mannen binnen drie weken bij Breda te vereenigen. Tot dusverre zijn er slechts drie bataljons aangekomen en de debri's van Hirtzel,[268] die in Geertruidenberg liggen; zij zijn zonder wapenen, kleeding, uitrusting en recruten. Dientengevolge kan ik mijn plan, om een behoorlijke macht aan de Maas, tot bescherming van Maastricht, te vereenigen, niet uitvoeren, zoodat die plaats in groot gevaar is.

„Ik wenschte, dat de prins van Oranje even diep van dit alles doordrongen was, als ik. Gisteren zond ik den prins van Wolfenbuttel en generaal Ligonier naar hem toe, om hem in mijn naam nog eens alles in de scherpste kleuren voor oogen te houden. De bewegingen van den vijand aan alle kanten moesten er kracht aan bijzetten; vooral nu de generaal Löwendahl met 25.000 man van Antwerpen naar Bergen op Zoom op marsch is, vermoedelijk met geheel andere bedoelingen dan om alleen een convooi naar deze stad te brengen. Maar alles, wat die twee generaals zeiden, maakte geen den minsten indruk.

„Ik moet bekennen, dat de vrede volstrekt noodig is. Wij hebben van onzen kant alles gedaan, wat wij konden. Dit volk van zijn zijde blijft in gebreke; wij moeten ons uit de klem, waarin wij geraakt zijn, trachten te redden. Maar ik ben overtuigd, dat wanneer eenmaal de vijand zijne operatiën begint en hij bemerkt, hoe zwak dit gouvernement is, en hoe weinig wij in staat zijn om weerstand te bieden, hij zijne eischen zal verhoogen en ons dwingen een vrede aan te nemen op elke voorwaarde, die hij goedvindt ons voor te schrijven."

Cumberland zond een kopie van dezen brief naar Londen en voegde er een paar woorden bij, waarin hij nog meldde,[269] dat de griffier Fagel de eenige verstandige man was, die

handelde en zich helder rekenschap gaf van den gevaarlijken toestand.

Zulke berichten waren weinig geschikt om de gemoederen in Engeland gunstiger te stemmen. Inzonderheid Newcastle, die slechts onwillig, gedwongen en met loome schreden tot den vrede kwam, en nog altijd zich gevleid had er eenig voordeel bij te behalen, al ware het maar alleen Ostende, [270] dat hij hoopte voor Engeland te winnen, was diep geërgerd en gegriefd. Aan harde verwijten jegens de hoofden der Republiek ontbrak het niet. Zij die vroeger het warmst tegen Chesterfield en diens geestverwanten voor hen partij hadden getrokken, waren nu het felst in hun veroordeeling. „Lord Sandwich" — berichtte Chesterfield aan zijn vriend Dayrolles [271] — „werpt al de schuld, waarmede het publiek hem belaadt, van zich af en op den prins van Oranje. Hij verzekert, dat al de berichten, die hij naar hier zond, van de immense sommen gelds en het ongeloofelijk aantal troepen, dat de Republiek voor deze campagne zou lichten, even zoovele stellige verzekeringen van den prins van Oranje waren; en dat ze ook volkomen zouden uitgekomen zijn, indien de prins van Oranje den tijd, dien hij verknoeide met praten, gebruikt had om te handelen, en niet geluisterd had naar de raadgevingen en inblazingen van de vijanden van beide landen, den raadpensionaris Gilles en zijn partij. Dienzelfden toon slaat de hertog van Newcastle aan en verontschuldigt daarmede zijn eigen gedrag, toen hij in den laatsten winter alle voorslagen van vrede verwierp. De hertog van Cumberland stemt met hen in, en werpt alle schuld op zijn schoonbroeder, met wien hij op heel slechten voet is. De koning, die, in het voorbijgaan gezegd, nooit van den prins van Oranje heeft gehouden, neemt heel gemakkelijk die voor-

stelling aan en houdt er hardnekkig aan vast. Dit is onlangs duidelijk gebleken uit de wijze, waarop hij de koninklijke prinses te Maaslandsluis en den stadhouder te Utrecht ontving. Maar wat meer verbazing wekt, is dit: ook de Bentinck's slaan dien toon aan en klagen, dat de prins van Oranje hun zijn gunst en vertrouwen goeddeels onttrokken en aan den raadpensionaris en de republikeinsche partij geschonken heeft."

Het was volkomen waar wat Chesterfield schreef. Er ligt een brief voor ons van Cumberland aan Pelham, half April geschreven. [272] Hij verontschuldigt zich daarin tegenover den minister, wien hij niet had willen gelooven, door te wijzen op de vleiende beloften van den stadhouder en van hen, die de leiders schenen der Republiek. „Er was toch waarlijk wel reden om te gelooven, dat er iets van hun grootspraak aan zou zijn!" Maar de volle bitterheid der teleurstelling spreekt zich, als in geen ander schrijven, in een klaagbrief van Newcastle [273] aan den zoon des konings uit: „Het is krenkend voor mij elken dag te moeten hooren, dat de profetieën van hen vervuld worden, die, naar ik meende door hun hartstochten en persoonlijke inzichten bevooroordeeld waren; te moeten zien, hoe maatregelen, eerlijk en oprechtelijk aangeraden, worden afgekeurd en belasterd, als wild, bewijzen van onkunde en uit zelfzuchtige berekening alleen aangeraden. Mylord Chesterfield heeft het geluk, dat hij nu beschouwd wordt als de man, die alles voorzien heeft en ook alles had willen voorkomen, indien men er hem de macht toe gelaten had. Wat dat voorzien betreft, dit hing alleen van de inlichtingen af, die hij kreeg en van zijne neiging, om te gelooven wat hij wenschte; en wat zijn wil aangaat, om dit alles te voorkomen, dien men wel zoo goed

is van aan te nemen, indien die werkelijk bestaan heeft, dan heeft hij niet den moed gehad om vol te houden, zooals hij moest. Nooit werd ongetwijfeld iemand ter wereld zoo om den tuin geleid en bedrogen, als wij door den prins van Oranje en door de ijveraars van zijn partij. Maar in de omstandigheden, waarin wij waren, hadden wij behoorlijken grond voor hetgeen wij deden."

De man, wiens herinnering zoo zwaar, als een nachtmerrie op helderen dag, de borst van den edelen hertog van Newcastle drukte, was dadelijk, in Februari, na het neerleggen van zijn post, naar de baden te Bath vertrokken. Toen Chesterfield ruim een maand later te Londen terugkwam, vernam hij het gebeurde. Van verwondering kon natuurlijk geen sprake zijn bij hem, die deze uitkomst had verwacht en voorzegd. Koud is zijn toon: "Charles Bentinck is hier gekomen, om elk woord tegen te spreken, dat zijn oudere broeder hier voor zes maanden sprak. Hij belijdt het onvermogen der Republiek, erkent, dat zij teleurgesteld zijn in hun lichtingen en vraagt 1.200.000 of ten minste een millioen p. st. te leen, omdat anders de Republiek onvermijdelijk verloren is. Ten laatste bedelt hij om Gods wil, dat wij de geheele kosten van de Russen op ons nemen, daar de Republiek niet bij machte is haar aandeel te betalen. Welk antwoord hij gekregen heeft, weet ik nog niet.[274] Geld was nooit zoo schaarsch en de renten waren nooit zoo hoog, zelfs niet tijdens den opstand, als nu. Twaalf percent wordt voor geld geboden, en dan kan men het nog niet krijgen. Indien er binnen drie of hoogstens vier maanden geen zekerheid van vrede komt, verwacht men een stagnatie van alle krediet, zoo niet een bankroet." Hij ergerde

zich, dat men in de benarde omstandigheden, waarin de Republiek verkeerde, nog feest kon vieren. „De pracht en verkwisting bij den doop van den jonggeboren prins van Oranje zijn nu zeker al heel misplaatst. Ten minste zoo oordeelt men hier. Doch misschien heeft men besloten, om maar vroolijk te sterven. Want uw einde is toch nabij. — Al mijne voorspellingen zijn maar al te spoedig vervuld, gelijk van den anderen kant al de beweringen van den oudsten Bentinck hier en van lord Sandwich in den Haag volstrekt valsch zijn gebleken. Ons leger, dat volgens hun berekening 192.000 man zou tellen, is zwakker dan het verleden jaar was, en de vrede, dien de Republiek binnen weinige weken op den trommel zal moeten teekenen, zal bewijzen, hoe zeer zij gelijk hadden, die verleden jaar op de voorslagen van den maarschalk van Saksen wilden onderhandelen." [275]

Wat er aan de bewijskracht der nu erkende feiten nog ontbreken mocht, nam de vijand op zich aan te vullen. Maurits van Saksen bracht zijn leger in beweging en sloeg, half April, het beleg voor Maastricht. Na weinige dagen was de afloop te voorzien: het leger der geallieerden was niet bij machte een poging tot ontzet te wagen, de vesting zou zich moeten overgeven. En dan?

„Als Maastricht is gevallen" — schreef de oude Horace Walpole — „kunnen de Franschen in drie weken meester zijn van al de zeventien provinciën in de Nederlanden. Al de zeehavens en het vasteland van Texel tot Bayonne zijn dan in hunne handen. Zij kunnen in den Haag of te Amsterdam, waar zij verkiezen, den vrede, naar het bon plaisir van hun oppermachtigen koning, dicteeren." [276]

De vijand wist het ook wel. „De vrede ligt in Maastricht," had de maarschalk van Saksen aan Lodewijk XV [277] gezegd.

In Maart waren de onderhandelingen te Aken aangevangen. Hier, op het diplomatiek gebied, als op het militair, bewees Frankrijk zijn meerderheid. De bondgenooten werden verdeeld en hun belangen gescheiden, de band tusschen Oostenrijk en de zeemogendheden werd verbroken. Niet als koopman, maar als koning — naar hij verklaard had — wilde Lodewijk XV den vrede sluiten. Hij verlangde geen voordeelen voor zich. Niettemin waren de aangeboden vredespreliminairen ongunstiger, dan die in het vorige jaar waren verworpen. Toen Maastricht op het punt was verloren te gaan, ontving lord Sandwich last aan te nemen, wat hij verkrijgen kon, en te teekenen. Met kloppend [278] hart gehoorzaamde hij.

Zoo een veroveraar de kroon van Frankrijk had gedragen, loodzwaar zou zijn hand op de overwonnenen hebben gedrukt. Maar de kleinzoon van Lodewijk XIV smachtte naar rust, om in de armen van Madame de Pompadour of van zijne slachtoffers in het Parc aux Cerfs vergoeding te zoeken voor de ontberingen van het legerkamp.

„Ik wensch u en mij zelf hartelijk geluk," — schreef Chesterfield aan Dayrolles. — „Had Frankrijk van zijne voordeelen partij willen trekken, wij waren verloren geweest. Onze ontsnapping is in het algemeen groot, maar inzonderheid van vier personen. De hertog van Cumberland is ontsnapt aan nederlaag en ongenade. De prins van Oranje aan afzetting. De hertog van Newcastle en lord Sandwich aan.... [279]. Ik verwonder mij dan ook niet over de algemeene blijdschap, die, naar gij schrijft, door ieder in den Haag is betoond, van de prinses en den baron tot den visscher in Scheveningen. De Republiek is gered van geheelen ondergang, Engeland van staatsbankroet."

VI

Met de aftreding van Chesterfield als staatssecretaris eindigt zijn staatkundig leven. Hij zet zich voortaan onder de toeschouwers neer. Een enkele maal treedt hij nog in het Hoogerhuis op, maar zijn staatkundige werkzaamheid is ten einde.

Dit was niet zijn bedoeling, maar werd zijn lot. Doofheid dwong hem er toe. Wel werd hem nog eenmaal het staatssecretarisschap aangeboden, maar hij weigerde. Zijn kwaal maakte hem ongeschikt.

Met het einde van zijn ministerieele en politieke loopbaan eindigt ook onze beschouwing. Het was mijn doel, den draad van zijn politieke loopbaan volgende, als de goudzoeker de wichelroede, in eenige braak liggende akkers onzer volkshistorie de eerste spade te steken.

Wie de volgende jaren der Republiek zal willen kennen, zal goed doen Chesterfield's brieven niet ongelezen te laten Het zijn antwoorden of particuliere missiven van den resident Dayrolles, blijkbaar vol bijzonderheden. Zoo wij deze bezaten en daarbij 's mans officieele correspondentie, waarop reeds voor een halve eeuw Friedrich von Raumer opmerkzaam maakte [280], wij zouden een belangrijke bron voor de kennis van duistere tijden bezitten.

Aan de Republiek, waaraan hij van zijn eersten stap op het politiek terrein was verbonden, is Chesterfield nooit vreemd geworden. Met belangstelling heeft hij steeds op dit land gestaard. En onder de weinige illusiën, die hij heeft liefgehad, heeft ook deze behoord: de noordelijke en zuidelijke Nederlanden mochten nog eenmaal worden vereenigd, als in de Bourgondische tijden.

De monarchie heeft het droombeeld verwezenlijkt gezien en betaald.

AANTEEKENINGEN

OP

LORD CHESTERFIELD EN DE REPUBLIEK DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

---

[1] (blz. 9). Er zijn verschillende uitgaven van Chesterfield's werken. Vooral van de brieven aan zijn zoon zijn verschillende editiën. In 1777 gaf Dr. Maty in twee deelen 4° *Miscellaneous Works*, voorafgegaan door eene biographie, de eenige, die tot dusver bestaat. Zij heeft nog waarde, al is zij grootendeels een lofrede. Veel meer bevat de uitgave van Lord Mahon, in vijf deelen: *Letters and Works* 1847—53. Zij is, zonder volledig te zijn, de volledigste. De eerste uitgave wordt in de schets geciteerd als *Dr. Maty*, de laatste eenvoudig als *Letters and Works*. Het is, gelijk blijken zal, zeer te betreuren, dat Lord Mahon, om den omvang, een paar belangrijke politieke pamfletten niet heeft opgenomen.

[2] (blz. 20). Convention du Pardo, — 4 Maart 1728 *Recueil de Rousset*, IV, 2, 45. III, 399.

[3] (blz. 21). „Hanover rode triumphant on the shoulders of England," schreef hij later. Verg. den brief aan zijn zoon van 30 Aug. 1848. — *Letters and Works*, I, 173.

[4] (blz. 23). *Letters and Works*, II, 382.

[5] (blz. 24). *Resolutiën van H. H. M.* 11 Mei, 1 Juni 1728. — *Recueil de Rousset*, V. 37.

[6] (blz. 25). *Maty* I, 50, 287. Misschien is het Charles Holtzendorf geweest, die reeds bij een der vroegere Engelsche gezanten als secretaris

had dienst gedaan en, blijkens officiëel door hem geteekende stukken in het Rijksarchief, tijdens Chesterfield's afwezigheid, ook in zijn dienst is geweest. Is John Stanhope, de broeder van Chesterfield, die hem als secretaris bij zijn komst vergezelde, zoo spoedig vertrokken?

In een der brieven van P. A. de Huybert, heer van Kruiningen, uit het voorjaar van 1756, wordt het volgende aangaande dezen Holtzendorf vermeld: „Holtzendorf, dien U. H. W. als secretaris bij den Lord Chesterfield zal gekend hebben, is te Parijs in de Bastille gezet, waarschijnlijk over onvoorzichtige discoursen dans ce pays de despotisme of voor 't schrijven van brieven naar Engeland. Ik heb uit goedhartige, oude vriendschap voor hem geïntercedeert bij den marquis de Bonac, die met veel beleeftheid aangenomen heeft favorabel daer over aen den Heere Rouillé te schrijven, niet zonder hoop van succes." De brief is aan Willem van Haren, *Provinciaal Archief van Friesland.*

[7] (blz. 26). To his son. *Letters and Works* I, 66.

[8] (blz. 26). To his son. *Letters and Works* I, 22.

[9] (blz. 28). 27 Févier 1728. *Rijksarchief.* Het P. S. luidde: „Monsieur de l'Hermitage qui aura l'honneur de vous faire tenir cette lettre ne sçait rien du contenu." Deze l'Hermitage was een resident der Republiek te Londen. Hij stierf in 1729.

[10] (blz. 29). A Mylord Townshend, le 6 d'Avril 1728. — *Rijksarchief.*

[11] (blz. 31). de Whitehall le 12 d'Avril 1728 — *Rijksarchief.*

[12] (blz. 32). To lord Townshend, 30 Nov. N. S. 1728. — *Letters and Works* III. 36.

[13] (blz. 34). De brief van Chesterfield, waarin hij lord Townshend het gesprek met Slingelandt verhaalt, is van 30 Nov. N. S. Het antwoord van den staatssecretaris van 29 Nov. O. S. Het besluit, om Fagel's advies te vragen is dus genomen na ontvangst van Chesterfield's schrijven. Zie *Letters and Works* III, 39.

[14] (blz. 34). Opgenomen in: *Some account of the government of the Republic of the seven united provinces*, geschreven voor zijn zoon. *Letters and Works* II, 379.

[15] (blz. 35). Joan Hendrik, heer van Wassenaar en Obdam, na Slingelandt's dood een tijdlang met het raadpensionarisschap belast. Hij was een ouder broeder van Unico Willem, die later in deze bladen zal voorkomen.

[16] (blz. 35). Jacob Godefroy, baron van Boetselaar, heer van Nieuwveen, Groot Zegelbewaarder van Holland. Hij stierf weinige dagen na Slingelandt, en werd in de laatste betrekking opgevolgd door den heer van Wassenaar, in de vorige noot voorkomende.

[17] (blz. 35). François Teresteyn van Halewijn, heer van Abbenbroek, pensionaris van Dordrecht. Hij was een zoon van Mr. Simon van Halewijn, burgemeester van Dordrecht, in 1693 tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld, doch ontsnapt en naar Suriname vertrokken. Deze François was een achterneef van Slingelandt.

[18] (blz. 36). Deze verklaring, die na de ontvangst van Townshend's schrijven van 29 Nov. O. S. niet kon gegeven worden, en slechts in de eerste maanden van Chesterfield's verblijf te pas komt, bewijst dat dit gesprek in 't begin van December 1728 valt. In de missive van Slingelandt van 14 December vindt men den weerklank zoowel van de woorden van den raadpensionaris als van den heer van Lynden. Beider gevoelens vlecht Chesterfield ineen.

[19] (blz. 37). To lord Townshend, 14 Dec. N. S. 1728. — *Letters and Works* III, 38.

[20] (blz. 38). Slingelandt en Fagel waren zwagers. Fagel was in Augustus 1693 gehuwd met Elisabeth van Slingelandt (geboren Juni 1671). Hoewel zij reeds anderhalf jaar later, 7 Februari 1695, overleed, oefende dit op de verhouding der zwagers geen invloed uit. Slingelandt en Fagel gaven een in die dagen zeer merkwaardig voorbeeld van broederlijke samenwerking, jaren achtereen.

[21] (blz. 40). Sir Matthew Decker, van afkomst, zoo niet van geboorte Hollander, was koopman en bankier te Londen en directeur van de Engelsch Oost-Indische Compagnie. Hij stond bij het hof in groote gunst en was een warm aanhanger der Whigs en der regeeringspartij. Het is mij gebleken, dat Willem IV in deze jaren door zijn tusschenkomst soms brieven aan zijn schoonvader toezond. *Macknight* vertelt in zijn *Life of Bolingbroke* p. 548, hoe Decker het Bolingbroke eens moeielijk maakte, om geld uit Engeland, tijdens diens ballingschap, te bekomen, zoodat de vrouw van Bolingbroke zelve uit Frankrijk moest overkomen, om de bezwaren weg te ruimen. Hij komt in de correspondentiën dier dagen veel voor. Hoe hij tot alles bekwaam werd geacht, leert ons de jongere Horace Walpole, waar hij ons het volgende vertelt. Sir John Germaine maakte aan Decker een legaat van £ 200 om onder arme Hollanders te verdeelen, omdat hij in 't zekere onderricht was, dat Sir Matthew de schrijver was van — het evangelie van Mattheus (!) en sinds den diepsten eerbied voor zijn vroomheid had. *Horace Walpole's letters* VIII, 58.

[22] (blz. 40). Willem Buijs, pensionaris van Amsterdam, een der eerste diplomaten van de Republiek in die dagen. Door zijn herhaald verblijf te Londen had hij relatiën met de Whigs, die hij thans tegen den Prins poogde te gebruiken.

[23] (blz. 41). Townshend to lord Chesterfield, 6 Dec. O. S. 1728. — *Letters and Works* III, 43.

[24] (blz. 41). De weduwe van Willem Bentinck was Jane Temple, vroeger gehuwd met John Lord Berkeley of Strutton. Zij was een dochter van Sir John Temple, Solicitor en Attorney General, een jongeren broeder van den bekenden diplomaat William Temple. Zie *Courtenay*, *Sir William Temple*. Verg. *Memoirs of Hervey* I, 547.

[25] (blz. 42). To lord Townshend. 15 Febr. N. S. 1729. *Letters and Works*. III, 46.

[26] (blz. 43). Chesterfield to lord Townshend. 15 Febr. N. S. 1729. — *Letters and Works* III, 48.

[27] (blz. 44). Chesterfield to lord Townshend 18 Februari 1729. — *Letters and Works* III, 48.

[28] (blz. 45). 25 Febr. 1729. Lord Mahon heeft den laatsten brief voorbijgezien en alleen den eersten opgenomen. *Maty* I, 294.

[29] (blz. 45). Vooral met John Duncan schijnt Chesterfield in betrekking gestaan te hebben. Toen Duncan later naar Engeland werd gezonden, om over de huwelijksvoorwaarden te onderhandelen, was het op raad van Chesterfield, gelijk Willem IV aan zijn moeder schreef. — *Koninklijk Huisarchief*.

[30] (blz. 47). To the Earl of Chesterfield, 18 Maart 1729. *Rijksarchief*. Dat van deze officieele depêche kopie, very secret, onder de papieren van Slingelandt wordt aangetroffen, is niet te verwonderen Townshend heeft ze blijkbaar gesteld met het oog op mededeeling aan den raadpensionaris. Chesterfield had den 15 Maart geschreven; dadelijk na de ontvangst, den 18en, antwoordde Townshend; een bewijs van het gewicht, dat aan de zaak gehecht werd. De depêche van Chesterfield komt noch in de *Letters and Works* noch elders voor.

[31] (blz. 50). Volgens Forster.

[32] (blz. 51). De raadpensionaris had bij zijn eerste vrouw, Susanna de Wildt, zes kinderen gehad, waarvan slechts twee den volwassen leeftijd bereikten. 1. Mr. Govert van Slingelandt, geb. 1694, nu (in 1729) Ontfanger-Generaal van Holland en West-Friesland, in 1719 gehuwd met Ernestina Geertruida van Beveren. Hij had haar reeds in 1722 verloren en was hertrouwd in 1724 met Agatha Huijdecoper van Maarseveen.

2. Susanna van Slingelandt, geb. 1700, gehuwd in 1721 met Rudolff Ulrich Baren von Spörcken, kamerheer en envoyé extraordinaris van S. M. van Groot-Brittannië als Keurvorst van Brunswijk-Luneburg. Van den oudsten zoon, uit hun huwelijk geboren, was George I, van den tweeden George II peter.

De raadpensionaris had in 1722 Susanna de Wildt verloren en was vier jaar later hertrouwd met Johanna van Coesveldt. *M. S. Genealogie van het geslacht Slingelandt*, in het bezit van Jhr. J. van Tets te 's Gravenhage.

Bilderdijk zegt, dat deze Johanna van Coesveldt zijn dienstmeid was. Of hij het weet, weet ik niet.

[33] (blz. 51). *Resolutiën van H. H. M.* 29 Aug., 7 Sept., 10 Sept. 1729.

[34] (blz. 52). Townshend to lord Chesterfield, 6 Sept. 1729. — *Dr. Maty* I, 287.

[35] (blz. 54). 12 Aug. 1727, uitgegeven bij Vreede, *Voorouderlijke wijsheid in hachelijke tijden*, bl. 100.

[36] (blz. 55). 11 Aug. 1727, bij Vreede, t. a. p., bl. 99.

[37] (blz. 56). Count Palm to the Emperor. — Coxe, *Memoirs of Robert Walpole*, II, 504.

[38] (blz. 57, 58). 26 Jan. 1728. — Rijksarchief.

[39] (blz. 58). Vreede, a. w., bl. 101, 102.

[40] (blz. 59). à M. le C. Pensionnaire 11 Juillet 1727. — 26 Janvier 1728.

[41] (blz. 59). 29 Mars: 14 May 1728. — Rijksarchief.

[42] (blz. 59). A Mylord Townshend, le 8 du Juin 1728. — Rijksarchief.

[43] (blz. 60). A S. E. le Pensionnaire, le 7 du Juin 1728. Rijksarchief.

[44] (blz. 60). 11 Juillet 1727. — Rijksarchief.

[45] (blz. 61). Men weet, dat George II het testament zijns vaders eenvoudig vernietigd heeft, zonder het uit te voeren. George II verdedigde zich met de bewering, dat zijn vader hetzelfde gedaan had.

[46] (blz. 62). A S. E. le C. Pensionnaire, le 24 Mai 1728. — Rijksarchief.

[47] (blz. 63). A Lord Townshend, le 8 Juin 1728. — Rijksarchief.

[48] (blz. 63). Horace Walpole to the Duke of Newcastle, 9 March 1728. — Rijksarchief.

[49] (blz. 65). To the pensionary, 15 March 1728. — Rijksarchief.

[50] (blz. 66). *Mémoire, ou considérations au sujet du futur congrès, fait le dernier de Mars* 1728. — Rijksarchief.

[51] (blz. 66). De *Mémoire* luidt in haar geheel als volgt:

Mémoire, ou considérations au sujet du futur Congrès, fait le dernier de Mars 1728.

La convention, signée en Espagne le 6 du present mois de Mars 1728, ayant levé les obstacles, qui retardoient l'ouverture du congres, l'on demande, si il ne convient pas que les alliés de Hanovre forment ensemble, avant l'ouverture du congres, un plan de leur conduite, en renouvellant les engagemens, qu'ils ont pris par l'alliance de Hanovre,

en traçant le plan d'un traitté, au quel on tachera de conduire la negotiation, et en se donnant les assurances les plus fortes de ne pas s'en ecarter que d'un commun accord.

Cette idée paroit d'abord fort plausible, puisqu'en meme temps qu'elle sert à entretenir la confiance, si necessaire pour la reussite de la negotiation, elle sert à fermer l'accès aux tentatives, et a rendre instructueus les artifices des alliez du traitté de Vienne. Mais cela n'empeche pas que cette idée ne soit sujette à de grands inconveniens.

Car, a quoi bon, dira-t-on, de retracer et de renouveller des engagemens, clairement enoncez dans des traittez solennels et de fraiche date?

Ce renouvellement n'insinue-t-il pas que ceux, qui le proposent, ont pris ombrage de certaines choses, qui se sont passées depuis le traitté de Hanovre? A cette nouvelle precaution augmentera 't elle la confiance ou produira 't elle plus tôt un effet tout contraire?

Du moins, si par malheur ce renouvellement elimine, comme il est tres possible, les alliez de Vienne n'en profiteront ils pas adroitement pour semer de la jalousie?

Ou, si cela n'est pas à craindre, à cause de la parfaite harmonie qui malgré le passé continue parmi les alliez de Hanovre, n'effarouchera 't il pas tellement, si non tout l'autre parti, du moins l'Espagne qu'on mettra par là un obstacle, très difficile à surmonter, à la pacification?

Et ne peut on pas inférer de ces considerations aux quelles on pourroit en ajouter d'autres, qu'il est de la prudence de laisser tomber ce qui pourroit avoir été insinué sur ce sujet, et, en supposant comme chose indubitable que les Alliez observeront religieusement leurs engagemens, travailler a un plan ou reglement, comment les matieres à traitter au congres, y seront portées et comment elles y seront traitées, et celles en particulier, qui suivant les articles preliminaires doivent y être decidées.

Ce plan aura ses difficultés et pourra retarder long temps les conférences, et empecher d'entrer en matiere, s'il n'est pas fait, ou du moins s'il n'est pas ebauché et préparé avant l'ouverture du congres. D'ailleurs il demande la concurrence de tous les partis.

C'est pourquoi il semble qu'il est nécessaire que ce plan soit formé ou du moins projetté à Paris entre les ministres des puissances interessées, qui s'y trouvent, parmi lesquels il y en a plusieurs destinez pour le congres.

Cependant ce plan de methode, quelque difficile qu'il paroisse, tant par rapport à la diversité des matieres, dont quelques unes regardent

le corps des alliés en commun, d'autres seulement quelques membres de l'alliance, que par rapport au defaut de mediateur, ne paroit pas pourtant mériter de longues contestations, puisque l'on peut seulement faire les deux suppositions suivantes:

La première, que la France etant la puissance la moins directement interessée dans les matieres, qui seront traittées au congres, et de ce côté là la plus impartiale, et etant d'ailleurs de toutes les puissances, qui formeront le congres, celle, pour la quelle toutes les autres sans exception ont le plus d'eguards, ne manquera pas de faire l'office de mediatrice pour le fonds des choses, quoi que non pour la forme, ou pour la methode de les traitter, quelque plan de negotier que l'on etablisse.

La seconde, que le succes du congres ne dependra pas de la methode, dont les alliés conviendront, tant entre eux, qu'avec les alliés de Vienne. Il dependra entierement de la bonne foi, de la confiance, et de la fermeté, avec lesquelles les Alliés se soutiendront mutuellement; et ces dispositions ne manqueront pas dans les occasions delicates et importantes, de faire trouver a d'habiles ministres la methode ou le chemin le plus propre pour parvenir à leur but.

Ce qui neanmoins n'empeche pas, qu'il ne soit tres utile, que les alliez prescrivent conjointement a leurs plenipotentiaires de certaines regles de conduite, qui tendent a entretenir ensemble une parfaite communication et correspondance.

L'on ne s'embarassera pas, dans ce memoire, des circonstances du congres, par exemple du jour de l'ouverture, qui sans doute sera reglé a Paris avec les plenipotentiaires de l'Empereur et de l'Espagne; ni de l'invitation, qui apparemment est deja faite par la France et par la Grande Bretagne, autant qu'elle regarde les alliez de Hanovre; ni de ce qui peut etre statué touchant la durée du congres par les articles 6 et 8 des preliminaires, pour passer a la considération des matières, qui doivent y etre traittées.

A cet eguard, l'on peut regarder le Congres sous deux faces fort differentes, c'est à dire, ou simplement, comme un congres destiné pour examiner et terminer les differens, survenus touchant la navigation des Pays Bas Autrichiens aux Indes, et touchant quelques autres points des articles preliminaires, ou bien comme un congres, destiné *à concilier les droits et les interets reciproques des puissances et à établir sur un pied solide une pacification generale*, conformement a l'idée de l'article 6 des preliminaires.

Et l'on presume de dire que ceux, qui ne regardent le congres que sous la premiere face, et qui neanmoins se flattent, que les alliés de Hanovre

viendront à bout d'y faire terminer les differends, qui alors toutes seules y devront être traitées, connoissent peu le genie et les maximes des puissances souveraines, n'y ayant nulle apparence qu'elles se prêteront à rendre justice sur les points en question, si elles voyent que, non obstant cela, les affaires generales resteront dans l'état, ou nous les voyons depuis l'ombrage qu'a causé le traité de Vienne.

Et l'on presume d'ajouter que, pour concevoir la moindre esperance d'un heureux succes du congres, il faut non seulement combiner les deux faces, sous lesquelles on vient de la representer, mais meme, qu'il faut considerer la seconde face comme la principale, ou ce qui revient à la même chose, il faut poser pour principe que de la pacification generale dependra l'ajustement des points particuliers.

Suivant ce principe il semble que l'on doit donner toute son application à la recherche de la voye la plus apparente pour parvenir à la pacification generale.

Tout le monde est pleinement instruit des fondemens, sur lesquels l'on a retabli et l'on a tâché d'affermir la tranquillité et le repos de l'Europe. Ils sont clairement détaillés dans les traittés d'Utregt et de Radstat, et dans la Quadruple Alliance, sans parler des traités, qui ont pacifié le Nord.

Ces fondemens ont été ebranlés, si non renversés, par l'étroite union entre l'Empereur et l'Espagne, et par les soupçons, si justement conçus des mesures, prises entre ces deux puissances touchant la succession des Etats hereditaires de l'Empereur, soit en tout ou en partie, et touchant l'etablissement des princes d'Espagne du second lit, dont pourroit meme résulter la jonction des Etats Hereditaires de l'Empereur avec ceux de la monarchie d'Espagne, jonction, non moins à crainde pour le reste de l'Europe que celle, que l'on a si sagement prevenue par les traittés d'Utregt et de Baden.

De vouloir rompre, sans quelque evenement imprévu, l'union presente entre l'Empereur et l'Espagne, après les peines inutiles, qui ont été prises pour cet effet, ne seroit aparemment que vouloir perdre du temps, l'Empereur qui n'a point d'enfans mâles, se trouvant par là dans une situation de pouvoir promettre à la Reine d'Espagne des avantages incomparablement plus grands, que ne peuvent promettre les Alliez de Hanovre, et sentant trop, combien il lui importe dans la conjoincture présente qu'on ne lui enleve l'Espagne et la Princesse, qui la gouverne avec un pouvoir absolu, pour ne pas se l'attacher par des liens indissolubles.

Gibraltar, l'assiente des negres, et pareilles choses, dont la cour d'Espagne fait grand bruit par politique, comme etant d'un côté des choses

fort populaires, et de l'autre propres à donner de la jalousie aux François et aux Hollandois, par rapport au commerce, sont dans le fond très indifferentes à la Reine d'Espagne, puisqu'elles n'ont nul rapport à son grand but qui est l'etablissement de don Carlos et du reste de sa famille: et par consequent il semble qu'on n'avancerait pas beaucoup la pacification generale en portant la Grande Bretagne à un accommodement touchant Gibraltar et le reste, comme bien des gens se l'imaginent.

La veritable et peut être la seule voye de parvenir à une pacification generale et solide, et par là à une détermination raisonnable des points particuliers, compris dans les articles préliminaires, seroit, sauf meilleur avis, d'examiner et peser meurement les precautions et limitations, sous les quelles, s'il y en a de telles, les alliez de Hanovre pourroient avec une seureté raisonnable convenir avec l'Empereur et l'Espagne touchant le reglement de la succession des Etats Hereditaires de l'Empereur, en cas qu'il decedât sans issue mâle, du moins par rapport au cas et aux circonstances presentes, et en meme temps touchant l'etablissement de don Carlos et autres Princes d'Espagne du second lit: et que le cardinal prit en suite sur lui, de sonder l'Empereur et l'Espagne sur cette matiere dans le dernier secret, pour etre ensuite discutée par les Alliez.

Quoi que ce point absorbe en quelque maniere toute la negociation, et en aplanit les principales difficultés, et que par consequent on pourroit finir par la ce memoire, l'on touchera néanmoins du bout de doigt encore deux ou trois autres articles, qui entrent naturellement dans le plan d'une pacification generale, puisque sans etre réglées elles sont capables de troubler le repos publiq, dont la premiere, et qui a une etroite connexion avec le grand point, dont on vient de parler, est la separation eventuelle de la Monarchie d'Espagne d'avec les Etats Hereditaires de l'Empereur, à la reserve des Etats d'Italie, que l'Espagne a possedés du vivant de Charles Second: la destinée des Pais Bas Autrichiens etant reglée par le traitté de barrière.

Cet article étant fondé sur des termes clairs et incontestables des traités, conclus par l'Espagne a Utregt, ne souffre point de difficulté.

La succession de Juliers et de Berg merite encor une attention particuliere par rapport au but d'une pacification generale, etant capable de causer de pareilles troubles a celles, qu'elle causa au commencement du siècle passé, lorsqu'elle estoit sur le point de r'allumer le feu d'une guerre a peine eteint par la fameuse trève, si l'on ne prend pas les precautions necessaires pour prevenir un pareil accident.

Le retablissement du repos en Ostfrise, et les garnisons, que les Etats

Generaux ont depuis plus d'un siecle à Embden, et à Lieroort, tant pour leur seureté propre, que pour maintenir la tranquillité d'un pais voisin en conseqnence des garanties successivement promises, sont d'une telle importance pour la republique, et, on peut dire, pour tous les princes, qui s'interessent veritablement dans la tranquillité de la basse Allemagne, qu'il semble que cette affaire mérite toute l'attention des alliez, et d'être portée par eux au Congres, du moins par rapport aux troubles, qu'elle pourroit causer, en cas qu'on s'avisât de contester à la Republique une possession paisible et non imterrompue de plus de cent ans, ou, qu'on refusât plus lontemps de s'expliquer d'une maniere, qui fasse cesser les justes soupçons, que la conduite de la cour de Vienne dans cette importante affaire a fait concevoir.

D'autant plus, qu'il n'a paru que trop manifestement depuis ces dernieres brouilleries en Ostfrise que la politique s'en mêle et que la cour de Vienne s'en sert comme d'un moyen tout propre d'inquiéter et d'alarmer la republique et de parvenir par là à d'autres fins.

Voila les idées indigestes qu'on soumet aux lumieres superieures des personnes, aux quelles ce memoire sera communiqué.

[52] (blz. 70). Townshend à S. E. le Conseiller Pensionaire, Whitehall le 29 Mars 1728. — Rijksarchief.

[53] (blz. 72). A Mylord Townshend, le 16 Avril 1728. — Rijksarchief.

[54] (blz. 72). Horace Walpole to lord Newcastle, 14 April, 19 April 1728 — Rijksarchief.

[55] (blz. 73). A Mylord Townshend, 20 Mai 1728. — Rijksarchief.

[56] (blz. 74). Lord Townshend à S. E. le C. Pensionaire. Whitehall, 14 Juni 1728. — Rijksarchief.

[57] (blz. 74). Verg. den brief van Eugenius van Savoye aan den Prins de la Paz, van 19 Dec. 1728, gedeeltelijk medegedeeld bij ARNETH, *Prinz Eugen von Savoyen*, III, 562.

[58] (blz. 74). A Mylord Townshend, le 29 Juin 1728. — Rijksarchief.

[59] (blz. 76). Lord Townshend to lord Chesterfield, 13 Aug. 1728. — Rijksarchief.

[60] (blz. 78). De eerste vrouw van Townshend was Elizabeth Pelham geweest, een halve zuster van Thomas Pelham, hertog van Newcastle, en van Pelham, dien wij later leeren kennen. Na haar dood was Townshend gehuwd met Dorothy Walpole, de zuster van Sir Robert Walpole, den eersten lord van de schatkist, en van Horace Walpole, den gezant te Parijs.

[61] (blz. 79). Idées générales sur la formation d'un traité. — Rijksarchief.

62 (blz. 80). A Mylord Townshend, le 16 de Juillet 1728. — Rijksarchief.

63 (blz. 82). In een brief aan Stephen Poyntz, een der Engelsche gevolmachtigden te Soissons, 14 Juni 1728, uitgegeven door COXE, *Memoirs of Robert Walpole*, II, 630.

64 (blz. 83). Au C. Pensionaire, le 12 Juillet 1728. — Rijksarchief.

65 (blz. 84). A lord Townshend, 29 Juli 1728. — Rijksarchief.

66 (blz. 84). T. a. p.

67 (blz. 86). De Hamptoncourt, le 22 Juillet 1728. — Rijksarchief.

68 (blz. 90). Verg. de brieven van Townshend, bij COXE a. w. II, 138 sqq.

69 (blz. 92). 2 Juni en 23 Juni 1729 N. S., bij COXE a w. II, 641, 643. In den laatsten brief stelt Newcastle de besluiten als waarschijnlijk voor. Uit vergelijking der data blijkt echter, dat zij reeds genomen waren of dienzelfden dag genomen werden. Newcastle toch deelde ze aan Townshend mede, bij depêche van 13 Juni O. S. Dit is 24 Juni N. S.

70 (blz. 92). Hannover 20 Juni (1 Juli) 1729. — Rijksarchief.

71 (blz. 92). Den 3den Juni was het besluit genomen, een escader van 12 oorlogschepen, gekommandeerd door den Vice-Admiraal van Aarssen van Sommelsdijk, naar Portsmouth te zenden. — *Resolutiën van H. H. M.* 3 Juni 1729.

72 (blz. 93). Lord Townshend to the Earl of Chesterfield, Hannover 1 Juli 1729 — bij COXE a. w. II, 645.

73 (blz. 93. Verg COXE a. w. I, 335, en de brieven van Chesterfield en den Bisschop van Londen onder de bijlagen II, 646.

74 (blz. 95). Eugen an den Prinz de la Paz, Wien, 18 Dec. 1728, gedeeltelijk uitgegeven door ARNETH, *Prinz Eugen von Savoyen*, III, 563. Verg. p. 237. Verg. de hiervan afwijkende voorstelling van Robinson aan lord Harrington, in 1734 gegeven, bij COXE, a. w. III, 161.

75 (blz. 96). ARNETH, a. w. III, 238.

76 (blz. 97). To lord Townshend, 7 Juli 1729, — bij COXE II, 646.

77 (blz. 97). The earl of Chesterfield to the plenipotentiaries, Hague 24 Juli 1729. — bij COXE II, 647. Ook dezen hoogst belangrijken brief heeft lord Mahon bij zijne uitgave geheel over het hoofd gezien. Verg. de *Mémoires de Villars*, III, 383, 393.

78 (blz. 97). Secreete Resolutie van 29 Juli 1729 — hernieuwd den 25 October 1729.

79 (blz. 99). Lord Chesterfield to the plenipotentiaries, 24 Juli 1729, bij COXE a. w. II, 647.

80 (blz. 100). *Pensées impartiales et pacifiques sur la garantie que*

l'Empereur demande aux alliez de Hanovre comme une condition SINE QUA NON *de la réconciliation générale, ou de l'accommodement, auquel les puissances principales de l'Europe travaillent au congres de Soissons.* Le 28 de Septembre 1729. (Rijksarchief.) Wij lazen daar:

Depuis deux siecles les etats hereditaires de cette branche de la maison d'Autriche, qui occupe encor actuellement le trone imperial, servent de boulevart ou de barriere a la chretienté contre la puissance ottomane, et en meme temps de contrepoids pour conserver l'equilibre entre les principales puissances de l'Europe, dont depend leur seureté mutuelle.

La Chretienté et l'Europe perdroient ces deux avantages, égalemant importans, si l'Empereur, le dernier mâle de sa maison, et qui n'a jusques à présent que des filles et des nieces qui peuvent pretendre a sa succession, venant a manquer, elle estoit dechirée par des guerres contre les pretendans, formentées par des puissances etrangeres, qui pourroient se partager a cette occasion suivant leurs differentes vues, ou differens interets, et finalement partagée, a l'exemple de la succession de l'autre branche de la maison d'Autriche, qui le fut aprez la mort de Charles second Roi d'Espagne.

Pour prevenir ce coup, et les suites, qui sont inséparables humainemant parlant, et dont la premiere selon toutes les apparences seroit une guerre non moins ruineuse a l'Europe en general que celle qui doit la naissance à la mort de Charles second, il semble qu'il n'y a point de remede plus efficace ni plus propre, que la guarantie, que l'Empereur demande.

Quoi qu'on avoue qu'il est tres probable, pour ne pas dire qu'il est visible, que ce n'est pas uniquement, ni peut etre principalement, dans cette vue que l'Empereur la demande dans les circonstances presentes, qu'il en fait une *conditio sine qua non* du succez d'un congrez, avec lequel il a soutenu hautemant que sa succession n'avoit rien de commun, tant que subsistoit cette etroite intelligence entre lui et l'Espagne, qui a causé au reste de l'Europe des inquiétudes qu'il estoit facile à l'Empereur de guerir par des explications et des mesures au sujet de la succession de ses Etats Hereditaires.

Et quoiqu'en second lieu la demande, telle que les ministres de l'Empereur viennent de la proposer, soit si generale, qu'il est impossible de la pouvoir accorder sans plusieurs eclaircissemans, et modifications, dont il sera parlé dans la suite de ce memoire.

Mais, à prendre la demande de l'Empereur en gros, et à l'envisager du coté des avantages, qu'elle offre, et des malheurs et inconveniens, aux quelles elle apporte un remede specifique, il semble que les alliez de

Hanovre auroient tort de ne pas s'en saisir pour se procurer à eux mêmes, et au reste de l'Europe, en la rectifiant par la voye de la negotiation, une paix et un repos, dont on ne peut pas se flatter si l'Empereur vient a manquer sans que sa succession soit fixée par un concert avec les principales puissances de l'Europe: a quoi il semble que l'Empereur se prete par la demande de la garantie, ne pouvant pas attendre qu'elle soit accordée puremant et simplemant, sur une demande aussi vague et aussi generale, que celle que ses ministres viennent de faire.

La Grande Bretagne et l'Etat des Provinces Unies peuvent faire d'autant moins de scrupule d'accorder la demande prise en gros, ou avec les modifications, dont il sera parlé plus bas, qu'elle est conforme à l'article premier du traitté de barriere, dont l'Empereur, la Grande Bretagne et la Republique sont les parties contractantes: du moins par rapport aux Etats, qui sont nommez dans cet article *les Etats en Allemagne* pour les distinguer des nouvelles acquisitions en Italie.

La France n'a pas les memes raisons. Mais, revenue comme elle est de certaines maximes, qui depuis le ministere du Cardinal de Richelieu ont alarmé les autres puissances de l'Europe, et etant gouvernée par un prince, qui, contant de n'avoir rien a craindre de ses voisins, trouve sa grandeur dans le bonheur de ses peuples et dans le maintien de la tranquillité de l'Europe, l'on ne peut nullemant douter, qu'elle ne concourre avec la Grande Bretagne et avec l'Etat, à l'ajustement de cette importante affaire. Du moins on ne doit pas craindre qu'elle s'y oppose, pourvu qu'on ne s'engage à rien, qui soit contraire aux traittez entre les trois Puissances et à ses maximes présentes, et que la garantie soit expliquée et modifiée d'une maniere, qui, bien loin de lui etre prejudiciable, lui fasse trouver son compte avec le reste de l'Europe.

Mais pour venir au noeu de la question ou aux difficultez, du denouement desquelles depend l'apparance de faire reussir une affaire, dont on n'a montré que le bon coté dans ce que l'on vient de dire, trois difficultez capitales la rendent presque desesperée, et demandent par consequant une discussion aussi exacte qu'impartiale.

La premiere, que la nature des fiefs, des pactes de famille, des reglemans de succession anciens ou nouveaux, et d'autres titres inconnus aux alliez de Hanovre peuvent avoir statué sur la succession des royaumes, principautez et autres etats, qui composent la masse ou la totalité des Etats Hereditaires, d'une maniere incompatible avec la garantie, qui s'etendroit sur cette masse, ou sur cette totalité, indistinctement et sans examen.

La seconde, que cette garantie achevera d'etablir le despotisme de l'Empire en Allemagne, en decourageant et en degoutant meme les Electeurs et les Princes, qui commencoient à s'y opposer, et qui montroient du penchant à prendre, tant entre eux, qu'avec les alliez de Hanovre, les engagemens et les mesures necessaires pour reduire l'autorité exorbitante de l'Empereur dans les bornes du traité de Westphalie et de sa capitulation.

La troisieme, que les Etats de l'Empereur etant considerablemant augmentez tant par le dernier traitté avec la Porte que par l'acquisition de plusieurs Royaumes et Provinces, qui ont appartenu ci devant a l'Espagne, le prince, auquel une archiduchesse les portera en marriage, pourroit, lui ou sa posterité, se voir par là en etat de renverser l'équilibre qui fait le fondemant du repos de l'Europe, et de la seureté de chaque Etat en particulier.

On leverait peut etre la première difficulté en y applicant la remarque judicieuse d'un ancien, que *omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod utilitate publica compensatur*, et la maxime des jurisconsultes, que les regles du droit commun n'ont point lieu dans la succession des souverainetez, composées ordinairemant de plusieurs morceaux, lesquels avoient chacun leur droit ou coutume de succeder, pendant qu'ils estoient separez, mais qui depuis qu'ils sont reunis en un corps, ne suivent qu'une regle commune, temoin les monarchies françoise, Espagnolle et autres. Mais il semble que pour lever cette premiere difficulté il suffit de ne pas garantir le droit, ni de fermer la voye de la justice aux parties interessées. L'empereur se contenteroit probablement d'une garantie, qui n'assureroit aux Archiduchesses ses filles que la possession de ses Etats, jusques à ce qu'elles ou leurs successeurs en seroient privez par voye de justice.

Et puisque l'Electeur de Baviere et le Prince Royal de Pologne sont les seuls, qui suivant toutes les apparances pourroient disputer la disposition de l'Empereur, et contre qui par consequent l'Empereur songe à se precautionner par la garantie qu'il demande, on donne à considerer, s'il ne seroit pas à propos de sonder d'un coté l'Empereur s'il ne jugeroit pas de l'interest des Archiduchesses ses filles de promettre en cas qu'il mourut sans issue mâle, à ces deux princes, ou du moins au premier, ou aux enfans, nez ou à naitre de leurs mariages avec les Archiduchesses Josephines, quelque province ou provinces, contiguës aux Electorats de Bavière et de Saxe; ce qui semble devoir faire d'autant moins de peine à l'Empereur, que ses Etats héréditaires sont bien plus considérables à present qu'ils n'étoient du temps de l'Empereur Leopold son pere.

L'empereur pourroit meme ajouter à ce demembremant une substitution en faveur de la maison de Baviere, en cas que les Archiduchesses ses filles ne laissassent après Elles des successeurs mâles.

De l'autre coté on pourroit insinuer à ces deux princes, ou du moins à l'Electeur de Baviere, qu'ils ne peuvent faire valoir leurs pretensions, bien ou mal fondées, que par une guerre, dont le succez est incertain, et qui peut leur etre ruineuse: et que par consequent il est de leur interest de preferer le certain et le solide à des esperances vagues, et de se contenter de ce que les Alliez pourront obtenir pour eux par un accommodemant.

La seconde difficulté seroit beaucoup moins considerable qu'elle ne paroit être, si l'on pourroit contenter l'Electeur de Baviere de la maniere, qu'on vient de le projetter, puisque pour être seur de l'effet de ce qui seroit stipulé en sa faveur, il seroit interessé a demeurer attaché aux Alliez.

Et pour ce qui est des Electeurs et princes de l'Empire, qui n'ont rien à pretendre à la succession de la maison d'Atriche, il semble que pour les encourager a soutenir la liberté germanique et leurs propres droits et prerogatives contre les usurpations de l'Empereur et de sa cour antique il suffiroit qu' à l'occasion de la garantie de la succession de l'Empereur les alliez de Hanovre insistassent sur le renouvellement de la garantie du Traitté de Westphalie par la France et la Suede, en ajoutant que puisque la garantie de la derniere, sur laquelle le parti protestant dans l'Empire n'a pas moins compté que sur celle de la France, a perdu beaucoup de son poix par la perte de tant de provinces dans l'Empire, et du coté de la Russie, l'on demande que la garantie de la Grande Bretagne soit jointe à celle de la Suede.

Sans que l'on puisse objecter, que le Roi de la Grande Bretagne est Prince de l'Empire, et en cette qualité incapable d'etre garand: puisque le Roi de Suede n'estoit pas moins Prince de l'Empire lors que sa garantie fut acceptée, qu'il l'est à present.

La troisième difficulté est d'autant plus grande, qu'on la peut regarder comme le principal motif de l'alliance de Hanovre; mais, comme la crainte de la conjonction ou réunion des monarchies de France et d'Espagne a été le motif de la derniere guerre, il semble qu'il faut appliquer au cas present le remede, auquel on eut recours pour la terminer aprez bien du sang repandu et des tresors prodiguez, en stipulant dans les termes les plus clairs et en prenant les precautions les plus fortes que jamais, et dans nul cas les Etats, dont la succession seroit presentement garantie, ne pourront etre possedez, soit en propre, ou de quelle autre

maniere que ce puisse etre, ni meme administrez, ou gouvernez, directement ou indirectement par les Rois, ou Reines, de France ou d'Espagne, ou par les heritiers ou heritieres, immediats, et présumtifs, de l'une ou de l'autre de ces deux couronnes.

Bien entendu neanmoins, que cette stipulation ne regarderoit point les Etats d'Italie, qui au temps de la mort de Charles Second estoient sous la domination d'Espagne, et qui en ont été demembrez par des traittez posterieurs: exception, qui paroit nécessaire pour menager la delicatesse de l'Espagne, et pour prevenir le mauvais usage que l'Empereur pourroit faire de la susdite stipulation au prejudice des Alliez.

Outre cette stipulation, sans la quelle la troisieme difficulté paroit absolument insurmontable, il seroit necessaire de stipuler en faveur de la France la confirmation pour tousjours, de l'acte de neutralité, accordé par l'Empereur et par la France au feu Duc de Lorraine, pour ses duchez de Lorraine et de Bar en cas de guerre contre l'Empereur, sans ou avec l'Empire et la France: ou un autre acte, ou article equivalent, pour prevenir efficacement que de part et d'autre on ne pourroit ni passer par ces deux Duchez, ni s'en servir en maniere quelconque, soit offensive ou defensive, pour se faire mutuellement la guerre.

Si ces solutions, ou plustôt ces expedians, ne levent pas tout à fait les difficultez qui se rencontrent dans la garantie, que l'Empereur demande comme une condition *sine qua non* des facilitez, qu'il offre d'apporter à finir le congrez au contentement des alliez de Hanovre, et s'il y a meme des difficultez, qu'on n'a pas touchées dans ce memoire, et sur lesquels les expediens proposez ne portent pas, l'on espere, que les personnes impartiales et qui voudront se donner la peine de considerer avec attention les differentes faces, ou les differens cotez de cette importante déliberation, avoueront, que les difficultez, qui restent, ne sont pas comparables aux suites, soit d'un refus d'entrer en negotiation sur la demande de l'Empereur, ou des delais, et les incidens affectez que l'Empereur auroit lieu de prendre pour un refus.

Il n'est pas necessaire de specifier ici ces suites Les personnes, pour lesquelles ce memoire est fait, sont trop clairvoyantes pour ne le pas developper sans peine et trop bien intentionnées pour ne pas en etre frappées autant qu'elles le meritent. D'ailleurs quelques unes de ces suites, et peut etre les principales, sont d'une trop grande delicatesse pour les fier au papier, mais elles ne laissent pas pour cela d'inquieter non seulement les speculatifs, mais tout homme, qui compare sans passion l'experience du passée avec la possibilité de l'avenir.

Du moins seroit il de la prudence, pour ne rien dire de plus fort, quelque puisse etre le succes de cette affaire, de la manier de la part des alliez de Hanovre, et sur tout de la part de la Grande Bretagne et de la Republique, qui au boût du compte pensent un peu autrement que la France sur le sujet de la succession de l'Empereur, d'une maniere capable de convaincre le monde que, si elle echoue, ce n'est pas par la faute des alliez de Hanovre, mais uniquement par celle de l'Empereur.

Cependant, quelque facilité qu'il semble que les Alliez doivent apporter à cette affaire, l'on ne pretend pas qu'ils negligent leurs propres interêts. Au contraire, en accordant à l'Empereur une garantie, qui lui est si importante et qu'il doit avoir extrememant à coeur, quand ce ne seroit que pour le repos de sa famille, ils ne peuvent qu'insister, en premier lieu que l'Empereur leur rende justice, en meme temps, et comme l'on dit, simul et semel, sur les points portez au Congres: qu'il se prete en second lieu aux mesures prises, ou à prendre avec l'Espagne, pour la seurté de la succession de don Carlos aux duchez de Toscane et de Parme, de la maniere projettée dans les reponses, envoyées dernieremant en Espagne, et dans les instructions des ministres, qui doivent negotier cette affaire auprez de l'Empereur et auprez du Grand Duc, et finalement, qu'il convienne avec les alliez touchant la methode la plus propre de prevenir, que le repos publicq ne puisse etre troublé par les pretentions du Roi de Prusse sur les duchez de Juliers et de Berg, mais que la Maison Palatine en garde la possession, jusques à ce que suivant les traittez anterieurs et les loix de l'Empire le different soit terminé par voye de justice, ou par un accommodemant, auquel il semble qu'il seroit bon de travailler conjointement dès à present, et sans perte de temps, à cause de l'age avancé et des infirmitez de l'Electeur palatine, en fesant comprendre aux deux parties, que, quelques mesures que l'on prenne, il seroit très difficile, que sans des grandes troubles, et peut etre sans une guerre d'un succez tres incertain, et en tout cas ruineuse à ces duchez, ils parviennent l'un ou l'autre à en obtenir et conserver la possession possible et tranquille: et qu'ils ne peuvent mieux faire par consequent que de finir au plustôt le differant par un partage, qui seroit garanti par l'Empereur et par les alliez de Hanovre.

L'on a supposé en composant ce memoire que la negotiation avec l'Espagne, qui est sur pied, finira au contentement des alliez persuadé que, s'il en arrive autrement, et que la liaison de cette Couronne avec l'Empereur subsiste, il ne sera pas question de la garantie, du moins pour un temps et jusques a ce que quelqu' evenement ait changé de nouveau la face des affaires.

[81] (blz. 105). Whitehall 7th October 1729, O. S. — Rijksarchief.

[82] (blz. 107). Ik heb dit antwoord nergens kunnen vinden, maar vind het vermeld in een memorie van Slingelandt van 19 Sept. 1730.

[83] (blz. 109). Dr. MATY, I, 61, 291.

[84] (blz. 110). *Suite des pensées impartiales et pacifiques sur la garantie que l'Empereur a demandé aux alliés de Hanovre.* — Le 25 d'Octobre 1729. (Rijksarchief.) Het stuk luidt aldus:

Plus on envisage les suites de la mort de l'Empereur sans issue mâle plus on sent la necessité du reglement de la succession de ses etats en ce cas desesperé par un concert entre lui et les alliez de Hanovre et d'une garantie de ce reglement, qui tende a prevenir les brouilleries capables de mettre toute l'Europe en combustion et a maintenir l'equilibre.

Les suites de la mort de l'Empereur menacent sans contredit beaucoup plus et plus immediatement la Republique que ni la France ni la Grande Bretagne, et par consequent les alliez ne peuvent pas etre surpris et moins encor trouver mauvais, si elle juge qu'il ne seroit nullemant a propos de laisser echapper une occasion aussi favorable que celle, qui ce presente, de venir de concert a un reglement de la succession de l'Empereur, qui reponde aux vues susmentionnées, et en meme temps à un accommodemant equitable de nos differens avec Sa Majesté Imperiale, comme devant marcher de pair avec la garantie de ce reglement, et en faire une condition expresse.

La succession de l'Empereur ayant été le principal objet qui a causé les inquietudes, les quelles ont donné naissance a l'alliance de Hanovre, il semble que le grand point, a discuter par un congres, assemblé principalemant pour travailler à une pacification generale, estoit le reglement de cette succession, tout comme le reglemant de celle de Charles Second d'Espagne etoit le principal objet du Congres d'Utregt, et des negotiations posterieures de l'Empereur tant avec la France qu'avec la Grande Bretagne.

Aussi ceux pour qui ce memoire est destiné savent qu'à l'ouverture du congres il y a eu des personnes, qui travailloient a faire porter de la part des Alliez cette importante matière devant le Congrez.

L'on ne pretend pas taxer le sentiment ni la conduite de ceux, qui pensoient alors autrement, alleguant pour principale raison les dispositions, dans lesquelles estoit la Cour de Vienne, qui eut plustôt rompu le Congrez que d'entrer en discussion avec les Alliez touchant le réglement de la succession de ses Etats.

Mais a present, qu'elle s'y prête elle meme, n'importe par quel principe, ni dans quel dessein, il paroit incontestable qu'il est de l'interest des

alliez de profiter de cette occasion pour procurer, s'il est possible, une paix et tranquillité durables à l'Europe, et à chacun d'eux en particulier une juste satisfaction.

L'on ose meme avancer que ceci est si clair qu'il n'est pas possible de penser autrement sans avoir d'autres vues, et même des vues tres suspectes.

Et quoi que l'on avoue, que les Alliez ne sont pas egalement interessés dans le reglement de la succession de l'Empereur, et qu'il est naturel qu'ils ne . . . . * chacun leur empressemant a leur interest, autant que cela est compatible avec le grand but de l'alliance, cependant cela n'empeche pas que cette inegalité d'interest donne lieu de craindre, que les Alliez, s'ils ne s'attachent pas religieusement à ce but, pourroient dans cette importante matiere suivre des routes non seulement differantes, mais tout à fait opposées:

Et que par consequent elle fasse sentir d'un coté la nécessité de ne pas perdre de vue la rapport, on plustôt la liaison entre la demande de l'Empereur et le grand but de l'alliance de Hanovre et du congrez de Soissons, et de l'autre coté le danger de regarder la demande de l'Empereur comme *etrangere aux negociations presentes.*

En effet, quoi que la Grande Bretagne soit interessée aussi bien que la Republique dans la conservation de l'equilibre, et de la tranquillité generale, qui en depend, il s'en faut néanmoins beaucoup qu'elle souffriroit autant que la Republique du renversement de l'equilibre, et des autres suites de la mort de l'Empereur sans enfans mâles. Elle ne laisseroit pas par sa situation heureuse et par le fond de subsistence et d'un grand commerce qu'elle trouve dans son isle et dans ses riches et nombreuses colonies, d'etre respectable à toutes les puissances de l'Europe, et meme de faire rechercher son alliance: et par consequent elle peut ne pas avoir le même empressement que la Republique pour convenir avec l'empereur touchant le reglement de sa succession, et pour lui en accorder la garantie, et elle pourroit meme, si elle ne s'attachoit pas scrupuleusemant au grand but tant de l'alliance de Hanovre que du Congres de Soissons, preferer pour le présent d'autres objets a celui ci, tout important qu'il est.

Mais le mal seroit bien plus grand si la France oubliant le grand but de l'alliance et du Congrez avoit dessein de renverser l'equilibre, et de s'agrandir aux depens de ses voisins, en pêchant en eau trouble, et si en conséquence d'un tel dessein, au lieu de se prêter a un concert avec l'Em-

* Onleesbaar.

pereur touchant la succession de ses Etats, elle refusoit la garantie, qu'il demande, quelles qu'en pussent etre les suites pour les alliez de la France et pour le reste de l'Europe.

Mais a en juger par la conduite invariable que la France a tenue depuis la mort de Louis Quatorze, et par les dispositions du present ministere, on a lieu d'etre entierement persuadé que la France n'a pas ce dessein ambitieux, et qu'au contraire, contente de sa grandeur elle ne songe qu'a sa seureté contre tout accident; et par consequent on peut attendre de sa prudence, qu'elle jugera, qu'engagemant apart, il est de son propre interest de saisir l'occasion presente sans attendre la mort de l'Empereur sans enfans mâles, evenement incertain, tant en lui meme, que par rapport au temps et a une infinité d'autres circonstances, pour arrondir sa frontiere et pour remedier comme on dit, au defaut de la cuirasse.

Personne n'ignore, que ce defaut se trouve du coté de la Lorraine et du Luxembourg. L'empereur sait si bien, de quelle consequence lui est la concurrence de la France dans la garantie qu'il demande, el il a cette garantie tellement à coeur, que si la neutralité perpetuelle des Duchez de Lorraine et de Bar, dont il a été parlé dans les *Pensées impartiales et pacifiques* ne suffit pas à remédier à ce defaut, il n'y a nul doute qu'il ne consente a d'autres expediens touchant ces deux Duchez et à raser même l'importante forteresse de Luxembourg, plustot que de ne pas acheter a ce prix la garantie de la France.

Et par conséquent il semble, que l'on est en droit de conclure, que la repugnance que la France montre contre la garantie n'est rien moins qu'invincible, et que les ministres de la Republique, qui a un si grand interest à la conservation de l'equilibre et de la paix, a finir ses differans avec l'Empereur, et a ne pas tomber dans une dependance totale de ses alliez: extremité, a laquelle elle sera reduite des le moment que l'Empereur aura perdu toute espérance d'obtenir la garantie, auroient grand tort de ne pas faire tout l'usage possible de l'accez qu'ils ont auprez le cardinal, pour faire sentir a son Eminence que la garantie modifiée de la maniere qu'il est expliqué dans les *Pensées impartiales et pacifiques*, ou de telle autre maniere que sa prudence et son amour de la paix lui suggereront, entre naturellement dans le plan, ou dans le but de l'alliance de Hanovre, et du congres de Soissons, et qu' elle n'est pas seulemant absolumant necessaire à toute l'Europe, et nommémant à la Republique pour la quelle il montre tant de tendresse, mais qu'elle est aussi tres conforme au veritable interest de la France.

Et puisque la principale et la plus specieuse objection contre la garantie

est, que l'Empereur n'en fait la demande que pour traverser la negotiation avec l'Espagne, et qu'en effet la garantie est si directement opposée aux vues de cette cour, qu'elle pourroit rompre la negotiation, quelque'avancée qu'elle soit, si elle apprenoit que les alliez d'Hanovre montrent la moindre envie d'entrer en negotiation avec l'empereur sur la garantie, il est bon et conforme au but de ce memoire d'eclaircir cette objection par les observations suivantes:

Premierement, que la demande de la garantie a *été* faite en termes si génerales et si vagues, et a besoin par sa nature de tant d'eclaircissemans avant qu'on puisse la mettre en negotiation, qu'il est aise de tenir l'Empereur en suspens par des questions, sans s'expliquer positivement si on veut entrer en negotiation avec ses ministres sur la garantie ou non, jusques a ce qu'on ait fini celle avec l'Espagne.

En second lieu que, si l'Espagne se contente de bonne foi d'obtenir ce qu'elle demande pour Don Carlos, ou de l'introduction effective de six mille Espagnols dans les Duchez de Toscane et de Parme, il ne sera pas difficile de lui faire comprendre, que la demande de la garantie est une circonstance, qui doit cooperer efficacement a son but, puisque l'Empereur a si fort cette garantie a coeur que l'on peut supposer, que S. M. Imp., sachant qu'il ne peut l'obtenir, comme effectivemant il n'y a nulle apparence qu'il l'obtienne, à moins de consentir au traitté, qui se negotie avec l'Espagne, y consentira en faveur de la garantie.

En troisieme lieu, qu 'au cas que l'Espagne porte sa vue plus loin, ce que son dessein est d'engager les alliez dans une guerre contre l'Empereur pour annuller par ce moyen la quadruple Alliance, et ratrapper ce qu'elle a cedé à l'Empereur de son ancien patrimoine en consequence de cette alliance, ce qui n'est que trop vraisemblable, la France et la Grande Bretagne, les quelles ont formellemaut garantie a l'Empereur, et a ses heritiers et successeurs, par l'article 3 de la quadruple alliance ses etats d'Italie, aussi bien que ceux d'Allemagne et les Pais Bas, ne peuvent en ce cas que s'opposer à l'Espagne et que par consequent il n'est pas besoin de la garantie en question pour mettre un obstacle invincible a ce dessein de l'Espagne.

Ces considerations montrent, comme il semble, suffisamment la faiblesse de l'objection, tiree du mauvais effet, que la garantie feroit en Espagne.

Au reste l'impossibilité de se conformer aux vues de cette Couronne, la necessité, ou on se trouvera dans peu d'opter entre une guerre en Italie ou le renouvellement de la garantie, dont la France et la Grande Bretagne se sont chargées par l'article 3 de la Quadruple Alliance, l'ente-

tement de l'Empereur pour ses Etats d'Italie, qui semblent lui tenir plus à coeur que le reste de ses domaines, et le desir de trouver un expediant pour faire entrer la France dans la garantie, que l'Empereur demande, ont suggeré a des personnes, dont l'auteur de ce memoire revère les lumieres autant que les bonnes intentions, une idée, qui merite d'etre inserée ici, afin que ceux, pour qui ce memoire est destinée, puissent en juger, et en faire l'usage convenable, savoir, *qu'on pouvoit sonder l'Empereur s'il ne se contenteroit pas de la garantie de ses Etats d'Italie par les alliez de Hanovre, et pour ses autres etats des garanties precedentes, plustot que de hasarder les dangers dans lesquels le plongeroit une guerre avec les quatre Puissances.*

Mais seroit on trop positif, en disant par avance qu'il n'y a nulle apparence, que l'Empereur accepte cette espece de garantie? En effet peut on espérer, qu'il consente a laisser aprez sa mort tout son ancien patrimoine avec les Pais Bas en proye aux divers pretendans a sa succession, soutenus par des puissances etrangeres, suivant leurs differantes veux, ou differans engagemens: sans que l'archiduchesse ou archiduchesses, aux quelles il destine sa succession, puissent tirer la moindre utilité des garanties anterieures, quelques fortes qu'elles pourroient etre, puisqu'elles sont passées en faveur de l'Empereur, et de ses heritiers et successeurs, en general, et ne sont nullement relatives a aucun reglemant de succession et que, pour ce qui regarde en particulier les Pais Bas, l'article second du traitté de la barriere ne contient qu'un engagement du coté de l'Empereur, mais rien moins qu'une garantie de la part de la Grande Bretagne et de la Republique?

D'ailleurs, est il de l'interest du reste de l'Europe, excepté la France, si elle retournoit malheureusement a ses vieilles maximes, que pendant que l'Italie sera tranquille a l'abri de la garantie projettée, l'Allemagne sera dechirée par des guerres, et l'equilibre de l'Europe renversé, ni plus ni moins que s'il n'y eut pas été de garantie pour les Etats de l'Empereur en Italie?

Outre qu'une telle garantie seroit incomparablement plus propre pour effaroucher l'Espagne, et pour la picquer au vif, qu'une garantie plus generale.

Pour conclusion: ceux qui pourront lire ce memoire et le precedant sont priez de ne pas se determiner, sans avoir fait les reflexions suivantes.

Que si on refuse a l'Empereur la garantie de sa succession, bien entendu avec des explications, et restrictions raisonnables, et qui sont *materia tractandi*, le congres finira sans aucun traitté avec l'Empereur, soit provisionel soit definitif.

Que le désespoir pourra porter l'Empereur a des resolutions et a des mesures, fort extraordinaires, et qui sont sur tout a craindre d'un Prince, qui a en main de quoi tenter et d'ebranler la vertu et la constance meme.

Qu'il y a tres peu d'apparence, quoi que les Alliez fassent, de contenter l'Espagne sans une guerre laquelle elle envisage comme le seul moyen de casser la garantie des etats d'Italie, dont la France et la Grande Bretagne se sont chargées en faveur de l'Empereur par la quadruple alliance et que par consequent le menagement pour l'Espagne dans cette matiere ne doit et ne peut consister que dans une prudente conduite dans le manimant de la negotiation.

Qu'on ne peut esperer de conjoncture plus favorable pour obtenir la concurrence de la France au reglemant et a la garantie de la succession de l'Empereur, que sous le present ministere, et en faveur de la pacification generale, et que de laisser passer cette occasion sans faire sur la France tous les efforts possibles, en se flattant que la France sera plus facile sur ce sujet aprez la rupture des negotiations du Congres, seroit s'abuser de gayeté de coeur.

Que la Republique non seulemant ne finira aucun de ses demelez avec l'Empereur, si la garantie lui est refusée, mais sera exposée a des avanies et des chicanes perpetuelles, a quoi le voisinage des Pais Bas Autrichiens, et le traitté de barriere meme fourniront abondante matiere.

Sans parler des brouilleries, que l'Empereur peut susciter a la Republique avec le Roi de Prusse, dont les forces, l'avidité et les boutades le rendent un tres dangereux voisin. Que parmi ces inquietudes perpetuelles, la Republique sera coutrainte de consumer ce qui lui reste de forces, comme en pleine guerre, sans pouvoir compter sur d'autre assistence que sur celle de la France, la Grande Bretagne n'estant pas armée en temps de paix, et l'Empereur et son allié le Roi de Prusse n'apprehendant pas beaucoup ses forces navales. Si bien, que la Republique pourroit etre abimée par une invasion soudaine avant de pouvoir etre secourue par la Grande Bretagne.

L'on pourroit pousser plus loin les reflexions, et en tirer des consequences tres facheuses. On aime mieux de les finir en donnant a considerer, si aprez ces reflexions il ne seroit pas rude pour la Republique de voir regetter la garantie, que l'Empereur demande, ou, pour s'exprimer en termes plus doux, mais dont le sens revient a la meme chose, de la voir declarer *etrangère aux negotiations presentes.*

Non a cause que l'Empereur refuse d'entrer en des explications et restrictions raisonnables ou d'accorder de son coté ce que les Alliez peuvent lui demander avec justice.

Mais a cause que l'Espagne veut la guerre avec l'Empereur, que la France veut garder les mains libres, pour pouvoir profiter de la mort de ce Prince, si elle le trouve a propos, et que la Grande Bretagne veut dans ces circonstances presentes eviter tout ce qui pourroit retarder son accommodemant avec l'Espagne, ou y apporter le moindre obstacle.

Et si le bon parti ne seroit pas de tenir l'Empereur en suspens, comme il est aisé de faire par la nature meme de sa demande, jusques a ce que le traitté avec l'Espagne estant conclu, ce qui ne paroit pas eloigné suivant les derniers avis de Seville, on pourra parler clair avec ses ministres.

Le 25 d'Octobre 1729.

85 (blz. 115). Maria Theresia? Kurieus compliment van den ouden staatsman.

86 (blz. 117). Chesterfield à M. de Slingelandt, Londres 28 Oct. 1729. — Rijksarchief.

87 (blz. 118). Het heette, dat de Republiek niet als contracteerende partij het tractaat had kunnen sluiten, omdat zij niet tot de Quadruple Alliantie was toegetreden. Engeland erkende, dat de goede uitslag der Spaansche onderhandeling voornamelijk te danken was aan de eendracht van Engeland en de Republiek.

88 (blz. 121). The duke of Newcastle to lord Harrington and Stephen Poynts, 4 April 1730. N. S., by Coxe a. w. II, 682.

89 (blz. 122). Horace Walpole to Stephen Poynts. London 22 Jan. 1730. Coxe a. w. II, 667.

90 (blz. 123). Zie wat Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink daarover heeft medegedeeld in zijn *Studiën en Schetsen*, IV, 304.

91 (blz. 123). Whitehall, 9 Janvier 1729/30. — Rijksarchief.

92 (blz. 125). De brieven van Townshend en van Slingelandt zijn op het Rijksarchief. Coxe deelt ze mede II, 669. De brief van den eerste is zonder datum; die van den laatste, van 23 Mei 1730. — Rijksarchief.

93 (blz. 125). Idées communiquées à M. le Comte de Konigsegg et redigées de concert entre la France et l'Angleterre et les Etats Généraux, le 27 Mai 1730. — Rijksarchief.

94 (blz. 126). Réponse des Plénipotentiaires Impériaux aux idées ou propositions des alliés du 27 Mai 1730. Reçu 18 Juillet 1730. — Rijksarchief.

95 (blz. 126). Déclaration des alliés de Sevilla sur la réponse des ministres impériaux aux idées ou propositions du 27 Mai 1730.

96 (blz. 127). To Sir Robert Walpole. — Bij Coxe III, 6, 7.

97 (blz. 127). To Horace Walpole. 13/24 Juli 1730. — Bij Coxe III, 9.

[99] (blz. 128). Zie verschillende brieven van hem, bij COXE, III. — Het schijnt, dat Robert Walpole hem bij een schrijven van 10 Juli breedvoerig de wending zijner politiek heeft uiteengezet. Waarom deelt COXE wel het antwoord (bl. 10) mede, maar niet het schrijven van den premier zelf?

[99] (blz. 128). Horace Walpole to Sir Rob. Walpole, 2 Aug. 1730, bij COXE, III, 13.

[100] (blz. 129). Horace Walpole to Sir Rob. Walpole, 16 Aug. 1730, bij COXE, III, 19.

[101] (blz. 130). Volgens lord Hervey was de verhouding juist omgekeerd. Lord Chesterfield werd Lord High Steward, zegt hij, en vervolgt: „bij deze gelegenheid overlaadde Chesterfield Sir Robert Walpole met de warmst mogelijke betuigingen, erkennende, dat zijn vriendschap en aansluiting aan Townshend in dezen winter hem geen het minste recht had gegeven, om deze gunst te verwachten, en hij besloot met te zeggen: ik had het spel verloren, maar gij hebt mijn kaarten in uw handen genomen en het herwonnen." (Lord Hervey's Memoirs I, 142.)

Het is zeer mogelijk, dat Chesterfield, die even gul met complimenten als met sarcasmen was, soortgelijke woorden tot Walpole heeft gezegd. Maar het is niet waarschijnlijk, dat hij zich heeft verontschuldigd over zijn verhouding tot Townshend, die niet alleen zijn vriend was, maar ook zijn superieur. De gezant in de Nederlanden kon toch moeilijk den rug toedraaien aan een ouden vriend, den secretaris van het noorden, eenvoudig omdat deze met Walpole overhoop lag. Veel minder, omdat zijn verhouding tot Townshend volstrekt niet het karakter droeg van politieke samenwerking. Even onwaarschijnlijk is het, dat Walpole het compliment van Chesterfield, wanneer het werkelijk gesproken is, als ernst heeft opgevat, zooals Hervey in zijn bitterheid tegen Chesterfield doet. Slechts zijn volslagen onbekendheid met de buitenlandsche politiek maakt dit begrijpelijk. Walpole wist niet alleen, waarom hij Chesterfield zocht te winnen, maar tevens, dat de gezant het even goed wist als hij. Niet Chesterfield had het spel verloren. Hij heeft zich nooit, en met volle recht, voor deze benoemingen ook maar eenigermate aan den premier verplicht gevoeld. Hem, niet aan Sir Robert, speelden de politieke verwikkelingen op dit oogenblik de troeven in de hand.

[102] (blz. 131). Verg. ARNETH, *Eugen von Savoyen*, III, 284.

[103] (blz. 131). Declaration de la cour de Vienne, envoyée le 30 d'Août 1730; communiquée par le comte de Zintsendorf au Conseiller Pensionnaire le 9 de Sept. 1730. — Rijksarchief.

[104] (blz. 131). Verbaal van Hop. — Rijksarchief.

[105] (blz. 132). Lord Harrington to Thomas Robinson, 15 Dec. 1730, bij Coxe, III, 39.

[106] (blz. 132). Projet d'accommodement à proposer par S. M. I. aux alliés de Séville. Le 28 d'Août 1730. — Rijksarchief.

[107] (blz. 133). Mémoire contenant des réflexions sur l'état présent des différents entre l'Empereur et alliés de Hanovre et de Séville, et sur la manière de les accommoder, ébauché le 19 de Septembre 1730 et soumis à l'examen de N. N. — Rijksarchief.

[108] (blz. 133). De kansen erop zijn gering. Reeds Dr. Maty betreurde in 1777, dat het waarschijnlijk nooit het licht zou zien. Waarom zegt hij niet. I, 293.

De onderhandelingen van het traktaat werden nog bijgewoond door een ander gezant. Chesterfield vertelde in 1744 aan Marchmont het volgende:

Een van de eischen van den Keurvorst van Hanover was, dat de Duitsche bezittingen tot een vrouwelijk leen zouden worden verklaard. De keizer weigerde dit, omdat hij het zonder het Rijk niet kon doen.

Hij — Chesterfield — had bij de onderhandelingen in den Haag zorgvuldig vermeden, zich met de belangen van Hanover in te laten. Daarom had hij aan het Engelsche ministerie voorgesteld, dat de Hanoversche minister in den Haag, een zekere Spörken (zie Gids, Maart 1884, bladz. 586) een stomme vent, die de dochter van den Raadpensionaris gehuwd had, de conferentiën zou bijwonen, daar hij anders zich maar beleedigd zou gevoelen, en dit wellicht invloed kon hebben op den Raadpensionaris. Het Engelsche ministerie had het goedgekeurd. Chesterfield had ronduit aan Slingelandt gezegd, hoe de zaak in elkaar zat. En deze had geantwoord, dat het heel goed was, want zijn benêt de fils zou geen kwaad doen. *Diary of Marchmont* 13 October 1744.

[108] (blz. 133). Plan d'un traité, Dec. 1730. — Rijksarchief.

[109] (blz. 133). Letters and Works III, 60 passim.

[110] (blz. 134). „Collateral difficulties." George Tilson, undersecretary of state, to Thomas Robinson. — 8 Februari 1730. — Zie de geheele hoogstbelangrijke correspondentie van Robinson, bij Coxe, III, 54—102.

[111] (blz. 137). *Chesterfield to Geo Tilson*, 27 Juli 1731. — Letters and Works, III, 33.

[112] (blz. 137). *Acte de concurrence des Etats Généraux*, bij *Rousset*. VI. 442.

[113] (blz. 137). Zie Chesterfield's brief aan Théodore Huet, uitgegeven door Busken Huet, in zijn *Jacques Saurin* en *Théodore Huet*, bl. 12.

[114] (blz. 139). Londres 28 Oct. 1729. — Rijksarchief.

[115] (blz. 139). Londres 7 Mars 1732. — Rijksarchief.

[116] (blz. 139). Londres 10 Mars 1732. — Rijksarchief.

[117] (blz. 140). 22 Maart. — Rijksarchief.

[118] (blz. 141). *Letters and Works*, III. 70, 82.

[119] (blz. 143). Zoon van Sir Robert.

[120] (blz. 143). *Speaker Onslow's Remarks*, bij Coxe, Sir *Robert Walpole*, II, 551 sqq. Verg. *Letters* of *Horace Walpole* passim.

[121] (blz. 145). Als oudste van de commissie moest Chesterfield koningin Caroline toespreken, toen het Hoogerhuis haar deed gelukwenschen. Zie de scène bij lord Hervey, I, 314 enz.

[122] (blz. 145). Chenevix deed later een huwelijk, dat hem aan het hof krachtigen steun scheen te beloven. Een bekende figuur aan het hof van George II was Mrs. Clayton, lady Sundon. Zij was lady of the bedchamber van de koningin, op wie zij zoo grooten invloed had, dat zelfs Walpole dien niet aan 't wankelen kon brengen. Zij had het geheim ontdekt van koningin Caroline's kwaal, dat deze zorgvuldig voor allen, ook voor den koning, verzweeg. Daarop, zegt men, berustte haar groote invloed. Deze Lady Sundon wist te bewerken, dat bij het huwelijk van prinses Anna, eene harer nichten, Miss Dorothy Dijves, bij de prinses van Oranje als maid of honour werd geplaatst. De kapelaan der prinses, Chenevix, won de nicht der invloedrijke tante voor zich en vroeg Dorothy Dijves ten huwelijk. Ofschoon aanvankelijk zeer gebelgd over de vermetelheid van den jongen man, die zoo hoog zijne oogen durfde opslaan, gaf Lady Sundon later toe. Ik geloof echter niet, dat Chenevix er veel voordeel van gehad heeft. Hij werd in 1745 bisschop van Killaloe, later van Waterford, maar had dit aan Chesterfield, niet aan haar, te danken. Hij bleef met Chesterfield steeds zeer bevriend. Verg. *Letters and Works*, III, 158 passim; *Letters of Horace Walpole*, I, CXXX, CXXXII, CXII, 114.

[123] (blz. 148). Horace Walpole to Sir Horace Mann, 30 Nov. 1743. *Letters of Horace Walpole*, I, 279.

[124] (blz. 149). *Correspondence of William Pitt, earl of Chatham*, I, 2.

[125] (blz. 150). Het was naar aanleiding van dit beruchte verdrag, dat Chesterfield met Waller het uitgebreide politiek pamflet bewerkte: *The case of the Hanover forces*, waaruit ik in den tekst de beschuldiging aangaande de neutraliteit der Republiek heb medegedeeld. Daar lord Mahon het niet heeft opgenomen, en ik het tevergeefs hier te lande gezocht heb, stond mij slechts het uittreksel van Dr. Maty ten dienste. Verg. *Letters and Works* V, *Preface.*

[126] (blz. 152). Verg. o. a. de bescheiden, tot deze intrigue betrekkelijk, medegedeeld bij COXE, *The Pelham Administration* I, 176. — *Diary of Marchmont* 6 Nov. 1744 sqq.

[127] (blz. 153). *An apology for a late resignation.* — *Letters and Works* V, 59.

[128] (blz. 154). Zie het ministerieel *Memorial* van 1 Nov. 1744, bij COXE, *The Pelham Administration* I, 177.

[129] (blz. 158). Het was in de laatste maand (Aug. 1743) van zijn verblijf, dat hij Voltaire als geheim agent der Fransche regeering in den Haag zag verschijnen. Verg. de *Etudes diplomatiques* van DE BROGLIE, *la première lutte de Fréderic II et Marie Thérèse*, in de *Revue des Deux Mondes*, 1 Avril 1884, waar vele nieuwe bijzonderheden, aan het archief van het *ministère des affaires étrangères* ontleend, aanvullen wat in de *Correspondance générale de Voltaire* (Oeuvres complètes LIII, p. 450 sqq.) voorkomt, daaruit door Jhr. C. A. van Sypestein, in zijne *Historische herinneringen uit de XVIIIe eeuw*, bl. 55 enz., gedeeltelijk medegedeeld.

De marquis de Fénélon werd in 't begin van 1744 tot luitenant-generaal bij het leger in Vlaanderen benoemd. Hij kwam in Maart nog even in Holland, om de oorlogsverklaring aan de Staten te berichten en afscheid te nemen. Hij was bijna twintig jaar in den Haag gezant geweest. Hij sneuvelde in den slag bij Rocoux, October 1746. *Journal de Barbier* IV, 192.

De abt de Laville was eerst gouverneur bij de Fénélon's kinderen, maar werd later secretaris van den gezant en een uitnemend medewerker om den Franschen invloed in de Republiek te versterken.

[130] (blz. 159). Verg. Mr. J. K. J. DE JONGE, *De diplomatie gedurende den Oostenrijkschen successieoorlog*, bl. 75. — Dr. A. BEER, *Holland und der Oesterreichische Erbfolge-krieg*, s. 33. — *Mémoires d'Argenson* IV, 336.

[131] (blz. 159). *Verslag aan de Staten van Friesland*, in 1745: uitgegeven door Dr. J. VAN VLOTEN, in *Leven en Werken van W. en O. Z. van Haren*, bl. 163. Het was vooral de Engelsche Generaal Wade, op wien de schuld der verdeeldheid werd geworpen.

[132] (blz. 160). Januari 1745. — De keurvorst van Saksen heeft aan de opgenomen verplichtingen niet voldaan, maar integendeel in het volgend jaar een gelijk getal troepen aan Frankrijk overgegeven. Voor die handelwijze waren verschillende redenen, die ik hier niet ontwikkelen kan. Maar de Engelsche gezant te Dresden, Sir Charles Hambury Williams, vermeldt in een zijner brieven eene bijzonderheid nopens den Hollandschen gezant

Calkoen, die ik even bespreken wil. „De ware oorzaak, (zegt hij) waardoor de geallieerden dit hof (van Dresden) verloren hebben, en het in de armen van Frankrijk gedreven, is deze. Mr. Calkoen, minister van Holland, had last om over het in dienst nemen van Saksische troepen te onderhandelen. Hij deed inderdaad het voorstel, maar gelijktijdig voorkwam hij de aanneming, door aan graaf Brühl te vertellen, dat, ofschoon hij in officieele qualiteit verplicht was Saksische troepen te vragen, hij, als vriend van het hof van Dresden, niet kon nalaten te zeggen, dat hij zeer betwijfelde, of zij wel of ook maar geregeld betaald zouden worden. Zoo sprak die perfide Hollander; en hij bewoog natuurlijk graaf Brühl, die slechts aan het geld dacht, om de troepen te weigeren."

Indien dit verhaal waar is, dan blijkt er duidelijk uit, hoe de regenten der Republiek — want Calkoen heeft natuurlijk niet zonder medeweten zijner zenders gehandeld — èn de natie èn hunne bondgenooten bedrogen. Dit is intusschen op zich zelf geen bewijs tegen de waarheid.

Maar de persoon van Sir Williams is mij niet geloofwaardig. Een man van geest, die zich door groote eerzucht en zeer sterke passiën regeeren liet, die krankzinnig stierf en zelfs, voordat dit ongeluk hem trof, vreemd en zonderling wordt genoemd, verdient bij een dergelijke beschuldiging niet op zijn woord alleen geloofd te worden. Daarbij komt, dat toen hij in Dresden dit verhaal van Brühl vernam, de Saksische politiek reeds den omkeer had gemaakt, waarvoor deze beschuldiging tot excuus moest dienen. Het was in Aug. 1747. De brief is medegedeeld bij Walpole, *Memoirs of the Reign of George II*, tome II, p. 396. Het jaartal 1743 is een drukfout voor 1747. Vergelijk bl. 409, note.

Over Sir Ch. Hanbury Williams, zie *Letters of Horace Walpole*, II, 98. III, 130, 132 passim. — *Letters and Works*, I, 140. IV, 264 sqq.

[133] (blz. 161). Sir Horace Walpole had, na het tractaat van Weenen, zijn ontslag als ambassadeur te Parijs gevraagd en bekomen. In 1735 kwam hij in dezelfde betrekking naar de Nederlanden, waar hij tot 1739 bleef.

[134] (blz. 161). Coxe, *Memoirs of Horatio Walpole*, p. 281.

[135] (blz. 163). 1°. Pour concerter et constater le nombre des troupes, que chacune des deux puissances fourniroit pour le service de la cause commune dans la campagne prochaine.

2°. pour convenir de la quantité d'artillerie que chacune des deux puissances s'engageroit à fournir respectivement.

3°. pour règler la quote part de chaque puissance par rapport aux fraix casuels de la guerre.

4°. pour règler les proportions dans lesquelles les deux puissances four-

niront aux subsides futurs, dont elles pourront juger à propos de se charger à l'avenir.

5°. pour rediger l'accord qu'on pourroit faire sur les points susmentionnés en forme de Convention entre les deux puissances.

6°. pour en suite d'une pareille Convention conclure une alliance générale avec toutes les autres puissances, qui ont déjà pris ou qui voudroient prendre part à la défense de la cause commune, aussi bien que pour règler le plan général des opérations de la guerre.

7°. et finalement pour réiterer la réquisition formelle de Sa Majesté à L. H. P. de déclarer immédiatement la guerre à la France, en conséquence des stipulations expresses et solennelles du Traitté de 1678, le cas du dit Traitté existant incontestablement, et la République s'étant toujours jusqu'ici distinguée par une observation religieuse de tous ses engagemens. Secr. Res. van H. H. M. 8 Febr. 1745.

[136] (blz. 164). *To the Earl of Harrington. Letters and Works*, III, 151.

[137] (blz. 164). *Letters and Works*, III, 152.

[138] (blz. 165). *Diary of Marchmont*, 17 Sept. 1747.

[139] (blz. 165). De generaal Wade, die als zondebok werd opgeofferd, vertrok naar Engeland. Bij den inval van den Pretendent, eenige maanden later, voerde hij een kommando, en bewaarde zijn naam voor geheele vergetelheid door den aanleg van de eerste militaire wegen in Schotland.

[140] (blz. 166). *Letters and Works*, III, 153, 154.

[141] (blz. 168). *Resolutiën* S. G. 12 Maart 1745. Dr. *A. Beer*, in zijn aangehaald geschrift, p. 33, plaatst dit besluit op 12 Mei, dus drie weken nadat de vrede (22 April) gesloten was. Het is een der tallooze slordigheden, waarvan dit boekje wemelt, en die het bijkans onbruikbaar maken, zonder correctie.

[142] (blz. 169). *Résultat des conférences entre Mr. Le Comte de Chesterfield et Mr. Trevor et Mr. les Députés.*

[143] (blz. 170). Dr. Maty, I, 145, 317.

[144] (blz. 170). *Mémoires de Frédéric II.* Histoire de mon temps (ed. Boutaric et Campardon), I, 276.

[145] (blz. 171). A Madame la Marquise de Monconseil, 12 Maart 1749. — *Letters and Works*, III, 331. Verg. II, 125, 297. III, 418.

[146] (blz. 172). Zie zijn brief bij *Lord Mahon, History of England,* III. Appendix, p. 434. Verg. p. 343.

[147] (blz. 173). *An Apology for a late resignation. — Letters and Works*, V, 65.

[148] (blz. 177). *Diary of lord Marchmont*, 30 Aug. 1747.

[149] (blz. 178). *Diary of Marchmont*, 30 Aug. 1747. — *An apology for a late resignation.* — *Letters and Works*, V, 72.

[150] (blz. 178). Dat *mij niet* moest heel sterk klinken: voor de historie klinkt het als zelfbespotting. COXE, *Memoirs of Henri Pelham*, I, 341.

[151] (blz. 179). Koninklijk Huisarchief.

[152] (blz. 179). BEER, *Holland und der Oesterreichische Erbfolgekrieg*, S. 96.

[153] (blz. 179). COXE, *Memoirs of Henri Pelham*, I, 342.

[154] (blz. 182). Lord Harrington aan Boetselaer en Hop, 3 Jan. 1746. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 285.

[155] (blz. 183). „L. H. P. n'en trouveront nulle part à meilleur marché, S. M. Imp. n'y cherchant pas à profiter," 18 Jan. 1746. — Bij BEER, a. w. 46.

[156] (blz. 184). De zending van Larrey duurde van November 1745 tot Januari 1746. De eenige, die er ons iets van vertelt, is de heer de Jonge, a w., 115 sqq. Hij heeft Larrey's papieren, in het bezit van Jhr. Mr. H. J. van der Heim, die het archief van den Raadpensionaris van der Heim onder zich heeft, gebruikt. Maar wat hij mededeelt, is onbeduidend. Dit kon ook niet anders, omdat de brieven van de Larrey aan van der Heim niet onder de papieren van den laatste zijn, maar aan den griffier Fagel zijn overgegeven.

Ik geloof intusschen niet, dat wij er veel bij verliezen. d'Argenson zegt in zijn *Mémoires*, IV, 333, dat de Larrey, quoiqu'il eût peu de talents et parlât assez mal français, evengoed als een ander geslaagd zou zijn om onderhandelingen aan te knoopen, indien de Schotsche opstand en de moeielijke kwestie van het ondersteunen of loslaten van den Pretendent het niet belet had. d'Argenson schreef, gelijk hij zegt, aan van der Heim: „qu'il fallait laisser passer cet orage de façon ou d'autre, et que cela n'irait peut-être pas à deux mois."

[157] (blz. 184). 16 Février 1746. — *Koninklijk Huisarchief.*

[158] (blz. 185). Aanteekening van Friesland op de Resolutie van H. H. M. van 18 Febr. 1746. — *Secreete Resolutiën van Holland*, 21 Febr. 1746.

[159] (blz. 187). Missive van Gedeputeerden ter dagvaart, 25 Febr. 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.* — Groningen heeft later het voorstel, in het Besogne verworpen, bij H. H. M. ingediend; doch zonder goed gevolg. — *Secreete Resolutiën van Holland*, 4 Maart 1746.

[160] (blz. 187). *Koninklijk Huisarchief.*

[161] (blz. 188). Missive van Gedeputeerden ter dagvaart, 4 Maart, 17 Maart 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[162] (blz. 189). Zie de uitnemende karakteristiek, die d'Argenson van Wassenaer geeft. *Mémoires*, IV, 338.

[163] (blz. 189). Afgedrukt bij BEER, a. w., S. 91.

[164] (blz. 190). De Prins van Oranje aan Bentinck, Oranjewoud 18 Juni 1746. — *Koninklijk Huisarchief.*

[165] (blz. 190). Leeuwarden 19 Mars 1746. Slechts in een slecht geschreven minuut aanwezig. — K. H.

[166] (blz. 191). Aan Bentinck, 23 Maart 1746. — *Koninklijk Huisarchief.*

[167] (blz. 192). Missiven van Gedeputeerden ter dagvaart, 21 Maart, 30 Maart 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[168] (blz. 192). Het kader van dezen arbeid vergunt mij niet, hier van deze zaak meer dan de hoofdlijnen mede te deelen. Ik hoop eerlang elders den sluier, zoo al niet geheel, dan toch verder op te lichten.

[169] (blz. 194). Missive van Gedeputeerden ter dagvaart, 17 Mei 1736. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[170] (blz. 195). The duke of Newcastle to the lord Chancellor, 21 May 1746. COXE, *Memoirs of Thomas Pelham*, I, 487 sqq. Verg. p. 324. — BEER, a. w., S. 55.

[171] (blz. 196). Horace Walpole to Trevor, bij COXE, *Memoirs of Horace Walpole*, p. 302.

[172] (blz. 197). Pelham to Horace Walpole, bij COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 329.

[173] (blz. 197). De Paysieux was bestemd, om, zoo de vrede behouden bleef, gezant in den Haag te worden. Zie de *Mémoires d'Argenson*, IV, 346.

[174] (blz. 198). Missive van de Gedeputeerden ter dagvaart, 16 Juni 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[175] (blz. 199). Missive van de Gedeputeerden ter dagvaart, 18 Juni 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[176] (blz. 199). *Secreete Resolutiën van H. H. M.*, 1 Juli 1746. WILLEM VAN HAREN, *verslag aan de Staten van Friesland*, in VAN VLOTEN'S *Leven en Werken van O. Z. en W. van Haren*, p. 172.

[177] (blz. 200). Missive van de Gedeputeerden ter dagvaart, 2 Juli 1746. — *Stadsarchief van Amsterdam.*

[178] (blz. 200). Hoe ontevreden Newcastle erover was, bewijst zijn brief aan den hertog van Cumberland, van 3 Juli, bij COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 326.

[179] (blz. 201). Ni fallor, den 5[en], zegt Willem van Haren.

[180] (blz. 201). Verg. het *Verslag van Willem van Haren aan de Staten van Friesland*, bij v. VLOTEN, *Leven en Werken van W. en O. Z. van Haren*, bladz. 172.

[181] (blz. 201). Bentinck schrijft aan den Prins van Oranje, in een niet gedateerden brief, maar zeker uit Juli: „Vous aurez à présent compris parfaitement, Monseigneur, pourquoi j'ai témoigné être mécontent de la conduite du Pensionaire défunt, et j'en ai plus de raison que personne n'a jamais su. Il n'a pas eu le courage et la résolution de soutenir jusqu'au bout le parti qu'il avait pris, et il a succombé sous le poids de l'opposition." — *Koninklijk Huisarchief.*

[182] (blz. 201). Verg. Horace Walpole to Mr. Trevor, 2 Juli 1746, bij COXE, *Memoirs of Horace Walpole*, p. 301.

[183] (blz. 202). VAN HAREN, *Verslag aan de Staten van Friesland*, 19 Juli 1746. T. a. p. bl. 170 sqq. Het is jammer, dat deze belangrijke brieven in een bloot literarische uitgave, als de werken der van Harens, liggen verscholen. — DE JONGE, a. w., 129, 130.

[184] (blz. 204). Newcastle to the lord Chancellor, 21 May 1745, bij COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 489.

[185] (blz. 205). COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 332. — Horace Walpole haalde evenzeer zijn schouders over Sandwich op. Zie zijn brief aan Yorke, bij COXE, *Memoirs of Horatio Walpole*, 325.

[186] (blz. 207). Deze zonderlinge geschiedenis van Trevor's onjuiste of onvolledige nota wordt verhaald in een brief van Bentinck aan den prins van Oranje, 24 Sept. 1746, bij BEER, a. w., 93. Ik moet intusschen bekennen, dat de voorstelling, daar gegeven, niet door duidelijkheid uitmunt. Eén ding is zeker: de voorstelling van BEER, bladz. 62, noot 4, is juist het tegenovergestelde van wat Bentinck verhaalt. Verg. DE JONGE, 128. Hoe verbitterd d'Argenson was, ondanks al zijn welwillendheid voor de Republiek, blijkt uit zijn *Mémoires*, waar hij van de friponnerie van van der Heim spreekt. Hij meende, dat het een doorgestoken kaart van Holland met Engeland was.

[187] (blz. 207). To Mr. Walpole, 4 Oct. 1746. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 337.

[188] (blz. 207). „He is undone as a foreign minister," schrijft reeds 23 Aug. Henry Pelham aan Walpole, COXE, a. w., I, 334.

[189] (blz. 209). Dit blijkt uit de brieven van Pelham, bij COXE, I, 340. Daaruit volgt, dat het verhaal van Chesterfield, alsof hij toevallig, juist na de scène, in de antichambre was gekomen en daar tot zijn groote verbazing als secretaris van staat gefeliciteerd, niets is dan een verzinsel,

om de tragikomoedie van Harrington's val tot een goed einde te brengen. *Diary of Marchmont*, 30 Aug. 1747.

[190] (blz. 210). Lettre du comte de Wassenaer, 20 Nov. 1746. — *Letters and Works*, V, 422.

[191] (blz. 210). To Mr. Walpole, 25 Oct. 1746. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 338.

[192] (blz. 211). A Madame la Marquise de Monconseil, 2 Dec. 1746. — *Letters and Works*, V, 186.

[193] (blz. 211). *Mémoires d'Argenson*, IV.

[194] (blz. 212). d'Argenson, die de bereidwilligheid van de Puysieux om mede te werken tot zijn val en hem op te volgen als verraad en zwarten ondank beschouwde, heeft hem daarvoor met eenige geeselslagen afgestraft. Zie zijn *Mémoires*, IV. Verg. de *Mémoires du Cardinal de Bernis* en het *Journal de Barbier*, passim. Beiden oordeelen natuurlijk gunstiger dan d'Argenson, maar erkennen, dat hij niets meer dan een hoveling en een middelmatigheid was.

[195] (blz. 213). *An apology for a late resignation*. Letters and Works, V, 73.

[196] (blz. 213). Lord Sandwich was bij de vorming van het coalitieministerie lord of the Admiralty geworden. Zie de lijst in de *Letters of Horace Walpole*, I, 334.

[197] (bladz. 215). Bentinck schreef later aan den Prins van Oranje, dat Chesterfield zoo ontsteld was over Willem's verheffing, dat hij het maar niet wilde gelooven. Dit is natuurlijk een verzinsel van Newcastle. Chesterfield was zijn gesprekken met Slingelandt volstrekt niet vergeten. Daarop juist steunde zijn ongunstige beoordeeling van de Republiek Zie Bentinck's brief aan den Prins, 14 Aug. 1747, bij BEER, a. w., 96.

[198] (blz. 215). Dr. Maty, I, 175, 326. — *Letters and Works*, III, 198. Verg. de *Letters of Horace Walpole*, II, 84.

[199] (blz. 216). *Letters and Works*, III, 201, 213. Dat *onlangs* was echter zeer rekbaar, want reeds in Maart 1746 waarschuwt Bentinck herhaaldelijk den Prins van Oranje, dat de post niet te vertrouwen is. „On ne peut absolument se fier à la poste. Car les lettres passent par les mains des Dedels et des Assendelft, dont on connait les relations."

[200] (blz. 218). *To Salomon Dayrolles*, 9 Juni 1747. — *Letters and Works*, III, 202 — Zie over Ligonier o. a. de *Memoires van Walpole*, passim.

[201] (blz. 219). To S. Dairolles. — *Letters and Works*, III, 112.

[202] (blz. 219). To Hor. Walpole, 30 Juli 1747. — COXE, *Memoirs of Horace Walpole*, p. 327 sqq.

[203] (blz. 219). 26 Juli 1747, bij COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 367

[204] (blz 221). *Reminiscences of Horace Walpole.*

[205] (blz. 221). Willem IV aan Marie Louise, 4 Juli 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[206] (blz. 222). To Mr. Walpole, 14 Aug. 1747. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 372.

[207] (blz. 222). *Diary of lord Marchmont*, 3 Sept 1747.

[208] (blz. 223). Aan Marie Louise, 15 Juli, 5 Aug. 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[209] (blz. 224) COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 369.

[210] (blz. 225). Bentinck aan den Prins van Oranje, 14 Aug. 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[211] (blz. 225). Uitgelaten bij BEER, a. w., 96, sqq.

[212] (blz. 225). *Letters and Works*, III, 211.

[213] (blz. 226). Bentinck aan den prins van Oranje, 14/25 Aug. 1747, bij BEER, a. w., p. 97. Het is zeer te betreuren, dat BEER de brieven van Bentinck zoo onvolledig heeft medegedeeld.

[214] (blz. 226). In het gedeelte van den brief van 14/25 Aug , door BEER ter zijde gelaten, zegt hij, dat vooral de kanselier zeer ongerust was over Bergen op Zoom, maar dat hij hem gerustgesteld had.

[215] (blz. 226). Mr. Pelham to Mr. Walpole, 14 Aug. 1747. — COXE.

[216] (blz. 227). Dit schrijft hij aan den prins, maar hij schijnt tegenover Pelham minder beslist zich uitgelaten te hebben. Trouwens men had inlichtingen ook van andere zijde. Zie diens brief van 14 Aug.

[217] (blz. 227). Au Prince d'Orange. — 14/25 Aôut 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[218] (blz. 227). To the duke of Cumberland, 8 Sept. 1747. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 370.

[219] (blz. 228). To Mr. Walpole, 14 Aug. 1747. — COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 370.

[220] (blz. 228). *Letters and Works*, III, 219.

[221] (blz. 228). „Chesterfield n'a pas été peu deconcerté par toutes les réflexions qui se sont faites en sa présence par le Roi et par d'autres: car il a toujours cru ou fait semblant de croire que cette affaire ne passera pas.'' Londres 1/12 Sept. 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[222] (blz. 228). *Letters and Works*, III, 220.

[223] (blz. 229). BEER, a. w., S 99.

[224] (blz. 229). Copie d'un papier qui a été remis à Bentinck dans une

conférence chez le duc de Newcastle, le 25 Août. — 5 Sept. 1747. — BEER, a. w., 102.

[225] (blz. 229). 8 Sept. — *Koninklijk Huisarchief.* — De hier aangehaalde woorden komen voor in den brief, waarvan BEER, p. 105, slechts het begin heeft geplaatst. Zij dienden tot begeleiding van zijn 2e Memoire, dienzelfden dag ingediend, medegedeeld door BEER, 106—108.

[226] (blz. 229). To Walpole, bij COXE, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 370.

[227] (blz. 230). In de eerste memorie had hij ook reeds gezegd: „de Republiek beschouwt zich als de barrière van Engeland, en zij vertrouwt, dat de koning dit ook inziet."

[228] (blz. 230). Aan den Prins van Oranje, 25 Aug. — *K. H.* — Ook van dezen brief heeft Beer slechts enkele stukken gegeven, a. w., S. 96, sqq.

[229] (blz. 230). „La pièce que j'envoye est de trois mains. Mylord Chesterfield, piqué de ce que je n'avois pas été content de son premier papier, l'avoit dressée fort sèche; mais sentant qu'il n'en seroit pas le maître seul, il l'a envoyée au Duc de Newcastle, qui a fait des additions dont je donnerai la specification à V. A. S. de bouche. Après cela la pièce a été remise au Roi, qui y a encore aujouté quelque chose, dont je vous informera aussi. Mylord Chesterfield est aussi mal disposé à l'égard de la Republique et à l'égard de V. A. S. que l'a jamais été Walpole," schreef Bentinck den 15 Sept. secretissime aan den Prins. *Koninklijk Huisarchief.* Verg. den anderen brief van denzelfden datum, medegedeeld bij BEER, a. w., S. 112.

[230] (blz. 231). Zie het antwoord bij BEER, a w., S. 110.

[231] (blz. 231). BEER, a. w., S. 86 schrijft: „die Mission Bentinck's war gescheitert." Dit oordeel is volkomen te begrijpen, omdat Beer niet de moeite genomen heeft zich van den politieken toestand in Engeland op de hoogte te stellen. Hij heeft zelfs geen enkele Engelsche bron geraadpleegd en zijn boekje alleen samengesteld met de Secreete Resolutiën en de brieven van Bentinck. Vandaar dat hij uitsluitend aan de officieele correspondentie hecht en geheel de waarde van vele mededeelingen van Bentinck in zijne brieven over het hoofd ziet, die hij dan ook zeer onvolledig mededeelt. Indien hij de worsteling tusschen Chesterfield en Newcastle had gekend, zou hij tot andere resultaten gekomen zijn. Doch daarom behoefde deze uitgave, hoe onvolledig ook, niet zulk een treurige kakographie te zijn. Prof. Brill heeft indertijd gevraagd, of Beer wel Fransch kende. Ik geloof niet, dat daar de schuld ligt. Beer is voorbeeldeloos slordig. De fouten, die ik boven een enkele maal in den tekst van zijn geschrift aanwees en die gemakkelijk met meer voorbeelden zouden

te vermeerderen zijn, bewijzen dat niet onkunde, maar onachtzaamheid de schuld moet dragen.

[232] (blz. 231). 29 Aug. en 8 Sept. 1747.

[233] (blz. 232). Bentinck aan den Prins van Oranje, 15 Sept. 1747. „Il n'y a jamais eu rien de plus malheureux par l'événement que la lettre que V. A. S. a écrite le 12 Juillet et envoyée par le Blanc. Chesterfield en a terriblement abusé." Dit is blijkbaar de brief, waarvan Chesterfield in gesprek met Marchmont gewaagde: „De stadhouder was voor oorlog, omdat zijne tegenstanders voor vrede waren. Hij had deze reden zelf te kennen gegeven in een brief aan hem." *Diary of Lord Marchmont*, 3 Sept. 1747.

[234] (blz. 232). Londen, 14/25 Aug. 1747. — *Kon. Huisarchief.*

[235] (blz. 233). Aan den Prins, 8 Sept. 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[236] (blz. 233). Bij Beer, a. w., S. 114.

[237] (blz. 233). Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 370. — *Diary of Lord Marchmont*, 3 Sept. en 16 Sept. 1747.

[238] (blz. 234). Sandwich to lord Chesterfield, 11 Sept. 1747, bij Beer, a. w., S. 117. De Flassan, Diplomatie Française, V, 386. De opgewonden en driftige, maar eerlijke Bentinck kon zijn verbazing niet verbergen over dien eisch aangaande den Pretendent: „Je lui (Newcastle) témoignai ma surprise sur l'article du Pretendant surtout. Il en était lui-même embarrassé; le ministère, quoique moins embarrassé que lui, le sera pourtant beaucoup."

[239] (blz. 234). Pelham to Mr. Walpole, 10 Aug. 1747. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 368.

[240] (blz. 235). To Dayrolles, 2 Oct. — *Letters and Works*, III, 226.

[241] (blz. 235). *Letters and Works*, III, 213, 216.

[242] (blz. 235). De Prins van Oranje aan Willem Bentinck, 17 Sept. 1747. — *Koninklijk Huisarchief.*

[243] (blz. 236). Chesterfield to Dayrolles, 13 Sept., 2 Oct. 1747. — *Letters and Works*, III, 223, 224, 226.

[244] (blz. 236). Pelham to the Duke of Cumberland, 8 Sept. 1747. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 374 sqq. Verg. *Diary of Marchmont*, 13 Sept. 1747.

[245] (blz. 236). Chesterfield vermoedde, dat zij twist zochten met Hop, om hem te doen terugroepen en Charles Bentinck in zijn plaats te doen benoemen. *Letters and Works*, III, 226. Zeker is het, dat dit denkbeeld hem later zeer aanlachte. In December drong Bentinck in zijne brieven er op aan.

[246] (blz. 237). Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 374. — *Diary of Marchmont*, 13 Sept. — 29 Nov. 1747.

[247] (blz. 238). Dr. Maty, a. w., I, 177. — *Diary of Marchmont*, 16 Sept. 1747.

[248] (blz. 238). Pelham to Mr. Walpole, 15 Oct. 1747. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 377.

[249] (blz. 239). To Dayrolles, 2, 16 Oct.; 17 Nov.; 14 Dec. 1747; 12 Jan. 1748. — *Letters and Works*, III.

[250] (blz. 240). *Letters and Works*, III, 220, 224, 226.

[251] (blz. 241). „Hij is een schurk en ik wou dat hij khan van Tartarije was," zei George eens. Chesterfield had er niets tegen, maar meende dat men inmiddels, zoo lang Frederik nog koning van Pruisen was, met hem te rekenen had.

[252] (blz. 241). To the duke of Cumberland, 26 Aug. 1747. — Coxe, *Memoirs of Horatio Walpole*, p. 336 sqq.

[253] (blz. 243). To the duke of Newcastle, 28 Dec. 1747. — Coxe, *Memoirs of Horace Walpole*, p. 354.

[254] (blz. 244). Coxe, *Memoirs of Horace Walpole*, I, 341.

[255] (blz. 245). *Letters and Works*, II, 224, 230. De twee door Chesterfield bedoeld, zullen O. Z. van Haren en Wassenaar zijn. Wat den laatsten betreft, bedroog hij zich zeker. Wat van Haren in Sept. 1747 wenschte, weet ik niet.

[256] (blz. 245). *An apology for a late resignation*, in de *Letters and Works*, V, p. 80 sqq.

[257] (blz. 245). 23 Oct. 1747. — *Letters and Works*, III, 229.

[258] (blz. 246). Verg. mijn studie: *Het ouderlijk huis van Anne van Hannover*. [*Hist. Bladen*, 1ste uitgave, II, 217—260; 3de uitgave, IV, 63—112.]

[259] (blz. 246). *Diary of lord Marchmont*, 27 October 1747.

[260] (blz. 247). Zie zijn breedvoerig gesprek met lord Marchmont reeds in December gehouden, in diens *Diary*. — Verg. zijne brieven aan Dayrolles, 26 Jan. 1748, in de *Letters and Works*, III.

[261] (blz. 247). *Diary of lord Marchmont*, 24 Nov. 1747.

[262] (blz. 247). To Dayrolles, 12 Jan. 1748. — *Letters and Works*, III, 235.

[263] (blz. 249). *Koninklijk Huisarchief*.

[264] (blz. 250). 27 Febr. 1748. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 402.

[265] (blz. 251). Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 397. Harwich, 26 Febr. 1748 O. S.

[266] (blz. 252). 15 Maart (O. S.) 1748. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 397.

[267] (blz. 254). To the Duke of Newcastle, 29 April; to Lord Sandwich, 2 April, bij Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 405, 407 sqq.

[268] (blz. 255). Dit zal de luitenant-generaal Hertel zijn, die in Bergen op Zoom was geweest.

[269] (blz. 255). To the duke of Newcastle, 2 April 1748. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 410.

[270] (blz. 256). Lord Newcastle to the duke of Cumberland, 18 March 1748. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 400.

[271] (blz. 256). 30 May 1748, *Letters and Works*, III, 267. Verg. 256.

[272] (blz. 257). 12/23 April 1748. — Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 418.

[273] (blz. 257). To Cumberland, 1 April 1748. — Coxe, id. I, 406.

[274] (blz. 258). To Dayrolles, 22 March 1748. — *Letters and Works*, III, 250.

[275] (blz. 259). To Dayrolles, 8 April 1748. — *Letters and Works*, III, 252.

[276] (blz. 259). Coxe, *Memoirs of Hor. Walpole*, p. 358.

[277] (blz. 259). Voltaire, *Siècle de Louis XV*, 94.

[278] (blz. 260). Zie zijn brief aan Newcastle, 1 May 1748, bij Coxe, *Memoirs of Henry Pelham*, I, 496. — Verg. Beer, *Zur Geschichte des Friedens von Aachen*, S. 28 sqq.

[279] (blz. 260). Oningevuld in 't handschrift. — 3 Mei 1748. *Letters and Works*, III, 261 sqq.

[280] (blz. 261). *Beiträge zur neueren Geschichte*, II, 240 sqq.

———x———

